JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Pojetí městské vlády v díle Politia historica Daniela Adama z Veleslavína

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Hrdlička, Ph. D.

Autor práce: Bc. Petra Janošťáková

Studijní obor: Archivnictví navazující

Ročník: 2.

2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/ 1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111 /1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Malonty 26. července 2011

vlastnoruční podpis studentky

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi pomáhali při vzniku této diplomové práce.

Velký dík patří Státní vědecké knihovně v Českých Budějovicích, zvlášť Mgr. Jindřichu Špinarovi z pobočky ve Zlaté Koruně, který mi ochotně zapůjčil tisk Politia historica.

Dále bych ráda srdečně poděkovala PhDr. Rostislavu Smíškovi, Ph.D. za konzultace, kterénmi ochotně poskytl.

Nesmím zapomenout poděkovat též všem svým přátelům, kteří mi pomáhali s technickou úpravou mé bakalářské práce. Upřímně bych také ráda poděkovala celé mé rodině, za velkou podporu během celého studia.

Zvláštní poděkování patří vedoucímu mé bakalářské práce doc. PhDr. Josefu Hrdličkovi, Ph.D. za půjčování literatury, za připomínky a cenné rady, které mi ochotně dával na konzultacích a za trpělivost při vedení této práce.

Pojetí městské vlády v díle Politia historica Daniela Adama z Veleslavína

Anotace

Hlavním cílem této diplomové práce, je ediční zpřístupnění čtvrté knihy tisku *Politia historica*, který v roce 1584 přeložil a vytiskl Daniel Adam z Veleslavína. Předlohou mu bylo dílo *Regentenbuch* německého humanisty Georga Lauterbecka vydané v roce 1579. Čtvrtá kniha nese název *O regimentu a správě obcí a měst, kterak by ta a na jaký způsob měla a mohla nejlépe nařízena býti* a měla sloužit jako příručka městským správcům a úředníkům, jak dobře spravovat město.

Úvodní studie, která edici předchází, je rozdělena do tří kapitol. První se věnuje životu a tvorbě Daniela Adama z Veleslavína, druhá je zaměřena na celý spis *Politia historica*. Třetí a zároveň nejobsáhlejší kapitola se věnuje rozboru edice, která je k diplomové práci připojena jako příloha ještě spolu se jmenným a místním rejstříkem a slovníčkem archaismů a latinismů.

The concept of municipal government in the work Politia historica of Adam Daniel of Veleslavín

Abstract

The main objective of this thesis is to publish the fourth book of *Politia historica*, which was translated in 1584 and published by Daniel Adam of Veleslavín. The work *Regentenbuch* of the German humanist Georg Lauterbeck, published in 1579, was the original for his work. The name of the fourth book is "*About regiment and administration of municipalities and cities, how they should and could be ordered in the best way"* and it should serve as a handbook for city administrators and clerks, how to govern the city.

Preliminary study, which precedes the edition, is divided into three chapters. The first chapter deals with life and work of Daniel Adam of Veleslavín, the second focuses on the whole document of *Politia historica*. The third and the most extensive chapter deals with analysis of the edition which is attached to this thesis together with the name and local list and glossary of archaisms and Latin words.

Obsah

Anotace **4**

Abstract **5**

Obsah **6**

Úvod **7**

1. Daniel Adam z Veleslavína **11**

1.1. **Život** **11**

1.2. **Vydavatelská činnost** **13**

2. Politia historica **17**

2.1. **Spisy Politia historica a Regentenbuch** **17**

2.2. **Členění tisku Poltia historica** **22**

2.3. **Vnější popis tisku Politia historica** **23**

2.4. **Recepce tisku Politia historica** **24**

3. Rozbor čtvrté knihy díla Politia historica **26**

3.1. **Čtvrtá kniha O regimentu a správě obcí a měst, kterak by ta a na jaký způsob měla a mohla nejlépe nařízena býti** **26**

3.2. **Rozbor knihy O regimentu a správě obcí a měst** **27**

Závěr **55**

Seznam použité literatury **57**

Příloha 1 - ukázka tisku **63**

Příloha 2 - ediční poznámka **64**

Příloha 3 - edice **66**

Příloha 4 - jmenný rejstřík **265**

Příloha 5 - místní rejstřík **278**

Příloha 6 – slovníček archaismů a latinismů **283**

Úvod

Hlavním cílem předkládané diplomové práce je ediční zpracování čtvrté knihy obsáhlého tisku *Politia historica*, který vyšel v roce 1584 u pražského tiskaře Daniela Adama z Veleslavína. Tato čtvrtá kniha, jejíž edice tvoří přílohu předkládané práce, měla ve své době sloužit jako jakási příručka správcům měst při jejich působení v úřadě. V jednadvaceti kapitolách se autor věnoval různým tématům zaměřeným na ideální správu města a doplňoval je řadou příkladných exempel z historie.

V poslední čtvrtině 16. století nebyla v Čechách k dispozici žádná taková česky tištěná příručka, podle které by se mohli městští úředníci řídit. Poptávka po tomto díle byla tedy vcelku velká. Podobnou sbírku, která byla určena správcům měst, sepsal již v roce 1513 Řehoř Hrubý z Jelení. Nesla název *Jana Antonína Campanského knihy o tom, kterak má spravován býti úřad* a některé pasáže, zejména ty, co se týkají morálních vlastností správců měst, jsou si v obou textech podobné.[1] Hrubého sbírka je ale podstatně stručnější, a jelikož byla sepsána v rukopisné podobě, nevyskytovala se ve velkém množství exemplářů, jak to později umožňoval tisk.

Důraz na řád a dobrou správu města byl kladen především z toho důvodu, že jakékoliv vybočení z normy mohlo vyvolat problémy, díky kterým mohlo být město destabilizováno a do jeho fungování by začal zasahovat cizí element, v tomto případě panovník, vrchnost či duchovenstvo. Tématiku raně novověké městské společnosti, sociálně politických konfliktů a hospodářského fungování měst středovýchodní Evropy ve své knize rozebírá Jaroslav Miller.[2] Kromě toho se věnoval historiografii a politickému myšlení středověku a raného novověku. V raně novověké společnosti byla rozšířena tak trochu utopická představa o ideálním městě. Totiž pokud bylo město spravováno poctivými, svědomitými a moudrými správci, vzkvétalo a vše bylo jak má být. Jestliže ho ale často spravovali nezodpovědní správci, městská společnost řád nedodržovala a město upadalo. Utopické představy v historiografii raného novověku, zejména v kronikách, pamětních knihách, deníkových záznamech apod. měly sloužit

[1] Toto dílo edičně zpracovala Petra JANOŠŤÁKOVÁ, *Traktát Řehoře Hrubého z Jelení Jana Antonína Kampánského knihy o tom, kterak má spravován býti úřad*, České Budějovice 2009 (= Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, bakalářská práce).

[2] Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500 – 1700)*, Praha 2006.

k přesvědčení budoucích generací, že město skutečně fungovalo ideálně, pokud byl zachováván pevný řád. Tomuto tématu se Jaroslav Miller věnuje také ve své studii „*Snový svět idejí a syrovost skutečnosti: městská historiografie raného novověku jako utopie?*“[3] V ní se snažil ukázat, že soudobí kronikáři často psali svá díla s cílem přiblížit a vztáhnout jimi popisované události k ideálnímu městu ovládanému harmonií, řádem, konsensem a svorností.

Tématem bádání v oblasti městské komunikace, politické moci měšťanů a sociální skladby představitelů měst se zaobírá ve svém článku *Vergesellschaftung unter Anwesenden. Zur komunikativen Form des Politischen in der vormodernen Stadt* Rudolf Schlögl.[4] Rovněž dějinám městské správy obecně byla věnována celkem dostatečná pozornost. Byla vydána řada článků, studií nebo drobných prací zaměřujících se na podobu správy v jednotlivých městech, například *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573 – 1727*, *Městská správa v Uh. Brodě a jiných poddanských městech a městečkách v 16. – 18. století* [5] a další.[6] Některé práce Jaroslava Douši, Jaroslava Kubáka nebo Jaroslavy Mendelové se věnují přímo jednotlivým městským radám,[7] dalším úřadům[8] nebo písemnostem z jejich okruhu působnosti.[9] Velká

[3] TÝŽ, *Snový svět idejí a syrovost skutečnosti: městská historiografie raného novověku jako utopie?*, Český časopis historický 106, 2010, s. 261-286.

[4] Rudolf SCHLÖGL, *Vergesellschaftung unter Anwesenden. Zur komunikativen Form des Politischen in der vormodernen Stadt*, in: TÝŽ (ed.), Interaktion und Herrschaft. Die Politik der frühneuzeitlichen Stadt, Konstanz 2004, s. 9-60.

[5] Bohumír ROEDL, *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573 – 1727*, Louny 2004; Jiří ČOUPEK, *Městská správa v Uh. Brodě a jiných poddanských městech a městečkách v 16. – 18. století*, Studia Comeniana et Historicca 8, 1978, č. 18, s. 78-87.

[6] Viz například Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998; Stanislav POLÁK, *Vývoj městské správy v Příbrami do roku 1850*, Vlastivědný sborník Podbrdska 1, 1966, s. 35-73; Miloš DVOŘÁK, *Městská správa v Českém Brodě a její písemnosti do roku 1623*, Sborník archivních prací 32, 1982, s. 170-224, Věra SEKOTOVÁ – Marie MACKOVÁ, *Radnice a dějiny městské správy v Lanškrouně*, Lanškroun 1996.

[7] Viz například Jaroslav DOUŠA, *Městské rady v Plzni a na Starém městě pražském v letech 1550 – 1650. Sociální složení rad v letech 1560 – 1590*, Sborník archivních prací 32, 1982, s. 321-418; Jaroslav KUBÁK, *Městská rada Českých Budějovic během XVI. a počátkem XVII. století*, Jihočeský sborník historický 27, 1958, s. 81-89, 109-121; Jaroslava MENDELOVÁ, *Rada Nového Města pražského v letech 1600 – 1650*, Pražský sborník historický 29, 1996, s. 59-106.

pozornost byla věnována zvlášť Praze[10] a v oblasti práva také Brnu.[11] Právě s těmito poznatky ze správní praxe raně novověkých měst je možné teoretické rady obsažené ve zkoumaném tisku porovnat.

Diplomová práce je tematicky rozdělena do tří kapitol. Úvodní kapitola je kompilativního charakteru[12] a zabývá se životem tiskaře Daniela Adama z Veleslavína, který dílo *Politia historica* přeložil a vydal. Po krátkém životopise je zde rozebrána jeho vydavatelská činnost a další osudy Veleslavínské tiskárny po jeho smrti, přičemž podstatné práce k tomuto tématu vyšly z pera Mirjam Bohatcové.[13]

Druhá kapitola je zaměřena na tisk *Politia historica* jako celek. Ten je zde v první podkapitole nejprve porovnáván s Lauterbeckovým *Regentenbuchem*, německým originálem, z něhož Daniel Adam z Veleslavína *Politii* přeložil do češtiny a

---

[8] Petr MUŽÍK, *Městská kancelář, správa a hospodářské poměry v Domažlicích v 16. a na počátku 17. století*, Sborník archivních prací 27, 1977, s. 53-109; Quido KASTNER, *Kmentský soud v Litoměřicích v druhé polovině 16. století*, Sborník archivních prací 19, 1969, s. 495-517; Jindřich FRANCEK, *Úřad kostelníků v Jičíně a jejich kniha záduší z let 1451 – 1508*, Sborník archivních prací 31, 1981, s. 75-104;

[9] Ludmila SULITKOVÁ, *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343 – 1619* I-IV, Brno 1998-2003; Marie TOŠNEROVÁ, *Berounské knihy inventářů a testamentů z předbělohorského období*, Minulostí Berounska 9, 2006, s. 20-38; Ivana EBELOVÁ a kol. (edd.), *Pamětní kniha města České Lípy 1461 – 1722*, Ústí nad Labem 2005 (= Libri civitatis I.).

[10] Olga FEJTOVÁ – Václav LEDVINKA – Jiří PEŠEK (edd.), *Osm set let pražské samosprávy*, Praha 2002 (= Documenta Pragensia 21); TITÍŽ, *Pražské městské elity středověku a raného novověku – jejich proměny, zázemí a kulturní profil*, Praha 2004 (= Documenta Pragensia 22); Hana VOBRÁTILKOVÁ, *Knihy sporného soudnictví Starého Města pražského před rokem 1620*, Pražský sborník historický 33, 2004, s. 25-80; Alena RICHTEROVÁ, *Několik příspěvků k problematice činnosti a produkce kanceláře Starého Města pražského v letech 1367 – 1419*, Sborník archivních prací 34, 1984, s. 341-438.

[11] Ivan ŠTARHA, *Okruh brněnského městského práva v době předbělohorské*, Brno v minulosti a dnes 8, 1966, s. 172-188; Miroslav FLODR, *Brněnské městské právo. Zakladatelské období-1359)*, Brno 2001; TÝŽ, *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století* I-III, Brno 1990-1993.

[12] Život Daniela Adama z Veleslavína zpracoval ve své monografii zejména Milan KOPECKÝ, *Daniel Adam z Veleslavína*, Praha 1962.

[13] Mirjam BOHATCOVÁ, *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů*, Praha 2005, Mirjam BOHATCOVÁ – Josef HEJNIC, *O vydavatelské činnosti veleslavínské tiskárny 1578-1620*, Folia Historica Bohemica 9, 1985.

jemuž se věnoval Matěj Novotný.[14] Poté jsou zde objasněny důvody ke vzniku tisku a impulsy k jeho vydání. Ve druhé podkapitole je stručně rozebráno nejen všech pět knih, které *Politii* tvoří, ale i dedikace, jejichž autorem byl sám Veleslavín. Po stručném vnitřním rozboru následuje vnější popis tisku. Poslední část druhé kapitoly se věnuje recepci tisku *Politia historica* a jeho dochování.

Třetí kapitola tvořící nejobsáhlejší část úvodní studie předkládané diplomové práce se zabývá rozborem editované čtvrté knihy *O regimentu a správě obcí a měst, kterak by ta a na jaký způsob měla a mohla nejlépe nařízena býti*. Každá z jednadvaceti kapitol, které knihu tvoří, je rozebírána jednotlivě.

Podstatnou část práce však tvoří přílohy. K téměř dvousetstránkové edici čtvrté knihy je pro úplnost připojen také jmenný rejstřík, místní rejstřík a slovníček archaismů a latinismů.

[14] Matěj NOVOTNÝ, *Lauterbeckův Regentenbuch a Veleslavínova Politia historica aneb exemplum o možném vztahu mezi humanismem, reformací a politikou na území Říše a Českého království ve druhé polovině 16. století*, Theatrum historiae 7, 2010, s. 15-51.

1. Daniel Adam z Veleslavína

1.1. Život

Daniel Adam z Veleslavína patří bezesporu mezi nejvýznamnější osoby své doby u nás. Zprávy o tomto významném historikovi, knihtiskaři, překladateli a představiteli humanistické vzdělanosti 16. století se dochovaly jak ze soudobých zápisů, tak z jeho vlastních tisků.[15] Daniel Adam z Veleslavína se narodil 31. srpna 1546 v Praze do měšťanské rodiny jako syn Štěpána a Reginy Adamových. Otec Štěpán Adam původem z obce Veleslavín, která ležela západně od Prahy, ale již dávno splynula s městem, byl mlynář, matka Regina pocházela z Kutné Hory a byla dcerou sochaře Jakuba a Elisy z Lorečka a Elkuše.[16]

Mládí Daniela Adama skryté v anonymitě se pravděpodobně příliš nelišilo od jiných příslušníků jeho vrstvy, konkrétní zmínky se ale nedochovaly. Veškeré vzdělání získal v Čechách. Navštěvoval nějakou z pražských městských škol, na kterou podle pramenů nevzpomínal příliš v dobrém. Zřejmě z finančních důvodů, oproti synům z bohatých rodin, kteří studovali ve Svaté říši římské či Itálii, zůstal v Praze studovat i univerzitu, tehdejší pražské vysoké učení, na kterém zbyla po husitských válkách jediná artistická fakulta, předchůdkyně fakulty filozofické. Na univerzitě ho vyučovali například Prokop Lupáč[17] nebo Petr Codicillus.[18] Veleslavín promoval na artistické fakultě 14. června 1568 jako bakalář a již 20. července 1569 se stal mistrem. Po odchodu Prokopa Lupáče z univerzity v roce 1572 se stal Daniel Adam jeho nástupcem na stolici dějepisu, ale zastával i řadu dalších akademických úřadů – spravoval univerzitní pokladnu (1573), rozděloval přednášky (1576). Z univerzitních záznamů je patrné, že Veleslavínovo působení na univerzitě bylo významné. Podle

[15] Seznam Veleslavínových prací uveřejnil Josef JIREČEK, *Dějiny literatury české* II., *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku,ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného,* Praha 1876, s. 313-315; nově také Mirjam BOHATCOVÁ, *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů,* Praha 2005.

[16] Milan KOPECKÝ, *Daniel Adam z Veleslavína,* Praha 1962, s. 16.

[17] Prokop Lupáč z Hlaváčova (kolem 1530 – 4. 4. 1587), český humanista, básník a historik.

[18] Petr Codicillus z Tulechova (24. 2. 1533 – 26. 10. 1589), básník, profesor řečtiny, matematiky a astronomie, rektor Pražské univerzity v letech 1583 – 1589.

vzoru Prokopa Lupáče, který měl rozhled nejen po domácí husitské literatuře, ale byl obeznámen i se soudobou zahraniční produkcí, se obdobně orientoval i Daniel Adam.[19]

Podle tehdejších zvyků, jak to zavedl již Karel IV., pobývali univerzitní učitelé na koleji se svými studenty, věnovali se vzdělávání. Pokud chtěli založit rodinu a oženit se, museli z univerzity odejít. Tak se po sedmi letech rozhodl učinit i Daniel Adam z Veleslavína a 27. listopadu 1576 se oženil s Annou, nejstarší dcerou pražského tiskaře Jiřího Melantricha Rožďalovského z Aventina.[20] V témže roce se stal také pražským měšťanem, k čemuž mu pomohl zmiňovaný sňatek, a v roce 1578 mu byl Rudolfem II. udělen erb a predikát z Veleslavína. Veleslavín nabýval společenské vážnosti, byl členem rady na Starém Městě a od 1583 zastupoval mimo jiné Staré Město pražské na zemském sněmu, kde jako člen Jednoty bratrské vystupoval v její prospěch. Zároveň dále udržoval dobré vztahy s univerzitou. Přiženění se do Melantrichovy rodiny významně rozhodlo o dalším Veleslavínově osudu.[21]

Jiří Melantrich patřil v českém prostředí k významným tiskařům a Veleslavín se tak stal v roce 1576 jeho spolupracovníkem, o dvě léta později kvůli tchánově nemoci prakticky tiskárnu sám vedl. Po Melatrichově smrti v roce 1580 se podle dědičného práva měl ujmout tiskárny jeho nezkušený syn Jiří, který nebyl v té době ještě plnoletý, a tak ji Veleslavín spravoval až do roku 1584. Za pouhé dva roky, kdy Melantrich mladší tiskárnu vedl, ji svými neuváženými kroky stihl přivést téměř k bankrotu. Když v roce 1586 zemřel, Veleslavína stálo vykoupení tiskárny od věřitelů a dalších dědiců do svých rukou nemalé prostředky, což ovlivnilo i jeho práci, jelikož musel shánět bohaté mecenáše, kteří by byli ochotni jeho díla financovat. Během třinácti let, kdy vedl tiskárnu sám, se dokázal dostat z krušné finanční situace a stal se vlastníkem několika domů, vinic, polí a řady movitého majetku.[22]

S Annou Melatrichovou počal Daniel Adam pět dětí. Dcery Annu a Magdalénu a syny Daniela, Jiřího a Samuela. Dospělosti se ale dožil pouze druhorozený syn

---

[19] Josef HEJNIC – Radek MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě* 1, Praha 1966, s. 38.

[20] Jiří PEŠEK, *Jiří Melantrich z Aventýna. Příběh pražského arcitiskaře*, Slovo k historii 32, 1991; Mirjam BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*.

[21] Zdeněk BENEŠ, *Daniel Adam z Veleslavína, nakladatel a literát*, in: Zdeněk Beneš (ed.), Duchem, ne mečem: fakta, úvahy, souvislosti, Praha 2003, s. 111-121, zde s. 113-114.

[22] Josef HEJNIC – Radek MARTÍNEK, *Rukověť*, s. 39.

Samuel.[23] Daniel Adam z Veleslavína zemřel náhle ve věku 53 let při morové epidemii 18. října 1599.[24] Přestože zemřel vcelku mladý, díky řadě jeho humanistických tisků, kterými se snažil formovat myšlení co nejširšího počtu čtenářů, není jeho jméno zapomenuto. Některá jeho díla byla ve své době tak čtená, že byla jeho následovníky, mezi které patřila například jeho žena Anna a později i jeho syn Samuel, znovu po několika letech znovu vytištěna.

1.2. Vydavatelská činnost

Odchod Daniela Adama z Veleslavína z univerzity bylo rozhodnutí pracovně zcela uvážené. I když mu bylo jasné, že nebude přímým dědicem tiskárny Jiřího Melantricha, stal se alespoň spolupracovníkem tohoto vyhlášeného tiskaře. Na tiscích se jméno Veleslavína začalo objevovat po smrti Melantricha v roce 1580.

Poté, co začal vést Veleslavín tiskárnu sám, vytvořil z ní vydavatelský dům podle obrazu svého. Snažil se o kulturní povznesení české společnosti a jako profesor historie dobře vzdělaný v české i světové literatuře věděl, jaké dílo vydat. Veleslavínovou ediční politikou bylo, aby humanistická vzdělanost pronikla mezi nejširší vrstvy obyvatelstva a především do těch vrstev, o kterých se domníval, že jejich zájem o literaturu nebyl do té doby dostatečně a vhodně uspokojen. Zároveň chtěl vyhovět vzdělancům, kteří dříve četli cizojazyčné knihy.[25]

Dalším základním úkolem, který si vzal Veleslavín za cíl, bylo pozvednutí češtiny a ustálení jejích rozkolísaných norem. O ustálení spisovné češtiny se snažil nejen tvorbou slovníků a učebnic, ale po celou dobu své vydavatelské činnosti.[26] Dodnes se používá pojem „veleslavínská čeština“ jako synonymum pro spisovnou češtinu nebo kvalitní jazykovou normu, kterou jeho jazykově čisté texty vynikají. Právě

[23] TAMTÉŽ, s. 38; jiní autoři všechny děti nezmiňují, ale hovoří o dceři Dorotě, viz Mirjam BOHATCOVÁ – Josef HEJNIC, *O vydavatelské činnosti veleslavínské tiskárny 1578-1620*, Folia Historica Bohemica 9, 1985; Zikmund WINTER, *Nový příspěvěk k dějinám tiskárny Veleslavínovy jakož i některá zpráva o jeho osobě i rodině*, Časopis Musea Království českého 60, 1886, s. 139-142, zde s. 139.

[24] Milan KOPECKÝ, *Daniel Adam z Veleslavína*, s. 18.

[25] TAMTÉŽ, s. 75-77.

[26] TAMTÉŽ, s. 80.

„veleslavínskou češtinu“ použil pro svou kodifikaci spisovné češtiny v 18. století i Josef Dobrovský.[27]

Daniel Adam z Veleslavína vytiskl za svůj život 137 publikací, dalších pět mu bylo připsáno později. Nevydával díla pouze v češtině, ale i latině, němčině a několik děl je vícejazyčných. Latinských tisků vydal 62. Jejich výroba byla v té době výhodná, jelikož šlo o krátkodobou investici, která se téměř obratem proměnila v zisk a náklady většinou hradili mecenáši z řad šlechty nebo městských rad, k jejichž poctě verše vycházely. Na rozdíl od české produkce, kde převažuje próza, v latinských tiscích dominuje poezie nejvýznamnějších latinských básníků, kteří latinskými verši doprovázeli i řadu českých knih z produkce Veleslavína.[28]

Německé publikace vytiskl Daniel Adam z Veleslavína pouze dvě. Vícejazyčných tisků vydal 15. Šlo zejména o latinsko-česko-německé knihy konverzačního či slovníkářského charakteru. Základem vícejazyčných prací byly osvědčené latinsko-německé publikace, které Veleslavín doplnil českými výrazy nebo obraty. Výroba takovýchto publikací byla opět výhodná, protože zajišťovala plynulý odbyt.[29]

Česky tištěných knih vydal Daniel Adam 60, což se sice dá počtem titulů srovnat s tisky latinskými, rozsahově byly ale české tisky mnohem obsáhlejší. Největší přínos měly české tisky v oblasti původních prací. Za nejvýznamnější se pokládá první vydání Koldínových *Práv městských Království českého* z roku 1579 a přepracované autorské dílo samotného Veleslavína *Kalendář historický* z roku 1590. Překladů bylo vytištěno mnohem více a při výběru se Veleslavín zaměřil převážně na překlady z latiny a němčiny. Mezi jeho významné překlady patří například tisk *Politia historica* od Georga Lauterbecka vydaný v roce 1584 nebo *Kronika světa* od Johanna Cariona vytištěná v témže roce.[30]

Veleslavínova tiskárna tiskla několik publikací ročně i v tisícových nákladech. Některé tisky byly obsáhlé, jiné třeba pouze jednostránkové. I tak by toho za svůj krátký

[27] Zdeněk BENEŠ, *Daniel Adam z Veleslavína*, s. 117.

[28] Mirjam BOHATCOVÁ – Josef HEJNIC, *O vydavatelské činnosti*, s. 296-297.

[29] TAMTÉŽ, s. 296-299.

[30] TAMTÉŽ, s. 299-300; Petr VOREL, *Kronika světa Jana Kariona a její české vydání Daniela Adama z Veleslavína roku 1584*, in: Petr Vorel (ed.) Dějiny evropského světa 1453 – 1576, Praha 2008.

život Veleslavín tolik nestihl, kdyby neměl při ruce spolupracovníky. Ti mu pomáhali zejména s překlady do češtiny. Všichni uznávali Veleslavínovo vůdčí postavení, jeho podněty ochotně realizovali a respektovali opravy i úpravy v pracích, které odevzdávali do tisku. Veleslavín se tak stal představitelem první české literární družiny.[31] Do této spíše neformální skupiny patřili podle Martínka a Hejnice[32] například Václav Plácel z Elbinku,[33] Hosius Vysokomýtský,[34] Pavel Kristián z Koldína,[35] Abraham z Gynterrodu,[36] Mikuláš Albert z Kaménka,[37] Karel starší ze Žerotína,[38] ale nejblíže byli Danielu Adamovi Jan Kocín z Kocinétu[39] a Adam Huber z Rysenpachu.[40] Ve Veleslavínské tiskárně se samozřejmě netiskly pouze překlady Veleslavína a jeho spolupracovníků, ale například i samostatné práce těchto humanistů.

Ačkoli vydal Veleslavín za svůj život 137 titulů, pouze jedno dílo bylo jeho autorské. Řeč je o *Kalendáři historickém*, který byl vytištěn v roce 1578 jako první publikace Veleslavína. Rok vydání a rozsah díla naznačuje, že tuto autorskou práci měl Daniel Adam rozpracovanou zřejmě již v době, kdy ještě učil na univerzitě. Jedná se o spis kalendářního charakteru, který měl poučovat o světových dějinách. U každého dne roku jsou uvedeny významné události, vztahující se k tomuto dni, od narození, svateb, korunovací, úmrtí přes přírodní katastrofy, epidemie apod. O tom, že šlo o populární dílo, svědčí fakt, že *Kalendář historický* vyšel v roce 1590 ve druhém rozšířeném vydání. Na rozdíl od prvního vydání, které bylo určeno širším vrstvám, druhé vydání bylo určeno vzdělancům.[41]

---

[31] Milan KOPECKÝ, *Daniel Adam z Veleslavína*, s. 54.

[32] Josef HEJNIC – Radek MARTÍNEK, *Rukověť*, s. 39.

[33] Václav Plácel z Elbinku (7. 9. 1556 – 6. 1. 1604), český spisovatel a právník.

[34] Matouš Hosius Vysokomýtský (asi 1555 – 1589), český historik.

[35] Pavel Kristián z Koldína (1530 – 11. 1. 1589), český právník, autor první platné kodifikace městských práv u nás.

[36] Abraham z Gynterrodu (2. pol. 16. stol. – 1609), český spisovatel a překladatel.

[37] Mikuláš Albert z Kaménka (pol. 16. stol. – 1617), český bratr a učenec.

[38] Karel starší ze Žerotína (15. 9. 1564 – 9. 10. 1636), moravský šlechtic, politik a spisovatel.

[39] Jan Kocín z Kocinétu (14. 2. 1543 – 26. 3. 1610), přední český spisovatel, překladatel a básník.

[40] Adam Huber z Rysenpachu (3. 2. 1546 – 23. 6. 1613), spisovatel a lékař císaře Rudolfa II.

[41] Milan KOPECKÝ, *Daniel Adam z Veleslavína*, s. 22.

Tematicky nebyla Veleslavínova tvorba nijak vyhraněna, jeho produkce pokrývala všechny hlavní obory humanistické vzdělanosti.[42] Tiskl knihy historické (*Kronika světa, Kronika židovská*), náboženské (*Postilla dítek*), jazykovědné, právnické (*Práva městská*), lékařské (*Mattioliho herbář, Regiment zdraví*), cizí mu nebylo ani téma astronomie a astrologie (*Kalendář hvězdářský*), politika (*Politia historica*), společnost (*Čest a nevina pohlaví ženského*), hospodářství (*Hospodář*), vydal řadu slovníků (*Vokabulář v nově spravený a rozšířený*) a učebnic. Spolehlivým zdrojem příjmů byl také tisk artikulů, tedy oficiálních úředních zpráv většinou o zasedání zemských sněmů, kteréžto tiskl Veleslavín v letech 1583-1595. [43]

Ačkoli byl Veleslavín spíše překladatel a komentátor, k publikovaným dílům často přidával své vlastní předmluvy a dedikace, které zdaleka přesahovaly informace o nově vydané knize. S použitím její tématiky v nich rozvinul zásadní rozpravu o obecných platných problémech daného oboru a nezapomněl zde vychvalovat přednosti své mateřštiny.[44] Nejednalo se pouze o krátké spisy o pár stránkách, jejich rozsah byl i několik desítek stran. Tyto úvodní texty měly také za úkol oslovit co největší množství publika. Za svůj život vydal Veleslavín ke svým tiskům 35 dedikací a předmluv.

Práce na obsáhlejším tisku trvala rok i déle, což znamenalo pro tiskaře velké finanční zatížení. Veleslavín byl tedy závislý na mecenáších, jejichž přízeň si získával právě tím, že jim knihu dedikoval. Peníze, které od nich dostal, si nenechával pro sebe, ale investoval je do další práce. Většinou své publikace dedikoval purkmistrům a radám různých měst nebo šlechticům. Mezi ty, kterým dedikace patřily, se řadí například Petr Vok z Rožmberka, Rudolf II. nebo Václav Budovec z Budova. Z literárního hlediska si tyto jeho vlastní pasáže předcházející samotnému textu zaslouží pozornost i kvůli tomu, že Veleslavín sem zařazoval různé básně svých současníků, čímž jim dal také možnost publikovat.[45]

Po smrti Daniela Adama z Veleslavína převzala tiskárnu jeho žena Anna Adamová z Aventinu. Dokončila a vydala několik děl, které měl její manžel

---

[42] Zdeněk BENEŠ, *Daniel Adam z Veleslavína*, s. 116.

[43] Mirjam BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 453- 456.

[44] TAMTÉŽ, s. 449-450; Josef HEJNIC – Radek MARTÍNEK, *Rukověť*, s. 40; Milan KOPECKÝ, *Daniel Adam z Veleslavína*, s. 32.

[45] TAMTÉŽ, s. 77-78.

rozpracované a mezi léty 1599 – 1601 vydala pod svým impresem čtyři knihy. Knihy vytištěné ve veleslavínské tiskárně mezi léty 1599 – 1607 byly tištěny pod hlavičkou „dědiců Daniela Adama z Veleslavína“. Na vedení tiskárny se bohužel nepodílela vdova po Danielu Adamovi příliš dlouho, neboť zemřela již 10. října 1605. Jelikož se Anna Adamová stihla necelý rok před svou smrtí vdát za Jonatu Bohutského, po její smrti do dovršení dospělosti syna Samuela vedl tiskárnu právě její druhý manžel. V letech 1608 až 1611 tedy vycházely z veleslavínské tiskárny publikace pod impresem Jonata Bohutský z Hranic. Danielův syn Samuel Adam z Veleslavína převzal tiskárnu v roce 1612 a za dobu svého působení v tiskárně vydal více než sto tisků. [46]

Jako protestant se Samuel Adam zapojil v roce 1618 českého stavovského povstání a po Bílé hoře, aby se vyhnul trestu smrti, utekl ze země. Podle patentu Karla z Liechtenštejna z 5. dubna 1621 byl odsouzen v nepřítomnosti k trestu smrti, ztrátě cti a majetku. Veleslavínská tiskárna byla zkonfiskována. Přestože se Veleslavínovi „dědicové“ snažili pokračovat stejným směrem jako Daniel Adam, nepodařilo se jim dosáhnout obsahové vyváženosti jeho ediční praxe a tiskárna již méně sloužila kulturně-politickým cílům, jež byly ideálem tiskařské činnosti za Daniela Adama z Veleslavína.[47]

2. Politia historica

2.1. Spisy Politia historica a Regentenbuch

V červenci 1584 vytiskl Daniel Adam z Veleslavína nejstarší ze svých samostatných překladů, více než sedmisetstránkový spis, který pojmenoval latinským názvem *Politia historica* s podtitulem *O vrchnostech a správcích světských knihy patery; v nichž se obsahují mnohá užitečná naučení, jak by se království, knížectví, země, obce i města buďto v času pokoje aneb války pobožně, šlechetně, chvalitebně a užitečně říditi a spravovati mohla; sebraná z mnohých starých i nových, řeckých, latinských, českých i německých historií a spisův moudrých lidí o správě světské; nyní pak v nově ku poctivosti všech dobrých, ctných a šlechetných vrchností, správcův, soudcův, pánův a úředníkův zemských i městských slavného a dalece rozmnoženého národu slovanského z jazyka latinského a německého v český, jak nejvlastněji býti*

[46] Mirjam BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*, s. 457-461 ; Mirjam BOHATCOVÁ – Josef HEJNIC, *O vydavatelské činnosti*, s. 308-313.

[47] TAMTÉŽ, s. 309, 316.

mohlo, přeložená a vůbec vydaná pilností, prací a nákladem M. Daniele Adama z Veleslavína.

Podkladem pro tento překlad posloužilo Danielu Adamovi z Veleslavína dílo německého humanisty a právníka Georga Lauterbecka[48] s názvem *Regentenbuch*. Toto čtenářsky úspěšné dílo, jež bylo určeno pro co nejširší okruh politicky činných lidí, vydal Georg Lauterbeck poprvé v roce 1556. Pracoval na něm až do své smrti a neustále ho upravoval a rozšiřoval. Veleslavín při svém překladu vycházel z posmrtného vydání vytištěného v roce 1579. Slovo Regentenbuch vymyslel sám Lauterbeck a v doslovném překladu znamená „Kniha pro regenty", přičemž slovo regent Veleslavín překládá jako „správce".[49]

Daniel Adam z Veleslavína se rozhodl přeložit do češtiny Lauterbeckův *Regentenbuch* na popud Viléma Malovce z Malovic, [50] který se nelichotivě proslavil tím, že ve své funkci spronevěřil nemalé peníze vybrané na počátku osmdesátých let 16. století. Malovec několik let usiloval o to, aby byla vydána česká kniha, kterou by se mohli řídit lidé při správě měst. Když se Veleslavín rozhodl jeho prosbu vyslyšet, Malovec začal tento počin finančně podporovat. Na oplátku Veleslavín, jak to obvykle dělal, Vilému Malovcovi tisk *Politia historica* dedikoval a to hned dvakrát. Jméno Viléma Malovce z Malovic se objevuje v dedikaci a zároveň v předmluvě, která celé dílo uvozuje, a dále je Malovcovi další dedikací věnována celá třetí kniha pojednávající o správě válečné.[51] Ačkoli byl Veleslavín podnícen k vydání tohoto díla zvenčí, nebral ho pouze jako zakázku, ale zcela se s tímto úkolem ztotožnil.[52] Malovec nefinancoval výrobu tisku sám. Na úvodních listech *Politiae* pod předmluvou, která je dedikována těmto finančním podporovatelům, se nachází jejich jména i erby. Kromě Viléma Malovce jsou zde uvedeni Vilém z Rožmberka,[53] Ladislav st. z Lobkovic,[54] Jiří

[48] Georg Lauterbeck (1505 – 1570), německý humanista a právník, kancléř hrabat z Mansfeldu.

[49] Matěj NOVOTNÝ, *Lauterbeckův Regentenbuch a Veleslavínova Politia historica aneb exemplum o možném vztahu mezi humanismem, reformací a politikou na území Říše a Českého království ve druhé polovině 16. století*, Theatrum historiae 7, 2010, s. 15-51, zde s. 15-18.

[50] Vilém Malovec z Malovic (asi 1540 – 1591), nejvyšší berník a colmistr Království českého v letech 1579 – 1590.

[51] Matěj NOVOTNÝ, *Vilém Malovec z Malovic (mecenáš a defraudant)*, Východočeský sborník historický 15, 2008, s. 127-163, zde s. 141-142.

[52] TÝŽ, *Lauterbeckův Regentenbuch*, s. 22.

[53] Vilém z Rožmberka (10. 3. 1535 – 31. 8. 1592), bohatý český katolický šlechtic a politik.

z Lobkovic,[55] Jan st. z Valdštejna,[56] Jiří Bořita z Martinic,[57] Jáchym Novohradský z Kolovrat,[58] Michal Španovský z Lisova,[59] Burian Trčka z Lípy,[60] Jan Vchynský z Vchynic[61] a Albrecht Kapoun ze Svojkova.[62]

Na překladu *Regentenbuchu* začal Daniel Adam z Veleslavína pracovat v roce 1582 a do října 1583 stihl vyhotovit první tři knihy, což je patrné z datací v předmluvách a dedikacích předcházejících samotným knihám. Poslední dvě knihy měl dokončeny v květnu 1584. Vše bylo vytištěno do konce června a na počátku července 1584 byla k celému dílu dotištěna hlavní předmluva. Je téměř nemyslitelné, aby za tak krátkou dobu stihl Veleslavín celé dílo přeložit sám. S některými částmi mu opět pomáhali jeho spolupracovníci, což sám přiznal i v předmluvě. Nejvíce mu byl nápomocen Jan Kocín z Kocinétu, který přeložil některé pasáže, kterými Daniel Adam původní německý originál rozšířil.[63]

Oproti německé předloze udělal Veleslavín ve své *Politii* několik změn. Ty větší se týkají vložení vsuvek a přídavků různého rozsahu rozšiřující *Politii* o více než 50 listů. Dále k ní přiložil tří vlastní předmluvy. Menší změny, kterých je ale více, se týkají rozšíření Lauterbeckových příkladů z historie, vložení marginálních poznámek či

---

[54] Ladislav II. Popel z Lobkovic (1502 – 18. 12. 1584), český šlechtic, od 1542 nejvyšší hofmistr Království českého.

[55] Jiří Popel z Lobkovic (1540 – 1607 nebo 1613), český šlechtic, v letech 1585 – 1593 nejvyšší hofmistr Království českého.

[56] Jan st. z Valdštejna († 15. 6. 1576 tj. osm let před vydáním Politiae), 1554 – 1570 nejvyšší sudí, 1570 – 1576 nejvyšší komorník Království českého.

[57] Jiří Bořita z Martinic (1546 – 1598), český šlechtic, od 1584 dvorský a od 1585 zemský sudí, od 1597 nejvyšší kancléř Království českého.

[58] Jáchym Novohradský z Kolovrat, český šlechtic, 1578 – 1600 karlštejnský purkrabí, 1593 – 1597 prezident české komory.

[59] Michal Španovský z Lisova († okolo 1597), český šlechtic, podkomoří věnných měst mezi lety 1570 – 1575, nejvyšší písař a královský rada v letech 1575 – 1595.

[60] Burian Trčka z Lípy († 15. 5. 1591), český šlechtic, v letech 1562 – 1591 podkomoří Království českého.

[61] Jan Vchynský z Vchynic († 1590), český šlechtic, v letech 1576 – 1590 karlštejnský purkrabí.

[62] Albrecht Kapoun ze Svojkova (1523 – 1608), český šlechtic, od roku 1557 purkrabí Pražského hradu, hejtman hradeckého kraje.

[63] Antonín TRUHLÁŘ, *Politia historica M. Daniele Adama z Veleslavína*, Časopis Musea Království českého 59, 1885, s. 346-365, zde s. 347-348.

přidání citátů z bible.[64] Pro předkládanou práci jsou nejzajímavější vsuvky, které se váží ke čtvrté knize Veleslavínovy *Politiae*, která je edičně zpracována v příloze této práce. Jedná se o překlad Plutarchových[65] *Státnických rad*, který pořídil Veleslavínův pomocník Jan Kocín z Kocinétu a který je samostatně přidán před čtvrtou knihu. Tato vsuvka o 23 paginách nese název *Praecepta gerendae rei publicae. Velmi užitečná a potřebná naučení všechněm správcům a radním pánům měst a obcí, z knihy Plutarchovy, kterůž psal k nějakému Menemachovi, krátce sebraná a v jazyk český, pokudž býti mohlo, pro obecný užitek a poctivost stavu městského v Království českém přeložená*.[66] Další vsuvka nacházející se na konci dvanácté kapitoly čtvrté knihy nesoucí název *Oratio M. Catonis pro lege Oppia* má rozsah necelých 5 pagin; jde o překlad Catonovy[67] řeči, která se nachází v díle římského dějepisce Tita Livia[68] *Dějiny od založení města*.

Daniel Adam z Veleslavína převzal z *Regentenbuchu* do *Politiae* i řadu citátů a výňatků z řečí antických klasiků, kteří byl v humanismu často dáváni za vzor. Obvykle se v různých dílech objevovaly stejné známé pasáže, které často autoři ani nepřekládali z latinských originálů, ale opisovali je rovnou ze soudobých děl. Citování z takovýchto děl v národním jazyce bylo znakem jazykové vyspělosti a duševní zralosti. V *Politii* jsou hojně citováni např. Platón, Cicero, Titus Livius, Aristotelés nebo Homér.[69] Co se týče vykládání práva i obecných pravidel, řada příkladů je převzata z antického občanského zákoníku Corpus iuris civilis, zejména z jeho první části Codex Iustinianus,

[64] TAMTÉŽ, s. 348-349; Matěj NOVOTNÝ, *Lauterbeckův Regentenbuch*, s. 25-26.

[65] Plútarchos (asi 46 – 127 n. l.), řecký filozof, spisovatel a historik.

[66] Tuto vsuvku edičně zpracovala ve své bakalářské práci Dana DOLEŽELOVÁ, *Daniel Adam z Veleslavína a jeho Politia historica*, České Budějovice 2010 (=Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, bakalářská práce).

[67] Marcus Porcius Cato (234 – 149 př. n. l.), římský státník, vojevůdce, řečník a spisovatel, autor řeči proti Oppiovu zákonu, který limitoval nošení ozdob a šperků.

[68] Titus Livius (59 př. n. l. – 17 n. l.), římský historik.

[69] Výňatkům z těchto klasiků v díle Politia historica se věnuje Antonín TRUHLÁŘ, *Klassikové řečtí a římští v překladech českých*, in: Sborník prací filologických vydaný na oslavu dvacetipětiletého jubilea prof. Jana Kvíčaly, Praha 1884, s. 66-99.

který vydal v 6. století císař Justinián I.[70] Dalším zdrojem, ze kterého čerpá řadu exempel, zejména v oblasti nepsaných pravidel a morálky byla Bible.

Pasáží, které Daniel Adam vynechal nebo zkrátil, není mnoho. Převážně se jedná o verše, protože jejich překládání bylo Veleslavínovou slabinou. Zřejmě si tak jejich vynecháváním ulehčoval práci. Nicméně pokud verše překládal, byly hodně volné a mnohdy dvojnásobně delší než v originále. V některých případech je beze snahy o doslovný překlad rovnou převyprávěl. Dále vypustil některé Lauterbeckovy přílohy, které nebyly svým obsahem pro českého čtenáře praktické. A ačkoliv byl Daniel Adam z Veleslavína stoupenec českých bratří, s ohledem na české prostředí záměrně opomenul do *Politiae* zařadit také dvě ostré protikatolické pasáže, které Lauterbeckův *Regentenbuch* obsahoval. Jedna taková pasáž původně patřila i do 21. kapitoly zde editované čtvrté knihy.[71]

Veleslavínův překlad Lauterbeckova *Regentenbuchu* je tak precizní, že není bez srovnání s originálem mnohdy zřejmé, zda ke čtenáři hovoří překladatel nebo autor. Tisk tak na první pohled působí jako práce původní. Někdy se ale Veleslavín do překladu díla vcítil natolik, že ani nepostřehl, že v něm například hovoří o „nás Němcích“.[72] Takových chyb ale není mnoho.

Členění díla do pěti knih a rozdělení kapitol ponechal Veleslavín podle originálu. Z toho důvodu se mnohdy stejná témata objevují v několika knihách, jednotlivé kapitoly na sebe příliš nenavazují a svým rozsahem působí poněkud nevyváženě.[73] Oproti originálu je ale Veleslavínův tisk přehlednější co se týče vyznačování začátků kapitol, členění odstavců, oddělování nových témat mezerou, menším písmem nebo mezititulkem, a hlavně marginálních poznámek po stranách textu, které umožňují lepší orientaci v celém textu. Praktické je také uvádění čísla knihy a kapitoly střídavě v každém záhlaví sudé i liché stránky. [74]

---

[70] Justinián I. (asi 482 – 565 n. l.), východořímský císař, kodifikoval římské právo v zákoníku Corpus iuris civilis.

[71] Matěj NOVOTNÝ, *Lauterbeckův Regentenbuch,* s. 27-28, 31.

[72] Antonín TRUHLÁŘ, *Politia historica*, s. 350.

[73] Matěj NOVOTNÝ, *Lauterbeckův Regentenbuch,* s. 19.

[74] TAMTÉŽ, s. 28.

2.2. Členění tisku Politia historica

Každá z pěti knih, které tvoří dohromady spis *Politia historica*, je jinak obsáhlá a každá má své ústřední téma. Všechny mají ale v záhlaví stejný nápis „O vrchnostech a správcích světských". Předmluva k celému tisku, která není z důvodu dodatečného vytištění číslovaná, má rozsah 4 listy.[75] Veleslavín ji věnoval českému králi, urozeným pánům, pánům rytířům, městským radám a zemským úředníkům. Uvádí se v ní, co vedlo Veleslavína k vydání tohoto díla a hovoří o základech politické obratnosti.

První kniha (p. 1 – p. 110) o osmnácti kapitolách je jakýmsi úvodem celého díla. Její název je *O regimentu, správě a ouřadech nejslavnějšího a nejpřemoženějšího města římského*. Pojednává se zde o tom, jaká forma světské vlády je nejvhodnější, přičemž tyto jednotlivé formy jako je monarchie, demokracie a aristokracie jsou zde podrobně charakterizovány. Autor je toho názoru, že pro správu země je vhodná monarchie, zatímco pro správu měst a obcí je vhodnější aristokracie. Vše je vysvětlováno na historických příkladech a použita je řada citátů již zmiňovaných antických učenců.[76]

Druhá kniha (p. 111 – p. 276) nese název *Jakými ctnostmi králové, knížata, páni a jiné vrchnosti ozdobeni býti mají* a je dělena do 18 kapitol. Autor zde začíná hlouběji rozebírat vlastnosti, které by měla mít dobrá vrchnost. I zde užívá příklady z historie, na kterých obhajuje své ideje. Jsou zde líčeny aktuální problémy doby, které Veleslavín doplnil o česká exempla.[77]

Třetí knize předchází již zmiňovaná dedikace (p. 277 – p. 282) připsaná Vilému Malovcovi z Malovic, díky kterému byl celý spis přeložen do češtiny. Pojednává o urozenosti všeobecně a zejména urozenosti toho pána. Před třetí knihu je vsunuta záměrně, jelikož Vilém Malovec z Malovic se ve funkci colmistra pohyboval na uhersko-turecké hranici v době, kdy monarchie měla strach z útoků Turků.[78] Po dedikaci následuje další předmluva (p. 283 – p. 326), jejímž autorem byl Veleslavínův spolupracovník Jan Kocín z Kocinétu. Z větší části jde pouze o překlad latinského traktátu Ogiera Ghislaina de Busbecq[79] *Exclamatio sive De re militari contra*

---

[75] Předmluvy editovala Mirjam BOHATCOVÁ, *Obecné dobré*.

[76] Antonín TRUHLÁŘ, *Politia historica*, s. 351-352.

[77] TAMTÉŽ, s. 352-353.

[78] Tomáš RATAJ, *Ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002.

[79] Ogier Ghislain de Busbecq (1522 – 1592), francouzský humanista a diplomat.

Turcam instituenda consilium, který je zajímavým pramenem k dějinám válek s Osmanskou říší.[80]

Třetí kniha (p. 327 – p. 488) o 17 kapitolách, nazvaná *O boji, o správě válečné a rozličném běhu vojenském*, se celá věnuje výhradně věcem vojenským. Za úkol si klade nejen poučit čtenáře, ale slouží i jako výstraha proti vedení válek a líčí tehdejší vojenské zřízení. Kniha obsahuje pět vsuvek, které popisují historické události zaznamenané povětšinou antickými historiky. Tyto vsuvky knihu rozšiřují téměř o polovinu.[81]

Poslední předmluva (p. 489 – p. 492) je vytištěna před čtvrtou knihou a pojednává o městské správě. Daniel Adam z Veleslavína ji dedikoval purkmistrům a radním královských měst. Po ní následuje již zmíněný překlad Jana Kocína Kocinétu *Praecepta gerendae rei publicae* (p. 493 – p- 516).

Rozborem čtvrté knihy (p. 517 – p. 660) *O regimentu a správě obcí a měst, kterak by ta a na jaký způsob měla a mohla nejlépe nařízena býti* se podrobně zabývá následující kapitola této práce. Tato kniha je rozdělena do 21 kapitol. Zabývá se městskými právy, jejich dodržováním a radí, jak by se měl chovat a jaké by měl mít vlastnosti dobrý správce. Součástí této knihy je také rozsáhlá vsuvka žaloby řečníka Lykurga proti Leokratovi.

Pátá kniha (p. 661 – p. 714) nesoucí název *O soudcích a jejich povinnostech* je dělena do 10 kapitol a hovoří o tom, jaké mají mít soudcové povinnosti, kolik by jich mělo u soudu zasedat a jak se odlišují praví soudci od nepravých. Jedna z kapitol je věnována i útrpnému právu a formách mučení.

Za pátou knihou je vytištěna poslední vsuvka, *Traktát o tázání aneb právu útrpném, kterak se při tom soudce zachovati má, tak aby ani příliš mnoho ni příliš málo neučinil, z doktorův a učitelův práv vytažený a v jazyku německém vydaný* (p. 715 – p. 732). V závěru *Politiae* se nachází ještě třicetistránkový nečíslovaný registr, který stručně popisuje kapitoly jednotlivých knih v tisku.[82]

2.3. Vnější popis tisku Politia historica

Pro vnější popis tisku byl použit exemplář uložený na pobočce Státní vědecké knihovny České Budějovice ve Zlaté Koruně. Tisk je nepoškozený a dochovaný až

[80] Matěj NOVOTNÝ, *Politia historica*, s. 26.

[81] Antonín TRUHLÁŘ, *Politia historica*, s. 353-354.

[82] Daniel Adam z Veleslavína, *Politia historica*.

na titulní list kompletně v celém rozsahu. Kniha má rozměry 33×22 cm a hřbet je široký 6 cm. Dřevěné desky jsou potažené kůží. Na vrchní desce je slepotisková ornamentální výzdoba a v horní části desky je nalepený papír s názvem knihy *Politia historica. O vrchnostech a správcích světských knihy patery, jak by se království, země a obce v času pokoje neb války chovati měli*. Kovové spony na deskách jsou neúplné. Na přídeští knihy se nachází ex libris Abrahama Albína z Helfenburku.[83] Kniha je tištěna na papíře. První předmluva datovaná 2. července 1584 není číslovaná. Spis je číslován až od první knihy číslem 1 do 732, poté následuje na 15 listech nečíslovaný rejstřík kapitol a další dva prázdné listy. Úplný tisk včetně nečíslovaných listů má 778 stran.

Celý tisk včetně nadpisů je tištěn černou barvou. Jednotlivé knihy, kapitoly nebo vsuvky jsou odlišeny velikostí písma. Spis je tištěn tiskovou frakturou,[84] která byla v 16. století hojně používána a která se vyznačuje lámanými dříky a kvadrátními patkami. Majuskuly na začátcích kapitol jsou vepsané do čtverce a ornamentálně zdobeny. Kromě pagin jsou na lichých stránkách vytištěna čísla kapitol, na sudých číslo knihy a v záhlaví je i stručný název kapitoly. Kromě tiskařského signetu a šlechtických erbů v předmluvě text neobsahuje žádné obrazové přílohy.

2.4. Recepce tisku Politia historica

Spis *Politia historica* vznikl, jak již bylo několikrát zmíněno, na popud Viléma Malovce z Malovic, který ve svém prostředí postrádal spis, který by mohl být příručkou pro všechny veřejně činné lidi. Jediným, kdo před Veleslavínem česky psanou příručku pro politiky vydal, a to již o několik desítek let dříve, byl Brikcí z Licka,[85] který kromě *Práv městských* vydal ještě dvě menší sbírky. První se nazývá *Sentencie philozophice de Regimine et Judiciis hominum; naučení mudrcův o spravování a soudech lidskejch* a Brikcí ji věnoval radním a purkmistrům na Starém Městě pražském. Druhou sbírkou jsou *Regule, to jest řeholy obecné z latinských učitelův práv vybrané, na česko*

[83] Abraham Albín z Helfenburku († po 1597), českokrumlovský měšťan, vnuk rožmberského kancléře Vaclava Albína.

[84] Ivan HLAVÁČEK, Jaroslav KAŠPAR, Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany 2002[3].

[85] Brikcí z Licka (asi 1488 – 1543), český právník, politik a spisovatel, autor první právní kodifikace v Českém království, která ale nebyla přes odpor měst přijata.

přeložené k spravení rozumu, pro vyhledání rady a upřímné spravedlnosti, každému soudci náležité věnované purkmistrům a radě v Kouřimi. Poptávka po díle takového charakteru byla tedy celkem velká. Tím, že dílo bylo určeno jak pro měšťany, tak pro šlechtu, si Veleslavín zajistil široký okruh zákazníků. Zájem o *Politii* byl větší i díky tomu, že tisk byl český. Podle Lenky Prudkové zaujala Veleslavínova historicko-vzdělávací produkce, ke které se řadí i spis *Politia historica,* výsadní postavení v pražských městech.[86] Že o dílo zájem byl, svědčí i fakt, že Veleslavínovi dědici vydali spis *Politia historica* téměř v nezměněné podobě znovu v roce 1606. V inventáři soupisu knižního skladu veleslavínské tiskárny z téhož roku není zaznamenán jediný výtisk *Politiae*.[87]

O okruhu čtenářů tohoto díla se dá vytvořit přehled z již vydaných pozůstalostních inventářů, v nichž jsou zahrnuty soupisy knihoven. Tomuto tématu se věnovali ve svých studiích a článcích zejména Olga Fejtová a Jiří Pešek.[88] Nicméně archivní výzkum, který by se zaměřil přímo na recepci Veleslavínových spisů, natož samotné *Politiae,* nebyl dosud proveden. Výjimkou je pouze soupis měšťanů na Menším Městě pražském, kteří vlastnili Veleslavínův spis *Kalendář historický*.[89] Jak recepce tisku *Politia historica* probíhala a zda byli zásady, které kniha obhajovala, dodržovány nebo napodobovány, není jasné.

---

[86] Lenka PRUDKOVÁ, *Knižní kultura ve Velkém Meziříčí v předbělohorském období*, Západní Morava 3, 1999, s. 33-47, zde s. 36.

[87] Jiří PEŠEK, *Tiskárna a sklad knih mistra Daniela Adama z Veleslavína*, Zprávy archivu Univerzity Karlovy 4, 1982, s. 64-79.

[88] Například TÝŽ, *Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576 – 1620*, Folia historica bohemica 2, 1980, s. 247-282; Olga FEJTOVÁ, *Měšťanské elity na Novém Městě pražském v 17. století a knižní kultura*, in: Documenta Pragensia XXII, 2004, s. 159-174; TÁŽ, *Měšťanský čtenář 17. století a recepce aktuální barokní literatury*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), Barokní Praha – barokní Čechie 1620 – 1740 (= Documenta Pragensia), Praha 2004.

[89] Milada SVOBODOVÁ, *Paměti obyvatel Menšího Města pražského z let 1581 – 1628 ve Veleslavínově Kalendáři historickém*, Miscellanea Oddělení rukopisů a strých tisků 7/1, 1990, s. 75-105; dále Olga FEJTOVÁ, *Veleslavínův kalendář historický z majetku pražského rodu Dvorských z Gryfí Hory*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 15, 1998, s. 97-124.

Mezi měšťany, o kterých víme, že ve své knihovně měli spis *Politia historica* je například soběslavský primátor Řehoř Smrčka ze Sabinova,[90] jehož soupis edičně zpřístupnil Václav Bůžek,[91] nebo již zmíněný krumlovský měšťan Abraham Albín z Helfenburku.

Dodnes se dochovalo na 157 částečných nebo úplných exemplářů, které jsou uloženy v depozitářích knihoven, muzeí a klášterů velkých i malých měst po celé republice. Některé exempláře vlastní i knihovny ve Vídni, Londýně, Bratislavě, Moskvě, Petrohradě, Oděse nebo Budapešti.[92]

3. Rozbor čtvrté knihy díla Politia historica

3.1. Čtvrtá kniha O regimentu a správě obcí a měst, kterak by ta a na jaký způsob měla a mohla nejlépe nařízena býti

Čtvrtá kniha spisu *Politia historica* má rozsah 144 pagin a je dělena do 21 kapitol. Těm předchází krátká jednostránková předmluva. Tato část spisu byla určena pro měšťany, městské úředníky a městskou vrchnost a měla sloužit jako příručka k dobrému spravování měst, čehož se podle autora dalo docílit dobrými a stálými právy. Autor zde rozepisuje, jaké vlastnosti by měl mít správný správce města a jak by se měl chovat. Každá kapitola se věnuje jinému tématu. Podle důležitosti, jaká je mu kladena, mají kapitoly rozsah od pár stránek až do několika desítek stran. Oproti originálu rozšířil Daniel Adam z Veleslavína tuto knihu o vsuvku, která se nachází v závěru 12. kapitoly.

---

[90] Řehoř Smrčka ze Sabinova († 1617), významný soběslavský měšťan.

[91] Václav BŮŽEK, *Renesanční domácnost soběslavského primátora Řehoře Smrčky ze Sabinova*, Táborský archiv 3, 1991, s. 34-51, zde s. 45.

[92] ADAM z Veleslavína, Daniel, *Politia historica* [online] 1584 [cit. 2011-06-26]. Dostupný z WWW:http://www.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_record_num&param=69&client=&ats=1311700631&mode=&testMode=&choice=7&sf_queryLine=Politia+historica&qs_field=7; ADAM z Veleslavína, Daniel, *Politia historica* [online] 1584 [cit. 2011-06-26]. Dostupný z WWW: http://db.knihopis.org/l.dll?cll~4805.

V poslední čtvrtině 16. století nebylo neobvyklé, pokud konšelé neměli univerzitní vzdělání. Znalosti práva se tak mnohdy učili až během působení ve funkci. Hlavní příručka, která se měla v té době pro správu měst užívat, byl Koldínův zákoník.[93] Ten obsahoval výčet práv, která by měla být platná ve všech českých královských i vrchnostenských městech. Veleslavín si byl vědom, že žádné město nemůže mít všechna práva totožná, ale přeložil do českého jazyka text, který mohl být díky své stravitelnější formě dobře čitelný i širším vrstvám měšťanstva a při tom v sobě obsahoval obecně platná práva, která by měla být dodržována ve všech městech. Vyprávěním řady příběhů, které se udály i o několik staletí dříve, dokazuje, že některá pravidla a práva by se měla dodržovat stále, bez ohledu na dobu, vyznání nebo národnost. Jedná se zejména o pravidla morálky, kterými by se měl řídit každý slušný, svědomitý a poctivý člověk.

3.2. Rozbor knihy O regimentu a správě obcí a měst

Předmluva (p. 517)

Předmluva, která čtvrtou knihu *Politiae* uvozuje, je velmi stručná. Daniel Adam z Veleslavína v ní pouze objasňuje, že k tématu městské správy se dostal právě ve čtvrté knize, protože chtěl zachovat pořadí podle originální předlohy *Regentenbuchu,* ale zároveň ví, že radit vysoce postaveným pánům není jednoduché. Předestírá zde, že čtvrtá kniha určená vrchnosti a městským správcům se tematicky dotýká věcí, které sám Veleslavín považuje za nejpotřebnější a nejdůležitější při vykonávání úřadu městského správce. Je si vědom, že každé město je jiné, má také jiná práva a jiné správce. Proto se čtvrtá kniha zaměřuje na práva, nařízení a vzory chování, které by měly být dodržovány všeobecně ve všech městech, bez ohledu na to, kdo a v jaké zemi je spravuje. Líčením řady různých příkladů z historie má správce přesvědčit, že rady autora jsou správné a představitelé městské správy by se jimi měli řídit.

Ačkoli Mirjam Bohatcová editovala ve svém díle *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů*[94] všechny předmluvy, které Daniel Adam z Veleslavína ke svým tiskům napsal, tuto opomněla. Oproti dvěma předmluvám, které ji v tisku

[93] Petra BIŠKOVÁ, *Malostranské radní elity na přelomu 16. a 17. století*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), Pražské městské elity středověku a raného novověku – jejich proměny, zázemí a kulturní profil, Praha 2004 (=Documenta Pragensia XXII), s. 107-116.

[94] Mirjam BOHATCOVÁ, *Obecné dobré,* s. 208-390.

Politia historica předcházejí, je sice podstatně kratší, obsahově je ale každá předmluva odlišná.

Kapitola první (p. 518 – p. 525)

Že přede všemi věcmi toho potřebí jest, aby města dobrými a spravedlivými právy opatřena a utvrzena byla.

Hned v úvodní kapitole čtvrté knihy *Politia historica* hovoří autor o důležitosti městských práv. Na příkladech z antického Řecka a Říma dokazuje, že nejdůležitější pro město je mít pevná práva, která se nebudou měnit příliš často podle toho, kdo má zrovna ve městě moc. Pokud je podle autora ve městě řád a dodržují se daná práva, město vzrůstá a lidé jsou spokojeni. Jestliže město práva nemá, ve městě je chaos, což vysvětluje na příkladu řeckého města Sparty.[95] Představa o tom, že vnitřní jednota vede k prosperitě a naopak jakýkoliv nesoulad vede k pádu města, byla pro tuto dobu typická. Důraz na řád, podle kterého mělo město i komunita ideálně fungovat, byl ale pouze utopickou představou, která byla utužována také soudobou historiografií. Tento popis měl sloužit jako instrukce pro budoucí generace.[96]

Vzorným příkladem pro občany měli být správcové měst. Ti měli práva nejen dodržovat, ale také trestat a pokutovat ty, kteří je porušují. Správcové, kteří práva sami porušovali a kteří řádně nevykonávali svůj úřad, měla potrestat vrchnost, pro kterou oni pracovali. Zároveň měla vrchnost udržet mír ve městě a postarat se o to, aby mělo město vhodné správce. Autor také považuje za důležité, aby si vrchnost uvědomila, že tak, jak panuje ona nad lidmi, tak právo panuje nad ní.

Dále klade autor důraz na to, aby správci dodržovali Desatero božích přikázání a ustanovili ve městě taková práva, která by Desateru neodporovala, ba naopak ho respektovala. Zvláštní pozornost věnoval sedmému přikázání – nepokradeš. Aby nebylo porušováno, práva měla jasně vymezit, co komu patřilo a kdo mohl co prodat. Směnu a prodej majetku, díky čemuž se podle něj lidé spolčovali, nařídil dle autora Bůh a považoval to tedy za užitečné vymezit právy.

V závěru první kapitoly dal autor za příklad čtenářům města antického Řecka a Říma, ze kterých si měli vzít správcové vytvářející práva příklad. Tato města dává autor za příklad v celém svém díle. Jedná se zejména o město Řím a řecké město Spartu.

[95] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, Praha 1584, s. 518-519.

[96] Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost*, s. 168.

Athénští zákonodárci podle něj nebyly ve své funkci tak důslední jako Sparťané a právo bylo ve městě často porušováno, aniž by byl za prohřešky někdo trestán. Athénské právo autor přiblížil často užívaným příkladem skythského mudrce Anacharsise o podobnosti práv pavučinám, které malá zvířata – tedy chudé – zachytí, ale velcí – tedy mocní a bohatí – je lehko protrhnou.[97] V úplném závěru uvedl další mladší říšská města, která byla podle Lauterbecka dobře spravovaná, měla by sloužit jako vzor a Veleslavín je ve svém překladu ponechal. Ve výčtu se nachází i města Magdeburk a Norimberk, dvě města, podle jejichž právních norem byly v Českých zemích vytvořeny dva právní okruhy, ze kterých česká města přejímala právní normy.[98]

Kapitola druhá (p. 525 – p. 529)

Že práva, řádové a statuta nemají snadno a lehce v zemi aneb v městě měněna a jinačena býti.

V druhé kapitole autor varoval před škodlivostí častého měnění práv ve městě. Na příkladu řeckého města Lokris, ve kterém měšťané práva přes dvě stě let neměnili, a města Sparta, kde se práva neměnila sedm set let, se pokusil dokázat, jak dobře mohlo město fungovat, pokud bylo opatřeno dobrými právy. Autor neviděl důvod práva měnit, pokud městu neškodila, a odsuzoval správce, kteří práva vymýšleli pouze pro svůj užitek, takže je často měnili a stejně je nedodržovali. Časté střídání práv podle něj vedlo u měšťanů ke ztrátě úcty k právu a ztotožnil se s citátem Platóna, podle kterého byl ve městě nejslavnějším a nejlepším měšťanem ten, kdo dodržoval a pilně zachovával všechna daná práva a šel ostatním příkladem.

Autor si byl také vědom, že některá práva bylo třeba měnit, rušit, vytvářet a rozšiřovat podle toho, jak se společnost a město vyvíjela a doba se měnila. Neměnná podle něj měla zůstat hlavně práva, která ustanovil Bůh, tedy zejména Desatero božích přikázání, a dále všeobecná starodávná vžitá práva, podle kterých se k sobě chovají lidé navzájem. Autor k tomu přidal názorný příklad z historie, jak bylo změněno jedno

[97] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica,* s. 524; stejný příklad například uvádí i Řehoř Hrubý z Jelení ve svém překladu viz Petra JANOŠŤÁKOVÁ, *Traktát,* s. 33, 71.

[98] Ke vzniku právních oblastí a přejímání práva viz Antonín HAAS, *Právní oblasti českých měst*, Časopis společnosti přátel starožitností 60, 1952, s. 15-26; František HOFFMANN, *K oblastem českých práv městských,* Studie o rukopisech 14, 1975, s. 27-65; Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost,* Praha 2007, s. 203-204.

nespravedlivé právo o placení pohlavků[99] v nejstarší kodifikaci římského práva *Zákoníku dvanácti desek*,[100] který vznikl již v polovině 5. stol. př. n. l., ale radní v Sasku, kde též právo platilo ještě v 16. století, se z toho nepoučili. V závěru autor kritizoval lidi, kteří podporovali nepoctivé, pomlouvačné lidi, kteří si svou poctivost před soudem kupovali a místo prospěchu obce jim šlo pouze o jejich vlastní dobro.

Kapitola třetí (p. 529 – p. 533)

Že v městech žádní zaháleči a povaleči přechovávání a trpíni býti nemají. A kterak na přespolní cizí lidi obzvláštní péči a pozor míti náleží.

V úvodu kapitoly autor upozornil na vyvarování se zahálky, která podle něj mohla za některé hříchy, kterých se lidé dopouštěli. Jednalo se zejména o cizoložství, smilstvo a krádeže. Šlo tedy o hříchy, které se protivily Desateru božích přikázání a opět tu byl patrný vliv všeobecně platných zákonů, které měly být křesťanskou společností respektovány. Dohlížet se mělo především na mládež, která dle autora často svou leností marnila dlouhé chvíle potulováním se po městě a nicněděláním místo toho, aby například vedla nějaký obchod.

Vrchnost a správcové města měli dohlížet na to, aby se po městě neprocházeli líní lidé a cizinci, kteří ve městě nevykonávali žádnou práci krom toho, že kradli. Na několika historických příkladech z Athén, Florencie a Egypta autor dokazoval, že takoví jedinci bývali trestáni setnutím hlavy. Žebrákům, kteří se po městě potulovali, měla být useknuta hlava dokonce i podle Koldínových *Práv městských Království českého*.[101] K zabránění potulce po městě doporučoval autor přijmout zákon, podle kterého by každý měšťan jednou ročně dokládal vrchnosti či správcům, čím se živí a kde se nachází jeho živnost.

Za příkladné město, kde se nedovolilo nikomu ani v mládí ani v dospělosti zahálet, považoval autor řecké město Spartu. Tam místo zahálení měli všichni cvičit a trénovat tělo, aby nezakrněli. Zároveň si kladl otázku, co by řekli na situaci ve společnosti o několik století později, kdy se dle autora lenost a zahálčivost rozmohla a lidé se rádi bavili, pili alkohol, ponocovali, hřešili proti Desateru a nevážili si dědictví

[99] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 528.

[100] Jaroslav KINCL, *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva*, Praha 1977.

[101] Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku* II., Praha 1892, s. 119.

po rodičích, kteří na svůj majetek těžko pracovali. Už tehdy si byli lidé vědomi poklesu morálky ve společnosti a dáváním za příklad starověké generace se ji snažili opět pozvednout. Tento boj s větrnými mlýny se ale nepodařilo rozvíjející společnosti vyhrát, spíše naopak. Tento problém se naopak podle autora stále prohluboval.

V dalším odstavci autor připomenul, že této situaci napomáhala i vrchnost spolu se správci, která schválně přehlížela všechny hříchy a proviňování se proti společnosti nijak netrestala. Vrchnost sice měla povinnost zahálčivé lidi z města vyhánět, ale někteří měšťané, jako hostinští a hospodáři, naopak zahálčivé lidi, kteří ve městě žebrali, u sebe ještě nechávali bydlet, protože peníze, které tito lidé vyžebrali, u nich zase utratili.[102] Že povinnost pracovat a ne zahálet byla dána člověku od Boha, dosvědčil citátem: *„V potu tváří své jísti budeš chléb svuoj.“*[103] V závěru kapitoly citoval Veleslavín ještě dalších jedenáct příkladů z historie, ve kterých slavní antičtí učenci a státníci jako Platón, Marcus Porcius Cato nebo Xenofón tento výrok potvrzovali. Kapitolu zakončil citát Cicera: *„Já tomu nevěřím, aby ten člověkem býti měl, kdož nikdá nic nedělá*.**“**[104] V době, kdy Veleslavín spis *Politia historica* psal, bylo téma tuláků a zahálečů minimálně v pražských městech aktuálním tématem, které se císař snažil řešit řadou nařízení proti těmto lidem. Na rozdíl od dřívějších zákonů, kdy jim měla být setnuta hlava, měli být provinilci většinou z města pouze vyhnáni a při tom fyzicky potrestáni.[105]

Kapitola čtvrtá (p. 533 – p. 536)

Že vrchnostem a správcům náleží na své měšťany a poddané pilní pozor míti, aby svých statkův marně neutráceli a nemrhali, aneb neslušných obchoduov a handlův nevedli.

Čtvrtá kapitola zaměřená na dohled vrchnosti a správců nad obyvateli měst navazuje tematicky na kapitolu třetí. Vrchnost měla mít kontrolu nad živnostmi svých měšťanů a nad tím, aby při svých obchodech nepodváděli a nepůsobili tak škodu ostatním měšťanům. Některá města zřídila pro kontrolu živnostníků funkci úředníka, který nad nimi měl dohled, a oni mu byli povinni předkládat pro kontrolu své účty.

[102] TAMTÉŽ, s. 121.

[103] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 532.

[104] TAMTÉŽ, s. 533.

[105] Zikmund WINTER, *Kulturní obraz* II, s. 119-123.

Tento člověk byl nazýván buď censorem, praetorem nebo areopagitou. Ti, kteří neměli účet v pořádku, byli trestáni proříznutím hrdla. Na Starém Městě pražském funkci kontrolorů nad živnostníky převzali jednotliví konšelé nazývaní inspektoři. Každý inspektor měl na starosti dohled nad jiným cechem, přičemž nesměl být zároveň jeho členem. Kontrolovalo se hlavně dodržování cen.[106]

Pokud měla být města dobře a poctivě spravována, bylo důležité, aby byli do úřadů dosazováni poctiví a pilní správci. Takoví se podle autora poznali podle toho, že dobře spravovali i svůj soukromý majetek. Ti, co vše utratili a jejich živnost neprosperovala, by dobrými správci města nebyli.

Důležitá byla také výchova potomků, kteří měli být vedeni k práci, aby se byli v dospělosti schopní uživit. Za nejhorší byly považovány děti z bohatých rodin, které se pouze naučily číst a psát a pak už se jen povalovaly, o nic se nezajímaly, a když zdědily majetek, neuměly s ním naložit a celý jej promarnily. Podle autora by tedy měli správci dohlížet i nad vzornou výchovou dětí.

Závěrečná část kapitoly je zaměřena proti Židům. Z autorových slov je patrná velká antipatie vůči této skupině obyvatel. Každý, kdo by nějakému Židovi pomohl, obchodoval by s ním nebo by s ním byl v sebemenším styku, nebyl podle něj dobrým křesťanem, zradil tím svou křesťanskou víru a činil tak jen pro svůj prospěch. Tuto pasáž oproti originálu Veleslavín hodně zmírnil, přičemž odkaz na Lutherovy spisy, které *Regentenbuch* obsahuje, vypustil.[107] O židovskou problematiku se zajímal a v roce 1592 vydal dokonce *Historii židovskou*, ve které jsou líčeny dějiny Židů až do 6. století našeho letopočtu.[108] Pokud byl veden spor mezi křesťanem a židem, křesťanovo svědectví vůči židovi bylo bráno jako nesporné, zatímco židovské svědectví proti křesťanovi bylo zlehčováno.[109] Židé byli vnímáni jako jako nepřátelská a nevypočitatelná komunita s negativním vlivem na křesťanskou společnost, jejímž zájmem je zejména nepoctivá obchodní činnost, falšování mincí a půjčování peněz za vysoký úrok.[110]

---

[106] Jaroslav DOUŠA*, Staroměstští konšelé v jiných funkcích městské samosprávy v letech 1571 – 1602 a 1630-1650*, in: Documenta Pragensia XV, Praha 1997, s. 43-74, zde s. 43.

[107] Matěj NOVOTNÝ, *Lauterbeckův Regentenbuch*, s. 34.

[108] TAMTÉŽ, s. 32-33.

[109] František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992, s. 242-243.

[110] Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost*, s. 113.

Kapitola pátá (p. 536 – p. 542)

Že dobří, zachovalí, ctní a šlechetní a ne zlopověstní a lehcí lidé do rady obíráni a na ouřady sázení býti mají.

Pátá kapitola se věnuje výběru vhodných správců ke spravování města. Panoval všeobecný názor, že pokud mělo město v úřadech poctivé, slušné a moudré správce, v celém městě panoval klid a pořádek. Příkladem z řeckého města Sparta autor varoval před nečestnými lidmi, kteří dokázali svou řečí ovlivnit názor měšťanstva. Čestným lidem dalo potom velkou práci názor na takové lidi zase zvrátit ve svůj prospěch.

Následuje líčení příběhu ze Starého zákona. V Exodu, v 18. kapitole druhé knihy Mojžíšovy[111] radil Mojžíšovi jeho tchán, že nebylo možné, aby sám rozhodoval všechny spory, a navrhnul mu, aby ustanovil soudce nad menšími skupinami obyvatel, kteří by rozhodovali menší spory. On by tak měl čas řešit pouze spory závažnější a soudci na nižší úrovni by se na něj obraceli pouze v případě, když by potřebovali poradit. Autor nechtěl poukázat pouze na to, že systém hierarchie v soudnictví fungoval již dříve, ale kladl především důraz na to, že takové funkce mají zastávat neúplatní, schopní a poctiví lidé.

Dále autor považoval za nerozumné, že v některých městech bylo zvykem brát do rady určitý počet členů jednotlivých povolání. Zabírali tak místo v radě lidem, kteří byli mnohdy moudřejší a schopnější vykonávat funkci radního. Tudíž ve městě vznikla rada, která nebyla schopná město řádně spravovat. Autor názor na takové radní vystihnul takto: *„A protož vidí mi se, že takový regent a správce tak mnoho dobrého v obci způsobí, jako kdyby vedlé obyčejné[h]o přísloví kozla v rozkošné zahradě aneb štěpnici zahradníkem udělal.“*[112] Takoví radní nebyli podle něj schopní dobře a rychle reagovat na problémy ve městě, jako byl například nedostatek potravin, a kvůli jejich moci ve městě nebo přátelství s nimi se je neodvážili z rady odstranit. Na tuto situaci vždy dopláceli ostatní obyvatelé měst. Za vzor je v tomto případě dáváno město Lipsko, které si na takové radní dávalo pozor, a město tedy spravovali schopní lidé.

Další chybou dle autora bylo, že mnohdy bývala místa v úřadech dědičná. Do funkcí se tak dostávali synové úředníků, kteří buď neměli zájem nebo nadání být dobrým úředníkem. Lidem, kteří se do města přistěhovali, byla možnost zvolení do rady

[111] *Bible svatá aneb všecka svatá písma Starého i Nového zákona podle posledního vydání kralického z roku 1613*, Praha 1967.

[112] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 538.

odepřena, ačkoliv by byli často schopnějšími úředníky než obyvatelé žijící ve městě od narození. Od druhé poloviny 16. století se zvýšil počet německých imigrantů do českých měst. Jejich postavení ovlivňovala především schopnost, jak rychle se dokázali konfesijně a kulturně přizpůsobit. Plně asimilovat se ale dokázala většinou až druhá či třetí generace.[113] V tomto případě autorovi posloužilo za vzor město Athény, kde naopak schopní nově příchozí dostávali i ty nejvyšší funkce.

Jiným kritériem, podle kterého by také neměli být úředníci dosazováni do funkce, byla podle autora výše majetku. Schopnost dobrého spravování města se totiž nedala měřit přímou úměrou bohatý = schopný, moudrý, poctivý, a naopak chudý = nevhodný, hloupý, úplatný. Že se tak ale v praxi stávalo a do rady se dostávali opakovaně lidé, čím byli bohatší, svědčí například situace v Kutné Hoře.[114]

Do úřadů měli být zároveň voleny pouze osoby z měšťanského stavu. Dosazovat do funkcí osoby z panského stavu autor nedoporučoval kvůli jejich možným ambicím celou radu ovládnout a už do ní nepustit žádného měšťana. V takovém případě by to mohl být dle autora konec městské samosprávy.

Kapitola šestá (p. 542 – p. 546)

Správcové v městech povinni jsou přede všemi věcmi nařídíti konzistoře a soudy duchovní pro mnohé příčiny a nejvíce pro tu, aby mezi měšťany počestná kázeň a křesťanského pobožného života chvalitebné dobré obcování vzděláno a zachováno býti mohlo.

V úvodu šesté kapitoly autor obhajoval důvody, proč by měly být zřízeny ve městech konzistoře a duchovní soudy, které by řešily prohřešky křesťanů proti víře, a jací by takoví duchovní soudci měli být. Mezi jejich nejdůležitější vlastnosti řadil moudrost, pobožnost, srdnatost a dobrou pověst.

Města, ve kterých bylo za jediný hřích považováno trestání hříšníků, by podle autorova názoru měla být vnímána jako odstrašující příklad. Aby byl ve městě řád, považoval autor za důležité, aby světská vrchnost pomáhala a podporovala vrchnost duchovní. Autor v této souvislosti citoval slova svatého Pavla, podle kterého ti, co se

[113] Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost*, s. 83-85.

[114] Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526)* 3, Praha 2002[2], s. 46.

ke křesťanství nehlásili, neměli být těmito duchovními soudy trestáni: *„Proč já souditi mám ty, kteříž vně jsou? Nebo ty, kteříž vně jsou, Bůh soudí.“*[115]

Následuje příklad z historie, kdy byl dán císař Theodosius milánským biskupem do klatby z toho důvodu, že dal bez rozmyslu rozkaz zabít několik tisíc lidí, kteří se vzbouřili proti jednomu hejtmanovi, aniž by věděl, jaký je k tomu vedl důvod. Po osmiměsíčním pokání mu sice byla udělena milost a klatba zrušena, ale aby se již takové prolití neopakovalo, císař přijal zákon, podle kterého mohl být potrestán smrtí viník až po zralém uvážení, nejdříve po třiceti dnech. Tímto příkladem se autor snažil vysvětlit rozdíl mezi duchovním a světským soudem. Duchovní soudce, kterým byl v tomto případě milánský biskup, se nevyvyšoval nad ostatní křesťany a krutě je netrestal. Pouze je vedl k nápravě a pečoval o to, aby se nad svými činy zamysleli, tak jak to v tomto případě udělal císař Theodosius.

Hlavním úkolem duchovních soudů dle autora bylo soudit křesťany, kteří svým hříšným jednáním pohoršovali jiné křesťany, dále spory o správný výklad jednotlivých bodů týkajících se křesťanské víry a v neposlední řadě rozvody manželství. Kapitolu zakončil myšlenkou, že pro zachování mravů a pořádku ve městě bylo nutné v některých případech uvrhnout hříšníka do klatby.

Kapitola sedmá (p. 546 – p. 550)

Správcům a vrchnostem náleží mezi jiným i na to bedlivý pozor míti, aby v městě mládež dobře zvedena byla a ctnosti i šlechetnosti zvykala.

Povinností dobrého správce byl i dohled nad výchovou mládeže ve městech. Pokud byla mládež vedena k práci a dobrým mravům, byla větší pravděpodobnost, že v dospělosti se z ní vyberou dobří úředníci, kteří budou město dále spravovat. Již antičtí učenci jako Aristoteles, Sokrates nebo Platón často vyčítali mnohým správcům i dalším rodičům, že hromadění majetku a procházky po městě jsou jim přednější než výchova dětí a mládeže. Autor proto vyzýval, aby si správcové měst a obcí vzali příklad z císařů Traiana a Karla Velikého, kteří budovali školy či kláštery a podporovali mládež ve vzdělávání.

Autor nabádal rodiče, že nebylo lepší možnosti, jak po sobě zanechat památku, než vychovat vzdělané dítě, které bude reprezentovat dobré vlastnosti svých rodičů. Rodičové z panských rodin většinou měli zájem o to, aby jejich dítě bylo vzdělané a

[115] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 543.

slušně vychované. Síť měšťanských škol již byla v té době rozvinutá a počet gramotných se pomalu zvyšoval. Snaha měšťanů, aby jejich dítě umělo alespoň číst a psát, rostla. Ti bohatší mohli dát své děti i na vyšší školy nebo na univerzitu. Dívky navštěvovaly městské školy ojediněle. Měly buď učitele na soukromých školách nebo byly vyučovány v klášterech. Univerzity jim ale zůstaly uzavřeny až do 19. století.[116]

Autor také zmínil pomocníky a učitele mladých studentů. Majetnější měšťané často platili své moudré, zkušené, upřímné, šlechetné a věrné přátele, kteří měli mladé studenty pod dohledem a kteří kontrolovali, jestli se nechovají nepatřičně. Většinou se tak totiž podle autora chovaly děti bohatých rodičů. Naopak nemajetní studenti si více vážili možnosti studovat a často měli lepší studijní výsledky, což autor doložil na příkladu z historie o Karlu Velikém.[117] Ten si přijel nějakou dobu po založení univerzity v Paříži zkontrolovat znalosti studentů. Po zjištění, že chudí se učí mnohem lépe než bohatí, se rozhodl chudé pilné studenty podporovat a bohaté a líné pro výstrahu trestat. Navzdory tomu, že sám byl negramotný, dle autora své děti i sám vyučoval.

Kapitola osmá (p. 550 – p. 553)

Že vrchnosti v městech i jinde povinni jsou sirotkům po smrti rodičův jejich poručníky a opatrovníky dávati a nařizovati.

V osmé kapitole se autor zaměřil na téma sirotků. V raném novověku jich stále nebylo málo a tak bylo jejich opatrovnictví a správa jejich majetku stále aktuální. Hned v úvodu kapitoly autor upozornil na to, že ustanovování opatrovníků a kontrola správy sirotčího majetku se často zanedbávala. Opatrovníci mnohdy všechen majetek svěřený do péče utratili, a když sirotek dosáhl plnoletosti, nebylo mu co předat. Na jiném příkladu autor doložil, že ani vraždění sirotků kvůli jejich majetku nebylo výjimkou. Ze všech uvedených příkladů vyplývá, že sirotčí majetek byl pro poručníky velkým lákadlem ve všech obdobích historie a touha po penězích byla často hlavním motivem, proč si vzít sirotky do opatrovnictví.

Když nebyl sirotkům určen opatrovník v závěti jejich rodičů, bylo úkolem městského úředníka, který měl na starosti sirotčí agendu, jim nějakého opatrovníka najít a přidělit. Oslovováni byli nejdřív příbuzní po meči, a pokud neměli zájem, byli osloveni příbuzní po přeslici. Pokud zemřel sirotek, jeho majetek připadl dědicům.

[116] Josef MACEK, *Jagellonský věk* 3, s. 230n.

[117] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 549.

Jestliže poručník zemřel ještě před dovršením plnoletosti sirotka, byl mu opatřen nový.[118] Povinností městských úřadů byla pravidelná kontrola účtů sirotčího majetku, které opatrovníci měli předkládat. Po dovršení plnoletosti sirotka musel opatrovník doložit městské radě účetnictví, které měl povinnost vést během celé doby spravování sirotčího majetku. Pokud vznesl někdo stížnost na správu sirotčího majetku, projednávala ji městská rada.[119] Kromě hospodářských záznamů sirotčího majetku, které byly vedeny již dříve, začaly být od 16. století vedeny i sirotčí rejstříky, které evidovaly počty sirotků v ročních intervalech.[120]

Kapitola devátá (p. 553 – p. 556)

Že i to správcové opatrovati mají, aby chudí lidé v městech a obcech nouze netrpěli a nežebrali.

Hned v úvodu deváté kapitoly uvedl autor příklad z Deuteronomia, z patnácté kapitoly páté knihy Mojžíšovy,[121] ve které se pojednává mimo jiné o opatrování chudých. Podle Boha by měl každý, kdo nemá nouzi, podávat chudým pomocnou ruku a nebát se podělit o své jmění či majetek, protože Bůh ho za to odmění. Starost o chudé bylo dle autora znakem pravého křesťana. Autor mínil, že pokud se městský správce vyhýbal povinnosti pomoci chudým a nesnažil se jim pomoci, nebyl dobrým správcem. Správci se měli inspirovat i z dalších uvedených příkladů z Nového zákona, které autor do této kapitoly zařadil. Například zakládáním sbírek pro chudé, o kterých hovoří svatý

[118] Lucie FUČÍKOVÁ, *Sirotčí agenda a péče o sirotky v Prácheňském kraji v 18. století*, České Budějovice 2010 (= Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, diplomová práce).

[119] Pavla SLAVÍČKOVÁ, *Ukončení poručenské správy nezletilých osob v raně novověkém měšťanském prostředí*, Theatrum historiae 6, 2010, s. 9-22. Dále problematiku sirotků rozebírá TÁŽ, *"... kdyby se jí ... ubližovalo, aby jí za vochranu byli." Poručenství sirotků a správa městského sirotčího statku před Bílou horou*, Výběr 43, 2006, s. 3-11; TÁŽ, *Způsoby správy majetku nezletilých dětí v minulosti*, in: Ekonomické znalosti pro tržní praxi, Olomouc 2009, s. 367-371; TÁŽ, *Právní podstata poručnické správy sirotků v raném novověku*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica 2008 (= Historica 34), s. 45-52.

[120] Lucie FUČÍKOVÁ, *Sirotčí agenda*, s. 18.

[121] *Bible svatá*, s.188n.

Pavel v šestnácté kapitole I. epištoly ke Korintským[122] a patnácté kapitoly epištoly k Římanům.[123]

Lidé si měli vzít příklad z Boha a následovat ho v jeho štědrosti, kterou rozdává všem lidem. Bohatí tak měli rozdávat almužnu chudým. Důležitá byla také pokora, protože kdo dle autora soucítil s chudými, nikdy nebude chudým, což vyjadřuje i dalšími přirovnáními: *„Nikdá nebude nízkým, kdož postaven jsa na nejvyšším stupni, milostivě spatřuje věci nízké. Nic lepšího učiniti nemůže člověk nízký, jako když poníženě nahoru vstupuje. Nic většího neučiní člověk veliký, jako když slavně doluov s[e]stupuje.“*[124] V závěru kapitoly byla chválena města, která zřizovala obecní pokladnice, do kterých ostatní lidé mohli přispívat na pomoc pro chudé.

Mezi chudinu se tenkrát nepočítali pouze lidé na okraji společnosti jako třeba žebráci, tuláci a prostitutky. Byli mezi ně řazeni i lidé, kteří krutostí osudu o svůj majetek přišli nebo lidé, kteří sice pracovali, ale jejich plat nebyl vysoký.[125] Mezi ty patřili například námezdní dělníci, kteří měli zaměstnání buď stálé, příležitostné nebo sezónní. Sezónních pracovníků bylo ve městě potřeba velké množství a dá se říct, že města na nich byla hospodářsky závislá.[126] Aby ve městě takoví lidé pracovali, bylo jim proto třeba mnohdy finančně vypomoct.

Kapitola desátá (p. 556 – p. 568)

O šatstvu, že vrchnosti a správcové poddaným a měšťanům svým takové nádhernosti, zbytečnosti a nákladné pejchy v oděvu a šatech, jakéž nyní téměř všickni vesměs požívají a v ní se honosí, dopouštěti nemají. A jaké ta věc městuom a obcem škody přináší.

Desátá kapitola se zabývá přílišným plýtváním peněz za kupování oděvů. O tom, že se to autorovi jevilo jako velký problém tehdejší společnosti, svědčí rozsah, který kapitole s tímto tématem věnoval. Autor poukazoval na to, že mnohé pyšné lidi už přivedlo zbytečné kupování drahých šatů na mizinu, ale jiní se z toho stále nepoučili. V některých městech Svaté říše římské byly vydány normy, jak by měli lidé

[122] TAMTÉŽ, s. 182.

[123] TAMTÉŽ, s. 168.

[124] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 556.

[125] Josef MACEK, *Jagellonský věk* 3, s. 106n.

[126] Josef JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská* I/I, Praha 1971., s. 150.

z jednotlivých vrstev chodit oblékaní. Podle autora ale tato nařízení málokdo dodržoval. Podle oblečení se dalo poznat, jaké měl člověk společenské postavení nebo dokonce jaké povolání vykonával. Materiál šatů a jejich barva byla výrazným znakem sociální diferenciace a distinkce.[127] Proto autorovi vadilo, že takové rozdíly v jeho době již nebyly patrné a obyčejný řemeslník měl častokrát dražší a krásnější šaty než některý pán.

Další věc, která autorovi vadila, byly pyšné ženy, které myslily jen na krásné šaty a které musely mít velké množství šperků a ozdob často dražších, než byly samotné šaty. Peníze, které za šaty utratili, by měli takoví pyšní lidé použít raději na zaplacení dluhů a daní nebo je darovat školám a kostelům.

Tento problém dle autora správcové přehlíželi ze dvou důvodů. Buď na takovém chování neviděli nic špatného, nebo se domnívali, že by bylo marné s tím něco dělat, stejně jako si to myslel císař Tyberius. Ten o tehdejších nešvarech v Římě věděl, ale protože jich bylo tolik, nevěděl, kde začít.[128] Z toho vyplývá, že problém této marnivosti společnost trápil už v době antiky.

Takové plýtvání penězi autor považoval za zbytečné a považoval to za větší pýchu, než když císař požadoval po svých poddaných stále větší daně a poplatky. Trefně autor poznamenal, že pokud by bylo nošení nákladných šatů nařízeno vrchností jako povinnost, lidé by si začali stěžovat, že je to zbytečné a vrchnost z nich chce udělat chudáky.

Kvůli těmto všem důvodům, které autor zmiňoval, by měli městští správci zasáhnout a pevně stanovit, kdo může jaké oblečení nosit a kolik peněz za něj utratit. Pokud byla ve městě vydána norma upravující nošení šatů, měli správci dle autora hlídat její dodržování. Kdyby totiž lidé zjistili, že nedodržování práva se netrestá, nerespektovali by žádná jiná ustanovení a ve městě by byl chaos. Dále by měl dobrý správce města dozírat, aby měšťané nosili kroje a jiné šaty svých předků, kteří se odívali správně. Veleslavín v této souvislosti vyjádřil obavu, že kdyby nebylo dodržováno právo určující ošacení jednotlivých vrstev, mohlo by to po několika letech v Čechách vypadat tak, jako kdyby zde žili samí cizinci a typicky česky oblečený Čech by byl vzácností.

[127] Josef MACEK, *Jagellonský věk* 3, s. 245n.

[128] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 559-560.

Příkladem o zákonu řeckého zákonodárce Lykurga o tom, že děti by měly chodit po městě se sklopenýma očima a rukama ukrytýma pod šaty, aby si zvykaly pokoře a šlechetnému chování a nenaučily se lehkomyslnosti, autor naznačil, kudy vede cesta k napravení společnosti. Za nesprávnou ale nepovažoval pouze marnivost v oblékání, ale i chození ve špinavých otrhaných šatech. Lidé by měli chodit oblékaní čistě, ale střídmě, aby nijak nevybočovali z řady. Ti, co z ní vybočovali, schválně upoutávali pozornost a chtěli se podle autora líbit hlavně sami sobě.

Čím krásnější a zdobnější šaty ženy nosily, tím více se na ně bylo nazíráno jako nepoctivé panny; autorovou řečí je nošení takového oblečení znakem jejich „*lehkosti mysli*“. Dle slov antických klasiků netvoří krásu ženy šperky a ozdoby, ale šlechetná mysl, poctivost a stud. Městští správci by si měli vzít příklad z řeckých měst, kde byl jmenován úředník zvaný gynaeconomon, který měl dohlížet na to, aby ženy nevydávaly příliš peněz za šaty a aby se oblékaly tak, jak se hodí k jejich postavení a věku. Ženy, které se provinily, byly trestány přísnou peněžitou pokutou.

Autor nabádal ty, kteří by chtěli vykonat něco dobrého pro město, aby ustanovili řád, jak by se ostatní měšťané měli oblékat a kolik by měli na oděvy vynakládat peněz. Jako příklad potrestání uvedl za přílišné plýtvání látky a peněz na šaty vyhnání z města.

Autor zakončil kapitolu konstatováním, které v textu opakoval několikrát, totiž že každý by měl nosit šaty, které přísluší jeho stavu či povolání. Pokud šlo o šperky, měli by si lidé pořizovat pouze ty, které byly vyrobené ze zlata nebo stříbra. To se dá totiž vždy znovu přetavit a použít na potřebnější účely, na rozdíl od perel, axamitu a hedvábí.

I přes autorovu snahu a vydávání řady nařízení, kdo smí co nosit, nebylo možné nápor módních vlivů zadržet. Nebyl sice tak patrný jako ve šlechtickém prostředí, ale zejména zámožnější měšťané se snažili stylem oblékání šlechticů přiblížit. Z měšťanských inventářů se dá vyčíst, že řada měšťanských rodin usilovala o to, aby žila v přepychu. Dokazuje to, že životní úroveň měšťanů v předbělohorských desetiletích stále rostla.[129]

[129] Josef MACEK, *Jagellonský věk* 3, s. 247n.; tématem měšťanských pozůstalostních inventářů se dále věnuje Jiří PEŠEK, *Testamenty a pozůstalostní inventáře jako aktuální téma obecné a právní historie*, Právněhistorické studia 39, 35-31; Olga FEJTOVÁ, *Die Entwicklung von Leserinteressen der Bürger der Prager Neustadt im 17. Jahrhundert auf Grund der Nachlassinventare*, Acta Comeniana 14 (2000), s. 99-132.

Kapitola jedenáctá (p. 568 – p. 584)

Že správcové s pilností opatrovati mají, aby přespolní a příchozí lidé každého času v městech pohodlné hospody míti mohli. A o právu hostinském.

Rovněž jedenáctá kapitola je obsáhlá. Téma hostů ve městě a hostinského práva bylo aktuální zejména proto, že od 16. století již nebyla ve městech tolik omezována práva hostí, což byli většinou kupci, a jejich počet tak narůstal.[130] Přespolní hosté přenocovali v hostinských domech. Pokud se ale do města například kvůli slavnostem či jiné významnější situaci sjelo více hostů najednou, míst na přespání byl v hostincích nedostatek. Hosté tak museli často žádat o nocleh u soukromých osob, například různých hospodářů.[131] Ochota měšťanů nechat u sebe někoho ubytovat ale leckdy nebyla velká, a tak autor v úvodu této kapitoly apeloval na městské správce, aby dohlédli na dostatek hostinců a zejména na poctivé hostinské, kteří takové lidi ubytovávali.

O tom, že povinností každého slušného měšťana bylo vyjít hostům vstříc, se autor snažil čtenáře přesvědčit opět pomocí příkladů z Bible a citováním řeckých a římských klasiků. Autor dokonce pokusil vysvětlit tradici vítání hostů solí. Rituál, při němž domácí své návštěvě předložili sůl, v pozdějších dobách i chléb, a spolu s hostem je ochutnali, byl vnímán jako důkaz přátelství.

Nebylo nic neobvyklého, pokud hostinští své hosty okradli, v některých případech i zavraždili. Autor na to upozornil několika případy z historie. Ty měly sice mystický nádech, ale ve své době to nebylo nic neobvyklého. První příklad hovořil o zavraždění tovaryše, jehož vraha pomohl usvědčit jeho přítel díky snu, který se mu v noci zdál. Druhý případ se zmiňoval o potrestání nepoctivého hostinského, který okrádal svého hosta, ale ďábel ho z tohoto činu pomohl usvědčit. Dalšími příklady o zvířatech a jejich vděčnosti za lidskou ochranu autor dokazoval, jak důležitá je přívětivost k hostům a že častokrát za to může být ten, kdo u sebe nechá někoho přenocovat, i odměněn. Přátelství, které si svým chováním k hostu získal, se mu navíc mohlo později hodit.

Pomocí dalších exempel autor ukazoval, jak bylo chápáno dodržování a porušování hostinského práva. Že slušné hostince reprezentovaly město, o kterém si pak lidé povídali v širokém okolí a třeba i cizích zemích, vyjádřil takto: *„Nebo zajisté (jakž*

[130] Josef JANÁČEK, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955, s. 208n.

[131] Zikmund WINTER, *Kulturní obraz* II, s. 351.

mně se vidí) velmi poctivá jest věc a netoliko ozdobuje město a obec, ale také slouží k dosažení chvalitebného jména u cizích národů, když domové slavných lidí otevříni a svobodní jsou slavným a počestným hostem a lidé přespolní žádného nedostatku strany té štědrosti netrpí.“[132] Na dalších příkladech následně poukazoval na štědrost lidí v jiných městech.

Úroveň hostinců a ceny za nocleh měly být podobné, aby si konkurence vzájemně nepřetahovala návštěvníky. Na to měli dohlížet určení konšelé.[133] Správcové, kteří měli tento dohled nad hostinci na starosti, by ale podle autora neměli kontrolovat pouze ceny, za jaké hostinský hosty ubytoval, ale také zda jim poskytl služby hodné jejich postavení či stavu a záměrně jim nedopřál to, na co měli nárok.

V závěru kapitoly autor nezapomněl také na křesťanskou stránku věci. Vlídnost měla být samozřejmou vlastností všech křesťanů a projevovat ji měli ochotou přijímat do svého domu hosty. Na několika ukázkách z Bible vysvětlil, že *„všickni jsme na to[m]to světě příchozí a hosté,“*[134] proto bychom se k hostům měli vždy slušně chovat. Nikdo také dle autora nemůže vědět, že hostem, kterého právě odmítl, nebyl právě Bůh.

Kapitola dvanáctá (p. 584 – p. 598)

Kterak se staří v jídle, pití a oděvu střídmě a mírně chovali. A čemu se z toho naučiti máme.

V úvodu dvanácté kapitoly se autor zabýval nadměrnou konzumací vína. V 16. století bylo víno oblíbeným nápojem a jen v okolí Prahy se nacházelo přes dva tisíce vinic.[135] Tato skutečnost měla za následek, že víno se pilo častěji než dříve a nepili ho již pouze muži, ale začaly mu holdovat i ženy a děti. Na tento problém autor upozornil a nabádal, aby po vzoru dob minulých bylo víno ženám odepřeno a aby byly za požívání vína trestány. Dále upozornil na skutečnost, že na místech, kde dříve byla pole s obilím, byly místo toho vysázeny vinice. Kladl si proto otázku, zda je k obživě, zvláště v době neúrody, více zapotřebí obilí nebo víno, díky jehož pěstování se cena potřebnější mouky zvýšila.

[132] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 579.

[133] Zikmund WINTER, *Kulturní obraz* II, s. 351-353.

[134] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 583.

[135] Zikmund WINTER, *Kulturní obraz* II, s. 356.

Za další zdražování potravin mohla dle autora mimo toho také lichva. Buď obchodníci čím dál častěji nakupovali na dluh a kvůli úrokům stoupala i cena zboží, které prodávali, nebo nakupovali zboží jinde, aby ho nemuseli sami vyrábět, což vyšlo samozřejmě také dráž. Lenivost sedláků, kteří místo obstarávání pole popíjeli v hospodách, považoval za velký nešvar tehdejší doby, kterému se křesťané měli vyvarovat. Svůj názor se snažil obhajovat ukázkami z citací z Šalamounových přísloví, které se nacházejí v knize Přísloví ve Starém zákoně.[136]

V následující části kapitoly se autor vrátil k problematice pití vína. Podle autora mělo pití vína zůstat zapovězeno nejen ženám a dětem, ale také mužům, kteří se starali o správu města. Toto omezení mělo platit pouze po dobu působení na úřadě. Opilství mělo být dle autora trestáno. Proto vyčítal správcům, že promíjeli opilcům hříchy, které spáchali v opilosti, a stačilo jim, když se opilec hájil, že za jeho chování mohlo víno. Opilství tak v praxi často fungovalo jako omluva.

Dále se autor zaměřil na ponoukání ke střídmosti v jídle. Nelíbilo se mu, že měšťanská kuchyně začala příliš napodobovat šlechtickou kuchyni a měšťané přestali být střídmí v jídle. Na řadě příkladů z antické historie ukazoval, jak byla střídmost v jídle důležitá. Citoval například Synesia z Kyrény, který ve své eseji nazvané *Za císařské vlády* líčil skromnost římského císaře Kara.[137]

Přestože tématu ošacení věnoval autor samostatnou kapitolu, nezapomněl ani v této kapitole připomenout, jak důležitá byla kromě umírněnosti v jídle a pití také střídmost v ošacení. Za příklad dával Římany, kteří vydávali řadu práv upravujících mírnost v mnohých činnostech od oblékání, pití až po výběr jídla z toho důvodu, aby zabránili pyšnému chování měšťanů.

Neřízené přejídání a nadměrné pití vína autor odsuzoval a upozorňoval, že pokud se toto neřestné chování nezmění, mládež bude své předky následovat stejným způsobem, někdy i ještě horším. Nelze se tak dle autora divit všem katastrofám, nemocem a dalším nepříjemnostem, kterými Bůh takové chování lidí trestal. Domníval se, že jednou přijde doba, kdy na světě nic nezbude, a až poté si lidé uvědomí, jak pyšně a nezodpovědně se chovali, a budou žádat, aby byl ustanoven nový a pevný řád, který budou moci dodržovat.

---

[136] *Bible*, Kniha přísloví, kapitola 10.

[137] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 590-591.

Na závěr této kapitoly zařadil Daniel Adam z Veleslavína jako vsuvku řeč římského politika a řečníka Marca Porcia Cata, který žádal, aby zůstalo v platnosti právo nazvané Lex Oppia. Podle tohoto práva bylo kvůli nadměrné pýše limitováno nošení ženských ozdob a šperků. Tuto řeč přepsal do čtvrté knihy svého díla *Dějiny od založení města* Titus Livius. Jak Veleslavín uvádí, tuto vsuvku zařadil na toto místo, jelikož „*vedlé mého sprostného zdání, velmi se čistě k těmto časům naším trefuje, a budou moci některé nynější paničky pěkně do ní nahlédnouti a spatřiti se jako v jasném zrcadle, také li jsú jim ony římské paní, co těch nezpůsobův svých zanechaly a odkázaly.*“[138] Cato ve své řeči útočil na ženy, které se nechtěly podřídit manželovi, ale snažily se jednat samy za sebe. Dá se říci, že už tenkrát se podle možností snažily o jakousi „emancipaci“. Tu ale toto právo, které Cato hájí, úplně potlačovalo. Věřím, že i v současnosti by se našla řada mužů, která by souhlasila s Catonovým vyjádřením: *„Podáte-li jim prstu, ujmou vás netoliko za celou ruku, ale i za hlavu.“*[139] Krom toho považoval všechny ženy za marnotratné, a pokud jim nějaký cizí muž slíbil víc než jejich manžel, nedělalo jim problém ho opustit. Z této ostré řeči lze usoudit, že Cato zřejmě neměl o ženách vysokého mínění, a to, že tuto jeho řeč Veleslavín do kapitoly o střídmosti zařadil, dokazuje, jaké postavení bylo ženě v raném novověku vyhrazeno. Není ale pravda, že by se měšťanky v 16. století kromě domácnosti staraly jen o to, za co utratit peníze a veškerý svůj volný čas trávily procházením se po městě. Naopak. Řada z nich již dávno přebrala část závazků za svého manžela a pomáhala mu při jeho obchodní činnosti.[140]

Kapitola třináctá (p. 598 – p. 606)

O lichvě, a že ji správcové v svých obcech ani trpěti ani dopouštěti nemají.

Ve třinácté kapitole se autor zabýval tématem lichvy. Ta byla některými lidmi považována za nepřípustnou, zatímco jiní ji považovali za přínosnou a legální. Pokud by se křesťané řídili podle božích zákonů, Bible lichvu nepřipouští. To autor dokázal například několika citacemi z knih Mojžíšových. Někteří lidé ale zastávali názor, že již císař Justinián ve svém kodexu lichvu legalizoval, když dokonce určil i maximální

[138] TAMTÉŽ, s. 593-594.

[139] TAMTÉŽ, s. 595.

[140] Josef HRDLIČKA, *Jindřichohradecké měšťanky na přelomu 16. a 17. století*, Česko-slovenská historická ročenka 2001, Brno 2001, s. 217-235, zde s. 217.

výšku úroku. Tento názor ale autor vyvrátil správným výkladem tohoto zákona. Nikdo totiž nesměl dávat peníze z lichvy znovu na lichvu. Na otázku, zda tedy správný křesťan může či nemůže „*lichvit*“, si hned autor odpověděl, že nikoliv. Boží ustanovení má být pro křesťana určující a nikomu nepřísluší toto ustanovení měnit. Ačkoli bylo půjčování peněz na úrok křesťanům v té době zapovídáno, ve skutečnosti peníze křesťané půjčovali peníze zcela veřejně.[141]

Dále autor rozebírá, co se považovalo za lichvu a co za půjčku. Všeobecně z toho vyplývá, že za lichvu se považovalo veškeré půjčování peněz. Půjčování věcí či zvířat za peníze nebylo chápáno jako lichva, ale jako vyplácení nájmu.

Snaha autora obhájit Aristotelův výrok, že peníze byly vymyšleny proto, aby lidé mezi sebou mohli laciněji a snazším způsobem kupovat zboží, nikoli z toho důvodu, aby je lidé půjčovali za úrok, byla ale zřejmě marná. Jak již bylo řečeno, dávno již nepůjčovali peníze na úrok pouze Židé, kteří tím byli známí, ale i křesťané.

Správcové měst lichvu málokdy trestali, protože mnohdy si sami od lichvářů půjčovali peníze. Stejně tak faráři při svých kázáních nepřipomínali křesťanům zapovězení lichvy, jelikož za to podle autora bývali často lichváři vydíráni. Lichváře se ale autor snažil zastrašit alespoň konstatováním, že je Bůh nakonec stejně potrestá a odplatě neujdou. Ve skutečnosti ale byla vyhlídka snadného zisku působivější než strach z božího trestu.[142]

Podle vzoru některých Řeků a Římanů doporučoval autor všechny dlužní úpisy zničit, lichváře z města vystěhovat a znovu je dovnitř nepouštět. V závěru autor upozornil na riziko, které vzniklo, pokud někdo ručil při něčí půjčce svým majetkem. Podle něj si často lidé neuvědomovali, že pokud člověk, jemuž oni při půjčce ručili, půjčku nesplácel, museli za něj poté dluh uhradit sami.

Kapitola čtrnáctá (p. 606 – p. 610)

O minci jaký její původ a k čemu se užívati má.

Čtrnáctá kapitola se od ostatních kapitol trochu liší. Není zaměřena na rady konšelům a jiným úředníkům měst, ale podstatná část kapitoly se zabývá vznikem a vývojem mince. Na řadě příkladů z historie autor dokládá, jak mince vznikla, co jí předcházelo a za jakým účelem začala být ražena.

[141] Josef JANÁČEK, *Dějiny*, s. 290.

[142] TAMTÉŽ.

Autor připomíná, že na počátcích obchodu fungovala pouze směna. K používání mincí postupně přecházely jednotlivé civilizace podle stupně svého hospodářského vývoje. Jako materiál pro jejich výrobu se postupně ustaloval drahý kov. Do Evropy mince pronikla prostřednictvím Řeků,[143] odkud se její používání postupně rozšířilo do středomořské oblasti. Na Apeninském poloostrově začaly být mince vyráběny z mědi, později se přešlo na ražbu stříbrných mincí.[144] Zlaté mince se začaly razit na přelomu letopočtu.[145] Právě zlato se tak stalo nejvzácnějším kovem, což dle autora často vedlo k lakomství a dalším hříchům.

Autor uvádí, že první minci, která byla kožená, dal v Římě razit druhý král Numa Pompilius, a připomíná, že z počátku byly mince odvažovány. Poté popisoval jednotlivé římské a řecké mince, až se dostal k hlavnímu účelu peněz. Autor opět narážel na lichváře. Peníze byly podle něj vytvořeny pro prodej a koupi, nikoli pro jejich rozmnožování formou lichvy. Upozornil tedy, aby správcové bedlivě dohlíželi, na jaké účely jsou peníze používány. Pokud by zjistili, že jsou používány na lichvu, okamžitě měli dotyčného potrestat. Problém benevolentnosti správců k lichvářům velmi odsuzoval a v závěru této kapitoly opět apeloval na důsledné trestání těchto podvodníků. Lichva totiž podle něj vedla město k záhubě. Jelikož autor věnoval tématu lichvy celou předchozí kapitolu a v závěru této kapitoly se k ní opět vrátil, je zřejmé, jak moc mu na vymýcení tomto problému záleželo.

Kapitola patnáctá (p. 610 – p. 613)

Že vrchnosti a správcové spravedlivé míry, lokty a váhy nařídití mají a v žádné z těch tří věcí žádného podvodu ani falše netrpěti.

V patnácté kapitole se autor zaměřil na kritiku prodejců, kteří šidili své zákazníky tím, že pozměňovali míry a váhy prodávaného zboží. Toto téma zařadil do čtvrté knihy *Politiae*, protože se domníval, že správcové měst tento problém přehlíželi. Kladl si proto otázku, jak toto jejich chování vysvětlují ostatním měšťanům, kteří byli ošizeni a spravedlnosti se nedovolali. Že se podvádění zákazníků protiví Bohu, dokazoval autor na citacích ze dvou knih Mojžíšových, ve kterých se hovoří

[143] Karel KURZ, *Úvod do antické numismatiky* I. *Řecké mince*, Praha 1982.

[144] TÝŽ, *Úvod do antické numismatiky* II. *Římské mince*, Praha 1995.

[145] Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, Vademecum, s. 409-411.

o tom, že prodávající nemá používat dvojích měr a vah.[146] Na příkladech z antiky zase ukazoval, že už tenkrát bylo podvádění zákazníků trestáno.

Nejvíce podvodníků z řad kupců pocházelo dle mínění autora od těch nejbohatších ve městě. Navrhoval, že by bylo dobré obnovit právo, které dodržovali už obyvatelé města Théby ve starověkém Řecku. Podle tohoto práva nesměli být do zastupitelských rad ani do jiných městských úřadů voleni kupci a kramáři dříve než po deseti letech, co s touto živností skončili. Opět poukazoval na to, že ve městech, kde úředníci dohlíželi na nepoctivé obchodníky a jejich podvody byly po zásluze trestány, město vzkvétalo.

K bohatství se člověk propracuje poctivostí. Asi tak se dá shrnout pointa příběhu, který autor uvedl v této kapitole. Pojednává o tom, že hostinskému, který šidí, koho může, se nedaří zbohatnout. Potom, co mu jeho bratr vysvětlil, že podvody se zbohatnout nedá, začal vše dělat poctivě a po roce zjistil, že vydělal mnohem více.

Mezi obchodníky, kteří podle Zikmunda Wintera nejvíce šidili, patřili tradičně řezníci, pekaři a hostinští. Autor poukazoval na to, že příslušníci těchto řemesel často byli členy městské rady a ovlivňovali ve svůj prospěch její rozhodnutí.[147] Fungování cechů mnohdy znemožňovalo zdravou konkurenci a konšelé tak dle autora mohli stanovit vyšší ceny než bylo potřeba a tím bohatnout. Tresty za okrádání zákazníků byly různé. Někde to byla pouze pokuta, jinde několik dní ve vězení nebo dokonce pozastavení živnosti. Kontrola měr a vah jednotlivého zboží probíhala na trzích, na které chodili kontrolovat poctivost živnostníků samotní konšelé.[148]

Kapitola šestnáctá (p. 614 – p. 616)

Kteří lidé aneb osoby v obci a v městě potřebné jsou.

V šestnácté kapitole, která se věnuje užitečnosti různých povolání v obci, se autor inspiroval Aristotelem. Ten ve svém díle *Politika*[149] roztřídil jednotlivé profese podle užitečnosti pro město a měšťany do šesti skupin. Na první místo řadil sedláky, kterými dle něj sice mnoho lidí opovrhovalo, ale z toho, co vypěstovali, byli měšťané živi. Na druhé místo dal řemeslníky různých profesí jako například mlynáře, pekaře,

[146] *Bible*, třetí kniha Mojžíšova, kapitola 10; TAMTÉŽ, pátá kniha Mojžíšova, kapitola 25.

[147] Zikmund WINTER, *Kulturní obraz* II, s. 279n.

[148] TAMTÉŽ, s. 253n.

[149] ARISTOTELES, *Politika*, Praha 1998[2].

ševce, krejčí, tesaře, truhláře a podobě. Na třetí místo zařadil kupce, kteří do města přiváželi zboží odjinud a místní zboží vyváželi z města. Na další místo zařadil nádeníky, kteří dělali, co bylo zrovna ve městě potřeba. Páté místo patřilo podle Aristotela vojákům, kteří měli město ochraňovat. Až na šestou, poslední pozici zařadil Aristoteles správce měst.

Těchto šest skupin ale autorovi *Politiae* nestačilo, a tak přidal ještě další čtyři. Na sedmé místo zařadil neméně potřebné kazatele a učitele. Osmá příčka patřila lékařům. Do předposlední skupiny patřili právníci a poslední desátou skupinou byli podle autora stavitelé a tesaři.

Autor sice sestavil žebříček deseti nejpotřebnějších skupin lidí pro město, vzápětí ale nezapomněl zdůraznit, že se k nim ostatní měšťané nechovali dost uctivě a jejich důležitost si nepřipouštěli. Například malíři byli často ceněni více než kazatelé. Podle autora byl ale problém v tom, že měšťané daleko raději pečovali o tělo a rozkoš než duši a svědomí. Jak autor napsal, pro stabilitu města bylo ale důležité, aby se ve městě nacházely všechny tyto skupiny obyvatel: *„To jest: Ne z samých toliko lékařův spraveno bývá město, ale musejí k tomu býti sedláci a jiní lidé, jakž Aristoteles napsal.“*[150]

Z tohoto roztřídění užitečnosti jednotlivých profesí ve městě je patrné, že za nejdůležitější pro fungování města nebyla považována nejvyšší vrstva měšťanů, která tvořila pouze asi deset procent všech obyvatel města, ale střední vrstva, kterou tvořilo v průměru 50 až 70 procent obyvatel města.[151]

Kapitola sedmnáctá (p. 616 – p. 620)

O svornosti a jak jest ta v každém městě aneb zemi velice a vysoce potřebná.

Tato kapitola měla čtenáři dokázat, jak je pro prosperitu a růst města podstatné, aby bylo město spravováno ve svornosti a všichni lidé se tak k sobě také chovali. Na známém příkladu z historie názorně ukazoval, jak důležité je, aby mezi sebou jednotlivé skupiny obyvatel ve městě spolupracovaly, tolerovaly se a poslouchaly své radní. Tolerance hraje v soužití lidí velkou roli. Aby nebyly páchány zbytečné škody, měli by se lidé mezi sebou vždy nějak domluvit a snažit se najít společně nějaký kompromis.

[150] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 616.

[151] Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny*, s. 205.

Otázka víry je začleněna i do této kapitoly. Autor sice nabádal obecně ke kompromisům, ale ne pokud se to týkalo víry. Ve věcech duchovních a ve věcech dotýkajících se víry by člověk nikdy neměl pravdě ustupovat i za cenu toho, že by měl trpět. To k víře dle autora patří.

V závěru kapitoly autor uvedl dva příklady, které naznačovaly důležitost svornosti ve městě. Vyplývá z nich, že pokud bylo město nejednotné, snadno ho nepřátelé zničili. Pokud ale všichni žijí v pospolitosti, je těžké takový stav ve městě zničit. V úplném závěru ještě doplnil, že důležitější k obraně města je přátelství mezi obyvateli, které město udrží ve svornosti, než vojsko, kterého by ho bránilo, a poklad, kterým by se mohlo vykoupit. Důvodem bylo, že přátelská pomoc zmůže více. Kapitola končí poučným konstatováním, že *„svorností malé věci u veliké rostou, ale nesvorností i což největšího jest rozptýleno bývá.“*[152]

Kapitola osmnáctá (p. 620 – p. 626)

O pozdvižení a zbouření poddaných proti vrchnosti a správcům svým a jak to obcem škodlivé jest.

K tématu devatenácté kapitoly o vzbouření ve městech přešel autor plynule z předchozí kapitoly. Odpor měšťanů proti městským správcům nebyl v 16. století ničím neobvyklým. Tento jev byl patrný nejen v českých městech, ale v celé střední Evropě. Sociální otřesy se opakovaly ve společnosti periodicky odnepaměti.[153] Nicméně autor je považoval za velice škodlivé, jelikož narušovaly řád ve městě a jeho prosperitu. Povstání obyvatel města proti vrchnosti a správcům mohlo pro město znamenat větší nepořádek a zkázu, než kdyby jím prošlo vycvičené a spořádané vojsko. To totiž na rozdíl od davu rozezlených lidí zachovávalo nějaký řád.

Autor ale upozornil, že rozezlené chování křesťanům zapovídá Bible,[154] a přidal příklad ze čtvrté knihy Mojžíšovi.[155] Hovoří se v něm o pomstě boží za vyvolání povstání proti Mojžíšovi. I dalšími ukázkami se snaží dokázat, jak Bůh trestá lidi, kteří narušují pořádek, a upozorňuje, že tak nečiní pouze lidé z nižších vrstev společnosti, ale i vážení a bohatí lidé.

[152] TAMTÉŽ, s. 628.

[153] Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost*, s. 171-172.

[154] *Bible*, Kniha přísloví, kapitola 24.

[155] TAMTÉŽ, s. 148-150.

Jako hlavní příčinu k vyvolání nepokoje ve městě uvedl autor nenávist k vrchnosti a touhu řídit město místo ní. Jako důkaz, že se za tímto účelem nevyplácí vyvolat pozdvižení, správce města svrhnout a dosadit místo nich sami sebe, popsal situaci, která se odehrála v německém městě Lübeck. Tam se pokusilo několik rebelů radní města zavraždit, ale byli prozrazeni a sami za tento pokus usmrceni. Místo aby se ostatní lidé takového chování vyvarovali, vyvolali vzpouru proti radním, kteří byli nuceni nakonec svá místa uvolnit a odejít z města. Po nějaké době se ale ukázalo, že toto neuvážené rozhodnutí svrhnout městskou radu byl omyl. Lidé si uvědomili, že řídit město není tak jednoduché, jak se domnívali. Za velké slávy tak byli staří radní znovu jmenováni do funkcí a město začalo opět vzkvétat. Je třeba zdůraznit, že městští radní vykonávali mnohdy svou funkci bez nároku na honorář. Finanční zajištění jim zajišťovalo jejich řemeslo nebo obchod, který vlastnili.[156] Členství v radě tak nebylo nic jednoduchého, z čeho by měli konšelé pouze prospěch. Naopak někdy, zejména v menších městech, svým zvolením do městské rady nebyli příliš nadšeni.

Kapitolu autor zakončil výstrahou, jak krutě je trestáno vyvolávání nepokojů, nabádání k nim a jako příklad uvedl počet mrtvých v Německé selské válce v roce 1525.

Kapitola devatenáctá (p. 627 – p. 628)

Že lépe jest ty věci, kteréž by se k většímu pozdvižení a nesnázi schylovaly, zatajiti a ututlati, než najevo vynášeti.

Devatenáctá kapitola je ze všech nejstručnější. Na dvou příkladech z antického Řecka a Říma se autor pokusil dokázat, jak snadné bylo, aby se lid vzbouřil proti městským správcům. Proto radil správcům, aby vždy pečlivě uvážili, jaké informace sdělit měšťanům a které bylo lepší nechat si pro sebe, pokud se chystalo nějaké spiknutí. Vyvolat spory bylo dle autora snadné, ale nepořádek ve městě se uklidňoval mnohem namáhavěji. K nastolení pořádku ve městě bylo totiž zapotřebí mnohem více lidí a úsilí než k jeho vyvolání. Ani v této kapitole autor nezapomněl zmínit úlohu víry. Závěrem totiž konstatoval, že k narovnání situace ve městě je městským úředníkům nápomocen Bůh.

[156] Josef HRDLIČKA, *Úředník,* in: Václav Bůžek – Pavel KRÁL (edd.), Člověk českého raného novověku, Příbram 2007, s. 216-238, zde s. 225.

Tato kapitola navazuje na předchozí. Soudobá literatura se vnitroměstským bouřím věnovala celkem dostatečně, i když v některých případech o nich kronikáři či tehdejší historici záměrně mlčeli, stejně tak jako to na tomto místě radí autor městským správcům. Radní se neobávali pouze zmatku, který by v městě v případě povstání nastal. Tyto záležitosti měly zůstat v tajnosti také proto, že v případě destabilizace jejich vlády by začaly do autonomních záležitostí města zasahovat vnější autority jako panovník, stavy či církev. [157]

Kapitola dvacátá (p.628 – p.654)

Že každý měštěnin povinen jest vlasti své v nastávajícím nebezpečenství a potřebě brániti, s ní dobré i zlé trpěti a jí neopouštěti.

Dvacátá kapitola je ze všech nejobsáhlejší. Její podstatnou část ale tvoří překlad Lykurgovy žaloby na Leokrata. Žaloba byla základem každého počínajícího soudního procesu.[158] Athénský zákonodárce Lykurgos v ní žaloval athénského měšťana Leokrata za jeho útěk z města v době ohrožení Athén vojskem Alexandra Makedonského a vinil ho z vlastizrady a dalších prohřešků, kterých se měl dopustit během pěti let, kdy se bál do Athén vrátit. Porušil tak dekret, který byl vydán kvůli nebezpečí ohrožení města a který měšťanům přikazoval, že jsou povinni bránit město a zakazoval jim ho v krutých chvílích opouštět. Jelikož žaloba musela být propracovaná a nesměly se v ní nacházet žádné nedostatky, jinak by ji soudcové neuznali, Lukurgos si s ní dal dost práce.

Překladem této žaloby se autor snažil poukázat, jak předcházet podobným situacím, kdy člověk opustil město v době jeho největšího ohrožení, popřípadě jak měl být takový provinilec potrestán. Zároveň vyzdvihoval obyvatele, jako byl Lykurgos, kteří se nebáli veřejně někoho žalovat a bránit tak městské právo. Lykurgos považoval za nejdůležitější tři věci pro obranu a zachování města – právo, žalobce a soudce. Naopak útěk z města v době jeho ohrožení považoval Lykurgos za velkou zradu vůči všem obyvatelům města. Trest smrti, který pro Leokrata v této žalobě navrhoval, byl podle něj stále nedostatečným trestem vzhledem k tomu, čeho všeho se proti právu dopustil. Horší potrestání než ztráta hrdla ale neexistoval, a tak měl posloužit hlavně jako varování a výstraha pro ostatní měšťany.

[157] Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost*, s. 169.

[158] Zikmund WINTER, *Kulturní obraz* II., s. 736.

Druhým zločinem, kterým se Leokrates dle Lykurga provinil, bylo nepravdivé rozhlášení po ostrově Rhodos, kam z Athén utekl, že Athény byly poraženy a zničeny. Tato nepravdivá informace způsobila, že kupci, kteří se tam chystali, změnili cíl své cesty a do Athén se nedostala řada věcí, které byly zrovna v čase nouze nezbytné. Dalšími zločiny, kterými se Leokrates proti svému městu prohřešil, bylo prodávání jeho obilí do cizích měst a lichva.

Za důležité pro prokázání všech Leokratových provinění proti vlastnímu městu považoval Lykurgos svědky. Ti měli při vedení soudního procesu vždy dosvědčit vinu obžalovaného. Upozornil se také na to, že obžalovaný Leokrates si za svého obhájce určil upovídané lidi, kteří se snažili jeho vinu vyvrátit. Ze strachu ze spravedlnosti ale nechtěl dovolit předvolat jako svědky své vlastní služebníky.

Další část kapitoly popisovala, jak k útěku Leokrata došlo a líčila statečnost a oddanost lidí, kteří se nepřítele nebáli a statečně za své město bojovali. Slova Lykurga se snažíla soudce přesvědčit o tom, že Leokrates při své obhajobě lhal a jeho potrestání bylo nevyhnutelné zejména proto, aby ostatní měšťané věděli, že v jejich městě se práva dodržovala a zločinci byli vždy po zásluze potrestáni. Lykurgos v této souvislosti zmínil přísahu, kterou museli athénští dospělí muži přísahat věrnost městu v případě boje: *„Přísahám, že posvátné zbroji k hanbě nebudu, z orduňku svého v šiku nevystoupím, vlasti brániti a k tomu, aby zlepšena byla, což na mně jest, napomáhati budu.“*[159] Jelikož tuto přísahu musel složit i Leokrates, dalším jeho přestupkem, za který měl být trestán, bylo křivopřísežnictví a bezbožnost.

Lykurgos upozornil, že mnozí králové se dokonce nechali zavraždit, jen aby uchránili město před nepřáteli, zatímco Leokrates, obyčejný měšťan, raději prchl z města než aby oblékl zbroj. I když se do města vrátil až po pěti letech, tento čin mu neměl být nikdy odpuštěn a trest smrti ho neměl minout stejně tak jako jiné, kteří se toho dopustili před ním. Obětovat se pro svou vlast měla být pro člověka největší čest. Ve svém proslovu uváděl Lykurgos řadu příkladů, kdy se řečtí hrdinové obětovali pro svou vlast a vychvaluje jejich ctnost a pobožnost.

Ve své žalobě využíval Lukurgos mnoha příkladů z historie, které měly přesvědčit soudce, že nebylo jiné řešení než potrestat Leokrata trestem nejvyšším – smrtí. Zároveň dle něj měli být potrestáni také lidé, kteří se ujali jeho obhajoby, i když bylo patrné, že byl vinen. Celkem Lykurgos obvinil Leokrata z pěti přečinů. Prvním

[159] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 639.

byla zrada, druhým neuposlechnutí vrchnosti, třetím bezbožnost a dopuštění vyplenění božských chrámů, čtvrtým potupa a zahanbení rodičů a posledním pátým útěk z boje.

V závěru kapitoly opět hovořil ke čtenáři autor. Soudil, že Lykurgova žaloba byla velmi radikální. Leokrates byl totiž obyčejný měšťan, který ve městě nezastával žádnou veřejnou funkci. Přesto byl souzen jako největší zrádce. Odsouzení tohoto obyčejného měšťana mělo mít odrazující efekt. Občané si měli uvědomit, že právo musí ctít a dodržovat všichni a stejně tak měli být všichni jeho porušením potrestáni. V závěru uvedl autor ještě jména několika statečných mužů, kteří se obětovali pro město a z nichž by si měli brát ostatní příklad.

Kapitola dvacátá první (p. 654 – p. 660)

Že poddaní povinni jsou vrchnosti své náležité poslušenství zachovati a jak se to daleko vztahuje.

Ve dvaceti předchozích kapitolách se autor věnoval tomu, jak by se správcové měst měli chovat k obyvatelům města a jaké k nim mají povinnosti. Poslední závěrečnou kapitolu věnoval opačné situaci, tedy tématu, jak by se měli chovat a čím by měli být povinni poddaní ke svým vrchnostem a nadřízeným. Již v římském zákoníku 12 desek bylo podle něho řečeno: *„Správcové a vrchnosti spravedlivé a slušné věci rozkazujte, měšťané jim poddáni buďte a bez odporu poslouchejte.“*[160]

Autor upozornil na skutečnost, že mnoho poddaných hanilo správce, aniž by věděli, jak práci vykonává, a mysleli si, že oni by město spravovali lépe. Takoví lidé nejsou nikdy spokojeni a na každém si chybu najdou. Taková drzost by jim ale dle autora neměla být tolerována. Za prohřešek měl být poddaný vrchností napomenut, a pokud by to nepomohlo a dotyčný se prohřešil proti vrchnosti znovu, pak měl být teprve potrestán. Dle autora by měl každý člověk komentovat věci, kterým rozumí a které mu přísluší.

O poslušnosti k vrchnosti se hovoří již v Bibli. V Epištolách sv. Pavla se dokonce vysvětluje, z jakého důvodu je lidem vrchnosti potřeba. Jejím úkolem bylo mít pod dohledem různé podvodníky, které měla trestat, a naopak slušné lidi ochraňovat. Ne vždy museli být ale podle autora lidé vrchnosti podřízeni a poslušní. V případě že vrchnost nařizovala svým poddaným věci, které se protivily právu nebo božským ustanovením, mohli jí poddaní poslušnost vypovědět. Žádné příkazy či zákony neměly

[160] Daniel ADAM z Veleslavína, *Politia historica*, s. 655.

platnost nad zákony božími. Pokud nařídil úředník nějaký rozkaz, bylo třeba ho respektovat. Pokud ale vyšší nadřízený rozkaz změnil, bylo třeba uposlechnout jeho, tedy vyšší instanci. A jelikož za nejvyšší instanci je u křesťanů považován Bůh, měla být jeho nařízení vždy nadřazena světským.

Pokud byl měšťan se svou vrchností nespokojen, neměl vůči ní povstat a bouřit se. Jeho křesťanskou povinností mělo být buď z města odejít nebo vládu vrchnosti trpět. Kapitola zakončil autor konstatováním, že vrchnost se sice musela poslouchat, ale pouze do té doby, dokud její příkazy neodporovaly křesťanské víře a božským ustanovením.

Závěr

Základním cílem předkládané diplomové práce bylo edičně zpřístupnit čtvrtou knihu tisku *Politia historica*, která se zaměřovala na správu měst a obcí. První dvě kapitoly se týkaly osoby autora tisku, jeho tvorby a dále celým spisem *Politia historica* od porovnávání s originálem až po popis jednotlivých knih. Nejdůležitější částí této úvodní studie, která samotné edici předchází, je ale její rozbor, na který je zaměřena celá třetí kapitola.

Editovaná kniha je členěna do jednadvaceti kapitol, přičemž každá z nich se zabývá jiným tématem, například stálostí a dodržováním práv, lichvou, výběrem vhodných správců, dohledem nad sirotky, výchovou mládeže, vhodným ošacením nebo svorností měšťanů. Volba témat nebyla náhodná. V kapitolách jsou rozebírány problémy, na které bylo třeba upozornit tím naléhavěji, čím rychleji se tehdejší městská společnost a její nešvary rozrůstaly. Je vhodné připomenout, že Daniel Adam z Veleslavína toto dílo pouze přeložil, původním autorem byl Georg Lauterbeck. Z toho vyplývá, že Veleslavín se rozhodl vydat dílo autora, který sice žil a sledoval měšťanskou společnost a správu měst v tehdejší Svaté říši římské, ale témata, kterým se v *Politii* věnuje, považoval Daniel Adam z Veleslavína za aktuální i ve správě českých měst.

Edice této knihy přispívá k obecnému náhledu nejen na to, jaké problémy se v tehdejších městech objevovaly, ale také jak bylo doporučováno je řešit. Jak již bylo řečeno v úvodu, představa toho, že město spravované poctivými, slušnými, vzdělanými a spravedlivými správci zaručuje ve městě klid, pořádek a spokojenost měšťanů, je velmi lákavá, nicméně bylo a dodnes je téměř nereálné, aby nějaká společnost fungovala zcela ideálně bez nějakých potíží.

Oproti jiným dílům, která se v té době zaměřovala na městská práva a správu městských obcí, se Veleslavínovo pojetí vymyká hned v několika bodech. V prvé řadě bylo toto česky tištěné dílo určeno nejen představitelům měst a nejvyšším vrstvám městské společnosti, ale díky koncepci díla je adresováno širšímu spektru měšťanstva. Tato příručka tak není pouhým soupisem práv a povinností. Díky vyprávění řady příkladů z historie, která ji oživují, a zásluhou veleslavínské češtiny, do které je přeložena, je také velmi čtivá.

Politia historica je souhrnem teoretických rad a návodů, které je samozřejmě možné srovnat se správní praxí, ale především umožňuje si uvědomit, jaké hodnoty

soudobá společnost považovala za klíčové pro městské obce, jako byla solidarita, konsenzus a svornost.

Seznam použité literatury

Staré tisky:

ADAM z Veleslavína, Daniel, *Politia historica*, Praha 1584, s. 517-660.

Literatura:

ARISTOTELES, *Politika*, Praha 1998[2].

BĚLIČ, Jaromír – KAMIŠ, Adolf – KUČERA, Karel, *Malý staročeský slovník*, Praha 1979.

BENEŠ, Zdeněk, *Daniel Adam z Veleslavína, nakladatel a literát*, in: Zdeněk Beneš (ed.), Duchem, ne mečem: fakta, úvahy, souvislosti, Praha 2003.

Bible svatá aneb všecka svatá písma Starého i Nového zákona podle posledního vydání kralického z roku 1613, Praha 1967.

BIŠKOVÁ, Petra, *Malostranské radní elity na přelomu 16. a 17. století*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), *Pražské městské elity středověku a raného novověku – jejich proměny, zázemí a kulturní profil*, Praha 2004 (=Documenta Pragensia XXII), s. 107-116.

BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*. Praha 2001.

BOHATCOVÁ, Mirjam – HEJNIC, Josef, *O vydavatelské činnosti veleslavínské tiskárny 1578-1620*, Folia Historica Bohemica 9, Praha 1985.

BOHATCOVÁ, Mirjam, *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů*, Praha 2005.

BŮŽEK, Václav, *Renesanční domácnost soběslavského primátora Řehoře Smrčky ze Sabinova*, Táborský archiv 3, 1991, s. 34-51.

CALVOCORESSI Peter, *Kdo je kdo v Bibli*, Praha 1996.

ČOUPEK, Jiří, *Městská správa v Uh. Brodě a jiných poddanských městech a městečkách v 16. – 18. století*, Studia Comeniana et Historicca 8, 1978, č. 18, s. 78-87.

DOLEŽELOVÁ, Dana, *Daniel Adam z Veleslavína a jeho Politia historica*, České Budějovice 2010 (=Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, bakalářská práce).

DOUŠA, Jaroslav, *Městské rady v Plzni a na Starém městě pražském v letech 1550 – 1650. Sociální složení rad v letech 1560 – 1590*, Sborník archivních prací 32, 1982, s. 321-418.

DOUŠA, Jaroslav, *Staroměstští konšelé v jiných funkcích městské samosprávy v letech 1571 – 1602 a 1630-1650*, in: Documenta Pragensia XV, Praha 1997, s. 43-74.

DVOŘÁK, Miloš, *Městská správa v Českém Brodě a její písemnosti do roku 1623*, Sborník archivních prací 32, 1982, s. 170-224.

EBELOVÁ, Ivana a kol. (edd.), *Pamětní kniha města České Lípy 1461 – 1722*, Ústí nad Labem 2005 (= Libri civitatis I.).

FEJTOVÁ, Olga – LEDVINKA, Václav –PEŠEK, Jiří (edd.), *Osm set let pražské samosprávy*, Praha 2002 (=Documenta Pragensia 21).

FEJTOVÁ, Olga – LEDVINKA, Václav –PEŠEK, Jiří (edd.), *Pražské městské elity středověku a raného novověku – jejich proměny, zázemí a kulturní profil*, Praha 2004 (= Documenta Pragensia 22).

FEJTOVÁ, Olga, *Die Entwicklung von Leserinteressen der Bürger der Prager Neustadt im 17. Jahrhundert auf Grund der Nachlassinventare*, Acta Comeniana 14 (2000), s. 99-132.

FEJTOVÁ, Olga, *Měšťanské elity na Novém Městě pražském v 17. století a knižní kultura*, in: Documenta Pragensia XXII, Praha 2004, s. 159-174.

FEJTOVÁ, Olga, *Měšťanský čtenář 17. století a recepce aktuální barokní literatury*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), Barokní Praha – barokní Čechie 1620 – 1740 (= Documenta Pragensia), Praha 2004.

FEJTOVÁ, Olga, *Veleslavínův kalendář historický z majetku pražského rodu Dvorských z Gryfí Hory*, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 15, 1998, s. 97-124.

FLODR, Miroslav, *Brněnské městské právo. Zakladatelské období-1359)*, Brno 2001.

FLODR, Miroslav, *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století* I-III, Brno 1990-1993.

FRANCEK, Jindřich *Úřad kostelníků v Jičíně a jejich kniha záduší z let 1451 – 1508*, Sborník archivních prací 31, 1981, s. 75-104;

FUČÍKOVÁ, Lucie, *Sirotčí agenda a péče o sirotky v Prácheňském kraji v 18. století*, České Budějovice 2010 (= Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, diplomová práce).

HAAS, Antonín, *Právní oblasti českých měst*, Časopis společnosti přátel starožitností 60, 1952, s. 15-26.

HEJNIC, Josef – MARTÍNEK, Radek, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě* 1, Praha 1966.

HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav, *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany 2002[3].

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan –DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007.

HOFFMANN, František, *České město ve středověku*, Praha 1992.

HOFFMANN, František, *K oblastem českých práv městských*, Studie o rukopisech 14, 1975, s. 27-65.

HRDLIČKA, Josef, *Jindřichohradecké měšťanky na přelomu 16. a 17. století*, Česko-slovenská historická ročenka 2001, Brno 2001, s. 217-23.

HRDLIČKA, Josef, *Úředník,* in: Václav Bůžek – Pavel KRÁL (edd.), Člověk českého raného novověku, Příbram 2007, s. 216-238.

JANÁČEK, Josef, *České dějiny. Doba předbělohorská* I/I, Praha 1971.

JANÁČEK, Josef, *Dějiny obchodu v předbělohorské Praze*, Praha 1955.

JANOŠŤÁKOVÁ, Petra, *Traktát Řehoře Hrubého z Jelení Jana Antonína Kampánského knihy o tom, kterak má spravován býti úřad*, České Budějovice 2009 (= Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, bakalářská práce).

JIREČEK, Josef, *Dějiny literatury české* II., *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku,ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*, Praha 1876, s. 313-315.

JUNGMANN, Josef, *Slovník česko-německý* I-IV, Praha 1835.

KASTNER, Quido, *Kmentský soud v Litoměřicích v druhé polovině 16. století*, Sborník archivních prací 19, 1969, s. 495-517.

KEJŘ, Jiří, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998.

KINCL, Jaroslav, *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva*, Praha 1977.

KOPECKÝ, Milan, *Daniel Adam z Veleslavína*, Praha 1962.

KRAFT, Heinrich, *Slovník staroktřesťanské literatury*, Český Těšín 2005.

KUBÁK, Jaroslav, *Městská rada Českých Budějovic během XVI. a počátkem XVII. století*, Jihočeský sborník historický 27, 1958, s. 81-89, 109-121.

KURZ, Karel, *Úvod do antické numismatiky* I. *Řecké mince*, Praha 1982.

KURZ, Karel, *Úvod do antické numismatiky* II. *Římské mince*, Praha 1995.

Latinsko-český slovník, Praha 1991[3].

LÉON-DUFOUR, Xavier a kol., *Slovík biblické teologie*, Český Těšín 2003[2].

LÖWE, Gerhard – STOLL, Heinrich Alexander, *ABC Antiky*, Český Těšín 2005[3].

MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526)* 3, Praha 2002[2]

MENDELOVÁ, Jaroslava, *Rada Nového Města pražského v letech 1600 – 1650*, Pražský sborník historický 29, 1996, s. 59-106.

MILLER, Jaroslav, *Snový svět idejí a syrovost skutečnosti: městská historiografie raného novověku jako utopie?*, Český časopis historický 106, 2010.

MILLER, Jaroslav, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500 – 1700)*, Praha 2006.

MUŽÍK, Petr, *Městská kancelář, správa a hospodářské poměry v Domažlicích v 16. a na počátku 17. století*, Sborník archivních prací 27, 1977, s. 53-109.

NOVOTNÝ, Adolf, *Biblický slovník* I.-II., Praha 1992[3].

NOVOTNÝ, Matěj, *Lauterbeckův Regentenbuch a Veleslavínova Politia historica aneb exemplum o možném vztahu mezi humanismem, reformací a politikou na území Říše a Českého království ve druhé polovině 16. století*, Theatrum historiae 7, 2010.

NOVOTNÝ, Matěj, *Vilém Malovec z Malovic (mecenáš a defraudant)*, Východočeský sborník historický 15, 2008.

Ottův slovník naučný I.-XXVIII., Praha 1888-1909.

PEŠEK, Jiří, *Jiří Melantrich z Aventýna. Příběh pražského arcitiskaře*, Slovo k historii 32, 1991.

PEŠEK, Jiří, *Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576 – 1620*, Folia historica bohemica 2, 1980, s. 247-282.

PEŠEK, Jiří, *Testamenty a pozůstalostní inventáře jako aktuální téma obecné a právní historie*, Právněhistorické studia 39, 35-31.

PEŠEK, Jiří, *Tiskárna a sklad knih mistra Daniela Adama z Veleslavína*, Zprávy archivu Univerzity Karlovy 4, 1982, s. 64-79.

POLÁK, Stanislav, *Vývoj městské správy v Příbrami do roku 1850*, Vlastivědný sborník Podbrdska 1, 1966, s. 35-73.

PRUDKOVÁ, Lenka, *Knižní kultura ve Velkém Meziříčí v předbělohorském období*, Západní Morava 3, 1999, s. 33-47, zde s. 36.

RATAJ, Tomáš, *Ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002.

RICHTEROVÁ, Alena, *Několik příspěvků k problematice činnosti a produkce kanceláře Starého Města pražského v letech 1367 – 1419*, Sborník archivních prací 34, 1984, s. 341-438.

ROEDL, Bohumír, *Vademecum městské správy v Lounech v letech 1573 – 1727*, Louny 2004.

SEKOTOVÁ, Věra – MACKOVÁ, Marie, *Radnice a dějiny městské správy v Lanškrouně*, Lanškroun 1996.

SCHLÖGL, Rudolf, *Vergesellschaftung unter Anwesenden. Zur komunikativen Form des Politischen in der vormodernen Stadt*, in: Rudolf Schlögl (ed.), Interaktion und Herrschaft. Die Politik der frühneuzeitlichen Stadt, Konstanz 2004, s. 9-60.

SLAVÍČKOVÁ, Pavla, *"... kdyby se jí ... ubližovalo, aby jí za vochranu byli." Poručenství sirotků a správa městského sirotčího statku před Bílou horou*, Výběr 43, 2006, s. 3-11.

SLAVÍČKOVÁ, Pavla, *Právní podstata poručnické správy sirotků v raném novověku*, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica 2008 (=Historica 34), s. 45-52.

SLAVÍČKOVÁ, Pavla, *Ukončení poručenské správy nezletilých osob v raně novověkém měšťanském prostředí*, Theatrum historiae 6, 2010, s. 9-22.

SLAVÍČKOVÁ, Pavla, *Způsoby správy majetku nezletilých dětí v minulosti*, in: Ekonomické znalosti pro tržní praxi, Olomouc 2009, s. 367-371.

Slovník antické kultury, Praha 1974.

Slovník biblické kultury, Praha 2002.

SULITKOVÁ, Ludmila *Městské úřední knihy z Archivu města Brna 1343 – 1619* I-IV, Brno 1998-2003.

SVOBODA, Ludvík a kol., *Encyklopedie antiky*, Praha 1974.

SVOBODOVÁ, Milada, *Paměti obyvatel Menšího Města pražského z let 1581 – 1628 ve Veleslavínově Kalendáři historickém*, Miscellanea Oddělení rukopisů a strých tisků 7/1, 1990, s. 75-105.

ŠTARHA, Ivan, *Okruh brněnského městského práva v době předbělohorské*, Brno v minulosti a dnes 8, 1966, s. 172-188.

ŠŤOVÍČEK, Ivan *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

TOŠNEROVÁ, Marie, *Berounské knihy inventářů a testamentů z předbělohorského období*, Minulostí Berounska 9, 2006, s. 20-38.

TRUHLÁŘ, Antonín, *Klassikové řečtí a římští v překladech českých*, in: Sborník prací filologických vydaný na oslavu dvacetipětiletého jubilea prof. Jana Kvíčaly, Praha 1884, s. 66-99.

TRUHLÁŘ, Antonín, *Politia historica M. Daniele Adama z Veleslavína*, Časopis Musea Království českého 59, 1885.

VLČEK, Jaroslav, *Dějiny české literatury*, Praha 1951.

VOBRÁTILKOVÁ, Hana, *Knihy sporného soudnictví Starého Města pražského před rokem 1620*, Pražský sborník historický 33, 2004, s. 25-80.

VOREL, Petr, *Kronika světa Jana Kariona a její české vydání Daniela Adama z Veleslavína roku 1584*, in: Petr Vorel (ed.) Dějiny evropského světa 1453 – 1576, Praha 2008.

WINTER, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku* II., Praha 1892.

WINTER, Zikmund, *Nový příspěvěk k dějinám tiskárny Veleslavínovy jakož i některá zpráva o jeho osobě i rodině*, Časopis Musea Království českého 60, Praha 1886.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch, *Bohové a hrdinové antických bájí,* Praha 1996.

Internetové zdroje:

SMITH, William, *Dictionari of Greek and Roman Antiquities* [online], 1870 [cit. 2011-03-04]. Dostupný z WWW: http://www.ancientlibrary.com/smith-dgra/.

ADAM z Veleslavína, Daniel, *Politia historica* [online] 1584 [cit. 2011-06-26]. Dostupný z WWW: http://www.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=show_record_num&param=69&client=&ats=1311700631&mode=&testMode=&choice=7&sf_queryLine=Politia+historica&qs_field=7

ADAM z Veleslavína, Daniel, *Politia historica* [online] 1584 [cit. 2011-06-26]. Dostupný z WWW: http://db.knihopis.org/l.dll?cll~4805.

Příloha 1

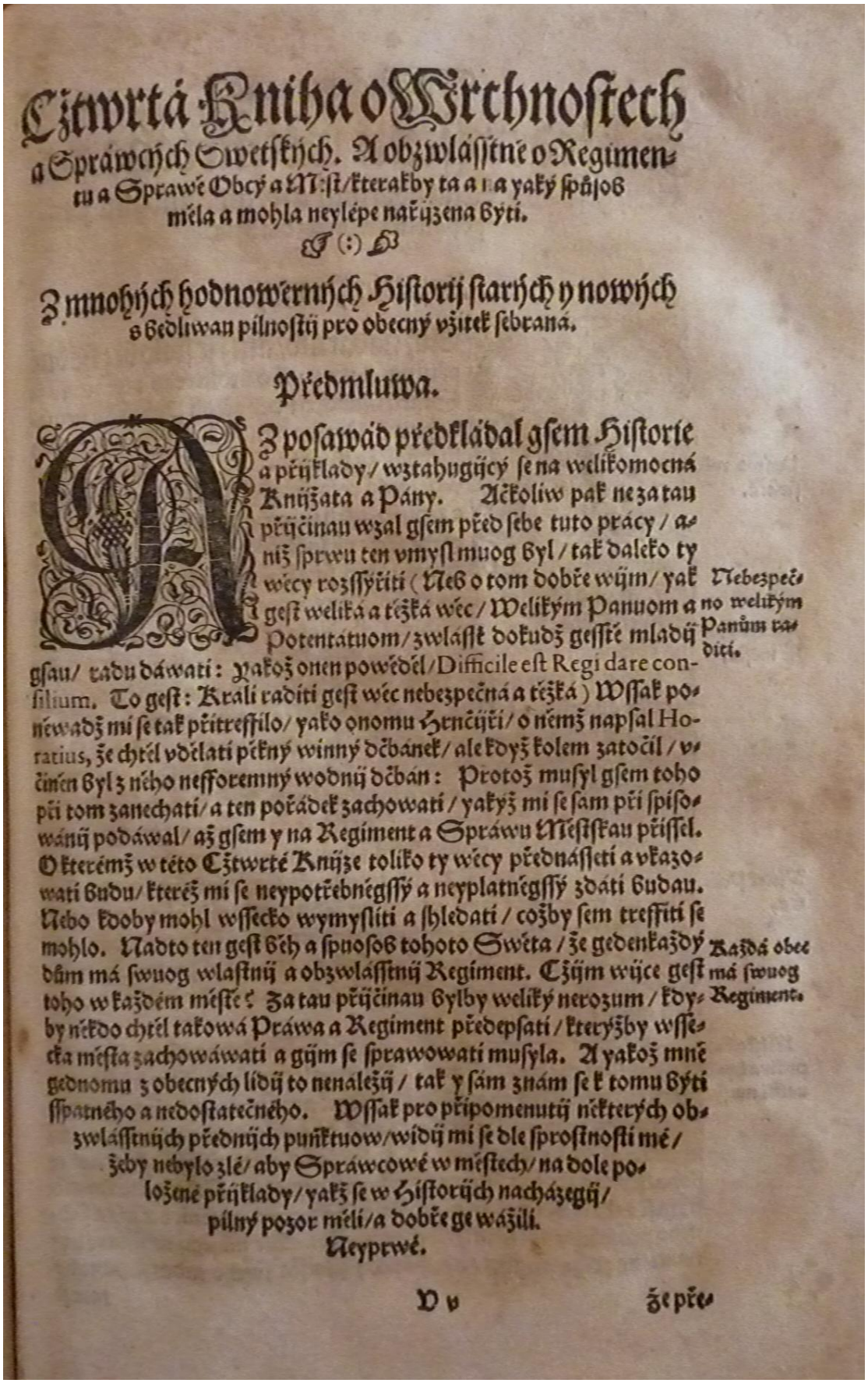

Čtwrtá Kniha o Wrchnostech a Správcích Swetských. A obzwlásstně o Regimentu a Sprawě Obcý a Měst/ktera kby ta a ka yaký spůsob měla a mohla neylépe nařýzena býti.

(:)

Z mnohých hodnowerných Historij starých y nowých s bedliwau pilností pro obecný užitek sebraná.

Předmluwa.

Z posawád předkládal gsem Historie a příklady/ wztahugúcý se na welikomocná Knížata a Pány. Ačkoliw pak neza tau příčinau wzal gsem před sebe tuto prácy/ aniž sprwu ten wmysl muog byl/ tak daleko ty wécy rozssýřiti (Neb o tom dobře wům/ yak gest welika a těžká wec/ Welikým Panuom a Potentatuom/ zwlásstě dokudž gesstě mladý gsau/ radu dáwati: Yakož onen powěděl/ Difficile est Regi dare consilium. To gest: Krali raditi gest wec nebezpečná a těžká) Wssak poněwadž mi se tak přitreffilo/ yako onomu Hrnčířy/ o němž napsal Horatius, že chtěl vdělati pěkný winný dčbánek/ ale když kolem zatočil/ v činěn byl z něho nefforemný wodnú dčbán: Protož musyl gsem toho při tom zanechati/ a ten pořádek zachowati/ yakýž mi se sam při spisowánú podáwal/ až gsem y na Regiment a Správu Městskau přissel. O kterémž w této Čtwrté Knížce toliko ty wécy přednásseti a vkazowati budu/ kteréž mi se neypotřebnégssý a neyplatnégssý zdáti budau. Nebo kdoby mohl wssecko wymysliti a shledati/ cožby sem treffiti se mohlo. Nadto ten gest běh a spuosob tohoto Swéta/ že gedenkaždý dům má swuog wlastnú a obzwlásstnú Regiment. Čímž wýce gest toho w každém městě? Za tau příčinau bylby welikým nerozum/ kdyby někdo chtěl takowá Práwa a Regiment předepsati/ kteryžby wssecka města zachowáwati a gím se sprawowati musyla. A yakož mně gednomu z obecných lidú to nenaležú/ tak y sám znám se k tomu býti sspatného a nedostatečného. Wssak pro připomenutí některých obzwlásstnách předních punktuow/ widú mi se dle sprostnosti mé/ žeby nebylo zlé/ aby Správcowé w městech/ na dole položené příklady/ yakž se w Historiách nacházegú/ pilný pozor měli/ a dobře ge wážili.

Nejprwé.

Nebezpečno welikým Panům raditi.

Každá obec má swuog Regiment.

Příloha 2

Ediční poznámka

Tisk *Politia historica* je dodnes dochován v několika desítkách exemplářů. Studovaný český překlad s občasnými latinskými pasážemi byl vytištěn v Praze v červnu 1584. Editovaný text má rozsah 144 stran. Vzhledem k tomu, že jde ve vazbě o čtvrtou knihu z pěti, byla důsledně zachována paginace – edice tak začíná paginou s číslem 517 a končí číslem 660, v textu označované jako *p. 517/ – p. 660/*. Text je dělen podle originálu na 21 kapitol a důsledně zachovává původní odstavce. Marginální poznámky jsou, taktéž podle originálu, přepsány ve druhém sloupci. Pokud bylo slovo na konci strany rozděleno a pokračovalo na začátku další strany, je číslo paginy uvedeno až za celým slovem.

Pro určení edičních zásad byla použita obvyklá pravidla pro přepis novověkých historických textů.[161] Česká část textu byla transkribována. Latinské citáty a sentence byly transliterovány, dle výslovnosti v nich bylo upraveno pouze používání písmene *u/v* (ciues → cives, vt → ut). Velká písmena byla ponechána jen na začátku vět, u vlastních jmen a zeměpisných názvů. Psaní velkých a malých písmen v česky psaném textu bylo upraveno podle současné pravopisné normy, nadpisy psané celé majuskulami byly přepsány minuskulou. Podle kontextu bylo upraveno členění do vět a byla doplněna interpunkce. Části textu označené v původním textu závorkami, byly ponechány v kulatých závorkách ( ). Do hranatých závorek [ ] byly důsledně rozepisovány zkratky (jest, que, capitulum) a latinský symbol *&* → [et]. Symbol pro latinskou zkratku et cetera byl přepisován [etc]. Zkratka jména *C.* byla rozepsána jako Gaius, *Cn.* jako Gneus. Nečitelný poškozený text byl označen hranatou závorkou s otazníkem uvnitř [?].

Nejvíce byly v textu upravovány hlásky. Klasicky bylo přepisováno *w* → *v* (vrchnost), *v* → *u* (užitek), *y, i* → *j* (jak, Troja), *g* → *j* (jest, anjel), *g* → *k* (purkmistr), *p* → *b* (Štrasburk), *d* → *t* (svatba, klatba). Zdvojené souhlásky byly zjednodušeny *ff* → *f* (neforemný), *mm* → *m* (suma), *nn* → *n* (tyran), *pp* → *p* (Filip), *ss* → *š* (ještě).

---

[161] Ivan ŠŤOVÍČEK, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. – 20. století pro potřeby historiografie,* Praha 2002.

Ve slovech *maso, proces, byste, abyste* a *kdybyste* byla přepsána zdvojená souhláska *ss* → *s*. Zdvojená samohláska *ii* byla důsledně přepisována na *í* (líbost, pozdvížení), podle smyslu bylo takto přepsáno také písmeno *j* (mají). Délka samohlásek *á, é* byla ponechána podle předlohy (náše, váše, vedlé), stejně jako *ú* (jsú, súdit). Skupiny hlásek *uo, uov* (muoj, příkladuov) a diftongizované *ej* (vejskají) byly ponechány podle předlohy, přepsáno bylo *au* → *ou* (bedlivou). Zjednodušeny byly spřežky *cz* → *č* (čáp), *rz* → *ř* (řečník) a skupiny hlásek *di, ti, ni* → *ď, ť, ň* (ďábelský, měšťané, sňav). Zjednodušeny byly rovněž skupiny souhlásek *ph* → *f* (filozof) a *th* → *t* (rejtaři). Souhláskové skupiny *dc, ds, ts* byly přepsány na *c* (třicet, přece, knížectví). Zachovány zůstaly skupiny hlásek *dl* (sedlský), *ck* (všickni), *tn* (obzvláštně), *tc* (nětco). Rozepsáno bylo *q* → *kv* (inkvizice).

Dle současného pravopisu bylo upraveno také psaní *i/y* (věci), písmen *s/z* (způsob, konzistoř) a *š/ž* (ježto). Psaní *mě/mně* bylo opraveno podle dnešní gramatické normy. Kolísání měkkosti hlásek zůstalo zachováno (šilink, šiliňk) stejně jako kolísání hlásek *c/k* (Cleomentes, Kleomen) pro rozlišení slov psaných v latině a češtině. Příslovečné spřežky byly přepisovány podle dnešní kodifikace (ihned, předtím, avšak), stejně jako dělení slov (a protož, kdo by). Samohláska *u* ve významu *v* nebyla přepisována (u velké moci). Podle předlohy byla zanechána i slova, která mají dnes předponu *vz* (zbuzovati). Částice *li* byla oddělena spojovníkem (není-li). Přepsána byla latinská ligatura *æ* → *ae* (praetores), písmeno *ô* a *ë* (poëta) bylo zanecháno. Ve slově laik bylo přepsáno *ei* → *ai*, ve slově hebrejský *ai* → *ej*.

V poznámkách pod čarou byla vysvětlena vlastní jména, zeměpisné názvy, rozepsána byla datace, popřípadě věci doplňující text. Do poznámek pod čarou nebyla dána jména a názvy všeobecně známé a osobní jména, která se nepodařilo identifikovat, např. jména obyčejných měšťanů. Všechna jsou ale zahrnuta ve jmenném a místním rejstříku. Tiskařské signatury přepisovány nebyly. Překlepy, které se v textu objevily, byly opravovány (maaii → mají, krajin → krajinu, zbyteční → zbytečná, daremní → daremná, nadíle → nadále). Opravena byla také chyba v paginaci, chybné číslo paginy 908 bylo přepsáno na 608. Římské číslice byly přepisovány bez teček (MDXXX). Datace byla převedena na dnešní způsob datování.[162]

[162] Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001.

Příloha 3

p. 517/

Čtvrtá kniha o vrchnostech a správcích světských. A obzvláštně o regimentu a správě obcí a měst, kterak by ta a na jaký způsob měla a mohla nejlépe nařízena býti.

Z mnohých hodnověrných historií starých a nových s bedlivou pilností pro obecný užitek sebraná.

Předmluva

Až posavád předkládal jsem historie a příklady vztahující se na velikomocná knížata a pány. Ačkoliv pak, ne za tou příčinou, vzal jsem před sebe tuto práci, aniž zprvu ten úmysl muoj byl tak daleko ty věci rozšířiti (neb o tom dobře vím, jak jest veliká a těžká věc, velikým pánuom a potentátuom, zvlášť dokudž ještě mladí jsou, radu dávati, jakož onen pověděl: Difficile est Regi dare consilium. To jest: Králi raditi jest věc nebezpečná a těžká). Však poněvadž mi se tak přitrefilo, jako onomu hrnčíři, o němž napsal Horatius,[163] že chtěl udělati pěkný vinný džbánek, ale když kolem zatočil, učiněn byl z něho neforemný vodní džbán. Protož musil jsem toho při tom zanechati a ten pořádek zachovati, jakýž mi se sám při spisování podával, až jsem i na regiment a správu městskou přišel, o kterémž v této čtvrté kníze toliko ty věci přednášeti a ukazovati budu, kteréž mi se nejpotřebnější a nejplatnější zdáti budou. Nebo kdo by mohl všecko vymysliti a hledati, což by sem trefiti se mohlo. Nad to ten jest běh a zpuosob tohoto světa, že jeden každý dům má svuoj vlastní a obzvláštní regiment, čím více jest toho v každém městě. Za tou příčinou byl by veliký nerozum, kdyby někdo chtěl taková práva a regiment předepsati, kterýž by všecka města zachovávati a jím se spravovati musila. A jakož mně jednomu z obecných lidí to nenáleží, tak i sám znám se k tomu být špatného a nedostatečného. Však pro připomenutí některých obzvláštních předních puňktuov vidí mi se dle sprostnosti mé, že by nebylo zlé, aby správcové

Nebezpečno velikým pánům raditi.

Každá obec má svůj regiment.

[163] Quintus Horatius Flaccus (65 – 8 př. n. l.), římský básník.

v městech na dole položené příklady, jakž se v historiích nacházejí, pilný pozor měli a dobře je vážili. Nejprvé.

p. 518/

Že přede všemi věcmi toho potřebí jest, aby města dobrými a spravedlivými právy opatřena a utvrzena byla.

Kapitola první

Není nadarmo, aniž se stalo bez hodné příčiny a zdravého bedlivého uvážení, že staří moudří lidé, ačkoli pohané a neznabohové práva a řády aneb statuta chvalitebná za svaté drželi a měli. Nebo v pravdě samo v sobě tak jest, že práva v městech a zemích jsou věc znamenitá a svatá, poněvadž skrze ně společnost lidská, země i města spravována, řízena, ochráněna a v své stálosti zachována býti musejí. Toho Demosthenes[164] velmi pěkným propovědením potvrdil a vysvětlil, řka: Lex urbis anima est. Nam sicut corpus decendente anima concidit, ita sublatis legibus actum est de Republika. To jest: Právo jest duše města. Nebo jako tělo člověka umírá a hyne, když je duše opouští, tak i město a obec k zkáze a zahynutí přichází, když aneb žádných práv nemá aneb kteréž mělo, potratilo. A protož nic lepšího a žádné[h]o dobrodiní většího učiniti nemůže pán aneb kníže svým poddaným, zemím a městům, jako když jim nařídí a vydá chvalitebné řády a práva, kteráž by se s zdravým rozumem, pobožností, ctností, a spravedlností srovnávala a nad nima opravdové a věrné ruku drží. Nebo není možné, aby se z nich lidé lepšiti a všecky věci mezi nimi v dobrém řádu a pokoji jíti a díti se neměly. A jest ovšem veliký rozdíl mezi těmi, kteříž zlá, nehodná a ničemná a těmi, kteříž dobrá, chvalitebná a počestná práva mají. Jakož se tomu z níže psaných historií a příkladuov dobře vyrozuměti muože.

Právo věc svatá.

Právo duše města.

Užitek práva.

Píše Herodotus,[165] že Sparta,[166] město lakedemonské, bylo ponejprve velmi chatrné, ničemné a právy zle opatřené, pročež také

Město bez práva hynouti musí.

[164] Démosthenés (384 – 322 př. n. l.), nejslavnější antický řečník.

[165] Hérodotos (485 – 425 př. n. l.), řecký historik, nazýván otcem dějepisu.

měšťané v tom městě zhola divoký, samotný a hovadský život vedli a s žádným krom města svého žádného handle, obchodu a obcování neměli. Co z toho pocházelo? I to, že ani v zmužilosti a síle ani v bohatství a zboží růsti a rozmáhati se nemohli. Nebo v kterém městě jest taková divoká a převrácená správa, tu se nic dařiti a žádného prospěchu ani štěstí býti nemuože, ale musejí měšťané hynouti, na zkázu přijíti a naposledy z města svého jeden sem, druhý

p. 519/

tam se rozběhnouti. Zvláště když nikam ven z města nevyjíždějí, s jinými národy handluov a obchoduov nevedou, ale toliko za kamny doma leží, aneb na rynk na procházku jdou aneb ustavičně v šeňkovním domě sedí a korbele vysušují. Pročež také žádný počestný člověk mezi takovými měšťany a v takovém městě nerad se osazuje.

Lycurgus práva Spartánským nařídil.

Ale potom když Lycurgus[167] k Lakedemonským[168] přišel a jakožto moudrý a zkušený muž vida takové nezpuosoby a neřády, pomalu a pěkně měšťany od nich odvedl, dobrými právy a řády město ozdobil, nařídil a zpuosobil chvalitebnou policii a správu, vedlé níž by se všickni měšťané řídili a spravovali. Hned brzo potom to město povstalo a jak v moci, tak v bohatství náramně se rozmohlo, takže Lakedemonští po všech řeckých zemích nade všemi jinými městy za několik set let přednost drželi a měli. Až potom za příčinou své nevěry a nezdržení smluv od Thébánských zase přemoženi a sníženi byli, o čemž v třetí kníze obšírně připomenuto.

Spartánští psaných práv neměli.

Sluší pak i to vědět, že Lakedemonští žádných psaných práv aneb statut neměli, ale což jim Lycurgus jednou za právo vynesl, přikázal a poručil, to jsou tak zachovávali a pilně následovali, jakož on přísně to od nich míti chtěl, ano, i velikou přísahou je k tomu, aby nařízení jeho neměnili, zavázal a přinutil. Z toho rozuměti muožeme, že

---

[166] Sparta, též Lakedaimon, řecké starodávné město známé častými válkami ležící v kraji Lakonika.

[167] Lykurgos (asi 390 – 324 př. n. l.), athénský státník a řečník, dochovala se jediná jeho řeč – Proti Leókratovi.

[168] Lakedemonští, obyvatelé řeckého města Sparta.

ta práva ani mnohá ani dlouhá nebyla, ale tak krátce a mírně obsažena, že jim snadno každý vyrozuměti a je v paměti své složiti i zachovati mohl. Jakož ta vlastnost jest práva, aby krátké bylo a nemnoho disputovalo. Taková práva jsou Desatero boží přikázání, kteráž nám sám pán Buoh náš vydal. Item práva římská na dvanácti tabulích sepsaná, o nichž nahoře zmínka obšírně učiněna. Nyní těchto časuov nacházejí se všecky kníhy plné práv a na ně rozličnì výkladové a vysvětlení, potom v jedné každé krajině a zemi, anobrž v každém městě a městečku jest mnoho rozličných nařízení a statut, kterážto časem obcem i obyvateluom více škodí, než užitečná bývají. K tomu také žádné přísnosti a opravdovosti při nich se nezachovává, aby všickni vedlé nich živi byli, a jími se řídili, ježto však nejvíce na tom záleží, jakž málo dolejí uslyšíme.

Práva nemají býti dlouhá.

Množství práv škodlivé.

A jakžkoliv někteří správcové stavějí se časem, jako by nad takovými právy, statuty a řády svými tuze ruku drželi, však to nic stálého nebývá, nýbrž jakž by buďto jich samých, vlastně aneb někoho z příbuzných a přátel jejich nětco málo dotýkati se chtělo, tak ihned najdou jinou glosu a výklad a nemusí ten rozum toho práva býti, jaký jest, kdyby se na jiného vztahovalo.

Správcové nad právy ruku nedrží.

p. 520/

Jako nějaký veský rychtář učinil, když jeden z souseduov jeho přišel k němu a řekl: Pane rychtáři, má kráva trkala se s vaší krávou a zabila ji. Odpověděl rychtář: Pokudž tak jest, povinen jsi mi krávu mou zaplatit. Ale když soused obrátil, řka: Pane rychtáři, vaše kráva zabila mou krávu. Odpověděl rychtář: Aj, toť jest nětco jiného, já tím vinen nejsem, proč se tvá kráva s ní trkala? Kdo zabit ten tam, já tobě nejsem ničímž povinen [etc].

Nepravý soudce.

A poněvadž jsem nahoře zmínku učinil o Desateru božím přikázání, pro lepší vyrozumění a vysvětlení té věci potřebí jest kratičce toto znáti. Nejprve, že všickni správcové o to se s pilností přičiniti mají, když chtějí některá jiná práva mímo ta, kteráž jsou v Dekalogu Páně, ustanoviti a vydati, aby je tak a na ten zpuosob formovali a řídili, aby božímu zákonu a jeho svatým přikázáním v ničemž protivná a odporná nebyla. Druhé, že správcové nic jiného býti nemají, nežli živým hlasem

Čeho při nařízení práv šetřiti náleží.

Vrchnost živý hlas zákona b[ožího].

téhož božského zákona. Nebo ačkoli světlo rozumu přirozeného v srdcích lidských míti, a poněkud samo od sebe lidi tomu vyučuje, co činiti a čeho zanechati mají a že povinni jsou přikázání a zákon boží zachovávati a plniti. Však nicméně musí vrchnost svými obzvláštními rozkazy a svým hlasem lidem to připomínati a k tomu je zbuzovati. Třetí, že pak lidé nevšickni se dají právy spravovati, ale někteří tak jsou nestydatí a nezbední, že učení zákona a chvalitebná práva lehkomyslně potupují a neposlušně i urputně na odpor se jim stavějí. Za tou příčinou poručil a přikázal Buoh vrchnosti takové přestupníky zákona a práva přísně pokutovati a trestati. A jakžkoli sám Buoh tresce takové přestupníky, jako vražedlníky, cizoložníky, tyrany a jim podobné, však obyčejně užívá k tomu vrchností jako prostředkův, skrze něž takové pomsty a pokuty své vyřizuje a vykonává. Tak ztrestal Buoh hanebný a nestoudný život i jiné nešlechetnosti Antoniovy,[169] ale skrze císaře Augusta.[170] A k čemu by prosím byla vrchnost, co by byli soudové a práva bez trestání a pokuty, než kolik o pouhý a prostý zvuk. Protož od mnohých svaluje se propovědění Eschinovo,[171] kteréžto Demosthenes v jedné práci své přivozuje těmito slovy: Nihil valere civitatem, quae nervos non habet adversus facinorosos. Tak napsal i Pomponius[172] in lib[er] 2. de origine iuris: Quod parum valeat in civitate esse iura, nisi sint, qui ea mandent executioni. To jest: Za nic nestojí to město, kteréž nemá moci ztrestati zločince. Item malou platnost nesou práva a nařízení

Vrchnost má přestupníky práva trestati.

Právo bez exekucí nic neváží.

p. 521/

v městě, není-li žádného, kdož by je skutečně v exekucí přivozoval. Za tou příčinou vymyšleny jsú všelijaké rozličné žaloby, vedlé povahy a způsobu každého provinění. Kdež toho pošetřiti sluší, že žaloby jak

Vrchnosti, strážcové práva.

[169] Marcus Antonius (82 – 30 př. n. l.), římský vojevůdce a státník, přívrženec Caesara, oženil se s egyptskou královnou Kleopatrou VII.

[170] Augustus, též Gaius Octavius (63 př. n. l. – 14 n. l.), 1. římský císař, po porážce Marka Antonia se stal samovládcem římské říše.

[171] Aischines (390/389 – asi 315 př. n. l.), athénský řečník.

[172] Pomponius, římský právník z 2. stol. n. l.

útrpné tak městské nejsou poslední díl práva, pro kteréžto také obzvláštně vrchnost nařízena a lidskému pokolení od Boha dána jest. A vrchnosti i správcové netoliko proto slovou custodes legum, to jest strážcové a opatrovníci práva, že učení práv v librářích a knihách chovají a ostříhají, ale mnohem více že přestupníky práva a zločince přísnými pokutami treskcí, aby tudy myslí a srdce lidská k ctnosti a dobrým statkuom pohnuta a vzbuzena a od hanebných nešlechetností odvedena a odstrašena byla. Ideo Plato vult, eos, qui servandis legibus praefecti sunt, in corruptissimos esse. Protož tomu chtěl mudřec Plato,[173] aby ti, kteříž nad právy a řády jako vrchnosti ustanovení jsou, nevinní, neporušení a bez všelijaké ouhony byli. A protož dobrý kníže a pán nemá žádného přísněji a tvrději trestati jako ty, kteříž ustanovení jsouce nad právy a řády, upřímně a věrně povolání svého nevykonávají.

Mají býti bez ouhony.

Má pak vrchní pán aneb kníže sám první a nejpřednější býti obránce a ochránce práva a toho všeho s největší pilností se vystříhati, aby sám dobrých práv zle neužíval a neprotrhoval, tak aby o něm slušně mluviti se nemohlo. Summum us, summa iniuria. To jest: Nejvyšší právo, největší nepravost a křivda. Ale má jeden každý pán, kníže, správce a ustanovitel práva toho celého úmyslu býti a na to se rozpomínati, což onen Charondas Tyrius[174] učinil. Ten měšťany své, kteříž až do prolití krve mezi sebou se bouřili a roztržití byli, zase v mír a pokoj jedny s druhými uvedl. Však aby se na potomní čas nic k tomu podobného nezběhlo a takového nebezpečenství uvarovati se mohlo, vydal a nařídil za právo pro obecné dobré, kteréž by všickni měšťané, žádného ovšem nevymíňujíc, zachovávali a drželi. Totižto, kdož by koli do shromáždění aneb do rady obecné s braní a s kordem přišel, ten každý aby ihned bez milosti na hrdle trestán a zamordován byl. I přihodilo se po nedlouhém času, že týž jmenovaný Charondas byv přes pole rozkázal svolat měšťany za příčinou některých duoležitých potřeb a šel mezi ně, maje připásaný meč u boku tak, jakž z pole a cesty

A ostříhati práva.

Příklad na Charondovi.

[173] Platón (427 – 347 př. n. l.), řecký filozof, žák Sokratův, učitel Aristotelův, v Athénách založil filozofickou školu Akademia.

[174] Charondas, řecký zákonodárce.

do města přišel. Když pak jeden z spoluměšťanuov stoje nejblíže vedlé něho pověděl k němu: Ty jsi takové právo vydal, aby žádný sem do rady s kordem nechodil, a teď sám práva svého nedržíš? Odpověděl Charondas: Poněvadž jsem já sám své vlastní právo přestoupil a zlehčil, chci je také sám svou vlastní krví zase upevniti a stvrditi. A po té vytáh v meč svůj, nalehl naň a samého sebe

Zrcadlo dobrého správce.

p. 522/

probodl. Mohl ovšem tento dobrý muž tím se vymluviti, že jest přes pole byl a z cesty přišel, že toho z žádné drzosti a všetečnosti, ani z potupy práva neučinil a že tím nic zlého nemínil. Ale však takovou měl do sebe upřímnost a šlechetnost, že toho trpěti nemohl, aby ho kdo pomlouvati a o něm připomínati měl, že kteréž právo vydal, toho sám nezdržel. Rozuměl tomu bezpochyby výborně, že jakož vrchnost nad lidem obecným panuje a vládne, tak že panují a vládnou nad vrchností práva. A Cicero[175] velmi pěkně napsal: Magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum. To jest, že vrchnost jest právo mluvící, ale právo jest němá vrchnost.

Právo panuje nad vrchností.

Čtvrté mají také správcové věděti, že ačkoliv povinni jsou a dlužní Desatero přikázání božské za nejvyšší, nejpřednější a nejvýbornější právo držeti a míti (jakož pak samo v sobě tak jest a žádný člověk v pravdě, nechť jest jakkoli rozumný a moudrý, nemuože lepších práv vymysliti nad ta, kteráž jest sám Buoh prstem svým napsal a v nich ukázal tu obojí věc, kterak bychom se i ku Pánu Bohu svému i k lidem jakožto k svým bližním chovati měli), však proto z moci sobě od Boha poručené mohou a mají jiná také práva svým poddaným ustanoviti a nařídití, kteráž by právu božskému a desíti jeho přikázáním odporná nebyla, ale toliko je vykládala a vysvětlovala. Ku příkladu, když Buoh dí, neučiníš krádeže, dává na rozum, že nejsou všecky věci v světě ovšem vesměs obecné, ale že vladařství a vlastnosti jmění a držení statkouv aneb zboží rozdílná jsou. A kdož by se pokoušel druhému jeho vlastní statek odciziti a sobě přivlastnili, ten takový že se

Vrchnost muože svá obzvláštní práva vydati.

Výklad VII[h]o. přikázání.

[175] Marcus Tullius Cicero (106 – 43 př. n. l.), římský státník, řečník, spisovatel a filozof.

krádeže dopouští. A poněvadž v dekalogu svatém toliko vůbec zmínka se děje o vlastnosti statkuov, avšak mnohé cesty a prostředkové práva jsou, jímiž lidé k takové vlastnosti a vladařství přicházejí a ji dosahují. Z té příčiny potřebí byl vrchnostem a těm, jenž práva spisovali, aby o těch věcech rozdílně a obzvláštně zprávu učinili a to vysvětlili, kterak a kudy jeden každý statek svuoj sobě vlastní učiniti muože. Pročež vymyšleni jsou rozličtí contractus a trhové, jako koupě, prodaj, směna a jiní k těm podobní. Podle toho také vejslovně se oznamuje, kteří contractus moc mají a kteří nemají. Jako kdybych u někoho nechal základu na ten zpuosob, jestliže bych takového základu na určitý čas a den zase nevyplatil, aby se u věřitele prostál a za ním zuostal, takový contractus nemá své moci, ale zamítá se v právích jako nepořádný. C[onstantinus] de pactis pignorum [et] lege commissoria.

Trhové p[ro]č vymyšleni.

Z toho ze všeho patrné jest, že vrchnosti a správcové povinni jsou města a země dobrými a užitečnými právy náležitě

p. 523/

opatrovati, však aby ta práva, jakž již nejednou oznámeno, zákonu a přikázáním božským na odpor nebyla, ale s nimi se srovnávala. Zase proti tomu poddaní mají týmž právuom poddáni býti a je s pilností zachovávat. Jakož o tom Empedocles Agrigentinus[176] dobře pověděl, že měšťanuom tak dobře náleží bojovati pro obhájení práv jako zdí městských. Cives non minus oportere pugnare pro legibus, quam pro moenibus. Protože žádné město bez práva zrůst ani zachováno být nemuože, bez zdí a pevností muože.

Měšťané mají býti právuom poddáni.

Co se pak nařízení a ustanovení práv dotýče, o tom Erasmus[177] velmi pěkné a všetečné naučení dává, kdež takto dí: In condendis legibus illud inprimis cavendum, ne quid oleat fisci lucrum, nec ad privatam procerum commoditatem, sed ad publicam utilitatem referantur omnia. Alioqui ne lex quidem erit, ni iusta, ni aequa, ni

Právo má směřovati k obecnému užitku.

[176] Empedokles z Akragantu (asi 493–433 př. n. l.), řecký přírodní filozof.

[177] Erasmus Rotterdamský (1466 – 1536), vlastním jménem Gerhard Gerhardson, nejvýznamnější humanista 16. století, filolog, odpůrce středověkého myšlení.

publicis commodis consulens. To jest: Při nařízení a ustanovení práva toho s pilností a předkem vystříhati se sluší, aby se k vlastnímu užitku některých přednějších obyvatelův nevztahovalo a komorou knížetcí nezapáchalo, ale aby k obecnému dobrému všech měšťanuov a stavův směřovalo. Nebo ani právo právem býti nemuože, není-li spravedlivé, není-li rovné, není-li obecného dobrého vyhledávající. A přitom i toho považiti sluší, že některá práva srovnávající se s desaterým přikázáním božím nemohou se nelíbiti Bohu, ale že on je sobě oblibuje. Jakož pak sám on nad tím mistrem jest a za tou příčinou tak to nařídil, aby se lidé spolčovati a v té společnosti jedni s druhými jednati a handlovati mohli. A nemají lidé tak o tom smysliti, jako by se to maní a náhodou stalo, ale že ta konečná vůle boží jest, když my po dobrém řádu a právích stojíme a je zachováváme, tak aby ti lidé zkroceni a jako v uzdu pojati byli, kteříž milostně tovaryšstvo a společenství lidské zrušiti a roztrhnouti usilují.

Bůh i lidské právo oblibuje.

Mohlo by se tuto mnoho příkladův přednésti těch měst, kteráž skrze dobré řády a práva u velikou moc zrostla a v bohatství se rozmohla. Ale poněvadž by ta věc skůro celé obzvláštní knihy potřebovati chtěla, anobrž jakž se obává, nemohlo by to vše s dostatkem v jednu knihu pojato a zavříno býti, protož já tuto kratičce toliko na některé obce a města, jakž říkají, prstem ukáži, v kteréž se netoliko čtenář co v zrcadlo nahlédnouti, ale i správcové jich následovati moci budou, aby svá a sobě k správě svěřená a poručená města týmž zpuosobem, dobrými, počestnými, spravedlivými a moudrými právy opatřiti a nad nimi opravdově ruku držeti hleděli. Mezi jinými pak mnohými přední chválu od starých mají v zemích řeckých Lakedemonští a Athenienští a ve Vlaších[178]

Města chvalitebnými právy opatřena.

p. 524/

Římané. Ačkoliv Xenophon[179] veliký rozdíl činí mezi těma oběma řeckýma městy a Lakedemonským daleko větší chválu dává než Athenienským. Jakož pak nemuože se jinak říci, než že v Athénách

[178] Vlachy, tj. severní Itálie.

[179] Xenofón (cca 428 – 354 př. n. l.), řecký historik.

mnohém více nacházelo se neřádův a lehkomyslností při měšťanech než u Lakedemonských. A protož také v Athénách mnoho zlých, nevážených, lehkých lidí k správě obecné se připouštělo. Aniž to jináč jít může, kdež žádné přísnosti není a zlí nešlechetní lidé vedlé práva se netrestcí. Pročež i Plato pověděl, že cožkoli dobrých lidí j[es]t v Athénách, ti všickni musejí sami z sebe a od sebe dobří býti, poněvadž se žádný přísností práva k ctnosti a šlechetnosti nepřidržuje, ale jeden každý živ jest podle své líbosti a vůle. Některého času navrátil se jeden sparťánský z Athén zase domův a otázán jsa od jiného, jak by mu se Athenienští líbili, odpověděl, že mu se ve všem dobře líbí a že jsou všickni chvályhodní. Čemuž když se druhý náramně divil a ptal se na příčinu takové odpovědi, řekl mu dále onen, ta jest (prý) toho příčina, že v Athénách ničehož za hanbu a hřích nedrží, aniž komu v čem za zlé mají. A bezpochyby žet jsou někteří možnější a mocnější měšťané, působili a činili, což sami chtěli. Jakož pak i podnes takoví Jankové žádného práva ani zápovědi sobě nic neváží, ale usilují mocí protrhnouti všeliký dobrý řád anobrž i práva, aby svú králku provedli. O čemž i Anacharsis Scyta[180] velmi moudře pověděl: Leges aranearum telis esse similes in quibus infirmiora animalia haererent, valentiora perrumperent. Ita leges, humiles ac tenues constringunt, a potentibus impune violatur. To jest: Práva jsou rovně jako pavučina. Nebo jako v pavučině malé mušky váznou, ale velicí brouci snadno je prorazí a uletí. Tak i práva víží toliko chudé a chatrné lidi, ale mocní a bohatí svobodně je ruší. Stobaeus[181] to propovědění připisuje Zaleukovi,[182] kterýž práva Lokrenským[183] vydal a takto pověděl: Leges aranearum telis similes esse. Nam si musca aut culex inciderit, retinetu, si vero vespa aut a pes, disrupta tela auolant. Ita se res habet etiam in legibus. Ale u Lakedemonských všecko přísněji a opravdověji se dálo, jako i

V Athénách mno[h]o lehkomyslnosti a proč.

Mocní právo protrhují, co brouci pavučiny.

[180] Anacharsis (6 stol. př. n. l.), skythský mudrc královského původu.

[181] Ioannes Stobaios, (asi 5. stol. n. l.), autor Anthologie o 4 knihách, která obsahuje výňatky asi z pěti set řeckých básníků a prozaiků.

[182] Zaleukos (7. stol. n. l.), řecký zákonodárce.

[183] Lokrenští, řecký kmen obývající pobřeží Egejského moře.

u Římanův, kdežto zřídka takových velikých a hlavatých Jankův ušanovali. Jakož o tom svrchu na díle zmínka učiněna. Za našich časuov a v Říši[184] jest také nemálo čistých měst, kterážto dobrými a spravedlivými právy výborně opatřena a ohražena jsú, jako Štrasburk,[185] Basilea,[186] Augšpurk,[187] Normberk,[188] Worms,[189] Lipsko,[190] Wittenberk,[191] Magdeburk,[192] Luneburk,[193] Brema,[194] Brunšvik,[195] Vratislav[196] a některá více města saská, kteráž se také za tou příčinou velice zmohla a zbohatla, o nichž není potřebí mnoho psáti, ale dosti jest jedním slovem zmínku učiniti. Nebo v takové jsou nyní poctivosti a slávě, že se obávám, aby psaním mým a chválou

Římané přísně nad právy ruku drželi.

Města ří[š]ská.

p. 525/

mou více zastíněna nežli osvícena a zvelebena nebyla.

Že práva, řádové a statuta nemají snadno a lehce v zemi aneb v městě měněna a jinačena býti.

Kapitola druhá

[184] Tj. Svatá říše římská národa německého, státní útvar ve střední Evropě s mocenským centrem v Německu.

[185] Štrasburk, francouzské město ležící na levém břehu Rýna.

[186] Basilej, město v severozápadní části Švýcarska ležící mezi Německem a Francií.

[187] Augšpurk, německé město ležící v Bavorsku.

[188] Norimberk, město v německém Bavorsku, velké obchodní centrum ve středověku.

[189] Worms, jedno z nejstarších německých měst ležící na jihozápadě, v r. 1122 zde byl uzavřen konkordát wormský.

[190] Lipsko, německé město ležící na severozápadě ve spolkové zemi Sasko.

[191] Wittenberk, německé město ležící 100 km jihozápadně od Berlína známé zejména působením Martina Lutera.

[192] Magdeburk, město v Německu, ležící 150 km západně od Berlína.

[193] Lüneburk, německé město, ležící přibližně 50 km jihovýchodně od Hamburku.

[194] Brémy, bývalé hanzovní město na severu Německa.

[195] Brunšvik, město na severu Německa.

[196] Vratislav, město ležící na jihozápadě Polska.

Demosthenes píše v jedné své žalobě proti Timokratovi,[197] že nic škodlivějšího nemuože býti v městě, jako když se statuta a práva, kteráž s velikou prací a bedlivým uvážením nařízena jsú, bez obzvláštní veliké a důležité příčiny zase skládají, ruší, aneb proměňují. Proti tomu smejšlí, že nic lepšího není, jako aby každé město při svých řádích zůstalo a nad svými právy a statuty, kteréž jednou přijalo a ztvrdilo, ruku drželo a je obhajovalo. A dovozuje své řeči velmi pěkným příkladem slavného někdy města Locris[198] řečeného. Kterýžto příklad, poněvadž jest týž Demosthenes výbornými a ozdobnými slovy vymaloval a vypsal, tak že jest je mílo čísti, položím tuto nejprve slova latinská, a potom pokudž možné bude, v český jazyk je přeložím. Takto tedy dí:

Škodlivá proměna práv.

Narrabo vobis, iudices, quo pacto Locris leges ferre soleant, nihil enim vobis nocuerit, exemplum aliguod audivisse, tale preasertim, quo laudata Respublica utitur. Nam illi usq[ue] adeo censent veteribus legibus utendum, [et] instituta patria ornanda esse. Ut si quis legem novam rogare velit, collo in laqueum inserto id facere cogatur. Quae lex, si honesta [et] utilis videtur, autor eius vivit, [et] abit, sin minus, perit constricto laqueo. Proinde novas rogare leges non audent, sed veteribus religiose utuntur. To jest: Povím vám soudcové athenienští, kterak Lokrenští práva nařizují a ustanovují. Nebo nic vám to na škodu nebude, abyste slyšeli příklad, zvláště takový, kteréhož chvalitebná a slavná obec užívá. Také z toho spíše lepší než horší budete. Lokrenští tedy tak tuze a opravdově ruku drží nad svými starobylými právy a otcovských nařízení a statut tak bedlivě a věrně ostříhají, že kdož by koli z měšťanův byl té vuole a chtěl nějaké nové právo vydati (jakož se snad nejednou mnozí pro své lepší o to pokoušeli), ten každý

Lex Leocrensis.

Právo Lokrenských.

p. 526/

musil nejprve provaz na hrdlo vzíti, a tak právo své přednésti. Kteréžto vidělo-li se měšťanům a vší obci slušné, počestné, spravedlivé a

[197] Tímokreón (5. stol. př. n. l.), lyrik z osrova Rhodos, který uprchl do Athén.

[198] Lokris, krajina ve středním Řecku.

užitečné, on živ a zdráv zůstal a odjít mohl odtud, kam chtěl. Pakli se právo obci nelíbilo, původ jeho ihned na témž provaze oběšen byl, a tak zahynul. A protož za příčinou takového nebezpečenství žádný u ních nových práv vynášeti a vuobec vydávati nesmí, ale všickni s náležitou uctivostí starých práv užívají a podle nich živi jsou, takže ve dvou stech letech jediné toliko právo v tom městě nařízené se nachází, a to takové. Měli prvé to za právo, kdyby jeden druhému oko vybodl, aby zase oko své ztratil. I přihodilo se, že se dva spolu vsadili, z nichž to jeden neměl než toliko jediné oko, o kterémž mu druhý pohrůžku učinil, že mu je vybodne. Ten nebohý člověk myslil na to, jak těžká jest věc všeho zraku a obou očí zbavenu býti. Protož vzav odtud příčinu, vznesl na to radu, žádal a za dobré uznával, aby takové právo vůbec nařízeno bylo. Kdyby někdo druhému oko, kteréž by toliko jediné měl, vybodl, aby proti tomu obě oči své ztratil a tím způsobem tak dobře jako druhý o svůj zrak přišel a slepým byl. Což se i stalo, že právo takové vynešeno a ode vší obce přijato jest. Ale krom toho, jakž povědíno, žádné jiné právo ve dvou stech letech nebylo nařízeno.

Oko za oko a za jedno obě.

Týmž způsobem i Lakedemonské chválí Cicero, že jsou více nežli v sedmi stech letech práv a statut svých neměnili, kdež Pro Flacco[199] takto pověděl. Adsunt Lacedaemonii, cuius civitatis spectata ac nobilitata virtus, non solum natura corroborata, verum etiam disciplina putatur. Qui soli toto orbe tarrarum, septingentos iam annos amplius unis moribus, [et] nunquam mutatis legibus vivunt. To jest: Jsou teď přítomní Lakedemonští, kteréžto město netoliko od přirození, ale také počestnou kázní upevněné a dobře opatřené jest. Nebo oni sami ze všech národův což jich na světě, teď již více než za sedm set let jednostejných obyčejův a zvyklostí užívají a práv svých nikdá v ničemž nemění. A protož není co na nová práva spoléhati a s nimi se mnoho a často měniti, ale lépe jest nad starými a zvyklými ruku držeti a je obhajovati. Ut in morbis non sunt tentanda nova remedia, si veteribus succurri malo possit. Sic non sunt condendae nove leges, si veteres ministrent aliquid, quo malis Reipub[licae] medearis. To jest: Jako

Lakedemonští neměnili svých práv.

Dobře stará práva zachovávati.

[199] Pro Flacco, soudní řeč, jejímž autorem je Cicero, *59 př. n. l.

v nemocech nemáme hledati nového lékařství, jestliže starým a zvyklým zpomoženo býti může. Tak nesluší nových práv činiti, jestliže se v starých nachází, čím by obci zpomoženo býti mohlo.

Avšak jsou těchto časuov mnohá města a obce, v nichž se téměř každého měsíce nová statuta a práva vymejšlejí. A to se nejvíce tehdáž stává, když takoví lidé k správě připuštěni bývají a na ouřady přicházejí, kteříž všecko umějí mustrovati a jímž

Někteří vždycky nová práva vymejšlejí.

p. 527/

se nic nelíbí, než což by oni sami vymyslili a nařídili. Ale však obyčejně v tom svého fortele a zisku hledí aneb snad těm věcem nerozumějí, pročež také nic lepšího učiniti a způsobiti neumějí, než toliko vždycky jedno právo po druhém vymejšlejí a žádného nedrží. Odkudž co jiného jde než potupa a zlehčení všech práv a statut. A naposledy pojde z toho přísloví, že řeknou, jest právo a nařízení cvikavské, sálské, naumburské, kteréž někdy sotva za tři dni trvá. Protož napsal Thucidydes,[200] že jeden slavný a vznešený muž jménem Cleon[201] pověděl, že lépe j[es]t nařízeno a opatřeno to město, kteréžto, ačkoli nemá velmi slavných a znamenitých práv, však nad nimi stále ruku drží, nežli jiné kteréž má ovšem mnohá dobrá nová práva, avšak jich nedrží a nezachovává. Multo melior est status civitatis, quae licet deterioribus, firmis tamen, legibus utitur, qua illius, quae bonis quidem, sed quae perinde non observentur. S nímž se také i Plato srovnává, kdež dí: Hunc esse optimum [et] praestantissimum civem, qui summam gloriam in civitate ducat esse non triumphos, non ullas victorias, sed vincere alios diligentia parendi legibus. To jest: Že ten j[es]t nejslavnější a nejlepší měštěnín, kterýž za největší pochvalu a slávu v městě sobě pokládá ne triumfy, ne vítězství nad nepřáteli, ale tu pílnost, kterak by nad jiné všecky největšího poslušenství právuom dokazoval.

Které město dobře opatřeno?

Dobrý měštěnín kdo?

Tuto by se někdo otázati mohl. Takliž tedy správcové uvázaní býti mají k starým statutům a právům, aby se v čas důležité a nuzné potřeby od nich uchýliti a vedlé příležitosti časův a běhův nových práv

Správcové mohou nová práva vydati.

[200] Thúkýdidés (asi 460 – 399 př. n. l.), nejvýznamější antický dějepisec.

[201] Kleón (5. stol. př. n. l.), athénský politik a vojevůdce.

naříditi nemohli a nesměli? Odpovídám, že se to tak a na ten zpuosob nemíní s právy a všemi řády, kteříž kdykoli ustanoveni jsou, krom toliko což sám Bůh a přirození nařídilo. Jiná práva mohou a mají se vedlé příležitosti a příčin, kteréž někdy časové přinášejí, zrušiti, rozmnožiti, zmenšiti a proměniti, zvláště když toho důležitá a nuzná potřeba káže. Tak napsal Gellius[202] lib[er] 10. cap[itulum] 1. Non enim profecto ignoras, legum oportunitates [et] medelas, pro temporum moribus, [et] pro Rerumpublicarum generibus, ac pro utilitatum praesentium rationibus, proq[ue] vitiorum, quib[us] medendum est, feruoribus, mutari atq[ue] flecti. Neq[ue] uno statu consistere, quin ut facies coeli [et] maris, ita rerum atq[ue] fortunae tempestatibus varientur [et]c. To jest: Víš v pravdě o tom dobře, že práva nejináč než jako lékařství vedlé příležitosti a povah časuov, vedlé rozdílnosti obcí, za příčinou přítomných užitkův a prospěchuov, a proto, aby se rozmáhajícím nešlechetnostem a hříchuom v cestu vjíti a překaziti mohlo, nalezena a vymyšlena jsou. A protož také vedlé to[h]o se jinačí a mění, aniž v jednom stálém způsobu ustavičně trvají, ale proměnu svou berou z mnohých věcí a vrtkavého štěstí nejinak

Kdy se práva měniti mohou.

p. 528/

než jako povětří pod oblaky a na moři [etc].

Tak právo dvanácti tabulí de iniuria k svému změnění přišlo, v kterémž vyměřeno bylo, kdož by druhého bez příčiny pohlavkem udeřil, aby mu za to pět a dvaceti šiliňků dal, což se ještě i podnes v saském právě zachovává, že jeden druhé[m]u za pohlavek a iniurii třiceti šilinků dáti musí. I trefilo se některého času v Římě, že nějaký Lucius Neratius, lehkomyslný lotras, kterýž za největší rozkoš měl jiným lidem protimyslnosti činiti a jim ubližovati a za tou příčinou pytlík peněz za sebou nositi dal, když se s kým potkal, dal mu pohlavek a poto[m] poručil služebníku, aby mu pět a dvaceti šilinků odčetl. O čemž takto pověděl Phauorinus[203] in Gellio, v svrchu dotčené kníze. Quis erit tam inops, quem ab iniuria facienda viginti quinq[ue] affes

Pokuta za pohlavek.

[202] Aulus Gellius (130 – asi 175 n. l.), římský spisovatel.

[203] Favorinus z Aurelaty, řečník v 1. – 2. stol. n. l.

deterreant? Itaq[ue] cum eam legem Q. quoq[ue] Labeo vester in libris, quos ad XII. tabulas conscripsit, non probaret, inquit, L[ucius] Neratius fuit egregie homo improbus, atq[ue] immani vecordia. Is pro delectameto habebat, os hominis liberi, manus suae palma verberare. Eum servus sequebatur crumenam plenam alsium portans, [et] quemcung[ue] depalmauerat, numerari statim secundu XII. tabulas, quinq[ue] [et] viginti affes iubebat. Praeterea praetores postea hanc absolescere, [et] relinqui censuerunt, iniuriisq[ue] aestimandis recuperatores se daturos dixerunt. To jest: Kdo jest tak chudý a nuzný, ješto by se pěti a dvacíti šilinků neopovážil a druhému pohlavku dáti nesměl? A protož váš Labeo,[204] v té kníze, kterouž na práva XII. tabulí sepsal, neschvaluje toho práva, řka: Byl v Římě nějaký Neratius, člověk nad míru nešlechetný a velmi lehkomyslný. Ten za kratochvíl měl, potkaje člověka počestné[h]o a svobodného, beze vší příčiny políček mu dáti. Chodil za ním služebník, maje plný měšec peněz a komužkoli Neratius pohlavek vyťal, tomu ihned vedlé práva XII. tabulí pět a dvaceti šilinkův odčísti rozkázal, na čemž on přestati musil. Za tou příčinou praetores takové právo zdvíhli a zrušili a k rozsuzování takových ublížení a křivd obzvláštní soudce nařídili [etc]. A poněvadž pak též se zachovává v saském právě, že jeden druhému za takovúž iniurii a křivdu ničímž více povinen není než třicíti šilinky, což v pravdě poctivým lidem velmi stížné a nesnesitedlné jest, což jsem sám nejednou spatřil, slyšel i toho zkusil. Protož s nemalým jest podivením, že se to právo nezdvihne a nepromění a dobrým lidem nedopustí, aby své křivdy a ublížení vedlé možnosti a dovolení císařských práv sobě šacovati a vážiti mohli, poněvadž člověk nic na tom světě lepšího, milejšího ani dražšího míti nemůže nad svú poctivost a dobrou pověst, kteráž skrze takové utrhače a hánce zmenšena a udušena bývá. Ale mnohém více se j[es]t se čemu diviti, že mnozí

Neratius, člověk lehkomyslný.

Právo XII. tabulí proměněno.

Právo saské nespravedlivé.

p. 529/

těm takovým háncům a lidské poctivosti utrhačům na ruku jsou a pomáhají, aby skrze složení těch třicíti šilinkův po orteli a rozeznání

I zlí nacházejí přáteli.

[204] Marcus Antistius Labeo (1 stol. př. n. l. – 1. stol. n. l.), římský právník.

práva zlopověstní nebyli a na své poctivosti újmy nenesli, radí jim, aby těch třiceti šilinků před ortelem na právo složili, aneb skrze prokurátora a ne sami osobně před soudem se postavili. Což se zdá, není-li to vedlé mé[h]o zdání, lehkomyslným lidem dvéře i okna otevříti a příčinu dáti, k hanění jiných a ubližování lepším lidem nežli jsou sami? Ale toť jest ovoce vlastního užitku a zisk, v kterémž nyní téměř veškeren svět potopen jest, takže skůro původ to[h]o od nejvyššího až do nejnižší[h]o, žádný neobmejšlí toho, což by k dobrému a užitečnému vší obce sloužilo, ale jeden každý obzvláštně hledí svého. Pročež na všecky strany tak se zle děje, že takměř i páni i poddaní za tou příčinou k zahynutí a zkáze přicházejí. O tom jíž dosti.

Zisk osobní původ to[h]o zlého.

Že v městech žádní zaháleči a povaleči přechováváni a trpíni býti nemají. A kterak na přespolní cizí lidi obzvláštní péči a pozor míti náleží.

Kapitola třetí

Jak jest zahálka škodlivá všechněm lidem, mužského i ženského pohlaví, o tom jsou mudrci pohanští (ať písem svatých mlčením pominu) mnoho psali. Ale sumovně na tom se všickni jednomyslně snášejí, že zahálka jest příčinou a puovodem mnohých hanebných nešlechetností a hříchuov jako smilstva, cizoložstva, zlodějstva a k těm podobných. Čehož i Ovidius[205] poëta potvrzuje, řka:

Zahálka, příčina mnohých hříchů.

Ocia si tollas, periere cupidinis arcus,
contemptaeq[ue] iacent, [et] sine luce faces.

A Lucanus:[206] Variam semper dant ocia mentem.

To jest: Odejmi zahálku a uhasne zápal chlípnosti tělesné. Item zahálka puosobí nestálou a vrtkavou mysl. A protož jeden každý člověk má sám od sebe život svuoj tak říditi a vésti, aby věku svého a zvláště svých mladých let, kteráž jako prudká voda pomíjejí a plynou a nikdá se zase nenavracují, v zahálce nezmrhal a nestrávil, ale nějakou poctivou práci,

Člověk má pracovati.

[205] Publius Ovidius Naso (43 př. n. l. – 18 n. l.), římský básník.

[206] Marcus Annaeus Lucanus (39 – 65 n. l.), římský básník.

živnost a obchod před sebe vzal a v něm jak sobě samému, tak i jiným k dobrému posluhovati hleděl. Obzvláštně pak a předně vrchnosti a správcové

p. 530/

Povaleči v městech nemají trpíni býti.

měst a obcí pilnou a bedlivou péčí o to mít mají, aby v městech žádných zahálečův a povalečův netrpěli, na přespolní a neznámé cizí lidi zvláštní pozor měli a každého času jich se tázali, aby se jim to[h]o zpravili, proč se v městě zdržují, co konati a činiti mají, jaký handl a obchod vedou a odkud se živí. Jakož píše Sabellicus[207] o Florentských,[208] kteréžto město leží a jest hlavní v Hetrurii,[209] že od starodávna ten dobrý a chvalitebný obyčej zachovávali, že kdyžkoli kterého člověka nalezli a dosáhli, an se v městě jejich poválel a zahálčivě procházel a o svém životu, handli, živnosti a obchodu žádné dobré zprávy dáti neuměl, že jsou ho ihned aneb z města jako neužitečného, nehodného a škodlivého člověka na věčnost vypověděli a vyhnali. Takové právo i Draco[210] vydal Athenienským, že ti, kteříž obžalováni a odsouzeni byli z zahálky, hlavu ztratiti, to jest na hrdle trestáni býti musili. Znali to dobře jakožto lidé rozumní a moudří, že takoví zahálčiví tuláci a povaleči nic dobrého nepuosobí ani na to mysliti nemohou. Ale obyčejně vůkol jdou a živí se krádeží, loupežem a jinými nechvalitebnými a nepoctivými prostředky. O tom právu i Herodotus lib[er] 2. zmínku činí těmito slovy: Amasis legem hanc apud Aegyptios condidit, ut singulis annis apud prouinciarum praesides omnes demonstrarent, unde viverent. Et qui aut hoc non faceret, aut non demonstraret se legitime vivere, is morte afficeretur. Quam legem Solon ab Aegyptiis mutuatus, Atheniensibus tulit, quam illi, quod sit castissima, assidue usurpant. To jest: Amasis,[211] král, takové právo vydal Egyptským, aby každý z nich každého roku hejtmanu a vrchnosti své se zpravil, odkud se živí a jaký obchod vede.

Právo Florentských o zahálečích.

Právo Drakonovo.

Právo Egyptských.

[207] Marcus Antonius Sabelicus (1436 – 1506), italský humanista.

[208] Florentští, obyvatelé italského města Florencie, ležícího v Toskánsku.

[209] Etrurie, tj. Toskánsko.

[210] Drakón, tvůrce athénských zákonů z r. 621/620 př. n. l.

[211] Amásis, egyptský král (570 – 526 př. n. l.).

Pakli toho kdo neučinil, aneb ukázati nemohl, že poctivou živnost vede, ten každý bez milosti na hrdle trestán byl. To právo Solon,[212] naučiv se mu v Egyptě, Athenienským též vydal, kteréž oni, protože jest poctivé a užitečné, ustavičně s pilností zachovávají.

Nyní se k tomu nedohlídá.

V těchto krajinách, já sám v některých městech viděl jsem, že jest vrchnost neznámému přespolnímu člověku den a rok a nad to více toulati se a procházeti po městě dopustila a nic o tom nevěděla, anobrž ani se na to neptala, co v městě činiti má a odkad utrácí? Pakli se kdy na to správcové ptají, tedy vezmouce od nich nějakou slepou odpověď a nejistou zprávu, zanechají toho přitom, nevyptávají se na to více, ale dopustí jednomu každému v městě ležeti a tráviti, až potom ti a takoví smradu nějakého po sobě nechají. Aneb hospodáři svému tak mno[h]o odnesou, jak mnoho u něho protrávili. Tak potom lidé teprva s svou škodou moudří bývají.

O takových zahálčivých, poválečných, toulavých, ničemných a nehodných lidech píše a na ně tuze naříká, ono nad jiné učené

p. 531/

hrabě Picus Mirandula[213] těmito slovy: Nam quid, inquit, esse in vita iniquius, aut scelestius potest, quam tempus ipsum, rem scilicet preciosissimam, somno inertiaq[ue] turpissime transigere? Qui enim desides, ignavi, [et] oscitantes vivunt, non hercle magis vivunt, quam stolidae pecudes, [et] merae beluae. Neq[ue] vivunt enim, sed spiritum trahunt, sicuti pecudes solent. Quo factum est, ut quidam poenas quidem acerrimas, contra istos desides atq[ue] ociosos, statuerint, eosq[ue], infames dixerint. Siquidem [et] Solon ipse, in suis legibus, inertia hanc turpemq[ue] ignaviam severissime culpavit. Qui desidiam, inquit, sextatus est, is accusantibus esto obnoxius. Haec ille. To jest:

Nic horší[h]o jako čas mrhati.

Co může ve všem životě lidském ohavnějšího, neslušnějšího a horšího býti jako čas ten přemilý, přerozkošný a předrahý klenot v lenivosti, zahálce a ospánlivosti stráviti a zmrhati? Nebo, kteříž živi jsou v lenosti,

Leniví nejsou živí jako lidé.

[212] Solón (asi 640 – 560 př. n. l.), athénský zákonodárce a státník, tvůrce nových athénských zákonů, básník.

[213] Giovanni Pico Mirandola (1463 – 1494), italský hrabě a učenec.

rozmařilosti, lhostejnosti a ospalosti, v pravdě jináče živi nejsou, než jako nerozumná zvířata a prostá hovada. Aniž opravdově živi jsou, ale dýchají toliko jako hovada. Pročež někteří na takové lenivé, zahálčivé a ospalé lidi veliké a těžké pokuty ukládali a za zlopověstné je odsuzovali. Jakož i sám Solon v svých právích to učinil, když pověděl: Kdož by se na zahálku oddal, ten musí podstoupiti a trpěti to, z čehož bude obžalován.

Laked[emonští] nedali nikomu zaháleti.

A protož i Lakedemonští vysoce a velice sobě toho vážili, aby měšťané a zvláště mládež jejich čas a dny věku svého dobře vynakládali. Ukládali jednomu každému, co by činiti měl, nedopustili žádnému z měšťanuov, aby v zahálce aneb v žertovních a kratochvilných hrách věk a čas svůj zmařiti měl, aby tudy žádný ctnosti nezapomínal a daremných neužitečných outrat nevedl. A klade toho Aelianus[214] mezi jinými tento důvod. Když eforuom (kteříž byli vrchnost sparťanská, a právo i moc měli všecky neřády stavovati) oznámeno bylo, že, kteříž město Deceleam[215] opanovali a vzali, každého dne po obědích zahálejí a na procházku chodí, poslali jim ephori takový přísný mandát. Ne deambuletis, ut genio indulgeatis potius, quam ut corpus exerceatis. Nam oportet Lacedaemonios non deambulationibus, sed exercitiis bonam valetudinem parare, [et] tueri. To jest: Neprocházejte se, abyste v tom rozkoše vyhledávali, ale raději abyste těla svá cvičili. Nebo náleží Lakedemonským ne procházkami, ale ustavičným cvičením zdraví těla svého vyhledávati a zachovávati.

List Lakedemonských.

Mravy nynější mládeže městské.

Z toho všeho čemu se učíme? I tomu, jak jsou staří zahálku a neužitečné procházky u veliké nenávisti měli. Co by nyní prosím řekli, kdyby náše městské syny, noční sovy aneb raději krkavce, vína a píva zhoubce, čtveráky, hráče, frejíře a kurevníky viděti měli? Kteříž ve dne v noci jiného nic nečiní, než že pijí, žerou,

[214] Aelianus Tacticus (1/2. stol. n. l.), Řek žijící v Římě, autor učebnice taktiky pěšího vojska.

[215] Dekeleia, horská ves ležící 22 km severovýchodně od Athén.

p. 532/

po ulicích noční povyky dělají, lidem pokoje nedají, o dlážení rapíry brousí, vejskají, frejují, hrají a spí. Kteříž o sobě slušně povědíti mohou. Nos numerus sumus, [et] fruges consumere nati. To jest: My jsme ze všech nejhorší svině. Neb jiného nic nečiníme, než toliko jíme a píme. K tomu jsme se na svět zrodili, abychom dobrým lidem škodili. Item to což jiný o zahálčivých mniších napsal:

Si quaeras quid agant, stertunt, potantq[ue], cantq[ue],
ventris in his munus vertitur omne tribus.

Mrhači dědictví své[h]o.

A protož naposledy takovým vínažroutům tíživeji přichází, to čehož jsou po svých rodičích a starších dostali, marně utratiti, prošlemovati a skrze zadní alembík prohnati, než těžko a odporno bylo oněm toho s velikou prací a nejednou s ublížením zdraví a snad i svědomí svého nadělati a shledati.

Povinnost vrchnosti.

Také-li pak vrchnosti a správcové, kteříž se hrubě tím titulem honosí, že jsou přední a vrchní poručníci sirotkův, avšak vědouce o takových hříších, nešlechetnostech, hanebnostech a zkáze svých městských synáčkuov, skrze prsty na to hledí, nic tomu neříkají, všeho jim vůli a uzdu pouštějí, netrescí opravdově a k dobrému nevedou. Také-li (řku) nevinni tím hříchem budú před Bohem. Já toho na ten čas nevykládám, ale nechám jich, aby toto svým časem pokusili. Potom zvědí (dejž Bůh, aby nebylo pozdě), po čem to hoře platí. Nebo vždyť jest ne nadarmo Bouh pověděl k prvnímu člověku a v osobě jeho ke všem potomkuom: V potu tváří své jísti budeš chléb svuoj. A svatý Pavel[216] dí: Qui non laborat, non manducet. Kdo nepracuje, nejez.

Člověk k práci stvořen.

Králi nesluší zaháleti.

Dionysius,[217] král, některého času otázán jsa: Také-li by kdy zahálel? Odpověděl, řka: Absit, ut hoc mihi unquam accidat. To jest: Zachovej milý Bůh, aby mi se to kdy přihodilo. Co tím mínil? To, že není poctivé ani chvalitebné králi (co pak díme o člověku obecném?),

[216] Pavel (asi 1-64 n. l.), původně Saul, misionář, mučedník, po Ježíšovi nejdůležitější postava křesťanství.

[217] Dionýsios Areopagita, athénský biskup, člen soudního sboru v Athénách obrácený Pavlem na křesťanskou víru.

aby měl v zahálce nalezen býti a o věci, potřeby a obecné dobré svých zemí a poddaných nepřemejšleti. Ubi sunt igitur, qui bonam partem diei, alea nugisq[ue] transigunt? Inquit Erasmus. Kdež jsou pak ti, kteříž větší díl dne a času v kartech, kostkách a neužitečných marných rozpravách stráviti smějí?

Není hanba dělati, ale zaháleti.

Xenophon píše, že Socrates[218] říkaval: Negocium non est opprobrium, ocium autem est opprobrium. Jakož i jinde čteme, že jest toho verše Hesiodova[219] místo přísloví užíval. Non probrum est operari, ast est cessatio probrum. To jest: Není hanba pracovati, ale hanba jest zaháleti. Nesluší se za dílo styděti, ale za lenost. Onen moudrý filozofus Plato, kdyžkoli z disputací jíti měl, napomínal svých učedlníkuov a posluchačuov

p. 533/

Zvláště mladým lidem.

říkaje: Milí synové, pilně toho šetřte a vizte, abyste váši zahálku k věcem počestným a chvalitebným obrátili. Ukázati chtěl tou řečí, že zahálka mladé lidi všemu zlému učí. Jakž Cato[220] pověděl: Homines nihil agendo, male agere discunt. Lidé když nic nedělají, tím samým zle dělati se učí. A s[vatý] Chrysostomus[221] velmi pěkně napsal: Bonum non facere, malitiae pars quaedam est. Nam ocii istud est, [et] segnitiei. Ocium vero malitiae pars est. Imo vero non pars, sed causa [et] mala radix. Omnem quippe malitiam docuit ocium. Nihil enim boni facere, hoc ipsum est malum facere. To jest: Nic dobrého nedělati, jest částka zlosti, neb ta jest vlastnost zahálky a lenosti. Zahálka jest částka zlosti, anobrž ne částka, ale původ a zlý kořen. Nebo vší zlosti vyučila zahálka, takže nic dobrého nedělati, nic jiného není, nežli zle dělati.

Zaháleti j[es]t hřešiti.

Nepřátelé nedají zaháleti.

Optal se jeden knížete Kleomena,[222] proč by Sparťánští tak často přemohše a porazivše Argivos[223] do konce jich nevyhubili a

[218] Sókratés (469 – 399 př. n. l.), řeký filozof, učitel Platóna.

[219] Hésiodos, řecký básník žijící okolo r. 700 př. n. l.

[220] Marcus Porcius Cato (234 – 149 př. n. l.), římský státník, vojevůdce, řečník a spisovatel, r. 195 př. n. l. konsul, r. 184 př. n. l. censor.

[221] Jan Zlatoústý (kolem 344 – 407 n. l.), arcibiskup v Konstantinopoli, spisovatel, vynikající řečník.

[222] Kleomenes III., spartský král v letech 235 – 221 př. n. l.

nevyhladili? Odpověděl Cleomenes: Tohoť my sobě nežádáme, aby Argivi vyhlazeni býti měli. Nebo vždycky některé míti musíme, na nichž by se mládež náše cvičila a zmužilosti zvykala. Perspexerat egregius dux, inquit Erasmus, corrumpi iuventutem, si permittatur ocio, luxus ac malorum omnium magistro. To jest: Rozuměl tomu výborně dobrý muž, že se mládež kazí a porušuje zahálkou, kteráž jest mistryně a původ mnohých marností a všeho zlého. Nápodobně říkával Appius Claudius,[224] že daleko lépe jest Římanům, aby s nepřáteli činiti měli, nežli aby zaháleli. Ne že by neznal, jak milý jest pokoj a odpočinutí od prací, ale že skrze cvičení a ctnost veliká panství se vzdělávají, kterážto leností a zahálkou k zahynutí a zkáze přicházejí. Jakož napsal Catullus:[225] Ocium reges prius, [et] beatas perdidit urbes. Zahálka mocné krále zavedla

a slavná města k zkáze přivedla.

Zahálka příčina zkázy obcí.

Pročež i Cicero pověděl: Mihi qui nihil agit, esse omnino no videtur. To jest: Já tomu nevěřím, aby ten člověkem býti měl, kdož nikdá nic nedělá.

Není člověkem, kdo nic nedělá.

Že vrchnostem a správcům náleží na své měšťany a poddané pilný pozor míti, aby svých statkův marně neutráceli a nemrhali aneb neslušných obchoduov a handlův nevedli.

Kapitola čtvrtá

p. 534/

Rovně týmž způsobem náleží vrchnostem a správcům v městech i jinde, jakž nadíle v předešlé kapitole napovědíno, pilný a bedlivý pozor míti na své měšťany a jejich živnosti, aby statkův svých hanebně a marně neutráceli, nemrhali a neprožírali. Nebo v pravdě mnoho na tom každému pánu správci i městu záleží, aby poddaní a měšťané jeho bohatí byli a dobře se měli. Tak zase nemají žádnému toho dopouštěti, aby neslušné a nepoctivé handle, obchody a živnosti vedli a

Obchod měšťanů má býti poctivý.

[223] Argeiové, obyvatelé města Argu na Peloponéském poloostrově.

[224] Appius Claudius Caecus, římský státník a vojevůdce, censor r. 312 př. n. l.

[225] Gaius Valerius Catullus (asi 87 př. n. l. – po 55. př. n. l.) římský básník.

tudy jiným spoluměšťanům a poddaným v jejich živnostech překážku a škodu činili jako předkupováním, lichvou a jinými nenáležitými praktikami a partýtami. Tak někdy činívali onino Argivi, že obzvláštní pozor na lidi lenivé a zahálčivé mívali, nařídivše k tomu i obzvláštního ouředníka jako nějakého censora, kterémuž jeden každý z obyvatelův správu učiniti a počet vydati musil, odkud a z čeho svou živnost a své vychování má. Ten obyčej i Athenienští zachovávali. Nebo u nich jeden každý měštěnin musil soudcům řečeným areopagitae z svých důchoduov a své živnosti počet vydati. Totéž učinil král Amasis v Egyptě a vydal zvláštní o tom právo, aby praetor k tomu nařízení od každého z jeho života, obchodu a požívení počet přijímal. A byl-li jest kdo shledán, že by se lichvou aneb jiným neslušným a zapověděným handlem živil, k tomu se jako k zločinci a přestupníku práva přísným trestáním na hrdle přikračovalo. O čemž i v předešlé kapitole dotknuto.

Práva některých národův a obchodích.

Pokuta nepoctivého handle.

Čteme také o Massilienských,[226] že jsou své kněží a obětníky, protože se s posvátnými věcmi pro zisk a peníze po městě nosili, z města vyhnali. Ne religionis praetextu ocium sectarentur, [et] luxum. To jest: Aby pod zástěrou a přikrytím náboženství nezaháleli a daremnými pejchy neprovodili. U Nabatských[227] to bylo za zvyklost a právo, že jsú ty ničemné a lenivé padouchy, kteříž své otcovské dědictví a statek zmenšovali, utráceli a mrhali, velmi přísně a tvrdě trestali. Kteříž pak dobře hospodařili a čehož po starších svých dostali, to rozmnožovali, ty netoliko chválili a velebili, ale i poctivými dary darovali a k počestný ouřadům a jednání věcí velikých a platných připouštěli. Jakož pak samo v sobě náležité jest, aby raději takoví lidé k ouřaduom obecným povoláni bývali, kteříž svuoj dům a své hospodářství dobře spravují a živností svých pilně hledí, nežli ti, kteříž své všecko p[ro]šlemují, marně utratí a promrhají. Nebo i s[vatý] Pavel

Kněží svatokupečtí vyhnáni.

Mrhači statkův trestáni.

Nehodí se k správě obcí.

[226] Massilianští, obyvatelé osady Massilia založené Řeky na jihu dnešní Francie, tj. nynějšího města Marseille.

[227] Nabateové, pastevecký národ na území dnešního Jordánska, jehož hlavním městem bylo skalní město Petra.

I. Tim[oteovi] III. tak svědčí, že ti nemohou dobře spravovati obce boží, kteříž svého vlastního domu spraviti neumějí. Tak i já

p. 535/

za to mám, že takoví lidé nemnoho dobrého v obci způsobí a málo užitku přivedou, kteříž tak daleko nepřišli a tolik rozumu nemají, aby věděli a uměli své věci dobře zříditi a spraviti.

Zvláště pak bylo by potřebí, poněvadž na mnoha místech rodičové tak jsou nedbánliví a nepilní z vedení svých dítek, aby se nětčemu z mládí učily, z čehož by se potom poctivě živiti mohly. Ale jestliže jsou jeden rok aneb dvě létě do školy chodily a čísti i psáti se naučily, potom jich nechají toulati, procházeti a projížděti se po městě pod pěkným pýrem a s dlouhým rapírem, jako mladých hrabátek aneb pánuov, až se i ožení. A jakžkoliv jim statku, peněz a velikého zboží po sobě zanechají, však ani to dlouho trvati nemuože, když se nic nepřidělává, ale naposledy přicházejí na mizinu a na žebrotu, opustí manželku i dítky a běží preč. Bylo by (řku) potřebí, aby i tomu vrchnost pilně dohlídala a rodiče přísně přidržela, aby své dítky a zvláště syny, kteříž po nich jméno i statek děditi mají, tak chovali a vedli, aby časem svým netoliko sobě ale i obci a vlasti ku poctivosti a pochvale živi býti mohli.

Rodičové zanedbávají svých synuov.

Tuto by potřebí bylo napomenouti vrchnosti a zlořečených Židech, aby jich na svých knížectvích, panstvích a v městech nepřechovávali ani netrpěli aneb přinejmenším tak vysoce jich sobě nevážili, a tak veliké svobody a zvůle nepropůjčovali a nedopouštěli. Ale poněvadž vidím, že svět tento v lakomství a vyhledávání vlastního osobního zisku všecken pohřížen jest a že žádná napomenutí jakkoli učených a slavných mužuov, kteříž tvrdě proti Židům a jích nešlechetnostem psali, nic zpuosobiti nemohou a žádné platnosti nenesou, nepokusím o nich tuto mnoho psáti, abych za příčinou jejich daremné práce nemařil. Kteréž jsou vrchnosti pobožné a křesťanské a mnoho sobě váží slova božího a ctí syna je[h]o milého pána Jezu Krista, jehož to Židé jsou úhlavní a nejhorší nepřátelé a jemu jakž nejvíce a nejpotupněji mohou, rouhají se a zlořečí. Ti dobře budou se věděti, jak k takovým potupníkům, zlolejcům a háncům spasitele jejich zachovati.

Židé nemají mezi křesťany trpíni býti.

Židé úhlavní nepřátelé Krista.

Kterýmž pak vždy tak mnoho na těch hanebných a zlořečených Židech záleží, že pro ně nedbají ani na slovo boží ani na čest jeho milého syna ani na obecný prospěch a užitek svých poddaných ani na vlastní spasení své, pro nějaký chaterný zisček aneb nětco jiného. Ti mohou také přece to činiti a Židuom třebas až do soudného dne předního místa příti, je v poctivosti míti a třebas za pouhou svátost je držeti a ctíti. Však proto slýchal jsem někdy, že mnozí a v rozumu jistě nezpozdilí lidé za to měli, a tak smejšleli, že ti, ježto tak mnoho o Židech drží, málo sobě vážiti musejí svého náboženství a že Pána Krista, jemuž se Židé hanebně a potupně rouhají, nemusejí míti za

Kdo Židy ctí, málo drží o Kristu.

p. 536/

svého spasitele, ale tejně a pokoutně býti jeho nepřátelé. Rovně jako ti, kteříž časem nepřáteli pána svého přechovávají, v poctivosti mají a fedrují, za ty slušně jmíni a držáni bývají, že pánu svému nemnoho dobrého přejí, ale tejně a nepřátelsky o něm ukládají a jemu se protiví, poněvadž to navzdory jemu činiti smějí. Ježto by toho jistě nečinili, kdyby pánu svému dobrého přáli, nýbrž více na to by myslili, kterak by nepřátelé pána jejich za svémyslnost a spouru svou hodné záplaty a mzdy došli. Ale buď jak buď, vždy to již nejednou zkušeno jest, že jsou Židé málo co dobré[h]o v křesťanstvu způsobili, ale proti tomu mnoho zlého a škodného nastrojiti uměli. Pro kterou pak příčinu nyní na některých místech mnozí tak tuze nad nimi ruku drží, bylo by se ovšem čemu podiviti, kdyby to zjevné a patrné nebylo, že někteří pro vlastní zisk a užitek, všecko buď jakkoli nekřesťanské a neslušné učiniti smějí. Jiní chtějí chváleni býti, když co dobrého učiní, jiné hanějí a žádného nešanují, aniž na to co dbají, kde jejich duše a svědomí zůstane, aby se opravdově chlubiti mohli tím slovem: Semper contrarius esto. To j[es]t: Buď vždycky všechněm odporný. Z čehož výborně poznati se může, jak zřídka nalezen býti může pravý křesťan a že ovšem snadno j[es]t o to[m] pěkně mluviti, ale nesnadno toho skutkem a pravdou dokázati.

Kdo pánu svému přeje, nenávidí jeho nepřátel.

Židé všeho zlé[h]o původ

Pravý křesťan řídký.

Že dobří, zachovalí, ctní a šlechetní a ne zlopověstní a lehcí lidé do rady obíráni a na ouřady sazeni býti mají.

Kapitola pátá

Poněvadž každému městu velmi mnoho záleží na těch osobách, od kterýchž řízeno a spravováno býti má, protož se vší bedlivostí a pilností o to pečovati a to opatrovati sluší, aby ouřad a rada v městech každého času, dobrými, zachovalými, hodnými, moudrými, ctnými a rozšafnými lidmi osazena byla. Obzvláštně pak takoví lidé k tomu volení a obíráni býti mají, kteříž by nebyli zlopověstní a podezřelí a kteříž by zlého a neřádného života nevedli. Nebo dobře Pytagoras[228] pověděl: Civitatem optimam esse, quae viros bonos habet. To jest, že to nejlepší a nejvýborněji spravené a nařízené město jest, v němž dobří lidé a měšťané bydlejí a všichni

Dobří lidé klénot města.

p. 537/

ctní společně obecné dobré opatrují. Tak i Solon smejšlel, že nejlépe jest bydleti v tom městě, kdež se dobrým činí čest a zlí proti tomu se trestcí. Čehož velmi utěšený a pěkný příklad na Lakedemo[n]ských, o nichž čteme, že se některého času radili, kterak by obecné dobré města nejpříležitěji a nejlépeji spraviti mohli. Když pak jeden vystúpil člověk neřádné[h]o a nectné[h]o života a zlopověstný, avšak o předložené věci a o tom, oč rada byla, velmi dobře a rozumně mluvil, kterak by předsevzata býti měla, takže při je[h]o přímluvě neměl žádný co opraviti a již na tom byla rada i všecka obec, aby k takové jeho přímluvě přistoupili, ji oblíbili a vedlé ní se spravili. Tomu porozuměv jeden z předních pánův radních, člověk dobrý a cti milující, náramně to těžce nesl a nechtěl to[h]o dopustiti, aby všecko město rady to[h]o nectného a hanebného člověka uposlechnouti mělo, pověděv: Jestliže by vždy předce na tom byli, takovú radu přijíti, jí místo dáti a vedlé ní se říditi, tedy přinejmenším aby ji poručili některému dobrému poctivému člověku vyřknouti a vynésti, tak aby dobrá rada v své vážnosti a platnosti zůstala, ale autor a původ její aby byl zavržen a změněn jiným

Zlého člověka dobrá rada místa neměla.

Na zlé pokuta náleží, ne čest.

[228] Pýthagorás, řecký filozof žijící v 6. stol. př. n. l., zabýval se také geometrií.

měšťanům ku příkladu, aby se takového zlého a nešlechetného života vystříhali. Což se i stalo.

Jetro radil Mojžíšovi o správě lidu.

Sem přináleží pěkný příklad a historia z druhých kněh Mojžíš[ových][229] v XVIII. o Jetrovi,[230] tchánu Mojžíšovu, kdež takto písmo dí: Nazejtří posadil se Mojžíš, aby soudil lid a stál lid před Mojžíšem od jitra až do večera. Vida pak test Mojžíšův všecku práci jeho při lidu řekl. Co jest to, což děláš s lidem? Proč ty sám sedíš a všecken lid stojí před tebú od jitra až do večera? Odpověděl Mojžíš testi svému: Přichází ke mně lid raditi se s Bohem. Když mají o nějakou věc činiti, přicházejí ke mně a soud činím mezi stranami a oznamuji rady boží a ustanovení jeho. I řekl test Mojžíšův k němu: Nedobře děláš. Tudíž tak ustaneš i ty i lid, kterýž s tebou jest, nad možnost tvou těžká jest tato věc, nebudeš jí moci sám dosti učiniti. Protož nyní uposlechni řeči mé. Poradím tobě a Buohť bude s tebou. Stuoj ty za lid před Bohem a donášej věci nesnadné k Bohu a vysvětluj jim řády a zákony a oznamuj jim cestu, po níž by šli a co by dělati měli. Vyhledej také ze všeho lidu muže statečné, bohobojné, muže pravdomluvné, kteříž v nenávisti mají lakomství a ustanov z nich knížata nad tisíci, setníky, padesátníky a desátníky. Oni ať soudí lid každého času. Což bude většího, vznesou na tebe a menší pře sami nechť soudí. A tak lehčeji bude tobě, když jiní ponesou břímě s tebou. Jestliže to učiníš a rozkážeť Buoh, budeš moci trvati, také i všecken lid tento navracovati se bude k místuom svým pokojně. Tedy uposlechl Mojžíš řečí testě svého a učinil všecko, což on řekl.

Jací mají býti soudcové a ouředníci.

ouředníci.

p. 538/

A vybral muže statečné ve všeho Izraele a ustanovil je hejtmany nad lidem, knížata nad tisíci, setníky, padesátníky a desátníky, kteříž soudili lid každé[h]o času. Nesnadnější věci vznášeli na Mojžíše, všecky pak menší pře sami soudili. Viz skutky apoštolské v kapitole šesté.

[229] Mojžíš, biblická postava, je považován za tvůrce Starého zákona.

[230] Jetro, midjánský kněz, dal Mojžíšovi za manželku svou dceru Zeforu.

Z toho příkladu a svaté historie naučiti se a souditi můžeme, jací lidé k správě a na ouřady obecné voleni býti mají. A dejž to milý Bůh, aby i u nás v Čechách vrchnosti takovýž pozor měly nad životy a mravy lidskými, jakož někdy Řekové a po nich Římané skrze své censory činívali, jakž v první kníze šíře oznámeno (Kteřížto však pohané byli a pravé známosti Pána Boha ani jeho slova neměli). Jest naděje, že by nebylo tak mnoho rozpustilostí a lehkomyslností ve všech stavích, jakož se ji nyní nazbyt spatřuje i nachází.

Potřebí nyní censorů.

Zachovává se také i ten škodlivý a zlý obyčej v některých městech, že se každého roku některé osoby z řemeslníkův do rady voliti a bráti musejí jako ku příkladu, tolik ševcův, tolik krejčí, tolik koželuhův, tolik knapův, řezníkův, pekařův [etc]. Čehož já ne proto dotýkám, jako bych někoho z nich zlehčiti aneb takové lidi potupovati a zamítati chtěl, že by časem k správě hodní nebyli, ale že proti tomu nejednou jiní pominuti bývají a doma v zahálce seděti musejí, kteříž ačkoli nejsou těch řemesel a nevedou takových obchodův, však proto jsou moudřejší, rozumnější, učenější, hodnější a způsobnější k správě obecní nežli onino. Z to[h]o potom pochází to, že po časích málo hodných, učených a rozumných lidí v těch místech k správě potahováno a bráno bude a odtud velmi divný regiment a divoká správa povstane. Nýbrž mnozí tak bývají nerozšafní a hloupí, že i ty lidi do rady volí, s nimiž správcové ve všech správách a městech na všem světě nejvíce činiti mívají a na velikých odpořích bývají pro jejich vlastní obchody a zisky, jakož jsou řezníci, pekaři, lichevníci a jiní těm podobní. Místy také dopouští se jim tak vysoko a daleko vystoupiti, že veliké moci a předního místa docházejí a vedlé líbosti a vůle své spravují, činí jakž a což chtějí a jiní jim v tom povoliti a ustoupiti musejí. Tu potom jeden spatřuje divný a neobyčejný regiment, takže na něm vlasy vzhůru vstávají, v kterémžto chudý obecný lid mnoho ouzkostí a těžkostí snášeti a velmi soužen a stížen býti musí. A protož vidí mi se, že takový regent a správce tak mnoho dobrého v obci způsobí, jako kdyby vedlé obyčejné[h]o přísloví kozla v rozkošné zahradě aneb štěpnici zahradníkem udělal. Čehož jeden učený a bezpochyby zkušený v těch věcech poëta, potvrzuje těmito verši, kdež napsal de mala Rebublica:

Zlý obyčej v některých městech.

Kteří v městech nejvíc řádu odporní.

p. 539/

Si lanius pistor, caupo, danistaq[ue], regnat,
quae miseris illa civibus urbe salus?
Tam felix horum Respublica crescat oportet,
quale quod esuriens curat ouile lupus.

Odkud drahoty v městech.

To jest:

Kdež purkmistr víno a pivo dává,
radní pán po vůli mašo prodává,
pekař sobě sám, jakž chce, chléb váží,
tuť se chudině všecky věci draží.
Co hádáš, kterak se vede v té obci?
Jako by vlku poručil stráž ovcí.

Nebo pověz mi prosím tebe, co jest v městě, bez čehož by tak lidé býti nemohli, jako jest chléb, pivo a maso. Tomu pak trému ceny vedlé běhu a hodnosti každého roku, buďto přiskakuje, aneb spadá a podlé toho musí šacováno, sázeno, zvejšeno, zmenšeno, kupováno a prodáváno býti? Když se tedy časem trefí nedostatek těch věcí městu potřebných a rada o to držána býti má, kterak by se opatřiti a v řád uvésti měli ti páni, kteříž v tom obchody a živnosti své vedou. Ačkoli snad naoko a poněkud svého ustoupí, však proto velmi nesnadně a těžce takové jednání jde, dříve než se dotčený nedostatek k nápravě přivede. Nebo jiní spolu radní nadále jich ustanovati a ušetřiti musejí, nesmějíce vedlé povinností svých na dobrý řád nastoupiti pro jejich moc a podstatu, a že jsou snad u veliké vážnosti. Jiní pak jsou s nimi přátelstvím a švagrovstvím spřízněni. A tak obojí toho hledí, aby jich na sebe nerozhněvali. Interim patitur iustus. Zatím hyne spravedlivý a chudina musí tu svých vlasuov, svého potu i krve netoliko nastaviti, ale i nechati. Čehož se v pravdě v chvalitebně zřízených městech, a kdež se dobrý řád a regiment drží jako v Lipště[231] a na jiných mnohých místech, neděje a netrpí. Nýbrž to se s obzvláštním bedlivým pozorem opatruje, aby takoví lidé do rady sázení a k předním ouřadoum městským připouštíni nebývali.

Chléb, pivo a máslo, nejpotřebnější v městě.

Řemeslníci nerádi řádu obvykají.

[231] Lipsko, město ve východním Německu patřící do spolkové republiky Sasko.

Přesto zachovává se v některých obcech i ten zlý a škodlivý obyčej, že k správě a ouřadům města toliko synové městští a tu zrodilí právo mají a povoláni bývají. Jiné pak příchozí a kteříž odjinud přišedše tu se osadili, pomíjejí, v potupě mají a jim k správě nižádným zpuosobem přistoupiti nedopouštějí, by pak ti nejednou, jakž se trefuje, daleko hodnější, způsobnější a užitečnější k tomu se nacházeli než domácí. Ježto nejvíce k tomu se prohledati má a toho šetřiti, hodí-li se tento aneb někdy Athenienští činívali, že příchozí a odjinud rodilé obyvatele a měšťany, netoliko k správě obce své připouštěli, ale i za nejvyšší a hejtmany času války je

Odjinud rodilí mají-li se k správě připouštěti.

Příklad Athenienských.

p. 540/

volívali a jim všecka panství i vojska svá poroučeli, když je seznali býti ctné, šlechetné, upřímné, zmužilé, udatné a hodnější k těm věcem nežli své vlastní a doma zrodilé měšťany. Takový hejtman byl Apollodorus Cizycenus, kteréhožto Athenienští častokrát, když se na ně těžká a nesnadná válka valila, k nejvyššímu hejtmanství válečnému povolali. Též i Heraclides Clazomenius, oba ctní, upřímní, stateční a šlechetní muži. Z nichžto Athenienští netoliko žádné hanby nenesli, alebrž skrz takovou rozšafnost a opatrnost svou veliké pochvaly a slavného jména dosáhli. Nebo tak napsal Aelianus: Atq[ue] ob haec laudibus extollenda civitas es, quae non civibus veritatem gratificando prodiderit, sed etia iis non raro summam rerum impertiverit, qui nulla ipsis cognatione coniuncti essent, propter virtutem tamen honore dignissimis. To jest: A protož veliké chvály hodni jsou Athenienští, že netoliko v čas potřeby měšťanům svým správy panství svého pochlebně neporoučeli, ale také cizím nejednú nejvyšší ouřady svěřovati se neostejchali a těm, kteříž jim v žádném přátelství ani příbuzenství nebyli, když je toliko p[ro] ctnost a udatnost hodné takové poctivosti býti uznali a usoudili.

Chvála obce athenienské.

Naposledy i toho dobře a pilně šetřiti náleží, aby při volení osob na obecné ouřady aneb pánův do rady ne vždycky hledělo se toho, jak kdo bohatý jest a jak mnoho v obci může buďto za příčinou zboží svého aneb přátel, s nimiž spřízněn j[es]t. Nebo takové volení ne vždycky se dobře daří, aniž bývá k prospěchu obce. Ale nejednou přichází se, že za příčinou takových lidí obecné dobré přivedeno bývá v nebezpečenství a

Sami-li bohatí do rady voleni býti mají.

k znamenitým škodám přichází, zvláště když ti nehodí se k obecným ouřadům a nejsou k nim způsobní. Jakož pak obyčejně vídáme, že ti kteříž nejvíce bohatství a zboží mají, nejničemnější a nejnehodnější k správě jiných bývají aneb jistě nemno[h]o se péčí o dobré obecné zaneprázdňují, ale více po svém zboží a penězích dychtí a svého vlastního zisku vyhledávají. O tom Plato velmi pěkný a utěšený příklad položil v jedné své kníze, kdež takto napsal: Rovně jako ti, ježto se přes moře plaví, v velikém nebezpečenství býti musejí, když mají neumělého a nezkušeného patrona a správce lodí, kterýž by šif spravovati měl, by pak on bohatý a mocný byl a mnohými penězi vládl. Tak i měšťané v obci a v městě musejí se mnohých nebezpečenství obávati a očekávati, když nezpůsobného, nehodného a nerozumného regenta a správce dosáhnou, kterýžto o ničemž neví a ničehož nezná než po penězích dychtěti a to jediné obmejšlí, kterak by sám sobě mno[h]o zisku přivedl a bohatým učiněn byl. Vídáme i to, že takoví bohatí a možní správcové bývají jiným spoluměšťanům nadmíru hrdí a pyšní, potupují a sužují jiné, zvláště když k někomu nějakou

Bohatí obecného dobrého nepilní.

Pěkné podobenství o plavci.

Bohatí hrdí.

p. 541/

nelíbost vezmou, takže nebývá dobře pod takovými regenty a pány bydleti a měštěnínem býti. Proti tomu nacházejí se způsobnější, učenější a tudy hodnější k správě v městech lidé, ale poněvadž onino více peněz a zboží mají, protož také těmto předloženi bývají. Trefuje se také obyčejně, že ti, kteříž se o čest, ctnost, umění a dobré obecné opravdově a upřímně starají, nemohou na to tak bedlivě a pilně mysliti ani toho vyhledávati, kterak by bohatství a statku nabyli, ale přestávají na své prostřední a někdy dosti chatrné živnůstce a každodenním ve zdejším požívení, nejvíce o to pečujíce a vší myslí svou o to se starajíce, aby obecné dobré všeho města a všech měšťanuov vedlé možnosti své, co nejlépe opatřiti mohli. Takový regent a správce byl u Římanuov onen L[ucius] Mummius,[232] kterýž tak chudý a potřebný byl, že s to býti nemohl, aby dcery své věnem opatřiti mohl, ale páni Římané musili jim

Kdož poctivosti jde, nehledí bohat býti.

[232] Lucius Mumius, r. 146 př. n. l. konsul v Římě, připojil Řecko k Římské říši.

z obecného měšce poctivé věno dáti. O čemž v první kníze obšírněji dotknuto.

O správě urozených lidí v městech.

A kdež se v některých městech jako v Benátkách[233] a jinde to za obyčej a za právo drží, že urození lidé a z rytířstva také k správě obcí se potahují a připouštějí, i vidí se za velikou potřebu to s pilností opatřiti a moudře obmeziti, aby ti takoví urození příliš se nezmohli a nezsílili, to jest aby se jim tak mnoho moci nedopouštělo a nedávalo, že by potom jiní s ně býti nemohli. Jakož píše Claudius Sesellius[234] de Repub[lica] Galliae,[235] že v Benátkách toliko šlechticové a ti jenž jsou z stavu panského, rytířského a nad jiné jak v důstojenství a poctivosti, tak v zboží a důchodích předčí, k ouřadům obecním právo mají. Nad čímž jiní měšťané, kteříž v rozumu, opatrnosti a bohatství netoliko jim rovní jsou, ale častokrát je převyšují, velikou těžkost a nelíbost nésti musejí. Nebo na to přišlo, že ti, kteříž nejsou z urozených a z rytířstva, žádné naděje pozůstavené nemají, aby kdy k jakému ouřadu v regimentu a správě přijíti měli. A dokládá Sesellius: Ačkoli v pravdě tak j[es]t, že páni Benátčané takový a tak dobře i chvalitebně nařízený regiment drží a mají, jemuž podobný v stálosti, trvánlivosti, spravedlnosti a dobrém řádu nalezen ani lepší vymyšlen býti nemůže. Však (prý) obávati se jest, poněvadž tak velikou moc šlechticuom a rytířstvu dávají a tak mnoho jim povolují, že jim někdy z toho znamenité nebezpečenství a patrná škoda pojíti muože. A protož chvályhodní jsou páni Štrospurčané,[236] jakožto lidé opatrní a moudří, že v městě a obci své moc urozených a rytířstva tím způsobem v mírnost uvedli, že v nich žádný takový k panování a správě přijíti nemůže. Nebo jakž jsem spraven, žádný v tom městě nepřipouští se k tomu, aby ammistrem byl, kterýžto ouřad j[es]t tam

Štrospurčané rytířům k správě nedadí.

[233] Benátky, italské město v severní Itálii.

[234] Claudius Sesellius (†1520), francouzský humanista a právník.

[235] Galie, území dnešního západního Švýcarska, Francie, Belgie a severní Itálie, od r. 58 př. n. l. součástí Římské říše.

[236] Štrasburčané, obyvatelé francouzského města Štrasburk.

p. 542/

nejpřednější, leč by to dostatečně pokázal, že jsou předkové jeho od pradědův až do čtvrtého kolene sedláci byli, totiž že j[es]t se z obecných měšťanuov aneb jakž říkáme, z stavu městského a ne z rytířského řádu narodil a pošel.

A jakož u pánův Benátčanův v městě jejich nejvyvýšenější jsou a nejvíce mohou ti, jenž z roduov starožitných a slavných pošli, tak v jiných městech, kteráž jsou pod jurisdikcí a panstvím Benátčanův a jim přináležejí, bývají velmi málo všímáni a váženi, aniž se do rady a k správě města připouštějí. To pak za tou příčinou se děje, jakž někteří soudí, aby někdy pozdvížení a bouřky neztropili, kdyby jim příliš mnoho v správě a regimentu dovoleno bylo, odkudž by na město škoda a snad i konečná záhuba a zkáza přijíti mohla.

Proč se mocní k správě nepřipouštějí.

Správcové v městech povinni jsou přede všemi věcmi nařídíti konzistoře a soudy duchovní pro mnohé příčiny a nejvíce pro tu, aby mezi měšťany počestná kázeň a křesťanského pobožného života chvalitebné dobré obcování vzděláno a zachováno býti mohlo.

Kapitola šestá

Poněvadž svatí milí apoštolé a zvláště s[vatý] Pavel, onde v svých Epištolách[237] a psaních se vší pilností věrně radí a přísně napomínají, aby mezi těmi, ježto jsou, pravdu svatého evangelium poznali a přijali, všecky věci řádně, pobožně, počestně a křesťansky se dály, vedlé rozkazu a vůle Pána Boha a je[h]o milého syna, pána našeho, Jezu Krista. A svatý Pavel zvěděv o tom, že by se Korintští[238] jináče chovali a trpěli mezi sebou jednoho, kterýž otce svého ženu, to j[es]t macechu svou, za manželku pojal, tak se z toho zarmoutil a pohnul, že ho do kládby dáti a z společnosti svatých vyloučiti a vyvrci rozkázal. A tím příkladem svým předepsal a ukázal formu a pravý

V církvi potřebí řádu.

S[vatý] Pavel hříšného vyloučil.

[237] Epištoly, listy Nového zákona připisované apoštolu Pavlovi.

[238] Korintští, obyvatelé řeckého města Korint, které spojuje Peloponéský poloostrov s pevninou.

způsob kládby a vyloučení z církve, kterak by se to mezi věrnými křesťany nařídíti a zachovávati mělo. Protož vedlé toho a pro jiné mnohé příčiny (zvláště že všudy na vše strany velmi málo jest těch, kteříž by podlé evangelium Kristova pobožně a svatě životy své vedli, a že potřebí jest lidi ustavičně od bezbožnosti odvozovati, ku pobožnosti napomínati a vésti a kdež

Příčiny kázně církevní.

p. 543/

laskavé napomenutí a vedení nic nezpomáhá a neplatí, s příkrým trestáním přikračovati a vedlé slova Božího pokutovati), protož (řku) náležité a velmi potřebné jest, aby v zemích, po krajích a v městech obzvláštní consistoria a soudové duchovní nařízeni a vystaveni byly, kteříž by neřády stavovaly, a kdyby se co neslušného kde přihodilo, vedlé obecného zřízení a svolení rozeznávaly a přetrhovaly.

Jací mají býti konzistoriánové.

Do takové konzistoře náleží a voleni býti mají muži rozumní, moudří, učení, křesťanští, pobožní a bohabojní, kteříž jsou dobré pověsti, bez ouhony, srdnatí, zmužilí a nestrašliví, aby k lidem pro jejich nešlechetnosti a výstupky opravdově přikračovali a proti nim vedlé způsobu a naučení Pána spasitele našeho (Matouš[239] v XVIII. kap[itola]) procedovali a je trestali. Jakož jsou superintendentové, faráři, kazatelé a jiní služebníci církevní i rozumní, zběhlí a zkušení juristové aneb doktoři v právích, kdež by se najíti mohli. Nemuože se dostatečně vypraviti, jak takový křesťanský skutek mnoho dobrého a užitečné[h]o přináší a jak veliký rozdíl jest mezi těmi městy, kdež se ten křesťanský řád a počestná kázeň drží a skutečně zachovává a mezi těmi obcemi, kdež vrchnosti a správcové nechají všeho jíti, jak samo od sebe jde, jeden každý živ jest, jakž chce, a většího hříchu žádného není, jako na hříchy žehrati a naříkati a lidi pro ně trestati a kárati.

Užitek soudu a kázně duchovní.

Vrchnost světská má duchovní pomáhati.

Taková pak disciplina, kázeň a duchovní soud nemuože ani dobře a chvalitebně nařízen ani stále a trvánlivě zachován býti, leč mu vrchnost a moc světská napomáhati a nad ním ochrannou ruku držeti bude. Jakož pak povinna jest tím každá vrchnost za příčinou povolání a ouřadu svého, kterýž jistě z vůle boží na sobě nese. Nýbrž což většího

[239] Matouš, (1. stol. n. l.), apoštol, autor prvního evangelia.

jest i samy vrchnosti světské, pokudž chtějí křesťanské býti a za ty se vydávají, tak dobře jako jiní obecní křesťané, té konzistoři a duchovnímu soudu, a tak i církevnímu trestání a kázni poddáni jsou a býti mají. Kteříž pak nechtějí býti křesťané, ti mohou činiti a v svobodě těla choditi, jakž se jim líbí, jako ti, jenž nejsou v společnosti a obci lidu božího, o nichž také i svatý Pavel napsal v I. Korintům v V. kapi[tole] řka: Proč já souditi mám ty, kteříž vně jsou? Nebo ty, kteříž vně jsou, Bůh soudí. Tím zpuosobem svatý Ambrož,[240] biskup majlandský, císaře Theodosia[241] do kládby dal a z společnosti církve vyloučil za tou příčinou, že jest bez pořádného vyslyšení v Thesalonice[242] nevinnou krev vylil. Jakož pak ten pobožný a dobrý císař pokorně a poníženě takové trestání i kázeň podstoupil, zjevně před církví pokání z hříchu svého činil, a potom zase rozhřešení od svatého Ambrože přijal.

Nepoddaný kázni není křesťan.

S[vatý] Ambrož císaře vyloučil.

p. 544/

Že pak ta historia velmi pěkná jest a pamětihodná, položím ji tuto krátce, jakž ji vypsali Theodoretus[243] lib[er] 5. cap[itolum] 17., Sozomenus[244] lib[er] 7. cap[itolum] 24., Philippus Melanthon[245] lib[er] 3. Chronic. V městě Thesalonice nějaký vozataj, správce ludorum circensium,[246] učinil násilí jednomu mládenci. Toho vozataje hejtman Udericus dal do vězení. Poto[m] když nastával den turnajův a kratochvílí rytířských, lid obecní toho města žádal hejtmana, aby jim vozataje k té slavnosti propustil, a že toho obdržeti nemohl, zbouřil se, až v té rumrajšce i hejtman zabit byl. C[ísař] Theodosius uslyšev o tom, náramně se rozhněval a poslav tam několik praporců lidu válečného, rozkázal těch buřičův, kteříž přitom skutku byli, jistý počet zmordovati, za kteroužto příčinou zhynulo v tom městě do sedmi tisíc lidu a mnozí

C[ísař] Theodosius mnoho nevinné krve vylil.

[240] Ambrož (339 – 397 n. l.), milánský biskup.

[241] Theodosius Flavius, poslední císař, který vládl celé Římské říši.

[242] Tj. Soluň, město v Řecku.

[243] Theodórétos, řecký křesťanský spisovatel z 1. pol. 5. stol. n. l.

[244] Sózomenos, právník v Konstantinopoli v 5. stol. n. l.

[245] Filip Melanchthon (1497 – 1560), humanistický učenec a vysokoškolský pedagog, protestant, přítel Martina Luthera.

[246] Hry v cirku.

z nich, ježto tím ničímž vinni nebyli. Nebo přespolní, kteříž jednák buďto k městu připlouli aneb z cesty přišli, nenadále jímáni byli a dáli se žalostiví mordové, z nichžto i tento byl. Nějakému kupci vzati byli dvá synové. Otec chtěje synuom pomoci, samého sebe na smrt vydati chtěl, žádaje vojákuov, aby ho zabili, a slibuje jim dáti, cožkoli zlata měl, toliko aby oba syny jeho živili. Oni slitovavše se nad nebohým člověkem, dali mu na vůli, aby sobě jednoho ze dvou, kteréhož by chtěl, volil, ale obou že propustiti nemohou, protože by počtu vyplniti nemohli. Otec s pláčem na oba vzhlédaje žádného voliti nemohl, ale tak dlouho v pochybnosti byl, neb oba zároveň věrně miloval, až vojáci oběma konec udělali. Po tom truchlivém a žalostivém krveprolití spáchaném v Thesalonice, když císař Theodosius v Medioláně[247] byl a do chrámu s komonstvem svým vjíti chtěl, vyšel proti němu s[vatý] Ambrož, biskup to[h]o města, a vzav císaře za jeho šarlatový plášť u přítomnosti všeho lidu řekl k němu: Siste gradu. Homini enim ob peccata prophano, [et] manus innoxio sanguine com[m]aculatas habenti, fas non est, antequa[m] paenitentiam egerit, vel sacru[m] ingredi solium, vel ad divinorum mysteriuru[m] communionem admitti. To jest: Stůj císaři. Nebo žádnému člověku zjevnými hříchy bezbožnému a krví nevinnou ruce zprzněné majícímu nesluší, prvé než by pokání činil, ani do svatého chrámu vjíti ani svátostí Kristových s jinými věrnými požívati. Císař podiviv se té svobodě biskupově a čije to an vlastní svědomí na ňho žaluje, navrátil se zpátkem, želel na svuoj hřích a s pláčem slzavým ukazuje na sobě pokání, celých osm měsícův do společnosti a zboru církve nechodil, na palácu svém na hříchy své naříkaje a touže. Potom, na den božího narození měsíce prasince, přišel k chrámu a pokorně žádal rozhřišen a do církve připuštěn býti. Svatý Ambrož rozhřišení mu zvěstoval a přitom napomenul ho, aby takové právo uložil, aby po výpovědi

Otec za syny umříti chtěl.

C[ísař] Theodo[sius] do klátby dán.

Pokání činil a zase na milost přijat.

p. 545/

a rozkazu císařském do třicátého dne žádný více na hrdle trestán nebyl, a to proto, aby z náhlosti píchlého hněvu někdo opět bez viny o život

Právo c[ísař]e Theodosia.

[247] Tj. Milán, město v severní Itálii.

nepřišel. Ut post rescripta Imperatoris differantur supplicia capitalia dies triginta, ne rei iniusta ira, rebus non satis inquisitis, interficerentur.

Rozdíl mezi soudem duchovním a světským.

Z této historie patrně a světle poznati můžeme, jaký jest rozdíl mezi soudem a trestáním světským a mezi soudem a kázní duchovní aneb církevní, a že církev z mnohých důležitých a nevyhnutedlných příčin musí míti obzvláštní kázeň, kterouž sám Pán Kristus (Mat[ouš] v XVIII.) nařídil a vyměřil, při níž pastýřové duší lidských a správcové církve zůstávati mají a ničehož se více přes to neujímati ani moc svou výše a přísněji vésti, aby se nezdáli více tyranství a panování nad lidmi žádati a vyhledávati, nežli o to pečovati, kterak by ovčičky jejich ku polepšení a napravení ve vší dobrotivosti a milostivosti přivedeny byly. Co pak ti za příčiny mají, kteříž ani konzistoře ani kázně žádné trpěti nemohou, a proto nicméně za dobré křesťany držáni býti chtějí, tomu já nerozumím, také se o to hádati nebudu, nechť sami z to[h]o odpovídají.

Co konzistoři říditi a souditi náleží.

Náleží pak k takovému duchovnímu soudu předně ty rozepře aneb procesové a z nich pocházející rozsudkové i ortelové, jichž se užívati musí proti těm, ježto v zjevných zevnitřních hříších ku pohoršení jiným zůstávají a leží, jestliže od nich přestati nechtějí. Potom když časem mezi učiteli nevole, rozepře a hádka povstane, strany učení o některém artikuly víry naší křesťanské, náleží konzistoři takovou věc skrze mírné a slušné prostředky časně, prvé než by daleko roznesla a rozmohla, přetrhnouti a spokojiti. Třetí rozeznávají se obyčejně v konzistořích pře a odpory o manželství, s kterýmiž obzvláštně mnoho činiti soudcové mívají. Pročež i před časy biskupové tak mnoho o tom práv a kanonův vydali, z nichžto nejedni potřebovali by proměny a opravy. Nebo častokráte se přichází, že jeden manžel druhého lehkomyslně opustí a uteče od něho bez příčiny, někdy se manželé srovnati nemohou, časem jeden o bezhrdlí druhého ukládá a jedna strana tak mno[h]o příčin druhé dává, že je soudcové rozvésti a rozloučiti musejí. Také nemálo zaneprázdnění a práce bývá, strany tajných pokoutních slibův a závazkuov k manželství, kteříž se mezi mladými lidmi bez vědomí a vuole rodičův a starších téměř každodenně zbíhají.

Soud duchovní soudí o manželství.

O těch všech věcech pořádně tuto vypisovati bylo by velmi dlouho a snad by potřebovalo obzvláštní kníhy. Ale poněvadž o tom Philippus Melanthon a jiní mnozí slavní a učení muži s pilností i obšírně v svých knihách psali, zanechám to[h]o nyní při tomto

p. 546/

krátkém a sprostém napomenutí. Totiž že mi se za velmi potřebné vidí, pokudž bychom chtěli křesťanský život a počestné obcování mezi lidmi zachovati, aby tím způsobem a tou cestou skrze nařízení duchovní konzistoře a klátby aneb kázně církevní, nešlechetnosti a hříchové přetrhováni a trestáni bývaly. A že ten skutek dobrý a křesťanský jest, to jsem napřed z příkladu svatého Pavla a svatého Ambrože ukázal. Čteme i to v historiích, že s[vatý] Babilas,[248] biskup antiochenský raději krev svou vylíti chtěl, než by císaře Numeriána,[249] kterýž se modloslužebenstvím pohanským zprznil, do chrámu a společnosti jiných křesťanův připustil. Tomu nápodobně čte se o svatém Chrisostomovi. Item Fabián,[250] biskup římský, prvního křesťanského císaře Filipa[251] za příčinou některých zjevných hříchuov do klátby dal a do církve ho ani k večeři Páně připustiti nechtěl, až prvé mezi jinými pokání činil a stoje před kostelem za odpuštění a rozhřešení žádal a je obdržel.

Kázně a klátby v církvi potřebí.

Císařové z církve vyloučeni.

Správcům a vrchnostem náleží mezi jiným i na to bedlivý pozor míti, aby v městě mládež dobře zvedena byla a ctnosti i šlechetnosti zvykala.

Kapitola sedmá

Aristoteles,[252] veliký a vznešený mudřec, píše mezi jiným a napomíná v svých knihách, kteréž o policii sepsal, že ti, kteříž jsou v městech a obcech za správce nařízeni a jiným práva, řády a statuta

Vrchnost má na mládež pozor míti.

[248] Babilas, mučedník (3. stol. n. l.), biskup antiochejský.

[249] Numerianus, syn Marca Aurelia, císař v letech 283 – 284 n. l.

[250] Fabián (†20. 1. 250 n. l.), římský biskup, od r. 236 n. l. papež.

[251] Filip Arabs (kolem 204 – 249 n. l.), 1. křesťanský římský císař.

[252] Aristotelés (384 – 322 př. n. l.), významný řecký filozof a učenec.

vydávají, předně na to s pilností mysliti a o to bedlivou péči míti mají, aby té částky nezapomínali a nezanedbávali, kteráž se k počestnému zvedení a dobrému vyučení mládeže vztahuje. Nebo kdež se ta věc, za jakými pak koli příčinami opouští, tu nemuože město aneb obec než velikou a znamenitou škodu vzíti. A protož chce-li kdo dobře nařízenou policii a řád v městě míti, ten musí nejprve od mládeže začíti, aby ji v dobrém umění a křesťanských počestných mravích založil a vzdělával. A pověděl Aristoteles, že ta věc netoliko v každé dobře nařízené obci vysoce potřebná jest, ale také že regentům a správcům náleží nad tím ruku držeti a to s pilností opatrovati. Legumlatori (inquit) plurimum operae ponendum est in puerorum educatione, quo in civitatibus

Neb toho městům velmi potřebí.

p. 547/

praetermissum, Republicae vehementer nocet. Tak Apolonius[253] velmi krátký list napsal hejtmanům a ouředníkům římským v tato slova: Porticuum, aedificiorum, minium, [et] ambulationum quibusdam vestru[u]m cura est, liberorum vero [et] iuventutis atq[ue] mulierum in civitatibus, neq[ue] vos curam iritis, neq[ue] leges. Quod si fieret, quam honesta res erat Magistratus? To jest: Mnozí z vás velikou péči a starost mají o své paláci, stavení, zdi městské a procházky. Ale o děti své a manželky, aby ctně a chvalitebně vedeni byli, o to ani vy nepečujete ani práva váše toho neopatrují. Což kdyby se dálo, jak by utěšená a poctivá věc byla ouřad v městě? A onen moudrý Socrates často říkával, jakž o něm to poznamenal Plato: Quo ruitis homines, qui omne in comparandis peciniis vestrum studium facitis, filiorum vero, quibus eas relinquitis, nullam sane curam suscipitis? To jest: Co myslíte a co před se béřete lidé, že se nejvíce o to staráte, abyste mnoho peněz a statku nashromáždili, o děti pak a syny své, jimž toho zanechati míníte, žádné bedlivé péče nemáte? His ego adiungam, inquit Plutarchus, perinde facere huiusmodi genitores, ac si calcei cura te tangat, nihil labores de pede. K tomu já přidám, dí Plutarchus, [254] že takoví rodičové rovně též

Ale vrchnosti málo toho všímají.

[253] Apollonius, několik historických postav, blíže neurčen.

[254] Plutarchos (1. /2. stol. n. l.), řecký dějepisec.

činí, jako by někdo staral se toliko o střevíc, o nohu pak žádné by péče neměl.

C[ísař] Traian a Karel pečovali o mládež.

Z té příčiny chválí se císař Traianus,[255] že nařídil a poručil, aby z obecné komory a na obecný groš každého roku pět tisíc pacholat z dobrých a poctivých rodičův pošlých, chováno a k dobrému vedeno bylo. Item císař Karel Veliký,[256] že tři slavné akademie ustanovil a štědře nadál, jednu v Paříži v Frankrajchu, druhou v Bononii[257] a třetí v Padui[258] ve Vlaších. Založil také a vystavěl mnoho bohatých klášterův v zemích německých a v říši, kteříž toho času nic jiného nebyly než školy, v nichž se mládež dobrým mravuom a svobodným uměním učila a v počestné křesťanské kázni hned z mládí zvykala. Jakož pak i nyní na panstvích a v zemích knížete a kurfiršta saského, v některých klášteřích začaly se zase takové školy vyzdvihovati, v nichž mnoho čistých učených lidí zvedeno a vychováno. A dejž to milý Buoh, aby i jiní potentátové a knížata křesťanská příklad sobě z toho vzali a tím zpuosobem všecky kláštery na panstvích svých zase obnovili. Nebylo by se obávati potom v časích budoucích nedostatku učených lidí, jakož nyní činiti musíme, poněvadž klášterové aneb zhola zpuštěni a lidem světským poddáni jsou aneb bydlejí v nich a nadání i důchoduov jejich užívají lidé ničemní, zahálčiví a leniví, kteřížto ani Bohu ani světu v ničemž užiteční a platní nejsou.

Z dobře zvedených dítek bývají dobří muží.

p. 548/

Vedení panských dětí nejpotřebnější.

Tuto bylo by zapotřebí i to připomenouti, že obzvláštně velicí páni nejvyšší pilnost a péči o to míti mají, aby jejich synové a dítky co nejlépeji a nejpočetněji zvedeni byli, myslíce a pamatujíce na to, že jsou se dítky jejich k dobrému a prospěšnému vlasti zrodily, pročež také více obecné dobré a prospěch, než co by jim samý[m] toliko užitečné býti mohlo, všelijak obmejšleti mají. Nacházejí se mnozí, kteříž slavnými pohřby a jinými všelikými náklady památky po sobě zanechávají. Ale

[255] Marcus Ulpius Traianus, římský císař v letech 98 – 117 n. l.

[256] Karel Veliký (742 – 814 n. l.), první středověký římský císař.

[257] Tj. Bologna, město v severní Itálii.

[258] Tj. Padova, město v severní Itálii.

v pravé pravdě žádný pán nemuože lepší a chvalitebnější paměti pozůstaviti, jako když po sobě zanechá dobrého syna, kterýž v počestnosti, šlechetnosti a ctnosti otci svému podobný jest. Aniž může ten pán za mrtvého jmín a držán býti, kterýž takový ušlechtilý a krásný obraz zplodil, na svět vyvedl a na svém místě zuostavil. To pak aby učiniti mohl, musí z svých nejlepších přátel a lidí, kteříž by ctní, šlechetní, upřímní, rozumní, moudří, zkušení, dobří a věrní byli, některé naříditi, aby ustavičně pánu mladému přítomni byli a na něho bedlivý pozor měli, nic lehkomyslného, nic nestydatého, nic nepoctivého před ním ani sami nemluvili, nečinili ani jiným mluviti a činiti nedopouštěli. Ale jak sami ctný a šlechetný život vedli, tak pána mladého povlovně a otcovsky k tomu měli, přílišné přísnosti se varovali, proto aby nezačal prvé nenáviděti ctnosti, než by ji dobře zakusil a poznal. Avšak také nedávali mu ve všem vůle a nepouštěli vždy, aby se nezkazil a jinák než by náleželo, nepodařil a nezvedl.

Jaká paměť pána nejslavnější?

Pěstounové mladých pánů jací?

Příklad toho pěkný máme na císaři Theodosiovi. Ten chtěje dáti věrného pěstouna a učitele svým synům, poručil je Arseniovi,[259] napomenuv ho, aby se nic toho neostejchal, že jsou císařovi synové, ale aby se k nim měl nejinák než jako k svým služebníkům. A když některého času nenadále mezi ně do pokoje přišel a nalezl je ani v duostojenství a slávě své sedí, praeceptor pak stoje před nimi, lekci jim čte, velmi se proto rozhněval a netoliko strhal z nich všecku knížetcí ozdobu, ale také ta právě císařská pamětihodná slova k nim promluvil: Si tales se praebituri essent, ut mores vitamq[ue] suam ad disciplinam [et] Leges Dei componerent, se etiam propensium fore, ut eis imperium in manus tradat, ad civium [et] subditorum commodum [et] utilitatem accom[m]odatum, sin minus, conducibilius eis esse dixit, ut fie privati vitam exigerent, quam doctrina nulla cum periculo imperarent. To jest: Jestliže se tak chovati budou, aby život svuoj v kázni a počestně podlé zákona božího vedli, že on také nakloní se k nim a odevzdá jim do rukou císařství, aby je k dobrému a užitečnému svých poddaných spravovali. Pakli by se jinák chovali, že jest jim lépeji, aby živi byli

C[ísař] Theodosius dal své syny učiti.

Královské propovědění.

[259] Arsenius (†450 n. l.), římský mnich, vychovatel synů císaře Theodosia.

v počtu lidí obecných bez císařského důstojenství, než aby nejsouce v ničemž vyučeni, s nebezpečenstvím

p. 549/

nad jinými kralovati měli. Niceph[orus][260] lib[er] 12. cap[itolum] 23.

Jiný chvalitebný příklad jest na králi Filipovi Makedonském.[261] Tomu když se syn Alexander,[262] kterýž potom veliký sloul, narodil, napsal list k mudrci Aristotelesovi v tato slova. Phillipus Aristoteli s[ophos] filium mihi genitum scito, quod equidem diis habeo gratiam. Non perinde, quia natus est, quam pro eo, quo eum contigerit nasci temporib[us] vitae tuae. Spero enim fore, ut eductus eruditusq[ue] abste, dignus existat [et] nobis, [et] reru[m] istaru[m] successione. To j[es]t: Král Filip Aristotel, mudrci pozdravení, věz, že mi se syn narodil, za kteréhož všem bohů[m] děkuji. Ne tak, že se j[es]t se narodil, jako že mu se za života tvé[h]o naroditi trefilo. Nebo naději se, že od tebe zveden a vyučen jsa, hoden bude i mne i království, kteréhož mu zanechám. Gell[ius] l[iber] 9. ca[pitolum] 3.

List krále Filipa k Aristotelovi.

A poněvadž jsem málo výše v této kapitole zmínku učinil o c[ísaři] Karlovi Velikém, uznávám za potřebné, abych o něm ještě tuto pamětihodnú historii připomenul. Císař Karel slavné učení v Paříži založil a ta[m] nětco chudých a nětco bohatých a urozených lidí syny nějaké[m]u mistru Klimentovi[263] k učení a vedení poručil. Po některých letech přijev do Frankrajchu, rozkázal před se ta pacholata přivésti, aby jich, jak jsou mno[h]o v umění p[ro]spěli, zkusil. A když poznal, že se chudí mimo je[h]o naději pilně a bedlivě učili, bohatší pak dúfajíce v zboží rodičů svých a jdouce po rozkošech a líbostech těla, cvičení vtipu a mysli v poctivém umění zanedbali, rozdělil je různo a chudé po pravé, bohaté pak a urozené po levé ruce sobě postaviv, řekl k chudým. Bo pomoci vá[m] poslušní synáčkové, kteříž se rozkazu

C[ísař] Karel dal bohatých i chudých syny učiti.

[260] Nikeforos (†829 n. l.), byzantský císařský sekretář, patriarcha.

[261] Filip II. Makedonský, makedonský král (359 – 336 př. n. l.), otec Alexandra Velikého.

[262] Alexandr III. Veliký, nejslavnější makedonský král (336 – 323 př. n. l.).

[263] Klement Irský († po 818 n. l.), učenec a učitel mládeže.

naše[h]o uposlechli a pilně se učili, váše budú časem svý[m] nejbohatší prebendy a nejvyšší biskupství. Já vás ke dvoru své[m]u přijmu, z vás senátorů a pánů radních nadělám, vás za soudce v zemích a městech zvolím a slavné i bohaté učiním. Potom obrátiv se k panský[m] synům s hněvem k nim p[ro]mluvil. Vy pak rozkošní a rozmařilí mazánkové, že jste spolehše na slávu a bohatství rodičů svých, rozkaz náš potupili a více sobě vážili zahálky, hříchů, rozkoše, pýchy a neumělosti, nežli poctivé[h]o literní[h]o umění a šlechetné ctnosti, nemáte od nás očekávati ani se nadíti zhola žádné poctivosti, žádných darů, žádných užitků, anobrž ani jedno[h]o nejmenší[h]o haléře. Ale živi býti musíte všem lidem v posměchu a potupě. Nad to více, jestliže nenapravíte a předešlé nedbánlivosti vaší opravdovú pilností nevynahradíte, trestati vás budu z moci své, tak aby se příkladem vaším jiní kárali a naučili se více sobě vážiti rozkazu a poručení císařského, nechtějí-li v takovéž pokuty jako vy upadnouti a hněvu našeho na sebe popuditi [etc].

Chválí chudé, že jsou pilní.

Tresce bohaté pro nepilnost.

Týž císař Karel jsa pán učený a maje syny i dcery, ke všemu dobré[m]u je snažně vedl. A syny ovšem, dokudž malí byli, dal učiti literám a když odrostli, poručil je vedlé obyčeje franco[uz]ského cvičiti,

Sám také své syny k dobrém[u] vedl.

p. 550/

jak by na koních jezditi, zbroj na sobě nositi a mírně stříleti měli. Dcery pak své k tomu měl, aby předly, šily a tkaly a to proto, aby žádné příčiny k zahálce neměly. Syny své vždycky s sebou za stuol sázel a když někam jel, při boku svém jeti jim rozkázal. Taková (hle) péče byla toho velikomocného císaře a pána o dobré a chvalitebné zvedení synuov, že je sám téměř vždycky před očima svýma míti a sám jejich pěstounem a preceptorem býti chtěl. Jako onen římský Cato žádnému jinému synův svých neporučil, ale sám je k ctnosti příkladem svým vedl a svobodnému poctivému umění vyučoval. Co my pak medle nyní činíme. Mnozí o koně a chrty větší starost máme než o děti. Když jen mají co jísti a píti a čím se pěkně odívati, dosti jest. A poručíc je nějakému nezvedenému a neučenému rybaldu, kterýž toliko jméno má, že jest succentor aneb bakalář aneb dětinský mistr, co se učí a k čemu se vedou, na to třebas v roce se neoptáme ani nepomyslíme. O tempora, ô mores.

Náše nedbánlivost při dětech.

Že vrchnosti v městech i jinde povinni jsou sirotkům po smrti rodičův jejich poručníky a opatrovníky dávati a nařizovati.
Kapitola osmá

Z předních kusuov, kteříž náleží k nařízení dobré a chvalitebné politiae a správy města, jest ten neposlední jeden. Když malým a nezletilým dítkám aneb sirotkům rodičové jejich prostředkem smrti z světa sejdou, aby jim vrchnosti a správcové nařídili a dali rozšafné, upřímné a věrné poručníky aneb opatrovníky, kteříž by jak na sirotky bedlivý pozor měli a k dobrému je vedli, tak i to, což jim koli od starších jejich statečku zanecháno, opatrovati a k užitku sirotčímu přivozovati a zlepšovati hleděli. Jakož pak ta věc s velikou pilností v právích opatřena a povinnost takových poručíkův čistě vysvětlena a obmezena jest. Ale jest se v pravdě nemálo čemu diviti, že se to na mnohých místech velmi zanedbává, že se ani přísahy od poručíkův ani počtové každého roku nepřijímají, ale přehlídá jim vrchnost a dopouští všeho, aby s nebohými sirotky a s jejich statky zacházeli a šafovali podlé své líbosti a vůle. A již to téměř po všem světě a ve všech obcech v obyčej přišlo, jsou-li sirotci bohatí a možní, že se v poručenství nad

Povinnost poručníků.

Zlí poručníci téměř všudy.

p. 551/

nimi tisknou a vkládají ti, kterýmž náleželo jiné k tomu voliti a nad nimi pozor míti, aby povinnost poručenství své[h]o pilně a věrně vykonávali. Že pak takoví časem v správě a regimentu města postaveni jsou a mezi jinými přednost drží, protož zdají se býti sobě svobodní a sebou jistí, že se na ně žádný o to domlouvati ani počtu žádného od nich žádati smíti nebude. A když sirotci let svých dorostou, musejí na tom přestati, čeho jim poručníci postoupí, a přijíti ten počet, kterýž jim učiní, nevystavujíce v něm žádných nedostatkův, ale Pánu Bohu děkujíce, že jsou aspoň nětčeho, byť pak dosti málo bylo, dostali a o všecko dokonce nepřišli. Jinák kdyby se v čem na odpor stavěti chtěli, potkali by se s přísnou domluvou a snad i trestání by nechybili. Jakož se píše o jednom zlém a nevěrném poručníku, kterýžto když sirotkům svým

Vizte správcové tak li se děje?

Příklad nepravé[h]o poručníka.

všecko jejich dědictví a jmění promrhal a utratil a přidržán byl od vrchnosti, aby z poručenství svého gruntovní a pořádný počet učinil, pověděl k nim tato slova: Nihil super est, hanc rationem accipite, aliam nescio. To jest: Nic více sirotčího před rukama není, ten počet ode mne mějte, já žádného jiného nevím. Potom když ho vrchnost přinutila, aby registra příjmu a vydání složil a z toho což jest k sobě, jako poručník přijal, sirotkům práv byl, tak to pěkně a pořádně vyřídil a taková registra vydání jim přednesl a ukázal, že o tom hanba psáti a lépeji to v péru zachovávati a zadržeti.

Ačkoliv tedy tak již ten běh (jakž napovědíno) v světě jde a každý to téměř každodenně spatřuje, slyší a všickni k tomu, ano i ti kněží a kazatelé, mlčí a správcové i vrchnosti to přehlédají a nic tomu neříkají. Však proto věděti a znáti mají, že sám Pán Bůh jest nejvyšší poručník, opatrovník a ochránce nebohých osiřalých dítek a opouštěných ode všeho světa sirotkův, kterýž ani nad nimi se zapomenouti nemůže ani křivdy jim učiněné bez pomsty nenechá, ale opravdově se jich ujme a ty, kdož jim ublíží, skutečně trestati bude. Jakož se sám ohlásil v II. kni[ze] Mojž[íšově] v XXII. kap[itole] těmito slovy: Žádné vdovy ani sirotka trápiti nebudete, pakli bez lítosti trápiti je budete a oni volali by ke mně, vězte, že vyslyším křik jejich a rozhněvá se prchlivost má. I zbiji vás mečem a budou ženy váše vdovy a děti váši sirotci. Totéž opakují a připomínají porotci onde i onde na mnohých místech.

Bůh nejvyšší poručník sirotkuov.

Za starodávna i pohané tu věc strany sirotkův a poručíkův jejich v obzvláštní péči mívali, jakož čteme, že Thurii[264] měli mezi sebou takové právo. Když rodičové malým dítkám odemřeli, tedy opatrování statku a dědictví jejich poroučeli krevním přátelům po meči jako strejcuom. Sirotky pak k opatrování a vedení, dávali krevním přátelům po přeslici, to j[es]t ujcům. Solon

Thurii poroučeli sirotky přáteluom.

[264] Thúriové, obyvatelé řeckého města Thúrie, které se stalo r. 193 př. n. l. římskou kolonií.

p. 552/

v Athénách přísně zapověděl a nedopustil toho, aby ti poručníci býti měli nad sirotky, kteříž by nápadu aneb dědictví po svých sirotcích, kdyby dřéve let rozumných zemřeli, očekávali. A to proto učinil, aby nebozí sirotci bezpečnější býti mohli svými životy a hrdly, o kteréž je častokráte přátelé jejich z nezřízené žádosti nápadu o dědictví jejich, buďto jedem aneb jiným neslušným způsobem, připraviti hledí. Obyvatelé Indiae měli za právo, když sirotci po smrti rodičův svých pozůstali, že jim vrchnost dva poručníky cizí, kteříž nebyli ani přátelé ani měšťané, nařídití musila. A ti jak sirotky, tak i statek jejich v ochraně a opatrování svém měli. Ačkoliv pak dosti to těžké jest a potřebuje bedlivého rozmyslu, nebohé sirotky a jich statky lidem cizím a neznámým, kteříž nejsou dobře povědomi příležitostí a způsobův statku sirotčího, poručiti a svěřiti. Však nicméně i s měšťany a obyvateli anobrž i s vlastními krevními přáteli bývá ta věc v nejistotě, aniž se předpověděti může, jak se podaří a kterak takoví poručníci sirotky chovati a opatrovati budou, zvláště když se jim sirotčí peníze do rukou dostanou, kteréž lidi tak zaslepují a porušují, že se pro ně všeho, což nejhoršího a nejhanebnějšího vymyšleno býti může, učiniti a spáchati neostejchají. Jakož čteme in Virgilio,[265] že král Priamus,[266] vida an Řekové město Trojánské[267] oblehnouti chtějí, poslal tejně nejmladšího syna svého Polydora[268] do Trácie[269] k králi Polymnestorovi,[270] zeti svému, s znamenitým bohatým pokladem od zlata a stříbra, duověrně mu ho poručiv, kdyby se přihodilo, že by Řekové města dobyli a on v takové nastávající válce s jinými zahynul, aby syna jeho Polydora v své přátelské ochraně jako přítel a poručník i s tím svěřeným pokladem měl, choval a věrně opatroval, nadav se, že j[es]t tou měrou

Athenienští proti tomu cizím.

Jako i obyvatelé Indie.

Peníze lidi porušují.

[265] Publius Vergilius Maro (70 – 19 př. n. l.), římský básník.

[266] Priamos, poslední trojský král.

[267] Trója, dnes neexistující starověké město, ležící na západním maloasijském pobřeží.

[268] Polydóros, syn troského krále Priama a jeho manželky Hekaby.

[269] Thrákie, krajina na severovýchodě Balkánského poloostrova.

[270] Polyméstor, král thráckých Bistonů, Polydorův švagr.

syna svého velmi dobře a bezpečně opatřil. Alo co učinil milý poručník Polymnestor? Zvěděv o tom, že jsou Trojánští[271] přemoženi a že Řekové města Troje dobyli, je vypálili, Priama se všemi syny a přáteli jeho zamordovali, nic se na to neohlédaje, že dceru Priamovu za manželku měl a syna jeho věrně opatrovati připověděl, zamordoval sirotka a švagra svého Polydora a ten poklad i s penězi mocí sobě přivlastnil a schoval. O čemž Virgilius velmi pěkně těmito verši vypsal:

Poručník zabil sirotka svého p[ro] peníze.

Hunc Polydorum, auri quondam cum pondere magno,
infelix Priamus, furtim mandarat alendum
threicio regi, cum iam diffideret armis
dardaniae, cingiq[ue] urbem obsidione videret.
Ille, ut opes fractae teucrum, [et] fortuna recessit,
res Agamemnonias, victriciaq[ue] arma secutus,
fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, [et] auro
p. 553/
vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
auri sacra fames?

Čteme i to, že onen slavný a moudrý císař M[arcus] Antonius philosophus s nejvyšší bedlivostí a péčí to opatroval, aby sirotci věrné a rozšafné poručníky míti mohli a za tou příčinou obzvláštní úředníky a správce k tomu ustanovil a nařídil, jež magistratus tutelares nazval. A ti nic jiného na práci neměli, než s pilností dohlídati ku poručníkům chudých vdov a sirotkův a je k tomu přidržeti, aby povinnosti poručenství svého věrně a upřímně zadosti činili. Kterýžto ouřad v pravdě velmi potřebný a užitečný byl. A dejž to milý Bůh, aby správcové a vrchnosti v městech pilněji se toho ujímaji a náležitěji tu věc opatrovali, než až posavád činili a činí. Nebo jistě nyní žádného pozoru ani péče na poručníky a sirotky nemají. Leda tohos poručníkem udělají a ten přijmá to jednou k sobě, dělá potom s nebohými sirotky a s statkem jejich, co chce a jak chce, nedá sobě nic říci, nepamatuje na svou přísahu a povinnost a nečiní z poručenství svého nikdá žádného počtu, aniž tím chce býti povinen. A to vše děje se proti zřejmému a

Ouředníci nad poručníky.

Nyní na poručníky žádný nemá pozoru.

[271] Trójánští, obyvatélé města Trója.

patrnému právu, v kterémž což se poručenství dotýče, velmi platně a pilně všecko opatřeno a vyměřeno jest, podlé kteréhož by se všickni slušně a spravedlivě říditi a spravovati měli. Ale bezpochyby děje se v této věci rovně tak jako v jiných, že právo a spravedlnost nazad zůstati musí. Odkud to jde? Z vyhledávání toliko vlastního osobního užitku a zisku, kteréž nyní po všem světě panuje. Pročež také jeden z pohnuté mysli rozhněvav se na týž vlastní zisk, velmi dobře o něm promluvil. Že vlastní zisk nepůsobí v světě dobrého nic, a čím jest kdo zlotřilejší, tím u všech pánuov má místo volnější. Za kteroužto příčinou obecné dobré musí zadu míti, hynouti a naposledy i v nic přijíti.

Vlastní zisk původ všeho zlé[ho].

Že i to správcové opatrovati mají, aby chudí lidé v městech a obcech nouze netrpěli a nežebrali.

Kapitola devátá

p. 554/

Náleží i to všeliké křesťanské vrchnosti, aby na to pilný pozor měla a bedlivě opatrovala, aby chudí a potřební lidé nouze netrpěli a nežebrali. Neb to sám Pán Buoh chce míti a přikazuje o tom lidu svému v V. knihách Mojžíšo[vých] v XV. kap[itole] těmito slovy: Hleď, aby nuzný nebýval u tebe (aneb v tobě), poněvadž hojně požehná tobě Hospodin v zemi, kterouž dá tobě v dědictví, aby jí dědičně vládl. Jestliže však pilně poslouchati budeš hlasu Hospodina Boha svého, tak aby hleděl činiti každé přikázání toto, kteréž já tobě dnes přikazuji. Nebo Hospodin Buoh tvuoj požehná tobě, jakož mluvil tobě, takže budeš moci puojčovati národuom mnohým, tobě pak nebude potřeba vypuojčovati. I budeš panovati nad národy mnohými, ale oni nad tebou nebudou panovati. Byl-li by u tebe nuzný někdo z bratří tvých, v některém městě tvém, v zemi tvé, kterouž Hospodin Bůh tvuoj dá tobě, nezatvrdíš srdce svého a nezavřeš ruky své před nuzným bratrem svým. Ale štědře otevřeš jemu ruku svú a ochotně půjčíš jemu, jakž by mnoho potřeboval, toho v čemž by nouzy měl. Vystříhej se, aby nebylo nětco nepravého v srdci tvém. A řekl by, blíží se rok sedmý, rok odpuštění, a bylo by nešlechetné oko tvé k bratru tvému nuznému, takže by neudělil jemu, pročež by volal proti tobě k Hospodinu a byl by

Opatrování chudých vrchnosti náleží.

Bůh žehná pobožným.

Bůh má péči o chudé lidi.

na tobě hřích. Ale ochotně dáš jemu a nebudeť srdce tvé neupřímné, když by dával jemu. Nebo tou příčinou požehná tobě Hospodin Bůh tvůj ve všech skutcích tvých a ve všem díle, k kterémuž by vztáhl ruku svou. Nebo nebudete bez chudých v zemi vaší. Protož přikazuji tobě, řka, aby ochotně otvíral ruku svou bratru svému, chudému svému a nuznému svému v zemi své.

Almužna má býti ochotná.

Hle jak v obšírných slovích jak velmi pěkně a opravdově přikazuje a chce to míti Pán Bůh náš, abychom se chudých a potřebných lidí ujímali a k nim v štědrosti ruku svou vztahovali. Z čehož velmi dobře porozuměti muožeme, že Buoh těžce nese a velikou nelíbost má nad těmi, kteříž mohouce a majíce z čeho, nedávají a nepomáhají chudým. Zvláště pak nad vrchnostmi a správci, ježto tu věc, jako by k nim nepřináležela, zanedbávají, aniž to slušnými prostředky opatrovati hledí, aby v městech pod správou jejich chudí lidé nouze netrpěli a nežebrali. Kdo chce pravým křesťanem netoliko slouti, ale i býti, ten má na chudé lidi pilný a bedlivý pozor míti. A toť nám přikazuje a míti od nás chce, náš milý spasitel Kristus Pán, pod ztracením věčného spasení,

Opuštění chudých nelíbí se Bohu.

Kristus zatratí nemilosrdné.

p. 555/

když takto dí u svatého Matouše v XXV. kap[itole]: Čehož jste koli neučinili jednomu z nejmenších těchto, mně jste neučinili. Jděte ž ode mne zlořečení do ohně věčného, kterýž jest připraven ďáblu i anjeluom jeho.

Toho máme také velmi pěkný a zřetelný příklad na svatých apoštolech, kteříž za prvotní církve pilně to nařídili, aby se křesťané skládali a mezi sebou sbírky činili a tudy chudým křesťanům také i v jiných zemích času drahoty a hladu pomáhali. Nebo tak napsal svatý Pavel v I. k Korintům v poslední kapitole: O sbírce pak na svaté, jakž jsem nařídil v církvích galatských, tak i vy čiňte. V každou neděli jeden každý z vás sám u sebe slož, schovaje, co že se vidí, aby ne teprv, když k vám přijdu, sbírky se dály. Když pak přijdu, kterékoliv osoby schválíte skrze listy, tyť pošli, aby donesli tuto milost do Jeruzaléma, pakli by potřebí bylo, abych i já šel, půjdouť se mnou. A k Římanuom v XV. kapit[ole] dí: Nyní pak beru se do Jeruzaléma, službu čině

Apoštolé pečovali o chudé lidi.

Sbírky na svaté chudé.

svatým. Nebo za dobré se vidělo Makedonským[272] a Achajským,[273] aby sbírku nějakou učinili na chudé svaté, kteříž jsou v Jeruzalémě. Také sobě to oblíbili a také povinni jsou jim to [etc].

Marsilius Ficinus[274] vysoce vychvaluje a velebí taková dobrodiní a almužny, kteréž se chudým lidem dávají, kdež takto napsal: Deus, Deus ipse venalis est. At quo nummo potissimum Deus emitur? Quo ipse caeteros emit, hoc est, charitate quadam in pauperes liberali. Deus enim amore immenso gratis largitur omnibus omnia, solisq[ue] dat pauperibus. Nam omnes, quamuis ditissimi videantur, nimium inopes sunt ad Deum. Merito hac sola virtute Deum emimus, quoniam hac sola eum verissime imitamur. Nemo sapiens, [et] fortis, aut temperans se iactet aemulari Deum. Umbrae sunt hae virtutes divinarum virtutum, ratio imaginis. Solus homo in pauperes liberalis exacte hunc imitatur. Eadem enim in dando est liberalitas hominis atq[ue] Dei. O felicem nimium mercatorem, qui exiguo se precio ab hostibus, id est, vitiis redimit, simulq[ue] emit homines atq[ue] Deum. Nunquam erit pauper, qui hominum Deiq[ue] dives est. Qui in summis divitiis saepe considerat, quid sit pauperem esse. Nunquam euadit infimus, qui constitutus in summo clementer proscipit infima. Nihil melius efficit unqua[m] pusillus homo, quam cum humiliter ascendit in altum. Nihil maius vir magnus agit, quam cum magnifice descendit in imum, [et]c. To jest: Bůh, Bůh sám na prodaji jest. Ale za jaké peníze kupuje se Bůh? Za kteréž sám jiné lidi koupil, totiž za lásku a přívětivost k chudým. Nebo Bůh z nestihlé a nesmírné lásky své dává nám štědře a darmo všecky věci, avšak dává samým toliko chudým. Nebo všickni lidé by se pak u

Sám Bůh kupuje se za almužnu.

p. 556/

světa nejbohatší zdáli, proti Bohu nuzní jsou a chudí. A protož slušně za tu toliko samu ctnost Boha kupujeme, poněvadž tou samou ctností Boha opravdově následujeme. Žádný moudrý ani silný ani zdrženlivý a

Lidé samou štědrostí Boha následují.

[272] Makedonští, obyvatelé nejasného původu žijící na severu Řecka.

[273] Achajští, kmen obývající sever Peloponéského poloostrova.

[274] Marcilius Ficinus (19. 10. 1433 – 1. 10. 1499), italský filozof a lékař.

střídmý, nechlub se tím, že by následoval Boha nebo ty ctnosti, stínové toliko jsou božských ctností. Samý toliko ten, jěžto štědrý jest k chudým, dokonále Boha následuje. (Jako Pythagoras ptajícímu se, čím by lidé podobní byli Bohu, odpověděl: Si veritatem amplectantur, [et] cunctis beneficiant. To jest: Když (prý) pravdu oblibovati a každé[m]u dobře činiti budou. Aelian[us] lib[er] 12.). Jedna a táž v dávání štědrost jest Boha i člověka. O jak přenáramně šťastný jest ten kupec, kterýž za malé a skrovné peníze vykupuje se od nepřátel, to jest od hříchův a nešlechetností a kupuje sobě netoliko lidi, ale i Boha. Nikdá ten člověk chudým býti nemůže, kterýž na Boha i na lidi bohatý jest a v velikém bohatství často rozvažuje, co jest chudým býti. Nikdá nebude nízkým, kdož postaven jsa na nejvyšším stupni, milostivě spatřuje věci nízké. Nic lepšího učiniti nemůže člověk nízký, jako když poníženě nahoru vstupuje. Nic většího neučiní člověk veliký, jako když slavně doluov s[e]stupuje [etc].

Nepřítel člověka hřích.

A protož slušně schvalují se ty obce a města, kdežto nařízeny jsou obecné pokladnice při kostelích i jinde, do nichž lidé almužny kladou, k vychování a opatrování nuzných, a k tomu mají vystavené špitály, opatřené duochody a všelikými potřebami pro lidi chudé a nestatečné. Odkudž sobě jiní všickni křesťané příklad vzíti mohou, aby i u sebe a v svých obcech takový pěkný křesťanský řád způsobili a ustanovili. Zvláště pak vrchnosti a správcové k to[m]u vésti povinni jsou, aby se tak stalo a na těch místech, kdež ten řád již uveden, k tomu dohlédati mají, aby zachován byl a aby ho bezbožní, lakomí a leniví lidé zase nezrušili a nezkazili.

Pokladnice obecné a špitálové.

O šatstvu, že vrchnosti a správcové poddaným a měšťanům svým takové nádhernosti, zbytečnosti a nákladné pejchy v oděvu a šatech, jakéž nyní téměř všickni vesměs požívají a v ní se honosí, dopouštěti nemají. A jaké ta věc městuom a obcem škody přináší.

Kapitola desátá

p. 557/

Na oko se spatřuje, a tak jest všeckněm vědomé, že průvodu žádného nepotřebuje, kterak tohoto věku našeho zbytečná pejcha a

Lidé pro náklady na pýchu chudnú.

nákladná nádhernost v šatech a oděvu mezi lidmi tak se rozmohla, že nevím, aby kdy od počátku světa tak vysoko vystoupiti a tak veliká býti měla, jako nyní jest. Což se i z tohoto dobře poznati může nebo mnozí lidé skrze to v takovou chudobu a nemožnost přišli, že se již téměř ani živiti více nemohou. A jest v pravdě s největším podivením, že ti lidé tak jsou nesmyslní a slepí, ačkoliv tomu dobře rozumějí, že skrze takové nemírné outraty a zbytečné náklady na svých živnostech veliké škody a újmy nesou, však proto přestati té pýchy nechtějí, ale raději volí sobě s ní na mizinu a zkázu přijíti. Aniž se takoví hnouti a odvésti od toho dadí počestnými a chvalitebnými příklady některých knížetství a měst a zvláště potřebným a slavný[m] nařízením stavův Svaté říše římské národu německého, v němžto velmi pěkně ustanoveno a vyměřeno j[es]t a poddaným lidem v mírnosti ukázáno, kterak by se v šatstvu a oděvu chovati měli a co by jednomu každému vedlé povahy, řádu a stavu jeho náležitě dopuštěno aneb zapovědíno bylo. Ale na to vše lidé aneb zhola nic nedbají. Ačkoliv pak netoliko za starodávna, ale ještě i za paměti lidské, ten způsob zachovával se v oděvu a šatech, že lidé jedni od druhých rozeznáni býti mohli, kdo by duchovní byl aneb světský, učený aneb neučený. Anobrž i mezi učenými spatřoval se rozdíl, kdo z nich jakého titule užíval. Však již to všecko proti nařízené reformaci i v akademiích i jinde všudy pomíjí se a zanedbává, takže skůro žádný po šatech věděti nemůže, kdo j[es]t doktor, kdo řemeslník, kdo senátor a kdo zeman. Nýbrž nejednou se přihází, že měštěnin aneb řemeslník více naložiti smí na šaty než mnohý pán aneb zeman, z čehož častokráte mezi nimi nemalé nevole, záští a různice povstávají.

Nařízení říšské.

Rozdílnost v šatech býti má.

Obzvláštně pak což se ženského pohlaví a pyšných nádherných paní dotýče, tuť není a býti nechce žádné mírnosti ani konce nákladům. Neboť jakž onen pověděl: Faemina animal est natura superbum. Žena od přirození jest zvířátko nádherné a pyšné. Tyť musejí míti tak mnoho zlata, tak mnoho stříbra, tak mnoho perel, tak mnoho řetězův, prstenův, zlatých čepcuov a karkulí, naposledy tak mnoho hedvábných sukní a mantlíkův, ať jiné bláznovství mlčením pominu, že toho časem unésti na sobě nemohou a někdy sukně jejich tak mnoho krásných prýmův

Nemírná pýcha ženská.

mají, že na ně větší náklad jde a více stojí než sama sukně, a tak na jeden každý šat jejich dvojnásobní

p. 558/

náklad jíti musí. Některé paní i zlatem také sukně své premovati dávají, nepovažujíce toho, že taková pýcha a skvostnost, poněvadž nejsou z rodu urozených a slavných, na jejich stav a řád nenáleží ani jich nectí. Ježto by slušněji měli se rozmejšleti na to, což Pinitianus[275] napsal:

Smrt nás od pýchy odvodí.

Vile quid exornas nitido tam corpus amictu,
quod cras forte avidis vermibus esus erit?
To jest: Proč tak krásně tělo své ozdobuješ,
mnohých nákladuov na to potřebuješ?
A ty snad zítra o této době,
červův na pokrm budeš lehna v hrobě.
Chraň před horkem a zimou svého těla,
neb Bůh pýchy nenávidí docela.

Tuť nic zápovědi neplatí.

Již pak k tomu přišlo, že čím více vrchnost zapovídá lidem takovou nádhernou skvostnost a pýchu, tím oni více na ni vynakládají a žádostivěji po ní dychtí. Aniž co platné a prospěšné jest, že kazatelé a kněží na kazatelnicích na ni žehří, naříkají a káží. Ale přece ona pruochod svuoj míti musí, proti božímu přikázání i zápovědi vrchnosti, tak aby lidé rozkošní a vysokomyslní mohli své hrdosti a pýše dosti učiniti a ji naplniti. Nebo když nejvíce na šaty vynaložiti muože, takže by se několikráte za den v jiné a jiné šaty převléci mohl, toho mají za nejlepšího a nejvzáctnějšího. Mně pak zdají se takoví lidé podobní býti ono[m]u Proteovi,[276] o němž napsal poëta Virgilius, že jest se v rozmanité způsoby a formy rozličných zvířat proměniti uměl. Nebo jednák byl lvem, jednák vlkem, jednák sviní a tak dále. Nápodobně činí i ti skvostní a pyšní lidé, když jednák černé, jednák bílé, jednák zase zelené, žluté, modré aneb jiné barvy šaty na se berou a ukážíce se v nich spupně (co páv, když svůj pěkný vocas rozkládá) k divadlu, jiným lidem brzo je z sebe zase složí a do truhly aneb do almary zavřou, krmíce jimi

Proteus měnil se v rozličné formy.

[275] Johann Pinicianus (1511 – 1576), německý humanistický spisovatel.

[276] Proteus, věštec, uměl měnit podobu, syn vládce moře Poseidona.

mole, aby hladem nezemřeli. Avšak nejeden z takových lidí dobře by potřeboval těch peněz, kteréž daremně na šaty naložil k jiným platnějším a užitečnějším věcem, jako aby dluhy své zaplatil a věřitelům svým práv byl, aby se s manželkou a dítkami svými poctivě živil, aby vrchnosti její náležité poplatky, daně a berně vyplňoval a k opatření církve, kostelův a škol z statku svého pomáhal. Ale pohříchu, když co toho dáti mají, zdá se jim všecko těžké, přílišné a nemožné. Na pýchu a daremnice naložiti, nic jim mnoho není, najde se i tu, kdež se na potřebné věci najíti nemohlo. Ano, čemuž se mnohem více podiviti sluší, řídko nyní tak chudou a chatrnú sedlskou děvku uhledáš, kteráž by na šatech svých nětco od axamitu a

Potřebných věcí nedbáme, na bezpotřebné nakládáme.

Ta pýcha i chudé lidi posedla.

p. 559/

hedvábí neměla. Z čehož pochází to, že mnohá sloužíc u lidí drahně let, nic sobě nezachová, odkudž by potom časem svým živnůstku aneb hospodářstvíčko nějaké začíti mohla. Ale musí tak s prázdnýma rukama od dluhů, však uvěří-li jí, kdo co začátek živnosti své vzíti s velikú starostí a péčí a vždycky v chudobě, bídě a nouzy, co v kvítí zůstávati a vězeti. Málo některé vymíníc, jimž předivně štěstí na nohy pomáhá a Pán Buoh obzvláštním požehnáním svým žehná.

Co pak náši milí regentové a správcové v městech, kterýmž takové nezpůsoby a neřády přetrhovati náleží (co řku), k tomu říkají a jak povinnost svou vykonávají? Jsou tak čistí a obecného dobrého pilní lidé, že na to, co skrze prsty hledí, aby šlo po vůli své, jakž jíti chce. Někteří za to mají, že to k jejich ouřadu a povolání nepřináleží a nerozumějíce jaké škody ten neřád obci přináší, domnívají se, že tak býti má, aby tou příčinou kupci a někteří obchodníci bohatli. Jiní obávají se, že by nic svésti nemohli, by nejraději takové zbytečnosti staviti a v nějakou snesitedlnou mírnost uvésti chtěli. Anobrž i na to myslí, že by snad v nebezpečenství a těžkost přišli, kdyby se o nětco toho pokoušeli a nový řád začínali.

Vrchnost toho nedbá zastaviti.

Jakož pak nic nového není, že by jim to těchto časuov naších v zlé obráceno a vyloženo bylo, poněvadž i onen velikomocný císař

C[ísař] Tyberius nemohl té pýchy staviti.

Tyberius[277] o tom malou naději měl, aby takovou nemírnou pýchu, daremní pracht a nádherné ozdoby zapověděti, staviti a přetrhnúti mohl. Co se důvodně poznati může z listu a psaní jeho, kteréž pánuom a radě do Říma učinil, v němž mezi jinou řečí tato slova položil: K čemu nejprvé sáhnouti mám, odkud začíti a co předsevzíti, abych obnovil a napravil? Zdali začátek učiním od zbytečné a veliké pejchy tokuov a vedení vody do města, na kteréž jste téměř celé krajiny a země prostavěli? Čili ujmu zbytečné čeládky a služebníkuov, kteříž za šlechtici a rytíři u velikém houfu chodí? Aneb uskrovním stříbrného a zlatého kredence, kteréhož při panketích užíváte? Aneb odložím malovaných tabulí a měděných obrazův, jichžto až kupodivu nazbyt se spatřuje? Čili začnu od nestydatých a neslušných šatův, jichž vesměs muží i ženy bez rozdílu užívají? Aneb od ženské zbytečné a nemírné ozdoby, za jejížto příčinou (toliko aby ony neznámých a drahých kamenů dosti měly) zboží a peníze náše do cizích zemí a časem i nepřáteluom naším dovezeny a prohandlovány býti musejí? Nebo tyto všecky věci aneb raději neřádové, tak jsou se rozmohli a tak vysoko nahoru zrostli, že já ani viděti ani smysliti nemohu, od kterého bych nejprve začíti měl, aneb mohl. Ovšem vím o tom dobře,

Pýcha askvostnost Římanů.

p. 560/

že o těch nezpůsobích mnohé řeči a mnohá naříkání mezi lidmi procházejí a nejedni na to touží, zvláště v domích šeňkovních, při kvasích a na ryncích, a všickni jsou toho žádostiví, aby se tomu časně v cestu vkročilo a nějaké nařízení o tom učinilo. Ale kdyby to již jeden začal a nějakou reformaci a řád způsobiti chtěl, tedy ti sami, kteříž nyní na to naříkají a mnoho o tom heraltují, nejprvé řeknou? Co to nového? Zdali nám chtějí město naruby obrátiti a zkaziti, přední a nejlepší měšťany k záhubné a nenabyté škodě přivésti, zdali jest kdo v městě, ježto by takovou zbytečnou pýchou co zavinil, aneb trestání zasloužil. Haec Tyberius caesar.

Avšak chceme-li zdrávě vážiti obecný užitek a dobré všech vůbec měšťanův, najdeme to vskutku, že taková zbytečná nádhernost a

Škodí ta marnost zemím i obcem.

[277] Tiberius Claudius Nero, druhý římský císař, vládl v letech 14 – 37 n. l.

pýcha v šatstvu zemím, krajinám i národům veliké a nenabyté škody přinášela, jichžto nelze tuto ani jinde vymluviti a vyčísti. A kdyby v jednom městě toliko za jediný rok počísti a rozvrci se mělo, co se za axamít, hedvábné věci, drahé kamení, perly, zlatohlav a jiné daremnice vydá, bez nichž bychom čistě a poctivě živi býti mohli, nejeden by se tomu podivil a k tomu skutečně přičinil, aby to všecko aneb do konce staveno aneb přinejmenším nějakou náležitou mírností obmezeno a v řád uvedeno bylo, jakož se to v některých dobře nařízených městech ří[š]ských děje a s pilností zachovává [etc].

Mnoho se peněz na daremnice vydá.

Slýchal jsem a nadále jsem toho povědom, že před některými lety papež římský z Říše a zemí německých znamenitě velikou sumu peněz za odpustky vybíral a přijímal. K tomu také na knížata a jiné stavy Svaté říše téměř každého dne mno[h]o šacuňkův a berní ukládal. Ale vše to nic není, proti této pýše a škodě, kdož toho bedlivě a dobře považí, poněvadž jí každý obvykl a od ní přestati ani jaké mírnosti zachovati nemůže. Mnohém větší najde se tento šacuňk nežli onen. Nebo ani k víře podobné není ani vysloviti možné, co se tou příčinou peněz z těchto krajin do Vlach a jiných cizích zemí vynese. A ještě se na to ptáme, kam se peníze dívají a dívíme se, že peníze ustavičně dělají, avšak nám mezi rukama tratí se a mizí.

Šacuňk Říše i jiných zemí.

Kdyby někomu přikázáno bylo od vrchnosti, aby takovou náležitou pýchu vedl a tak outratně sobě počínal, jak by ten takový naříkal, jak by toužil, že ho o živnost, o statek připraviti a v chudobu a nouzi přivésti chtějí. Týž způsob a nemírnost zachovávají nerozumní lidé při veselích a svatbách. Kdyby pak vrchnost vydala mandát, jímž by takové nemírné a nákladné svateb strojení přikázala, jaké by tu bylo naříkání, jaké stížné žaloby, že je obtěžují a nesnesitedlná břemena k jích záhubě na ně vzkládají, že pak přísně jim se to zapovídá a vrchnost tomu nechce, protož

Nitimur in veritum semper.

p. 561/

jeden každý o to se snaží, aby co nejslavnější svatbu přistrojil a co nejpoctivěji a nejskvostněji hosti své uctil, byť pak skrze to i škodu vzíti a netoliko o duom, dvůr a živnost přijíti, ale časem třebas i svatební šaty své nasaditi měl.

A protož také měli by knížata, páni a správcové v městech i jinde takové zbytečné a náramné outraty i náklady stavovati a přetrhovati, obecnému lidu tak mnoho vůle a uzdy nepouštěti, když by jaký řád aneb reformaci pro obecný užitek ustanovili, aby oni jej přestupovati a rušiti měli. Nebo když se lidem v jedné věci tak daleko povolí a toho dopustí, aby statuta a dobré řády potupně a nevážně přestupovali a proti nim činili, tedyť právo takové za nic státi a u nich v žádné vážnosti nebude. Potom takoví nepřestanou svého předsevzetí a lehkomyslnosti, až i všecku politii a práva města na mizinu a k zkáze přivedou. Tomu zlému povinni jsou správcové všelijak v cestu vcházeti a zniku nedávati, jestliže žádostiví jsou, aby v městě aneb v zemi chvalitebný regiment a dobrý řád zachován byl. Mají také měšťany a poddané své k tomu přidržeti, aby přestávali a dosti měli na takovém zpuosobu oděvu a šatův, jakéhož jsou předkové a starší jejich užívali a obyčejný jest národu jejich a zemi. Tak někdy u Římanův M[arcus] Cato jsa purkmistrem, velmi snažně hájil práva, kteréž Lex Oppia sloulo, jakž Livius[278] poznamenal, v němž vyměřeno bylo ženskému pohlaví, pokud by a jak na ozdobu a šaty své nakládati a jakou v tom mírnost zachovati měly. Čteme též o císaři Augustovi, že když porozuměl, an Římané chuť mají k cizímu kroji, znaje jak by ta věc k veliké a nenabyté škodě býti mohla, velmi pěknou a dlouhou řeč k nim učinil, napomínaje jich a žádaje, aby cizích krojuov zanechali a na šatech a kroji slavných předkuov svých přestávali, přivedv také k duovodu řeči své onen pamětihodný verš Virgilii: Romanos rerum dominos, gentemq[ue] togatam. Římané ačkoli všeho světa páni byli, však se za svuoj dlouhý oděv nestyděli. Toho příkladu znamenitých a moudrých lidí i my slušně následovati máme, abychom tak lehkomyslně sobě nepočínali a všetečně nepýchali, jakž jsme až posavád s vlaskými, španělskými a franco[uz]skými kroji činili. Jaký nám pak ta lehkost a nestálost náše užitek a co dobrého s sebou přinesla, toho jsme již poněkud a nadále, jakž se mi zdá, pocítili a zakusili. Nebude-li časné nápravy a polepšení, strach větší škody a konečné záhuby. Nebo když se

Správcové mají nad řádem ruku držeti.

Cato protivil se pýše ženské.

C[sař] Augustus nechválil cizích krojuov.

Škodlivá lehkomyslnost náše.

[278] Titus Livius (59 př. n. l. – 17 n. l.), římský dějepisec.

všickni vesměs zvlašíme a netoliko kroje šatuov, ale i obyčeje mravuov a jazyk cizích národuov na sebe přijmeme, kam se pak děje víra, čest, sprostnost a upřímnost česká, o níž mnohé slavné paměti nejednou slýcháme i čítáme.

p. 562/

Pravý Čech vzáctný.

Obávati se v pravdě, aby po malých časích pravý a přirozený Čech nebyl tak vzáctný a tak divný na mostě Pražském, jako jelen s zlatými rohy, vedlé starého předkův naších proroctví. Kdo rozum má a z přítomných věcí o budoucích souditi muože, ten výborně vidí, k čemu se hrabe. Deus omen aurat.

Oděv vážný vede k šlechetnosti.

Xenophon píše, že Lycurgus mezi jinými právy svými u Lakedemonských i to výslovně nařídil, aby mládež a dítky své k tomu přidrželi, když na ulici a po městě jdou, aby rukou ven nevystrkovaly a jími sem i tam neklátily, ale schovaly je pod sukni aneb plášť a šly svou cestou předse mlče, sklopíce oči bez zevlování. To nařízení jeho, ačkoli zdálo by se někomu chatrné, dětinské, neužitečné a tak slavného muže nehodné, však Xenophon vysoce je vychvaluje a soudí k tomu býti prospěšné, že se jím lidé k tomu připravují a nastrojují, aby po všecken čas života svého počestně, vážně, zvedeně a šlechetně se chovali, když by tak v mladosti své ke vševeliké ctnosti vedeni od lehkomyslnosti odvedeni byli a dobré kázni přivykli.

Více poznamenal Aelianus lib[er] 4. cap[itulum] 7. o Lakedemonských, že ephori jejich mezi jinou prací i to na péči měli, aby každého dne dohlédali a přihlédali k šatům svých měšťanův za tou příčinou, aby snad nějakého nového, neobyčejného a neslušného kroje na se nebrali. A Iustinus[279] píše, že Lycurgus mládencům spartánským nedopustil, než v jedné sukni přes celý rok choditi.

Dvojí pejcha v oděvu.

Diogenes[280] když do Olympie[281] přišel a uzřel tam některé výtečné mladé jonáky skvostně a nákladně odité i krásně ozdobené, promluvil, s smíchem řka: Superbiae prorsum indicia sunt haec. To

[279] Justinos, řecký křesťanský obhájce, sťat kvůli víře r. 166 n. l.

[280] Diogenés, několik historických postav, jeden z řeckých filozofů.

[281] Olympia, osada na západním Peloponésu, konaly se zde olympijské hry.

j[es]t: Tatoť jsou v pravdě jistá znamení pýchy. Potom když někteří Lakedemonští v strhaných a ukálených šatech přišli, řekl: Haec longe alia est superbia. Tatoť jest daleko jinačejší pýcha. Ukázal, že obojí zle činí, i ti ježto se příliš skvostně odívají, i ti kteříž na schloubu hanebného a nečistého oděvu užívají. Pročež nejlépeji a nejpoctivěji jest mírnost a prostředek v tom zachovati, jakož Cicero učí: In vestitu, sicut in plerisq[ue] omnibus, mediocritas optima est. To jest: V oděvu a šatech, jako v jiných všech věcech, nejlépe mírnost zachovati. Nebo kdož se proti svému řádu a stavu nádherněji a pyšněji, nežli naňho náleží, odívá a neznámých cizích, zsekaných, zfladrovaných, premovaných, zřezaných a zmalovaných krojův užívá, líbí se v tom sám sobě a vzhlédá na sebe co páv, ten u jiných lidí velmi snadně v pomluvu a posměch upadá, že vidouce ho z daleka, an sobě zhrda vykračuje a ohlédá se na všecky strany, zdali naň také jiní hledí, s posmíškem říkají, to což napsal Lucianus:[282] Iam ver adest, [et] undenam pavo? Již jaro nastalo, odkudž k nám tento páv jde?

Mírnost a střídmost ve všem nejlepší.

Pyšní pávové povahy.

p. 563/

Když se Iulia,[283] císaře Augusta dcera, některého času připravila příliš nádherně a nevážně a porozuměla tomu, že se otec její císař pro tu příčinu na ni pohnul, ačkoli on toho na sobě znáti nedal, proměnila ty šaty na druhý den a vzala poctivější a šla k němu, aby s ním o svú věc rozmluvila. Tu císař zatajiv v sobě hněv předešlého dne, řekl k ní: En quanto magis iste cultus decet Augusti filiam? Hle jak daleko více šlechtí tyto šaty císařovu dceru? Iulia dala mu na to velmi zdvořilou a důvtipnou odpověď: Já (prý) včerejší[h]o dne manželu svému, ale dnes panu otci svému milému k líbosti a vůli jsem se přistrojila. Nimirum hodie me patris oculis ornavi, heri viri. Tato Iulia velmi byla chlípná a pyšná žena. A jsouci jednou od přítele svého vážného člověka napomenuta, aby střídmosti a mírnosti otce svého následovala, odpověděla: Obliviscitur, inquit, ille, Caesarem se esse, ego memini me

C[ísař] August[us] nemiloval pýchy.

Iulia žena chlípná a pyšná.

[282] Lukianos (125 – 190 n. l.), řecký rétor a sofista.

[283] Iulia, dcera císaře Augusta, pověstná nemravným životem.

Caesaris filiam. To jest: Otec můj nepamatuje na to, že jest císařem, ale já pamatuji, že jsem císařova dcera.

Demonax[284] uzřev jednoho, an má na sobě šarlatovú sukni a pyšně i hrdě sobě v ní počíná, pošeptal mu v ucho tato slova: Heus tu, hocante te gestabat ovis, [et] ovis erat. To jest: Slyš ty příteli, to co ty nyní na sobě máš, před tebou ovce nosila, avšak ovce byla. Ukázal mu tím propovědením, že nicméně jest hrubý, nevypitvaný a pyšný nadutý troup, by pak i šarlatový oděv nosil. Nebo vedlé obecného přísloví, na svini by i zlatohlav vstrčil, předce sviní zuostane.

Nesluší v šatech pýchati.

Dionysius, král aneb tyran v Sicílii, poslal dcerám Archidamovým[285] (aneb jakž jiní chtějí Lysandrovým)[286] v dar velmi pěkné, drahé a nákladně strojené šaty. Ale Archidamus nechtěl jich přijíti, řka: Hoc ornamentu[m] dehonestabit potius filias meas, quam ornabit. To j[es]t: Tato ozdoba a tyto šaty více by zohyzdili dcery mé, nežli okrášlili. Rozuměl tomu moudrý otec, že panny žádnými šaty lépeji poctěny a víceji ozdobeny býti nemohou, jako sprostnými avšak poctivými a že zlatem, hedvábím, perlami a drahým kamením spíše ohyzdnější a šerednější bývají nežli ozdobnější a krásnější. Nebo zbytečnost a nádhernost roucha pronáší a ukazuje lehkost srdce a mysl nemírnou, a příčinu dává těm, jenž to vidí více k zlému podezření o panně, nežli aby o ní poctivě smyslili a mluvili. Decet autem, ut virgo tota, [et] undiq[ue] virgo sit, inquit Erasmus, nec ulla ex parte det corruptae mentis significationem. Ideo dixit Sophocles, non est hic ornatus, ô infelix, verum dedecus videbitur, tuaeq[ue] insania mentis. Ornamentum enim est, ut inquit Crates, quod ornat. Ornat autem, quod honestiorem mulierem facit. Talem vero praestat, non aurum, non smaragdus,

Pravá okrasa nazáleží na šatech.

Nádherné roucho ukazuje lehkost mysli.

p. 564/

non coccineus color, sed quaecunq[ue] gravitatis, moderationis [et] pudoris specimen adhibent. To jest: Náleží pak, aby panna všecka a

Panna má býti všecka pannou.

[284] Démonax, řecký filozof z 2. stol. n. l.

[285] Archidámos, jméno několika spartských králů, blíže neurčeno.

[286] Lysandros, diplomat, sparťanský vojevůdce v peloponéské válce.

ze všech stran byla pannou a od nikudž v ničemž nedávala na sobě znamení porušené a nečisté mysli. Pročež i Sophocles[287] pověděl: Není to pravá ozdoba, jakž ty se bídná domníváš, ale hanba tvá j[es]t a bláznovství srdce tvého. Pravá okrasa j[es]t, dí Crates,[288] kteráž krásnou ženu činí. Krásnou pak činí to, což ji poctivosti přidává. Toho nemůže žádné zlato, žádný smaragd, žádný šarlat, ale sama šlechetná mysl, kterouž ona pronáší, když sobě vážně, mírně, poctivě a stydlivě vede. Nápodobně i Fabius[289] pověděl: Cultus concessus atq[ue] magnificus addit hominibus, ut Graeco versu testatum est, autoritatem, at muliebris [et] luxuriosus, non corpus exornat, sed detegit mentem. To jest: Oděv náležitý, slušný a skvostný přidává člověku poctivosti a vážnosti, ale ženský nádherný a zbytečný ne tak ozdobuje tělo, jako odkrývá lehkost a nevážnost mysli.

Jaká j[es]t ženy pravá ozdoba.

O co by dobře bylo, aby nyní některá města měla u sebe onoho slavného a vznešeného mudrce Pythagoram, kterýž by tu nádhernou zbyteční pýchu a neužitečné outraty na šaty z srdcí lidských vymluviti a vykořeniti mohl. Nebo píše se o něm, že jest v městě Croton[290] s velikou pilností a horlivostí vyučoval ženy čistotě a poslušenství k manželům, a tak živě jim předkládal obraz mírnosti a střídmosti, jakož to matky všech ctností, až i bedlivým svým učením a napomínáním k tomu přivedl, že jsou všecky počestné paní a manželky své nádherné zlatem premované šaty, prsteny, zápony a cožkoliv více okrasy a ozdoby ženské měly, jako nějaké nástroje aneb nádobí a podpaly nečistoty a chlípnosti dobrovolně a ochotně s sebe složily a snesše je do chrámu Iunonis,[291] tak je bohyni té posvětily a oběrovaly. A dokládá se v té historii velmi pěkná sentencí, na kterouž všecky poctivé paní dobře pamatovati mají. Totiž: Vera ornamenta matronarum pudicitiam, non vestes esse. Že opravdová ozdoba a okrasa šlechetných paní i všeho

Pythagoras namluvil ženy k počestnosti.

Okrasa ženská podpal chlípnosti.

[287] Sofoklés (497/6 – 406/5 př. n. l.), řecký autor tragédií.

[288] Kratés (4. – 3. stol. př. n. l.), řecký filozof.

[289] Fabius Rusticus, římský historik z 1. stol. př. n. l.

[290] Crotone, jihoitalské město, ve kterém sídlila Pythagorova škola.

[291] Juno, římská královna bohů.

ženského pohlaví nejsou sukně a šaty, ale čest, poctivost a stud. Podobně k tomu napsal s[vatý] Augustýn[292] epist[olam] 73.: Verus ornatus, maxime Christianorum, non tantum nullus fucus mendax, verum ne auri quidem vestisq[ue] pompa, sed mores boni sunt. To jest: Pravá ozdoba, zvláště křesťanských mužův a žen není zlato ani drahý oděv, nad to pak lživé a marné líčidlo, ale šlechetní a pobožní mravové.

Křesťanská ozdoba.

Aristoteles v nařízení své obce vystavil vrchnost a ouředníka, kteréhož gynaeconomon nazval. Jeho povinnost byla na to pozor míti, aby ženy přílišných nákladův na ozdobu svou nečinily a šatův nenáležejících na stav aneb věk jejich neužívaly a nenosily. Takový ouřad trval v městech řeckých za mnohé časy, že

Ouředníci nad ženami.

p. 565/

jsou obzvláštní gynaecocomos aneb inspectores mívali, jimž poručeno bylo a moc dána, aby šetřili, jak sobě ženy v oděvu, šatech a kroji svém vedou a kdež by při jedné aneb při mnohých jakou neslušnost a zbytečnost spatřili, tu aby přetrhli, stavili a zase v náležitou mírnost uvedli. Sumou měli to bedlivé opatrovati, aby se žádná žena dráželi neodívala, než seč by býti mohla. Která pak takové nařízení a právo přestoupila, ta peněžitou pokutou přísně trestána byla. A píše Pollux,[293] že takových ouředníkův dvaceti nařízeno bývalo. Anobrž což více jest, v Athénách za právo drželi, že která žena shledána a postížena byla, ana po městě na ulici nepoctivě a nestydatě šla, musila pokuty dáti (mille drachmas) sto korun. Nyní pohříchu na to přišlo, že mnohé paní náše, kteréžto však nad jiné chtějí býti poctivé, zase obnovují ty šaty, o nichž napsal Seneca[294] li[ber] 7. de beneficiis těmito slovy: Video sericas vestes, si vestes vocandae sunt, in quibus nihil est, quo defendi membra, aut corpus, aut deniq[ue] pudor possit, quibus sumptis mulier parum liquido nudam se non esse iurabit. Hae ingenti summa, ab ignotis etiam gentibus, ad commercium accersuntur, ut matronae nostro, ne adulteris

Pokuta oděvu neslušného.

[292] Augustýn (354 – 430 n. l.), biskup, církevní učitel, křesťanský filozof.

[293] Pollux z Naukratidy, ve 2. pol. 2. stol. učitel řečníků v Athénách.

[294] Lucius Annaeus Seneca (4 př. n. l. – 65 n. l.), římský filozof, politik, básník a dramatik.

quidem plus sui in cubiculo, quam in publico, ostendant. To jest: Vidím hedvábné šaty, však mají-li šaty jmenovány býti, při nichž nic toho není, čím by se oudové aneb tělo aneb stud ochrániti a zakrýti mohl, kteréžto žena vezmouc na se, nemuože s dobrým svědomím říci, že není nahá. Avšak ty šaty za veliké peníze i od cizích a neznámých národův kupujeme, aby ženy náše, ani frejířům a cizoložníkům více své[h]o těla ukázati a odkrýti nemohly v komoře než na ulici. Ženské šaty nestydaté.

Taková pýcha a nádhernost v šatech byla před časy v Benátkách a náramně se rozmohla. Ačkoliv pak to slavné a veliké město skrze znamenité kupecké handle, též i skrze nejedno království, mnohé ostrovy, města, krajiny a země, kteréž sobě podmanilo, tak se zmocnilo a v bohatství zrostlo, že mnohý měštěnín v Benátkách v duochodích a zboží knížeti se vrovnati muože, však nicméně když se oddali na pýchu šatstva, zvláště ženského, a při dávání věna synuom a dcerám svým žádné mírnosti zachovávati neuměli, takže tudy zmenšení a ztenčení svých živností, duochoduov, obchoduov a handluov patrně poznali, až i někteří z nich žebráci a nuzníci učiněni byli. Protož příčinu z toho vzali před nedávními lety, že jsou takovým nesnesitedlným, zbytečným a ovšem bezpotřebným nákladuom a útratám v cestu vešli a je v jistou míru uvedli, nad čímž také pevně a stále ruku drží. Totiž že již více žádná paní aneb panna, když z domu jde, žádného axamítu ani hedvábného šatu obléci a nésti nesmí leč na své aneb přátel svých svatbě aneb v slavné hody, když toho obyčej bývá. Ježto Chvalitebné nařízení p[ánů] Benátčanů.

I. O šatech hedvábných.

p. 566/

si v ních tak mnoho by se drahého šatstva a pěkné ozdoby ženské nalezlo, za níž by se slušně ani kněžna aneb královna styděti neměla a nemohla. Dále učinili i to nařízení, že žádná paní aneb panna halspantu aneb armpantu zlatého s drahým kamením a pasu zlatem okovaného a prstenu zlatého, toho trého pojednou spolu nositi nesmí, ale jeden z těch klénotuov voliti sobě a nésti muože, jiných pak zanechati. Třetí, na čemž také nemálo záleželo, ustanovili za právo, aby žádný měštěnín, byť pak jakkoli bohatý byl, dceři své přes šest tisíc dukátuov věna nedával. A pozval-li by k sobě hostí, aby jim přes jednoho a nejvíce dva kapouny a k tomu hovězí maso dáti nesměl. Načež nám obzvláštní

II. O zlaté ozdobě.

III. O věnu a hodech.

pozor míti sluší. Nebo co medle jiného více k zkáze a chudobě přivodí, ne toliko měšťany v městech a sedláky ve vsech, ale i zemany, rytíře, veliké pány a knížata, jako ta zbytečná a neužitečná honosná pýcha v nádhernosti šatuov, nemírnost v dávání věna, na schloubu slavně strojené svatby a každodenní skvostné s hostmi panketování a hodování? Protož kdož by chtěl městu aneb zemi některé dobrým posloužiti, nemuože toho žádným zpuosobem příležitěji a snadněji učiniti, jako aby v těch již jmenovaných věcech jistý řád ustanovil a jak by se při nich měšťané a poddaní chovati měli, rozšafně vyměřil. Tak i Římané mívali svá práva o šatech a pokrmích, leges cibarias [et] vestiarias, jímiž dosti opatrně obmezili a zastavili všecky zbytečné a nemírné náklady na šaty a pokrmy.

Čím lidé nejvíce chudnou.

Leges cibariae [et] vestiaria.

Aniž nám potřebí příliš daleko pro příklady choditi. Nacházejí se z daru božího ještě i těchto naších časuov pobožní a múdří správcové a knížata, kteříž o ten řád nemalou péči mívali a ještě mají a o to všelijak usilují, aby což tak jednou dobře a chvalitebně nařízeno jest, k místnému konci přivedeno bylo jako obzvláštně knížata slavného domu saského a dávno jmenovaná města s mnohými jinými. Na některých místech, kdež taková pýcha zastavena a zbráněna býti nemuože, avšak časem kazatelé o tom mluví a na ty zbytky žehří, nacházejí se tak zlobivé, nestydaté a všetečné ženy, že majíce někdy na svatbu aneb jinou dobrou vůli jíti, smějí k faráři svému poslati a potupně se ho tázati, v jaké šaty se přistrojiti a jaké řetězy a prsteny vzíti mají.

Nestoudnost některých žen.

A jest v pravé pravdě s nemalým podivením, že lidé, kteřížto sic od přirození peníze milují a po zboží dnem i nocí ustavičně dychtí, pokoje ani odpočinutí žádného sobě nedadí, časem i hrdla své[h]o se opováží, anobrž nejednou svědomí i duše nasaditi se a prolakoměti neostejchají, však v této příčině tak jsou peněžuom úhlavní nepřátelé, tak jich sobě velmi málo váží a jími plejtvají, že

Těžce peněz dobýváme a málo jich vážíme.

p. 567/

na jeden dosti špatný šat aneb oděv tak mnoho peněz vynaložiti a vysypati smějí, na kteréž se před časy pět aneb šest osob poctivě odíti mohlo. Jakož se přihodilo v Lipště, že jeden sedm loket drahého lindiše

Zbytečná marnost.

na jeden pár punčoch rozstříhati dal a za tou příčinou také z města vypovědín byl. Jiný nějaký lancknecht na vyvlačování jedněch nohavic a jednoho kabátu devadesáte a devět loket tykéty spotřeboval. Jestliže to není neslýchaná zbytečnost a daremná ztráta, tedy nevím, co by zbytečností a ztrátou slouti mělo? Ale ještě se jest čemu více diviti, poněvadž netoliko zemané a páni, ali i jiní bohatí lidé nemnoho dobrého přejí kupcuom a kramářům, že jim za jejich koupě a zboží jako za axamit a jiné hedvábné věci, ježto nejsou než holý hadr a velmi brzo se otrou a ztrhají, tak štědře a jako houfem peníze své dávají. Aniž co za příčinu toho býti muože, jakž mnozí smejšlejí než pouhé oslepení lidské. Poněvadž již k tomu přišlo, že se nikdež žádný řád nedrží, ale dělá, kdo chce, co chce, a sprosta mluvě, všecky věci jdou naopak. A jakož se nestydí lidé dobývati peněz, spravedlivě i nespravedlivě, náležitě i nenáležitě, mírně i nemírně, tak také musejí jich zase marně a nemírně odbývati, vedlé onoho přísloví: Male quaesitum, male perditu[m]. To j[es]t: Zle dobyto, zle odbyto. Jak co přišlo, tak odešlo.

Kramáři a kupci bohatnou.

Zle dobyté peníze nedědí.

Lidé se v krojích potvoří.

Jest pak ještě i ten hanebný, ohavný, mrzutý a zhola ďábelský zvyk a obyčej, že se mnozí tak ohavně neslýchanými, nevídanými, neforemnými, divnými kroji zpotvořují, že by podobnější býti mohli ďáblům než lidem, zvláště pak služební rejtaři a lancknechti. Anobrž píše Musculus,[295] že jeden dav sobě malovati poslední soud, poručil maléři, aby mu ďábly co nejohyzdněji a nejškareději vymaloval. A když je maléř v lancknechtských německých pludrhoznách maloval, přišel k němu jeden a dal mu čistý políček, aby nebohých čertův tak ohavně a hanebně nemaloval, poněvadž oni tak ohyzdných šatuov neužívají. Že pak i Pán Buoh náš nemá nad tím žádného zalíbení. Z toho aspoň rozumějme, že se nedávno zpotvořilé dítě narodilo, kterémuž kůže na nohách nejinák odvisla, než jako by pludrhozny na sobě mělo [etc].

Ďábel nechtěl ohavně malová[n] býti.

Mohlo by se tuto někdo otázati, zdali pak hned ovšem nenáleží lidem žádné okrasy, ozdoby a nádhernosti v šatech a v oděvu užívati? Na to odpovídám, že ta věc tím způsobem nařízena a opatřena býti má,

Ozdoba náležitá se nebrání.

[295] Wolfgang Musculus (10. 9. 1497 – 30. 8. 1563), německý reformátor, profesor teologie v Bernu.

aby jeden každý takového oděvu a kroje užíval, jakýž sluší na jeho stav a povolání. Na tom aby přestával a dále o nic více se nepokoušel. Kdyby pak vždy přece lidé na tom ustrnuli a toho žádostiví byli, aby na sobě mnoho drahé ozdoby a okrasy nosili a měli, tehdy já z sprostnosti své chtěl bych takovou radu dáti a k tomu je míti, aby raději peníze vynakládali na zlato a stříbro nežli

p. 568/

na drahé kamení, na perly, na axamit a na jiné věci hedvábné. Jakož vídáme, že za předkův naších, nosili stříbrné aneb zlaté pentlíky na hlavě, haklíky a knoflíky na sukních. Příčina toho, že se zlata a stříbra, a což z jednoho i druhého uděláno jest, v čas potřeby a nouze užíti muože a nic na něm jeden neztratí, by je dosti dlouho choval. Pročež i Niderlantové, kteříž ten obyčej zachovávají, více stříbra a zlata mají, než ti kteříž se zlatými a stříbrnými horami chlubí. A jakžkoli dělati umějí axamity a jiná hedvábná zboží, však jich sami málo užívají a méně spotřebují, vědouce k čemu se hodí peníze a jak užitečné jest stříbro a zlato. Onyno pak věci, ačkoli jsou pěkné a krásné, však velmi snadně se pokazí, poruší a naposledy v hadr obráceny bývají.

Lépe na klénoty nakládati než na hadry.

Že správcové s pilností opatrovati mají, aby přespolní a příchozí lidé každého času v městech pohodlné hospody míti mohli. A o právu hostinském.

Kapitola jedenáctá

Svatá písma na mnoha místech netoliko schvalují přívětivost aneb vlídnost a uctivost k hostem (latiníci tu ctnost hospitalitatem jmenují), ale také přikazují nám a napomínají nás, abychom jedni druhé rádi přijímali. Přední pak v té ušlechtilé ctnosti chválu mají Abraham,[296] Lot,[297] Laban,[298] Raguel, [299] vdova v Sareptě a sunamitská, Hiob,[300]

Vlídnost k hostem lidí svatých.

[296] Abrahám, žil počátkem 2. tisíciletí př. n. l., označován za praotce izraelského národa.

[297] Lot, synovec Abrahama, jako jediný ušetřen při zničení Sodomy.

[298] Laban, otec Ráchel.

Marta,[301] Maria[302] a jiní, jejichž historie v Biblí vypsány jsou. Též činívali i staří pohané, jak Římané, tak Řekové, že jsou lidi pohostinné a přespolní rádi k sobě do hospod přijímali a pohodlí jim vedlé možností svých činili. Jakož pak o tom obzvláštní právo nařídili a to ius hospitalitatis, to jest právo pohostinné, aneb hostinské nazvali, proti kterémuž kdož přečinil aneb je přestoupil a přerušil, ten za křivopřísežného, nevěrného a zlého člověka jmín a držán byl, kteréhož sám nejvyšší Bůh jejich Iupiter[303] souditi a trestati měl, jakž Virgilius napsal. Iupiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur.) A Homer:[304] Peregrinos numina curant.

Starých pohanův.

Právo pohostinné.

p. 569/

A Iove nam supplex, pauper procedit, [et] hospes
his quodcunq[ue] datur, est magni muneris instar,
sit licet exiguum, tamen est praebere decorum.

To jest: Sám Bůh lidi pohostinné opatruje a chrání. On je nám jako i chudé naskytuje a posílá a což se jim kolivěk dává, by dosti chatrné bylo, netoliko poctivé j[es]t, ale i za veliký dar prochází u Boha [etc]. A Plato lib[er] 5. de Legibus velmi pěkně napsal: Ad peregrinos sanctissima esse foedera quisq[ue] cogitet. Ferme enim omnia peregrinorum, [et] contra peregrinos peccata, prae illis, quae inter cives co[m]mittuntur, ultori Deo curae sunt, nam cum peregrinus amicis cognatisq[ue] careat, maiorem [et] apud Deos, [et] apud homines Mercur misericordiam. To jest, ač v krátkých slovích povím. Svaté a neporušené smlouvy býti mají s lidmi přespolními. Nebo všecka ublížení a křivdy, kteréž se jim dějí, tresce a pokutuje Bůh tížeji, než kterýchž se domácí sami p[ro]ti sobě vespolek dopouštějí. Že zajisté

Bůh chrání lidí hostinských.

A tresce ty, jenž jim ubližují.

[299] Ráchel, matka dvou důležitých pokolení Izraele.

[300] Job, biblická postava představující spravedlivého a zbožného člověka.

[301] Marta, setra Marie a Lazara.

[302] Marie, Mojžíšova sestra, matka Ježíše Krista.

[303] Jupiter, římský bůh nebe a vesmíru.

[304] Homér, nejstarší známý řecký básník z 9. – 8. stol. př. n. l.

pohostinní a přespolní žádných přátel a příbuzných nemají, tím hodnější jsou milosrdenství a lítosti od Boha i od lidí.

Přátelství mezi hospodáři a hostmi.

Odtud pošlo, že žádné spříznění a spřátelení tak veliké a neporušitedlné nebylo, jako právo hostinské. Hospites enim nefas fuit violari. Nebo velmi nešlechetný býti musil ten, kdož přespolnímu a hosti svému ublížil. A protož staří vždycky nejprvé suol před hosti stavěli, kterouž spolu s nimi brali a koštovali. Tím ukázati a na rozum dáti chtěli, že spolu jednomyslní býti v stálém ustavičném přátelství trvati a zlé i dobré jedni s druhými trpěti chtějí. A neníť v pravdě chatrné a špatné přátelství, když někdo přes pole do cizích zemí jeda, ví, koho a jakého hospodáře míti bude, u něhož bezpečně, svobodně, bez ostejchání a bez strachu odpočinouti muože, takže mu se do obecní hospody, kdež jeden každý, buď kdokolivěk, svobodu jeti má, obrátiti není ani potřeba ani nouze.

Staří proč suol hostem dávali.

Historia o nevěrném hospodáři, kterýž hostě zabil.

Že pak veliký rozdíl jest mezi takovými obzvláštními hospodami a obecnými hostinskými domy, o tom napsal pamětihodnú historii Cicero lib[er] 1. Divinationum. Dvá známí a dobří tovaryší z Arkadie[305] vandrovali spolu do města Megaris[306] a když tam přišli, jeden z nich šel k svému dobrému příteli do jeho domu, druhý obrátil se do obecné hospody. I trefilo se, když oba po večeři na odpočinutí odešli a zesnuli, že tomu, kterýž ležel u svého přítele, zdálo se ve spaní, an ten druhý tovaryš jeho přišel k němu, prose ho, aby mu na pomoc přispěl, že by jej hospodář jeho o hrdlo připraviti a zamordovati usiloval. Ten jistý protrhv se ze sna, vstal a přistrojil se tím úmyslem, aby k svému tovaryši dohlédl a retoval ho. Ale brzo zase rozmyslil se, že nic jistého není, alebrž že jest sen, i rozstrojiv se zase položil se a usnul. Po malé chvíli zdálo se mu, an týž tovaryš jeho

p. 570/

přišel k němu, žádaje ho, poněvadž jest mu živému spomoci nechtěl, aby aspoň nehodné a nevinné smrti jeho pomstil a ráno k bráně města šel a tu šetřil, když by hospodář jeho hnůj na voze z města vezl,

[305] Arkádie, kraj na Peloponéském poloostrově.

[306] Megara, město mezi Athénami a Korintem, soupeř Athén.

oznamuje, že jest ho zabitého na vůz uvrhl a hnojem přimetal. Tím snem on pohnut jsa a vstav, ráno šel k bráně města a vida an vuoz hnoje vezou, ptal se formana, co by na tom voze měl. On pak ulekv se utekl. Potom když mrtvý na voze nalezen, hospodář ten postížen jsa v tom mordéřském skutku na hrdle trestán byl.

Jiná historia o lancknechtu a hospodáři.

K té poněkud podobnou historii vypisuje Gastius, o nějakém lancknechtu aneb drabantu, kterýž se z vojny domů navracoval. Ten se v jednom městě k nějakému zlodějskému a loupežné[m]u člověku do jeho domu na hospodu dostal a nenaděje se nic zlého, dal hospodáři svému k schování svůj filec a v něm dosti drahný měšec plný zlatých, žádaje, aby mu to pilně schoval a zase v celosti navrátil. Potom týž drabant chtěje ráno svou cestou jíti, požádal hospodáře, aby mu filec jeho navrátil, kterýž mu k věrné ruce schovati dal. Hospodář přinesl mu ovšem filec, ale však peníze z měšce vybral a na místo jích kamení nakladl, aby v též tíži filec zůstal a nezdál se býti lehčejší. Drabant zkoumal toho nětco z posuňků hospodáře, k tomu ani srdce je[h]o netouchalo mu dobře. Pročež rozvázal týž filec u přítomnosti hospodáře a nalezev v měšci místo zlata kamení, domlouval se na něho, aby mu peníze, kteréž mu dal schovati, navrátil. Hospodář odpověděl, že jest od něho žádných peněz nepřijal a on že j[es]t mu jich k schování nedal, a p[ro]tož že musí lotr a šibal býti, kterýž přivykl bráti tu, kdež nic nepoložil. Takovými a těm podobnými slovy vadili se dobře za puol hodiny, až naposledy k kordům přišlo. Drabant velikým hlasem volal, žádaje pomoci a retuňku. Neb hospodář byl mu chytrý jako ten, jenž prvé více v takových půtkách a heblích býval a bezmála byl by ho k škodě jeho zamordoval. Protož utekl se napřed s žalobou a vinil drabanta z krádeže, že by mu té noci truhlu vyloupati a z ní peníze pokrásti měl. Drabant proti tomu oznamoval, co mu se přihodilo, ukazoval svůj měšec, kterýžto plný zlatých dal hospodáři schovati, ale on mu jej zase kamením naplněný navrátil. Krátce každý uvěřil hospodáři a slova jeho za jistou pravdu uznána a usouzena byla. Drabant pak netoliko musil býti bez svých peněz, ale k tomu do potupného a smrdutého vězení jíti a tam dosti dlouhý čas seděti. Tam když byl, přišel k němu ďábel a řekl mu: Milý knechte, chceš-li mne uposlechnouti a

Hospodář hosti peníze pobral.

Vinný utekl se napřed s žalobou.

poddati mi se v mou moc, chtěl bych tu radu dáti, že by k svým ztraceným penězům zase přišel. Lancknecht slyše to, ulekl se, pochyboval, kdo by byl, ježto s ním mluví, divil se i tomu, kterak jest tak tíše do toho smrdutého a zamčeného žaláře přišel. Optal se, kdo by a

Ďábel hledí svésti člověka.

p. 571/

od koho poslán byl a kterak jest do žaláře všel. Ďábel dal mu na to odpověď a oznámil, co samo v sobě bylo. On pak slyše, že jest ďábel, bál se a znamenav se znamením kříže, řekl k němu: Já nic nemám s tebou činiti. Neb ty jiného nic neumíš, než zahynutí lidské obmejšleti a na věčné zatracení přivésti. Nemáš také toho obyčeje, aby nevinné lidi zastávati a retovati měl, ale více hledíš je podvésti a zkaziti. Já vzývám spomocníka a vysvoboditele Pána Jezu Krista, kterýž mi sám z tohoto temného vězení pomoci muože, to vím dobře a tomu věřím. A byť pak i nechtěl neviny mé retovati na ten čas, však může mi mnohém lépe učiniti. Moji hříchové proti němu daleko větší a těžší pokuty zaslúžili, nežli tato j[es]t, že v tomto smrdutém vězení ležím a ještě o své vlastní přijíti musím. Poté začal se horlivě a srdečně Pánu Bohu ve jménu Krista modliti, aby mu nedal v tom nejtěžším nebezpečenství zahynouti. Pročež ďábel nemoha to[h]o snésti, zmizel před ním a odšel. Druhé[h]o dne zase k němu přišel, v slušnější a pěknější postavě nežli prvé, žádaje a napomínaje ho, aby sobě a životu své[m]u raditi dal, poněvadž by jíž ortel na něho padl, že pro zlodějství a krádež, z kteréž ho hospodář obvinil, oběšen býti má. A protož že nemuože té ohavné a potupné smrti ujíti, leč radě je[h]o povolí. Lancknecht slyše, že viseti má, ačkoli věděl, že ďábel lhář jest, však proto ohrozil se a optal se ho. Jaká by pak rada je[ho] byla, že by ji rád uposlechnúti a ji, pokudž by nebyla na ublížení duše je[h]o, i následovati chtěl. Řekl satan: Zítra ráno puštěn budeš do rady před soudce a tuť dovolí, aby odpovídal a nevinu svou strany té krádeže, jakž nejlépe můžeš, odvedl, k čemuž jistě potřebí bude tobě přítele a řečníka. Protož jestli vůle tvá, já tebe zastoupím a za tebe odpovídati budu. Aby mne pak mezi jiným lidem poznati mohl, stanu nedaleko za tebou v dlouhém černém plášti a v zeleném kloboučku pod bílým pérem. Nebohý lancknecht povolil k tomu, řka: Poněvadž vždy to na sebe vzíti chceš, skutek ukáže, jak mne vysvobodíš a tomu

A přivésti na zatracení.

Ďábel chce býti řečníkem.

šibalskému hospodáři zaplatíš. Odpověděl satan: Všecky nešlechetnosti, nepravosti, šibalstva a hříchové to[h]o hospodáře mají skrze mne najevo vynešeni a všem známy učiněni býti a on za ně slušnou záplatu vezme, takže zítra se mnou a s Kerberem[307] v pekle dobrou vůli míti musí. A s tím ďábel odšel. Nazejtří ráno přiveden byl lancknecht před soudce, jakž mu satan předpověděl, a tu naň v mnohých obšírných slovích těžká žaloba učiněna a obviněn z krádeže, kteréž se proti hospodáři své[m]u dopustil. Lancknecht to[m]u odpíral, pročež rozkázáno mu vedlé obyčeje, aby z přístojících lidí někoho volil, kterýž by od ně[h]o mluvil a co by za potřebu bylo k obraně a ukázání neviny jeho, prokazoval a vedl. On pak ohlédv se, uzřel za sebou ďábla v jeho černém plášti, zeleném

p. 572/

kloboučku a pod bílým pérem. I řekl k němu: Ty mládenče pod pérem, prosím tebe, příjmi tu práci dnes na sebe, neopouštěj mne v mé spravedlivé při, ale přednes nevinu mou a ukaž to dostatečně, že jest nepravá a křivá žaloba, kterouž jsem tuto obviněn. Satan ihned přistoupil k němu a s uctivostí požádal soudcuov, aby mu přáli potřebu a nevinu obžalované[h]o přednésti. Poté začal mluviti a řekl: Tento hospodář, páni a soudcové milí, jest sám ten pravý zloděj a ne tento lancknecht, kteréhož vy chcete dáti oběsiti. Potom oznámil, kde j[es]t a na kterém místě ty vojákovi peníze položil a schoval. Doložil i toho, že to není jeho první zlodějství, ale že též prvé mnohým dobrým lidem činíval, a tak z statečků jejich v domě svém okrádal a loupíval, z nichž tu ihned některé jmenoval, kteříž soudcům velmi dobře známí byli. Ukázal, že se v té při lancknechtovi násilí a křivda děje od hospodáře, kterýžto sám jíž dávno šibenice a provazu zasloužil. A protož chtějí-li soudcové v té při spravedlivě ortelovati a souditi, že mají na hospodáři začíti, anebť ho ďábel jako šibala a lotra před očima jejich vezme a preč zanese. Hospodář ten náramně se ulekl takové svobodné řeči toho řečníka a neznaje ho kdo by byl, řekl tu před soudci a poddával se, aby ho čert vzal, jestliže j[es]t kdy na to myslil, aby komu co vzíti aneb

Vymlouvá před soudem nevinného.

Hospodář zlý se proklíná.

[307] Kerberos, mýtický podsvětní pes střežící bránu do podsvětí.

ukrásti měl, mnohém méně že tomuto lancknechtu peněz jeho nevzal. Si hoc, inquit, ut nihil amplius addam, quod iste nebulo de me fingit, designavi, Sathan me mox auferat. To jest: Dopustil-li jsem se to[h]o, což tento nešlechetný lotr na mne spraviti chce, nechť mne ďábel hned z tohoto místa vezme. Jakž ta slova řečník vojákuov od něho uslyšel, nemeškal se dlouho, aníž mu se bylo potřebí mnoho k tomu strojiti, neb hned vedlé něho stál, ale popadv toho hospodáře, odnesl ho odtud přede vším lidem do povětří, takže ještě dodnes žádný věděti nemuože, kde jest s ním první nocleh udělal. Lancknecht tu sám na svém místě bez řečníka zůstal. Soudcové náramně se ulekše a nadarmo se po hospodáři sem i tam ohlédajíce, lancknechta jako nevinného vězení i té žaloby zprostili a šedše s ním do domu hospodářova, nalezli peníze v tom místě, kteréž jim satan před soudem jmenoval, a lancknechtovi je zase navrátili. Aiunt autem hospitem illum fuisse hominem levem, maledicum, peieratorem, subdolum, rapacem [et] blasphemum. Digna igitur mendacii [et] furti poena. Praví pak o témž hospodáři, že jest byl člověk lehkomyslný, zlolejcný, křivopřísežník, lichý, lstivý, loupežný a rúhavý, protož také pokuty takové slušně zasloužil. Vide Aelianum li[ber] 13. Variae historiae, de Macareo. Et Herodot[us] lib[er] 6. De Glauco, duas pulcherrimas historias, quas hic recensere nimis longum esset.

Hospodáře nevěrného čert vzal.

Nevinný osvobozen.

Ačkoli pak takové obzvláštní hospody, o nichž nahoře zmínka

p. 573/

učiněna, nejsou nyní obyčejné a lidé málo o tom vědí, jaké jest to hostinské právo bylo. A obecní hospody, zvláště v dobře nařízených městech a obcech, tak jsou opatřeny, že se v nich není co takového nebezpečenství obávati. Však vždy to zjevné jest, že se na jednom místě lépe opatruje než na jiném, jakož slýcháme od těch, ježto přes svět pracují, že jedno místo více chválí než druhé. Tak někdy Athenienští tu pochvalu měli, že přespolním neznámým lidem rádi hospody dávali a dobrá jim pohodlí činívali, k čemuž také obzvláštně od Cimona[308] přidržáni byli. Pročež se také s týmž dobrodiním v nuzné potřebě

Obzvláštní hospody nejsou v zvyklosti.

Athenienští byli k hostem vlídní.

[308] Kimon, athénský úspěšný velitel, r. 470 př. n. l. porazil Peršany.

potkali, když některého času těžce od nepřátel obleženi jsúce, manželky a dítky své z města vypustili a vyhnali, že jsou je Troezenští[309] do svého města přijali a z obecního měšce chovali, takže dítky jejich z rozkazu pánův a rady mohly sobě všudy, kdekoli chtěly, ovoce trhati a sbírati a žádný jim toho brániti nesměl.

Hospodář nedal ublížiti svému hosti.

Čte se také o jednom velikém pánu z Kampanie,[310] kterýž Pacuvius[311] sloul, že jest k sobě do domu svého pozval a přijal Hannibala,[312] hejtmana kartaginenského, úhlavního nepřítele Římanův. Ale téhož Pakuvia syn držel proti otci s Římany, a protož umínil a uložil sobě Hannibale za večeří zamordovati, což byl by i skutečně vykonal, kdyby mu otec jeho nezbránil. Nebo ačkoli věděl, jak jsou velice a nebezpečně všickni od vojska Hannibalova obtížení a znal, že těch něrestí a těžkostí zniknouti a s Římany zase v mír vjíti mohu smrtí Hannibalovou. Však dopustiti toho nechtěl, aby takovým mordem práva pohostinného nepřestoupil a nezrušil.

I hovada své hospodáře milují.

Jest pak taková milá a líbezná věc, když se hospodář a host věrně, upřímně a přátelsky k sobě chovají a mají, že se i některá divoká zvířata nacházela, kterážto z vnuknutí samé[h]o přirození tu ctnost poznala a na sobě p[ro]kazovala. Tak vlaštovice každého roku z jara navracují se do svých hospod a k svým hnízdům. Totéž činí čápi a k svým hospodářům, kteříž jim pohodlí činí, všelikú vděčnost prokazují. Čehož tyto historie potvrzují. V Tarentu[313] hnízdil se čáp na domě jedné vdovy. A když jednou z téhož hnízda čápě ještě holé vypadlo a nohu zlámalo, vdova je uvázala a zhojivší potom preč pustila. Druhé[h]o roku ten čáp zase přiletěl a uzřevší vdovu, ana sedí před domem, spustil se k ní a drahou perlu z hrdla svého na klín její vyvrhl. Potom ukázal jí a omakati dal nohu svou, aby poznala, že jí jakožto vděčný host

Čáp se hospodini své dobrým odplatil.

[309] Troezenští, obyvatelé krajiny Troas v Malé Asii.

[310] Kampánie, oblast na západě jižní Itálie.

[311] Marcus Pacuvius (2. stol. př. n. l.), římský autor tragédií.

[312] Hannibal, kartháginský vojevůdce, v 2. punské válce úhlavní nepřítel Římanů.

[313] Tarent, přístavní město na jihu Itálie.

hospodyni své za dobrodiní takový dar přinesl. V jiném městě při Rejnu[314] čáp hnízdo sobě udělal na jednom domě, jehožto hospodář všeliké pohodlí čápu činil a nedal mu žádné[m]u z čeledi ublížovati. Pročež ten čáp, jak mohl, vděčnost hospodáři svému prokazoval a kdyžkoli zase přiletěl, aneb odletěl, tedy nosem svým zaklepal, jako by hospodáře svého pozdraviti

Jiný příklad o čápu.

p. 574/

aneb s ním se rozžehnati chtěl. Jednou z jara navracuje se k svému hnízdu, vedlé obyčeje velmi radostně se k hospodáři svému před domem ukázal a kořen čerstvého zázvoru před nohy mu upustil.

Píše Appion,[315] velmi učený muž, co se někdy v Římě přihodilo. Když na velikém placu měly hry a kratochvíle strojeny býti, vpuštěno bylo do šraňkův mnoho divokých a litých zvířat, mezi nimiž také i lvové byli, jímžto Římané obyčej měli, dávati k roztrhání chlapy své a služebníky, kteříž pro své nešlechetnosti smrti zasloužili. Mezi těmi nebohými byl nějaký služebník jménem Androdus, ježto od svého pána utekl, ale zase polapen byl. Toho když jeden ze lvův největší a nejhroznější uhlédal, nejprv se jako s podivením zastavil, potom poznenáhlu a tíše k němu šel, jako by ho znal a vrtě ocasem jako domácí oulisný pes, jazykem svým lízal mu ruce a nohy a nedal k němu jiné zvěří přistoupiti ani mu uškoditi, jako by ho brániti chtěl. Čemuž se všecko množství lidu římského nadmíru divilo a císař sám rozkázal k sobě Androda povolati a optati se, odkud by to přátelství mezi ním a lvem pošlo a p[ro]č by mu ta nejlipější šelma odpustila? Na to odpověděl Androdus a učinil zprávu o všem, jak se sběhlo: Když jsem (prý) od pána svého utekl, nemoha déle přísností jeho a ukrutného bití snášeti, obrátil jsem se na pouště, abych aspoň tam života své[h]o ukrátil, a u veliké násilné horko vlezl jsem do jedné hluboké a skryté jeskyně, abych se v ní vychladil. Ale brzo po mně přišel tam lev a uzřev mne, šel upřímo ke mně, velmi pokorně podávaje mi své nohy, v níž

Římané své poběhlce šelmám metali.

Lev se k člověku lísal.

[314] Rýn, řeka pramenící ve Švýcarsku, protékající 6 evropskými státy.

[315] Appiános, řecký dějepisec ze 2. stol. př. n. l., za císaře Hadriána přišel do Říma, působil jako advokát, stal se prokurátorem Egypta.

veliký špičatý trn vězel, jako by mne za pomoc žádal. Tu já vytrhl jsem ten trn a on položiv nohu na klín, ten celý den vedlé mne odpočíval. A tak shodiv lva, bydlel jsem s ním v té jeskyni tři léta pořád a s ním jednoho a téhož pokrmu jsem požíval. Nebo on cokoli zvěři lapal, z té mi co nejlepší kusy přinášel a já nemaje ohně, na slunci jsem je sušil a jedl. Naposledy že mi se jíž stýskalo s tím divokým hovadským životem, ušel jsem z toho místa, když lev na lov odběhl, a odšed odtud za tři dni cesty, jat jsem od vojákův a z Afriky ku pánu svému do Říma přiveden, kterýž mne ihned na smrt odsoudil a lité zvěři k rozsápání dáti rozkázal. A p[ro]tož nemám za jiné, než že to jest ten lev, kteréhož jsem já uzdravil a on pamatuje na mé dobrodiní, nyní tuto vděčnost ke mně, jakožto k hosti a lékaři svému, prokázal. Na takovou zprávu jeho a na žádost všeho lidu Androdus i s týmž lvem svobodný jest propuštěn, vina mu odpuštěna a ten lev darován, kteréhož on na tenkém řemenu uvázaného po všem městě s sebou vodil a lidé potkávajíce ho, peníze mu dávali, říkajíce: Hic est leo hospes hominid, hic est homo medicus leonis.

Člověk zhojil lva a lev choval člověka.

Lev, hospodář člověka.

p. 575/

To jest: Tentok jest lev, hospodář člověka a tento jest člověk, lékař lva. Vide Gellium lib[er] 5. cap[itulum] 14.

Jiný velmi pěkný příklad přívětivosti a vlídnosti k hostem připomíná Livius lib[er] 2. decadis 1. o Hetruscích,[316] kteříž toho času s králem svým Porsennou[317] u města Říma nepřátelsky se položili, chtějíce Římany mocí k to[mu] přinutiti, aby Tarquinia,[318] vyhnaneného krále svého, zase přijali. Ale když Porsenna s svými nic toho dovesti nemohl, syna svého s dílem vojska k dobývání města Aricia[319] poslal. A jakžkoli Aricinští nenadáli se takového proti sobě tažení, však p[ro]to tak zmužile se postavili, a majíce Cumanos[320] na pomoc, tak udatně

Římané i nepřátelům svým hospodu dali.

[316] Etruskové, předindoevropský národ, který sídlil v dnešním Toskánsku.

[317] Porsenna, král z etruského města Clusia, r. 507 př. n. l. se zmocnil Říma.

[318] Tarquinius Superbus, římský král.

[319] Aricia, starobylé město ve střední Itálii.

[320] Kymenové, obyvatelé italského přístavního města Kyme.

na nepřáteli dotřeli, že jsou Hetrusci i s svým knížetem od nich poraženi a na větším díle pomordováni. Kteříž pak utečením hrdla svá zachovali, ti poněvadž nikam blíže neměli a nemohli, odpolu nazí a bez braně do Říma přitáhli, kteréžto Římané přívětivě a dobrotivě přijali a netoliko je sem i tam do hospod rozdali, ale také raněné uvázati a hojiti a všelijaké pohodlí jim činiti rozkázali. Z nichžto mnozí potom zhojivše se zase domův se navrátili a takové dobrodiní Římanův po vší Hetrurii oznamovali a rozhlašovali. Jiní opustivše svou vlast, přáteli i sousedy, v Římě sobě byt oblíbili, jímžto místo k bydlení dáno, kteréž potom Thuscum vicum jmenovali. Tak Římané svým vlastním úhlavním nepřátelům, kteříž je málo před tím vojensky oblehli, v jejich potřebě a nouzy hospodu u sebe dali a všecko dobré přátelství jim prokázali.

Mor v městě vlídností k hostem utrotili.

Též se přihodilo, že některého času v Římě byl náramně veliký mor, kterýžto povstal z nepočasí předešlé zimy aneb z jiných příčin. Tu duum viri neb dva páni nemohli p[ro]ti to[m]u žádné jiné rady najíti, než aby obecný hostinský dům v městě vystavěli, v něm tři stoly slavně připravili a bohy Apollina,[321] Merkuria,[322] Herkulesa,[323] Neptuna,[324] Junonem a Dianu[325] jako hosty pozvali a tudy je v hněvu jejich ukrotili. Příkladu dvou panův následujíce jiní měšťané, otevřeli také své domy a na stoly rozličné pokrmy a nápoje postavili, zůvíce k sobě do hospody známé i neznámé, přáteli i nepřáteli a všeliké dobré přátelství jim prokazujíce, anobrž i vězně z vazby a žaláře propustili. Z čehož rozuměti, že za to měli Římané, že žádné větší líbosti učiniti bohům nemohou, jako když by lidem přespolním hospodu u sebe dali, je nakrmili, napojili a jinák dobrotivě s nimi nakládali [etc].

Naposledy ještě jednu historii přivedu, kterouž poznamenal Livius lib[er] 5. decad[a] 3. o nějakém rytíři římském, jemuž jméno

[321] Apollón, řecký bůh světla, života a věštby.

[322] Merkur, římský bůh obchodu a zisku.

[323] Herkules, největší antický řecký hrdina.

[324] Neptun, římský bůh moře.

[325] Diana, římská bohyně světla a života, bohyně měsíce a ochránkyně žen.

bylo T. Quintius Crispinus. U to[h]o v Římě, dokudž ještě Campani[326] od Římanů neodpadli a jim se nezpronevěřili, byl hospodou a v nemoci se hojil nějaký Badius rodem z Kampanie, odkudž netoliko známost mezi nimi povstala i obzvláštní přátelství, původ a začátek

Historia o nevděčném hosti k svému hospodáři.

p. 576/

svůj vzalo. Neb mu Crispinus veliká dobrodiní a pohodlí v domě svém činil. Když tedy potom Campani odstoupili od Římanů k Annibalovi a za tou příčinou Římané s válečnou mocí na ně táhli a město Capuam[327] oblehli, Badius řečený přijel až k ležení římskému a rozkázal sobě vyvolati Krispína, jako by s ním nětco tejného mluviti chtěl. Crispinus naděje se, že žádá promluvení přátelským a tovaryšským během, vyšel k němu a odvedl se s ním na stranu, nic neváže toho, že jest jeden z úhlavních nepřátel, ale nadáv se, že pamatovati bude, kterak jest u něho hostem byl a jak jsou spolu přátelsky živi byli. Ale Badius místo pozdravení řekl k němu: Krispíne, pobízím tě k boji a vsednouce na koně, sami dvá koštujeme, kdo z nás jest lepší a statečnější rytíř. Na to Crispinus odpověděl: I já i ty, obá dosti máme nepřátel, na kterýchž můžeme statečnosti své dokázati. Ale já od tebe by se i v bitvě se mnou setkal, chtěl bych se uchýliti a tebe minouti, abych ruky své krví hostě svého neokrvavil a proti hostinskému právu neučinil. A obrátiv se, jel od něho preč. Badius slyše to od něho, byl zůřivější, haněl Krispína jako nesmělého, strašlivého a nestatečného muže, poněvadž by se s ním potkati a bíti nesměl a toliko tím že jest u něho hospodou byl, svou ženskou mysl a nestatečnost zakrýti chtěl. Nebo (prý) já nejsem více tvým hostem ani ty mým hospodářem, ale i ty mým i já tvým nepřítelem. Z čehož rozuměti j[es]t, že se mne bojíš a dostáti mi nesmíš. Ježto každý to souditi může, poněvadž jest obecné přátelství mezi Římany a Kampany přestalo, že také mezi námi oběma obzvláštní spříznění jest vyzdvíženo. A protož aby se vždy ničímž vymluviti neměl, já teď přede všemi, ať oboje vojsko slyší, vypovídám tobě hostinství a potud nechci býti, a nejsem tvým hostem, nemám s tebou

Host hospodáře k bitvě pobídl.

A všecko přátelství mu vypověděl.

[326] Kampánští, obyvatelé Kampánie na Apeninském poloostrově.

[327] Capua, italské město ležící v Kampánii.

žádného stovaryšení ani spříznění, nebo žádného spřátelení býti nemůže hosti s nepřítelem tomu, jehož on vlast vybojovati umínil. Jsi-li tedy muž, žeň se mnou. Crispinus dlouho k tomu přivoliti nechtěl, až ho tovaryší jeho přinutili, aby po své poctivosti stál a toho Kampana honosnou pýchu a marné pohrůžky zkrotil a chlouby je[h]o mu ukrátil. Tak on přinucen jsa, šel k purkmistrům, aby jim to oznámil, a žádal, aby mu se krom veřejné bitvy s nepřítelem potkati a bíti dovolili. Což když mu povoleno bylo, přistrojil se, vsedl na svůj kůň a zejména Badia zavolav, k bitvě ho pobídl. Aniž Badius dlouho meškal, ale Crispinus tak se s ním zmužile potkal, že ho i s koněm porazil a nad pavézou levé rameno dřevcem mu naskrze prohnal a poté sám také z koně skočil, aby nepřítele na zemi ležícího dobil a zamordoval, čehož by dovedl, kdyby Badius rychle se zhůru nevztyčil a nechav tu koně, se vším rystuňkem k svým tovaryšuom neutekl. Crispinus vzav koně i zbroj nepřítele svého jako

Věrný hospodář nevěrné[h]o hostě přemohl.

p. 577/

jisté znamení a duovod vítězství, navrátil se do svého ležení a netoliko získal sobě chválu ode všech, ale také poctivě od hejtmanuov darován.

Jest také paměti a chvályhodná věrnost onoho hospodáře velikého pána v Hispanii,[328] kterýž Vibius Paciacus sloul, jehožto pilností a vlídnou přívětivostí M[arcus] Crassus[329] osm celých měsícův skrýval se v jedné hluboké jeskyni před [Gaiem] Mariem.[330] Nebo když napospěch s desíti tovaryši svými do jedné jeskyně utekl, on netoliko tejně mu se tam schovati dal, ale každého dne po svém nejvěrnějším služebníku jídlo, pití i jiné všelijaké potřeby mu posílal, takže ani ten jistý služebník o tom nevěděl, kdo ty věci preč bere, kteréž on na to místo, kdež mu poručeno bylo, donášel.

Jiný příklad věrné[h]o hospodáře.

[328] Hispánie, tj. území Pyrenejského poloostrova, hlavně Španělsko.

[329] Marcus Licinius Crassus (1. stol. př. n. l.), římský vojevůdce a konsul, s Caesarem a Pompeiem uzavřel „spolek tří mužů“ pro vzájemnou pomoc k dosažení politické moci.

[330] Gaius Marius, římský vojevůdce, politik a konzul.

K[rál] Prusias nezdržel víry svému hosti.

Ale taková chvála nepřipisuje se Prusiae[331] králi Bithyniae,[332] k němuž Annibal utekl a od něho jako milý vděčný host přijat byl. Ale když k němu Q[uinctius] Flaminius[333] z Říma přijel a s pilností při něm toho hledal, aby mu Annibale, jakožto úhlavního nepřítele Římanův v moc vydal, byl by to nevěrný hospodář a král proti své připovědné víře učinil, kdyby toho byl sám Annibal nepředešel a jedem smrtedlným samého sebe neotrávil. Nebo tato byla jeho poslední slova: Liberemus diuturna cura Populum Romanum, quando mortem senis expectare longum censent. Nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoq[ue] Flaminius victoriam feret. Mores quidem Populi Romani quantum mutaverit, vel hic dies argumento erit. Horum patres Pyrrho regi, hosti armato, exercitum in Italia habenti, ut a veneno caueret, praedixerunt, hi legatum consularem, qui autor esset Prusiae per scelus occidendi hospitis, miserunt. Livius lib[er] 9. decad[a] 4. To j[es]t: Zbavme Římany dlouhé starosti a péče, poněvadž se jim zdá dlouho čekati na smrt starého a věkem sešlého. Však ani velikého ani chvalitebné[h]o vítězství neodnese Flaminius, že jest nebranného a vyzrazeného Annibale přemohl. Ale obyčeje starých Římanů jak jest proměnil, dnešní den za důvod bude. Otcové jejich krále Pyrrha[334] nepřítele zbrojné[h]o a vojsko ve Vlaších majícího vystřáhli, aby se před jedem opatroval. Tito pak legáta jednoho z pánův radních vyslali, kterýž by Prusiam na to namluvil, aby hostě svého zrádně a nešlechetně zamordoval. Potom proklínaje krále Prusiam i království je[h]o a bera sobě za svědky bohy, mstitele hostí, že jest mu víru a glejt hanebně zrušil, napil se jedu a umřel. To příklad nevěry hospodáře k hosti svému. Již také tuto položím pamětihodný příklad nevděčnosti a nevěry, kteréž host k hospodáři a dobrodinci svému dokázal.

Annibal na Římany naříká.

Annibal se jedem otrávil.

[331] Prusias, král v Bithýnii, který poskytl azyl Hannibalovi.

[332] Bithýnie, malá země v severozápadní Malé Asii.

[333] Flaminius Titus Quinctius (2. stol. př. n. l.), římský vojevůdce.

[334] Pyrrhos (319 – 272 př. n. l.), král kmene Molossů, zdatný vojevůdce, nepřítel Římanů.

Historia o nevěrném hosti.

Filip, král makedonský, jednoho z dvořanův po nějaké potřebě odeslal. To[m]u, když na moři tápal, pomohl nějaký dobrý člověk,

p. 578/

kterýž tu blízko moře obydlí své měl, a přejav jej na loďku, uvedl do své[h]o dvoru a jakéž mohl, pohodlí mu činil, a když okřál po třicíti dnech, přátelský od sebe propustil, dav mu ještě na cestu některý groš, nač by se domův navrátiti mohl. On navrátiv se k králi, vypravoval mu, v jakém nebezpečenství na moři byl a kterak ztrativ všecky věci, bezmála sám neutonul. Ale však dobrodiní hospodáře svého zamlčel. Král připověděl, že mu to milostí svou štědře vynahraditi chce. Dvořenín vzav příčinu z královského zakazování, pověděl, že jest spatřil při břehu mořském dvůr a popluží, protož že prosí, aby mu je král za službu jeho milostivě darovati ráčil. Král snadno tomu dovolil a poručil Pausaniae[335] hejtmanu, aby toho dvořenina v takový grunt uvedl a jemu jej k jmění a vládnutí odevzdal. Ten nebohý dvořák za dobrodiní své vystrčen jsa z statečku svého od nevěrného hostě, utekl se k králi a dal mu o tom zprávu, co jest dobrého služebníku jeho u veliké potřebě a nouzi učinil a kterak on, maje mu se dobrým odplatiti, ještě ho z statečku a vlastního gruntu jeho nenáležitě a nespravedlivě vystrčil. To vyslyšav král Filip, náramně se rozhněval a ihned povolav téhož dvořenina, rozkázal mu na čele cejch aneb znamení vypáliti, těmito slovy: Hospes ingratus. To jest: Nevděčný host.

Nevděčný host.

Pocestných přijímání veliká ctnost.

Jak pak veliká jest ctnost, dobrovolné a přátelské přespolních a pocestných hostí přijímání a bídným, neznámým a vyhnaným lidem, zvláště těm, ježto peněz na cestu nemají, pohodlí činění, to se znamenati může z těchto starých veršuov latinských, kteříž někdy v Konstantinopoli na špitále napsány byly.

Qui prius errabas tota male notus in urbe,
sive solo venias advena, sive salo.
Ponito nunc curas, metus exulet anxius, [et] nunc
siste pedem, domus est ecce parata tibi.
Tecta tamen si forte velis cognoscere, quisnam

[335] Pausanias, spartský král v letech 480 – 467 př. n. l.

struxerit haec primus? Praesul erat pharies.

Nápis špitálu lidí p[ře]spolních.

To jest: Kdožs prvé neznámý bloudil zde v městě
buď žes po moři přišel, neb po cestě.
Odlož strachu, péče i starosti,
zůstaň zde, máš míti všeho dosti.
Neb dům tento vystaven jest pro hosti,
aby v něm pohodlí brali s vděčností.

Hostem bez rozdílu dobře činiti náleží.

Totéž ukazují poněkud tito dva veršové, na témž místě napsaní, kterak jsou staří rádi přijímali k sobě lidi přespolní a jim dobře činili, a to bez rozdílu a patření na osoby, poněvadž všickni přespolní

p. 579/

a pocestní zároveň takových dobrodiní a pohodlí potřebují.

Civis [et] hospes eris gratus, nam qualis [et] unde
Natus est, hospitiis quaerere iura vetant.

A Cicero velmi chválí hospitalitatem, to jest přívětivost k hostinským lidem, kdež takto napsal: Recte etiam a Theophrasto est laudata hospitalitas. Est enim (ut mihi quidem videtur) valde decoru[m], patere domos hominum illustrium, illustribus hospitibus, idq[ue] etiam Reipub[licae] est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in urbe nostra non egere. Est etiam vehementer utile iis, qui hoste multum posse volunt, per hospites apud externos populos valere opibus [et] gratia. To jest: Přátelské a ochotné hostí přijímání a ctění slušně a náležitě schvaluje se od Theofrasta.[336] Nebo zajisté (jakž mně se vidí) velmi poctivá jest věc a netoliko ozdobuje město a obec, ale také slouží k dosažení chvalitebného jména u cizích národů, když domové slavných lidí otevříni a svobodní jsou slavným a počestným hostem a lidé přespolní žádného nedostatku strany té štědrosti netrpí [etc]. Týž Cicero chválí Filodoma[337] pro jeho k hostem přívětivost a praví, že jest u Římanuov vždycky za nejcitedlnějšího hostí a nejvlídnějšího k lidem přespolním jmín a držán byl. Tak napsal Pontanus:[338] Est autem non

Okrasa města jest vlídnost k hoste[m].

[336] Theofrastos z Lesbu (asi 372 – 287 př. n. l.), filozof, žák Aristotelův.

[337] Filodemos z Gadar (asi 110 – 40/35 př. n. l.), filozof a básník.

[338] Giovanni Pontano (1426 – 1503), neapolský státník, básník a historik.

modo privatorum civium, verum etiam urbium ipsarum summa laus, privatas domos patere peregre venientibus. To jest: Veliká pochvala jest netoliko měšťanův, ale i vší obce, když domové jejich otevříni jsou příchozím a přespolním lidem. A Sabellicus: Ten člověk mnoho činí a dává, kdož, pokudž na něm jest, ochraňuje hosti před hanbou a křivdy jim činiti nedopouští. Ale mnohém více ten, ježto za ně své[h]o vlastního pokladu nasadí a raději domu svému dá uškoditi nežli hostem. Kdož pak pro své[h]o hostě na smrt se vydává, ten j[es]t ze všech největší chvály hoden. Což učinil Cerbonius,[339] biskup Populoniae. Ten že nechtěl svých hostí králi Totilovi[340] pronésti a vyjeviti z rozkazu ukrutného krále, medvědům k roztrhání dán byl, kteřížto však nic mu neublížili, takže se král styděti musil, ukrutenství své provoditi nad tím, jemuž i nejlitější šelmy odpustily a neuškodily.

Jaká vlídnost k hoste[m] nejchvalitebnější.

Ještě tuto připomenu některým národův obyčeje a zvyklosti, kteréž oni při hostech a přespolních lidech zachovávali a potom, navrátě se zase k obecným hospodám, konec této kapitole učiním. Mezi Indiány takové bylo právo, že žádný cizozemec přes tři dni nesměl na jednom místě pohostinu býti a meškati se. To pak proto nařídili, aby jejich měšťané a lidé z dalšího tovaryšství cizích obyčejův a mravův ani krojův na se nebrali a jim se neučili. Lucani[341] přísně trestali ty, kteříž přespolním lidem po západu slunce hospody odepřeli a přijíti jich nechtěli, by ti pak i neznámí byli.

Obyčeje některých národů při ctění hostí.

Indi.

Lucani.

p. 580/

Totéž zachovávali sousedé jejich Calabri,[342] že jsou cizím a vandrovním lidem rádi a všelijak přátelsky hospody dávali.

Calabri.

Staří Němci u veliké poctivosti a vážnosti mívali ius hospitii, to j[es]t právo pohostinné, a takto to[mu] nákloni byli, za největší hřích drželi, když kdo těm, ježto s ním někdy stolili aneb spolu s nim obětovali, žádosti jejich odepřel, aneb dvéře před nimi zavřel.

Němci.

[339] Cerbonius, biskup v italské Populonii.

[340] Totila, ostrogótský král v letech 541 – 552 n. l.

[341] Lukánové, obyvatelé krajiny v jižní Itálii.

[342] Kalábrové, obyvatelé Kalábrie na jihu Itálie.

Když za času krále Busiridis[343] v Egyptě za devět let veliké sucho bylo a vody se nedostávalo, přišel jeden k králi jménem Thrasius a poradil mu, aby bohům lidí přespolních a hostí příchozích obětoval, že tudy země jeho dostatek vody míti bude. Ale Busirides začal nejprvé na tom rádci a obětoval ho. Potom když v tom bezbožném předsevzetí trval a jiné také po něm přespolní lidi týmž způsobem obětoval a mordoval, naposledy přišel na ně[h]o Herkules a zaplatil mu tak, jakž on jiným činíval, to jest, zamordoval ho.

Kr[ál] Busiris hosti mordoval.

Když Magarentští[344] a Korintští někdy s sebou válku vedli, píše se o nich, že jsú zajaté vězně z obojí strany tak dobře chovali, nejinák než jako by ne nepřátelé ale iure hospitii spolu spřízněni byli. Neb ten obyčej býval, že jeden každý na těch místech, kdež co činiti měl, aneb nějaké handle vedl, míval svého jistého obzvláštního hospodáře. A takové ius hospitii aneb právo hospodáře a hostě, bylo od starých předkův, jako nějaké zvláštní spříznění a přátelství vysoce a draze váženo, takže i Jupiterovi dali to příjmí, aby sloul Xenius[345] a ctili ho jako nějaké ho patrona a ochránce takového přátelství.

Ani nepřátelé nerušili sobě hostinské[h]o práva.

Heraclides píše o Amfitenských, že jsou tak pobožný a nevinný život vedli, že se žádných dveří, by pak otevřené byly, nedotkli a ničímž nehýbali. A zmínku činí o jednom přespolním člověku, že jeda skrze město jejich, koupil sobě konev vína, ale pospíchaje svou cestou, protože šíf byl nahotově, nechal nětco toho vína v konvi státi a žádnému ho nedal, aniž o něm co poručil. Toho vína jeho žádný nedopil, ale za dlouhý čas, až do druhého jarmarku, jest mu bezevší škody a újmy schováno a když zase přijel, navráceno.

Amphitenses spravedliví a nevinní.

Lucullus[346] obzvláštní jméno a pochvalu měl z toho, že se k lidem cizím a přespolním, zvláště pak k Řekuom, přívětivě, přátelsky a ctitedlně vždycky ukazoval a choval, takže duom jeho byl jako

Lucullus rád ctil hosti.

[343] Búsíris, syn boha Poseidóna, nelidský král egyptský, obětoval všechny cizince, kteří přišli do jeho říše.

[344] Megarentští, obyvatelé řeckého města Megara.

[345] Tj. přátelský dar.

[346] Lucullus, římský konzul v r. 74 př. n. l., proslulý boháč.

outočiště a jistá hospoda učených lidí, kteříž z řeckých zemí přicházeli. Nebo předkové náši (dí Pontanus) ius hospitii v jeho vážnosti bez přerušení zachovávati hleděli. Jako Philippus Maria,[347] kníže mejlandské, netoliko přívětivě a laskavě choval se k cizím přespolním lidem, ale také poctivým a dobrým lidem, kteréž v okolních městech a místech Vlaské země býti věděl, knížetcí a slavné dary posílal.

Filip, kníže mejlandské.

Cimon Athenienský obzvláštní a svůj vlastní dům k obecné

p. 581/

hospodě oddal a nařídil, do kteréhož svobodno bylo jíti přespolním i měšťanům, cizím i domácím, dopustil také každé[m]u užitky z svých polí a dědin sbírati a bráti, žádný den neminul, aby hostí v domu svém neměl. Protož poëta Cratinus[348] nazval ho nejpobožnějším a nejpřívětivějším ctitelem hostí. A Critias[349] tyran, když sobě vinšoval Skopaderovo[350] bohatství a Agesilaovo[351] vítězství, přiložil k tomu a Cimonovu přívětivost a vlídnost. Nebo i starodávní zvyklost a snažnost města athenienského v ochotném a laskavém ctění hostí, musila Cimonově štědrosti ustoupiti a vrovnati se jí nemohla. Lychas, spartánský měštěnín, také veliké slovo měl, a to za žádnou jinou příčinou, než že při turnajích a hrách přespolní lidí k sobě vzával a hospodu jim u sebe dobrovolně dával.

Cimon Athenienský nikdá bez hostí nebyl.

Lychas Spartánský.

Ale ač se při zavírce této kapitoly zase k prvnější řeči o obecných hospodách a domích hostinských, kdež obyčejně přespolní a vandrovní lidé svého přeležení a noclehu hledati musejí, navrátím, vídí se za potřebné i to připomenouti, že ku povinnosti pánův zemských a správcův městských přináleží, pilně k tomu příhlédati a to bedlivě opatrovati, aby přes svět pracující lidé, buďto jízdní aneb pěší, netoliko ochotně a vděčně do hospod přijímání byli (poněvadž žádný domu

Správcové do hostinských domův přihlédati mají.

[347] Filippo Maria Visconti (†1447), milánský vévoda.

[348] Kratinos (asi 484 – 421 př. n. l.), řecký básník, kritik politických poměrů.

[349] Kritias (asi 460 – 403 př. n. l.), aristokrat, odpůrce demokracie, členem kolegia tzv. třiceti tyranů po peloponéské válce.

[350] Skopás, významný řecký sochař a architekt ze 4. stol. př. n. l.

[351] Agésiláos (444 – 360 př. n. l.), spartský král, úspěšně válčil proti Peršanům.

svého aneb hospody s sebou nositi nemůže), ale také aby jeden každý vedlé řádu, stavu a povolání svého náležitě opatřen byl, pohodlí volně za své peníze užíti mohl a hospodářové aby hostí na placení nepřetahovali a hůře než na silnici aneb v lese neloupili a nedřeli. Takové bedlivosti správcův přivedu jeden příklad města řečeného Arnstat[352] v Duryňské zemi.[353] Tam když se Léta Páně MDXXXIX Příklad na ouřadu města Arnstatu. někteří kurfirstové, knížata, hrabata a vyslaní z mnohých měst sjeli a za několik nedělí pospolu trvali, ouřad toho města poslal do všech hospod, aby se hostí a vyslaných tázali, také li se jim za peníze jejich náležité pohodlí děje a nepřejímali jich hospodáři na placení. Nebo pokudž by toho co bylo, chtěli by to k nápravě přivésti a hospodáře pro takovou nepravost slušně ztrestati. Toho příkladu měli by spravedlivě všickni správcové v městech následovati, kteréhož jsem já nemohl pominouti, abych tuto nepřivedl ku poctivosti a pochvale těch dobrých lidí, a to obzvláštně za těmito dvěma příčinami. Jedno, že mnozí Duryňkům[354] Duryňská země úrodná a hojná. za vinu dávají, že by nepřívětiví k hostem byli a nerádi jich přijímali, čehož jsem jinák zkusil a vím o tom, že v zemi Duryňské každý netoliko hospody, ale i jiných potřebných věcí za své peníze laciněji a v mírnější ceně než na jiných mnohých místech, a to pro hojnost a ourodnost země, dojíti muože. Druhé, že ačkoli nemálo jsem býval v mnohém větších a bohatších městech, však jsem nikdež takové rozšafnosti a bedlivosti nepoznal, ale téměř všudy to[h]o

p. 582/

toliko lidé a pilností hledí, aby hosti své, co nevýše mohou, v placení přetahovali a přejímali. A stěžuje-li sobě kdo co toho do hospodářův, vrchnost málo se toho chápá, ale zůstavuje to při tom a nemá na to žádného obzvláštního pozoru a zření.

Z toho pochází, že se mnozí hospodářové nacházejí, kteříž vědí a Dravost mnohých hospodářů. již svůj počet udělali, co u nich host protráví a utratí, prvé než on

[352] Arnstadt, starobylé město v Durynsku ležící 15 km jihozápadně od Erfurtu.

[353] Durynsko, historcká část území v dnešním Německu mezi řekou Víravou a Sálou, pojmenované podle kmene Durynků.

[354] Durynkové, příslušníci západogermánského kmene.

do brány města vjede, již pak jez on a pí mnoho aneb málo, nicméně dáti musí, co a jak mnoho hospodář chce, kterýž mu ještě k tomu ani dobrého slova nepodá. Někteří pak tak duomyslní jsou a vtipní, že se u nich časem i hosté ztracují, takže o nich žádný věděti nemuože, kam jsou se poděli. A takoví slouti mohou a jsou opravdoví Lycaones, to jest svých hostí žroutové. Nebo píší poetové, že v Arkadii bydlel nějaký hospodář jménem Lycaon. [355] Ten hosti své co na šlachtatě mordoval, pekl, vařil a žral. To když se doneslo Jupitera, nechtěl tomu věřiti, až by toho sám pravdu zkusil, protož přistrojil se jako pocestný a host, aby ho Lycaon tudíž zamordoval a snědl, kdyby se byl na paměti neměl a před ním neopatřil. Za kteroužto příčinou proklel ho Iupiter, že se v hltavého vlka obrátil. A píše Pausanias, že to není žádná báseň, ale opravdová historia, kteráž se za jeho času v skutku a v pravdě přihodila a zběhla: Eo enim tempore, inquit, propter iusticiam, [et] pietatem homines Deoru[m] hospites erant [et] convictores, qui viri erant boni, iis euidenter Dii honorem habebant, at iniuriis irascebantur. To jest: Nebo za těch (prý) časuov bohové hosté bývali lidí spravedlivých a pobožných a s nimi stolívali, a kteříž dobří muží byli, těm obzvláštní poctivost činili, ale na nespravedlivé a křivé lidi se hněvali. Jakž jest koli, buďto že jest důvtipně smyšlená báseň aneb v pravdě stalá historia, však vždy skrze ni vymalovati chtěli poetové takové zlé a nešlechetné hospodáře, kterak s svými hostmi nenáležitě a neslušně nakládají a že vrchnosti povinny jsou na takové hospodáře bedlivý pozor a zření míti, aby jim toho nepřehlédali, ale skutečně a přísně je trestali, jakož Jupiter Lykaonovi učinil. A jest v pravdě jeden nematný a neposlední kus ten, kterýž k dobře nařízené policii náleží, jest také veliká potřeba, aby se to nezanedbávalo. Nebo nestane-li se toho, nebude město a obec bez mnohé pomluvy. Nejvíce pak to se má vážiti, že host svěřuje hospodáři svého vlastního hrdla i statku. Kdež tedy není té rozšafnosti a řádu, aby se hospodáři od vrchnosti vyměřilo a uložilo, jak hosti šacovati a co v jakých penězích počítati má, tu dření a loupení přespolních lidí žádného konce ani míry nebude. Ježto mnohý hospodář

Lycaon hosti své zžíral.

Bůh miluje lidi spravedlivé.

Nyní více se Lykaonů nachází

Host se svěří hospodáři.

[355] Lykaon, arkadský král, velmi krutý muž.

málo hostí poctí, ale na větším díle slovy je nakrmiti hledí, čehož příklad

p. 583/

tento mně známý přivedu. Byl hospodář v městě, k němuž jednou hosté přijeli. On seznav je býti učení luterianského, mluvil s nimi mnoho o svatém evagelium, jak by spasitedlné a milosti plné učení bylo, ale vedlé toho málo hostem co dobrého jísti a píti dal. Potom když k počtu přišlo a hosté chtěli svou cestou jeti, nezapoměl hospodář své křivdy a dosti draho jim oběd početl. Z čehož jeden z těch hostí příčinu vzal, že pod zdvořilým žertem promluvil k němu a řekl: Pane hospodáři, vy nejste dobrým evangelitským kazatelem. Hospodář, domnívaje se o sobě, že o písních tak mnoho mluviti může jako třebas jeden, otázal se, proč by to bylo? Odpověděl host: Praví evangelitští kazatelé káží a předkládají svým posluchačům nejprvé zákon, aby je předěsili a ku poznání hříchův přivedli, potom pak těší je zase slovem božím a s[vatým] evangelium. Ale vy nejprvé mnoho jste nám mluvili o svatém evangelium, kterak by potěšitedlné učení bylo, potom jste nám velmi málo od jídla a pití dali. Nyní pak teprv příliš děsíte nás a strašíte nemírným počtem vaším a drahým placením. A s tím jel odtud dále s tovaryši svými.

Hospodář krmil hosti kázáním.

Kázání evangelium jaké.

Jsou pak tyto obzvláštní příčiny, pro kteréž všickni lidé a obzvláštně křesťané, vlídnost a přívětivost jest částka přirození naše[h]o. Nebo od vlídnosti lidé slovou, a tak kdož nejsú vlídní, nemohou slušně lidé slúti. Sem přináleží p[ro]povědění s[vatého] Augustýna: Ille homo dicitur humanus, qui se homine[m] exhibet, [et] suspicit hospitio homine[m]. To j[es]t: Ten člověk slove vlídný, kterýž se lidsky ukazuje a přijímá do domu své[h]o člověka. Druhé, života našeho způsob k to[m]u nás vede. Všickni jsme na to[m]to světě příchozí a hosté. Tak Abraha[m] pověděl I. Mojž[íšově] XXIII.: Přespolní jsem a příchozí. Tak i Jakob[ova][356] XLVII.: Dnové putování mé[h]o sto a třiceti let. Cicero velmi pěkně napsal: Ex hac vita discedo, tanqua[m] ex hospitio, natura n[obis] co[m]morandi locu[m], no[n]

Lidem vlídnost přirozená.

Lidé na to[m]to světě pohostinu.

[356] Jakub, jeden z 12 apoštolů.

habitandi dedit. To j[es]t: Výjdu z tohoto života jako z hospody, neb mi zde Bůh toliko podružství na čas p[ro]půjčil a ne věčné[h]o bytu. Protož rádi přijímejme hosti, poněvadž sami také hosté jsme. Třetí má nás k té ctnosti ponoukati odplata, totiž království nebeské a věčná čest mezi svatými anjely a volenými božími, kterúž Pán Kristus tak štědře věrný[m] zaslibuje, že ani truňku studené vody bez odplaty nechati nechce. Ale ještě většího dobré[h]o naděje v tom skrytá j[es]t. Přijímáš člověka, co pak kdyby pod tím nětco důstojnějšího se krylo? Tak Lot přijal k sobě lidi, jakž mu se zdálo, ale v pravdě byli anjelé. Abraham nadál se, že k sobě přijímá tři muže přespolní, ale viz věc předivnou, Bůh j[es]t, kteréhož přijímá a ctí. Jaká poctivost? Jaká čest? Boha míti hostě v svém domu a s anjely se míle stovaryšiti? Co proti to[m]u

Někteří v hostech přijali anjely i Boha.

p. 584/

bohatství Krésovo?[357] Co rozkoše Sardanapálovy?[358] Co panství Alexandrovo? Zhola v ničemž vrovnati se nemůže. A protož napomíná s[vatý] Pavel k Židům v XIII. ka[pitole]: Na přívětivost k hostem pamatujte, nebo skrze ni někteří nevědomě přijali k sobě anjely. Ale i syn boží, Pán Kristus, přijat bývá. Což bychom koli z nejmenších jeho jednomu učinili, to sobě připisuje syn boží, řka: Kdož vás přijímá, mne přijímá. Kdožkoli mne přijímá, přijímá toho, jenž mne poslal. Tak tedy v osobě chudého člověka přijímán bývá Kristus, v Kristu pak otec nebeský, stvořitel všech věcí. Čemu se z toho učíme? Že jakož v chudém člověku přijímá se Kristus, tak se obávati, aby v témž chudém nebyl od nás vystrčen. Co nám může býti hroznějšího, co strašlivější[h]o, jako když se nám ukáže, že jsme příchozího Krista v osobě člověka chudé[h]o od sebe vysrčili a do domu přijíti nechtěli? O čemž svatě nás napomíná Augustýn, řka: Disce Christiane, sine discrimine exhibere hospitalitatem, ne forte cui tu domum clauseris, cui humanitatem hagaveris, ipse sit Christus. Melius igitur est malum etiam sub specie boni recipere, quam bonum excludere, melius fertur malus, quam excludatur bonus, tolerbilius est ingratum recipere, quam

Kdo chudé přijímá, Krista přijímá.

V chudých Kristus bývá potupen.

[357] Kresilas, řecký sochař v 5. stol. př. n. l.

[358] Sardanapallos, assyrský král v letech 668 – asi 631 př. n. l.

Christum excludere. To jest: Uč se křesťane bez rozdílu osob přívětivosti k hostem dokazovati, aby snad ten, před nímž by ty dům zavřel, k němuž by vlídnosti neprokázal, nebyl sám Pán Kristus. Lépeť jest zlého přijíti, než dobré[h]o vystrčiti, lépe snášín bývá zlý, než vystrčín dobrý, snesitedlnějiť jest nevděčného do domu přijíti, nežli Krista vystrčiti. Čtvrté příkladové svatých patriarchův a jiných pobožných lidí, též i počestných pohanův k témuž nás ponoukati mají, abychom té ctnosti pílni byli, o nichž již nahoře dosti obšírně oznámeno. Ačkoli pak mohlo by se mnohém více příčin shledati, proč by křesťané té ušlechtilé a Bohu milé ctnosti zanedbávati neměli, však na těchto při konci této kapitoly oznámených, na ten čas nechť jest dosti. Již pak dále jiné kapitoly položíme.

Svatí rádi hosti přijímali.

Kterak se staří v jídle, pití a oděvu střídmě a mírně chovali. A čemu se z toho naučiti máme.

Kapitola dvanáctá

p. 585/

Nachází se onde i onde v historiích a jiných učených spisích mnoho znamenitých, hodnověrných svědectví a důvodův o tom, kterak jsou se staří lidé v jídle, pití a oděvu velmi střízlivě, střídmě a mírně chovali. Až i v některých místech a obcech ženské[m]u pohlaví vína pití zapověděli a kteréž v tom postíženy byly, že by víno pily, ty nejinák trestali, než jako by se manželům svým zpronevěřily a cizoložstva dopustily. Za kteroužto příčinou ten obyčej byl u Římanů, že přátelé příbuzní i krevní, strejcové a švagrové, netoliko přítelkyně své ženy pozdravovali, ale i políbení jim dávali, aby tudy poznati mohli, zdali jsú víno pily a zdali z nich víno smrdí. Nějaký Egnatius[359] manželku svú kyjem zabil, že z sudu víno točila a pila a mordu toho od krále Romula[360] jest očištěn. Jinou paní, že muži své[m]u váček otevřela, v němž klíče byly od sklepu vinného, přátelé její hladem umořili. Ale o tom šířeji položeno v knize druhé. Týmž způsobem Massilienses,

Staří žená[m] vína nedávali.

Muž ženu zabil, že víno pila.

[359] Egnatius, latinský básník z 1. stol. př. n. l.

[360] Romulus, bájný zakladatel Říma.

Milesii[361] a jiní cizokrajní národové ten obyčej mívali, že se ženy jejich od všelikého vína zdržovati a samu toliko vodu píti musily. To pak bezpochyby činili, aby manželky jejich v hříchy a hanebnosti neupadaly. Nebo obyčejně od opilství nejbližší stupeň nestřídmosti bývá k neřádné žádosti a chlípnosti. Proximus a libero patre intemperatiae gradus, ad inconcessam venere esse consuevit. Valer[ius] Max[imus][362] li[ber] 2. ca[pitolum] 1. Netoliko pak ženy, ale i muži musívali se zdržovati od vína, zvláště dokudž třicíti let z stáří nebyli. Služebníci pak ti po všecken čas života své[h]o nesměli žádné[h]o vína píti, leč toho času, když bohům obětovati měli. Pročež také staří nepotřebovali tak mno[h]o vinic jako my. Nebo nyní všickni vesměs, kdo jen chce a může, beze všeho rozdílu víno pijí, netoliko ženy a muží, služebníci a děvky, ale i ty malé děti v kolébkách učí se netoliko vína píti, ale i opíjeti a ožírati, prvé nežli dvou aneb tří let dojdou, totiž aby hned z mládí zvykaly, aby se jim hlava tvrdila a poto[m] jich, když k letům příjdou, po opilství nebolela. Jakož napsal p[an] Bohuslav Hasištejnský,[363] že za paměti otce je[h]o byl nějaký comes goriciae jménem Oldřich,[364] kterýžto děti své ze sna buditi rozkázal a píti přinutil, maje za to, že by nebylo slušné, aby se bez žízně vyspati měly. A Silvius[365] v české kronice píše o jednom pánu českém, že syny své maličké v kolébce malvazím a jiný[m] silný[m] pitím napájel, aby se jim hlavy hned z mládí stvrdili a poto[m] z nich tim trvánlivější a zmužilejší pitelé byli. A protož není divu, že se vinic dostatku vysaditi a nadělati nemůže, jakžkoli dělání rolí a dědin tudy se zmenšuje a na těch místech nejednou vinice se vzdělávají,

[361] Miléťané, obyvatelé Milétu, nejslavnějšího římského města v Malé Asii.

[362] Valerius Maximus, římský rétor a spisovatel z 1. stol. n. l.

[363] Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (1460/61 – 1510), nejvýznamnější český humanista za vlády Vladislava II. Jagellonského.

[364] Oldřich, hrabě v Gorici, která leží na Hranicích Itálie a Slovinska.

[365] Eneas Silvius Piccolomini (18. 10. 1405 – 14. 8. 1464), italský humanista, historiograf a diplomat, r. 1458 usedl na papežský stolec jako Pius II.

p. 586/

kdež prvé nejlepší obilí rostlo. A že pak vrchnosti v té příčině žádnému nic neříkají ani žádného na to pozoru a zření nemají, více li v jejich zemích rodí se obilí čili vína a v čem z toho dvého lidé poddaní jejich větší trpí nedostatek. Ale toliko o to se starají a to opatrují, aby všickni měli do vole co píti a čím se ožírati. Dopouštějí také každému, aby v svém domě utratiti, promrhati a propíti mohl tak mnoho, jakž by mu se mnoho vidělo a líbilo, nad to vinic rozsazovati a štěpovati nechají, i tu kdež by dobré a úrodné pole býti mohlo. Protož se za časté přichází, že v těch zemích, kdež takový neřád panuje, velmi snadně drahoty povstávají, jakž se malíčko kterého roku obilíčko na polích nepodaří, aneb v skrovnosti se urodí, hledіž ať žádného zásobení při lidech není, ať mnozí a zvláště chudší nouzi trpí, někteří hladem mrou, jiní pak velmi pracně se nového doživí a za veliké drahé peníze od jiných chléb kupovati musejí. Anobrž nejednou se trefuje, čehož jsem sám povědom, že jsou lidé v některých místech ani za peníze obilí dostati a míti nemohli, ale přinuceni byli, sobě chléb péci z hrachu, z žaludů, tříštěk a jiných věcí a trávu s mlékem vařiti, čehož nejedni zažíti nemohli, ale když jim takový pokrm v hrdle vázl, mřeli od to[h]o a hynuli.

Nedbánlivost vrchnosti.

Odkud draho pochází.

Ježto kdyby lidé s tak snažnou pilností rolí dělali, vorali a osývali, jako po vinicích žádostivě dychtí a na ně nakládají. A kdyby od vrchností svých přidržáni byli, aby se jeden každý vedlé své možnosti obilím pro svůj dům a čeled časně zásobil, kterýmž by se v času potřeby a nedostatku nastalého vychovati mohl, nebylo by se co v městech a v zemích tak častých a velikých drahot obávati. Ale by se pak kterého roku obilíčko neurodilo, však proto netrpěli by lidé nouze, ale utekli by se k tomu, což sobě prvé odložili a pro nastávající potřebu schovali a připravili. Jakož se ten dobrý řád v mnohých chvalitebně spravených obcech zachovává, že jeden každý měštěnín musí v svém domě tak mnoho obilí aneb mouky i jiných potravin míti, kterýmiž by se přes celý rok se vší čeládkou svou vychovati mohl. Taková rozšafnost netoliko potřebná jest pro uvarování drahoty, ale i hladu v čas obležení od nepřátel a války, kdežto není dosti na samém zásobení obilím, ale potřebí jest i jiných věcí. Jakou pak platnost k uvarování

Kudy by se drahotám v cestu vjíti mělo.

Každý se povinen zásobiti.

drahoty a hladu nesou obecné obilnice a sejpky v městech a jak to vrchnostem bedlivě opatrovati náleží, o tom jest nahoře v obzvláštní kapitole knihy druhé vypravováno. Ačkoliv jsou ještě jiné mnohé příčiny drahot a nedostatku v obilí a v chlebě a nejvíce to hanebné a proklaté překupování na draho. Item lichvy, což obé tak sobě nyní lidé zobyčejili a zchutnali, že netoliko za žádný hřích toho nemají a míti nechtějí, ale na větším díle živnosti své a obchody v tom vedou a tak jsou toho bedliví a pilní, že orání dědin potupují a

Jiné příčiny drahot.

p. 587/

opouštějí, poněvadž jim tento handl více užitku přináší a nepotřebuje tak veliké starosti a práce. Toho by vrchnost pobožná a křesťanská nikoli trpěti neměla, ale raději k tomu lidi přidržeti a přinutiti, aby rolí dělali a pole vorali, s pílností chleba dobývali a kteříž by se tak poslušně chovali, nad těmi ruku držeti a v ochraně své je míti. M[arcus] Terentius Varro[366] těžce na to hořekuje, že měšťané římští za je[h]o věku pílnější byli městských věcí než sedlských a že zavrhše srp a pluh, oddali se na rozprávky, více sobě oblíbivše zahálčivé procházky po ulicech a po ryncích, nežli poctivé bydlení na polích, vinicech a zahradách. Anobrž že mnoho sobě vážili těch věcí, kteréž se do města jako nějaký jed na škodu a záhubu měšťanuov přinášely, ty pak věci jímiž se město krmí a chová, že netoliko opouštěli, ale i v potupě měli. Co by nyní tento dobrý muž řekl, kdyby při nás a při naších měšťanech mnohém horší a těžší nezpousoby spatřil? Nýbrž kterak by to nesl, kdyby viděl mnohé sedláky v nejlepší časy díla v krčmě seděti a dnem i nocí píti a zatím dědin a rolí svých nechati oulehlím ležeti a zplaněti. Avšak tomu vrchnost nic neříká. Což se tedy ještě divíme, že nás chudoba, nouze, drahota a hlad stíhá a žádného nám zniku nedá? Pamatujme na řeči Ducha svatého, kteréž skrze Šalomouna[367] vynesl v přísloví kap[itola] X., žet nepravá býti ani zmejliti nemohou. K nouzi přivodí ruka lenivá, ale ruka pracovitých zbohacuje. Kdož shromažďuje v létě, rozumný jest,

Sedlský obchod v potupě.

Sedláci krčemní nepilní.

Lenivost přivodí k chudobě.

[366] Marcus Terentius Varro (116 – 27 př. n. l.), římský spisovatel a vědec.

[367] Šalamoun, poslední král jednotného izraelského království, proslavil se svou moudrostí a láskou k bohatství a rozkoším.

ale kdož spí ve žni, zahanben bude. V kap[itole] XII., kdož dělá zemi svou, nasýcen bývá chlebem, ale kdož následuje zahalečuov, blážen jest. V kap[itole] XIX. lenost přivodí tvrdý sen a duše váhavá lačněti bude. V kap[itole] XX. lenoch voře pro zimu, pročež žebrati bude ve žni, ale nic neuprosí. V kapit[ole] XXIIII. šel jsem přes pole muže lenivého a přes vinici člověka nemoudrého. A aj porostlo všudy trním, všecko kopřivy a ohrada kamenná její byla zbořená. A vida to, posoudil jsem toho a vzal jsem sobě to k výstraze [etc]. A jiných mnoho pěkných řečí jest v té kníze, kteréž k pilnému dílu dědin a rolí vedou a napomínají, proti tomu pak od nedbánlivosti a zahálky odvozují, jichž já více pro krátkost nebudu přivozovati. To pak čteme o Římanech, že censores jejich těm, kteříž pro lenost zapouštěli svá rolí, vinice a štěpnice, městské právo vyzdvihovali.

Římané líné trestali.

Ale ač se zase k první řeči o víně a opilství navrátím, z to[h]o, což nahoře o ženách, mužích a služebnících připomenuto, rozuměti dobře můžeme, jak jsou staří předkové nad takovým zbytečným přepíjením žádné líbosti neměli a tak ne každému dovolovali a dopouštěli, aby pil, jak by mnoho chtěl. Důvod toho z oné historie o Romulovi, prvním králi Římském. Ten když některého času na hody pozván

Staří střídmě se chovali.

p. 588/

jsa, od vína se zdržoval, protože na druhý den některé pilné a platné věci vyříditi měl, jeden z spoluhodovníkův promluvil k němu, řka: Kdyby každý tak málo vína pil jako ty, bylo by víno velmi laciné. Na to odpověděl Romulus: Anobrž (prý) kdyby každý tak mnoho vína pil jako já, bylo by drahé, protože já piji, jak mnoho chci a co mi se líbí.

Romulus pil, co chtěl.

Potom také v Římě censores (tak slouli dvá páni, kteříž nad mravy měšťanův pozor měli, o nichž zvláštní kapitola položena v první knize) náramně přísní bývali k takovým ožralým lidem, že žádného z nich nesoudili za hodného, aby k poctivému ouřadu městskému připuštěn býti aneb obecné dobré města spravovati měl. Jakož pak i Kreténští,[368] Lakedemonští a Athenienští činívali, kteříž pití

Ožralci nehodní k správě a ouřadům.

[368] Kréťané, obyvatelé řeckého ostrova Kréta.

vína tak přísně a tvrdě zapovídali, že ho ani vojákům svým dopustiti a dovoliti nechtěli. Čehož i Plato mudřec nejprvnější původ byl, kterýž také i správcům a ouředníkuom dotud, pokudž by na ouřadech byli, vína píti zapověděl a zabránil. A protož v Athénách byl-li jest kníže aneb správce města v opilství postížen vedlé znění práva Solonova, hrdlo ztratiti musil. Pittacus Mitylenaeus[369] právo vydal, aby ten, kdož by se z ožralství nětčeho neslušného dopustil a nětco nešlechetného spáchal, dvojí pokutou trestán byl. Mají obyčej lidé opilstvím se vymlouvati a tudy p[ro]vinění svá ztenčovati, jako by málo aneb nic nezhřešil, kdož nětco proti právu z opilství přečinil, poněvadž lidé opilí bývají bez rozumu a bez paměti a sami nevědí, co činí. Ale tento moudrý muž tak soudil, že člověk ten, ježto z ožralství proviní, dvojí nešlechetnosti se dopouští, jedno že se ožral proti svému přirození, čehož ani hovado neučiní a tudy samého sebe z rozumu obloupil, druhé, že hřích k hříchu přidal, to j[es]t nemaje dosti na tom, že ožralstvím proti sobě provinil, ještě k tomu i proti právu zhřešil a jinému ublížil. Jaké právo mohlo by nyní platnější býti, aby lidé od hanebného ožralství odstrašeni a odvedeni býti mohli? Adrianus Barlandus[370] poznamenal takovou historii. Jeden mládenec obžalován byl před soudem, že by zle a hánlivě mluvil o knězi. Obeslán jsa před právo a otázán, proč by to učinil, odpověděl: Nechť mne (prý) podruhé tak vyctí a ožerou, třebas bych všech dvanácte apoštolů, kdyby tu při tom byli, kyjem zmlátil a upral. Soudcové uznavše, že jest to z opilství učinil aneb jakž říkáme, že jest víno mluvilo, propustili ho a knězi za pokutu uložili, aby za čtyři dni vína nepil. Takových soudcův našlo by se nyní velmi mnoho, kteříž rádi promíjejí ty hříchy, jichž se lidé z opilství dopouštějí, jako by ne člověk, ale víno tím hříchem bylo vinno. Vedlé toho propovědění: Vinum, no[n] hominem putato tibi convicia dicere, quae dixerit ebrius.

Plato správcům víno zapověděl.

Dvojí pokuta na ožralé[h]o, když proviní.

Soudcové netrescí hříchu opilství.

p. 589/

To jest: Haní-li tě ožralý, mysli že ne člověk, ale víno tě haní.

[369] Pittakos, vládce v Mytiléně na přelomu 7. a 6. stol. př. n. l., jeden ze sedmi řeckých mudrců.

[370] Adrian von Barlandt (28. 10. 1487 – okolo 1542), nizozemský humanista.

Zaleucus, kterýž Lokrenským práva sepsal, v takové nenávisti měl opilství, že ani nemocným léčby jim obzvláštně lékař poručil, žádné[h]o vína bez smíšení vody píti nedopustil. Pakli je, který pil, tedy by pak i zdráv po něm byl, hrdlo za to dáti musil. Tak Lycurgus Lakedemonským poručil všecky vinice vyhubiti, vykořeniti a vypleniti, aby měšťané jeho k opilství a ožralství žádné příčiny neměli. Ale však těch dvou ačkoli slavných a múdrých mužův nebyl podlé mého zdání v té příčině smysl pravý ani předsevzetí užitečné. Nebo víno jest ušlechtilé stvoření boží, kteréž Bůh dal člověku ku pohodlí a zdraví a on ho střídmě a skrovně bez hříchu užívati může, zvláště pak lidé nestateční a nemocní. Jakož i s[vatý] Pavel dovoluje Timotheovi,[371] učedlníku svému, a přikazuje, aby vody nepil, ale vína skrovně užíval pro mdlý žaludek a časté nemoci své. Také vína není ta vina, jakž se domnívá Plinius,[372] že se lidé opíjejí, kdež takto pověděl: Vino debemus, quod non sitientes bibimus. Nebo čteme, že někteří národové jako Skythové[373] aneb Tataři, Babylónští a Thrákové,[374] kteříž žádných vinic ani vína v svých zemích nemají, vůní některých bylin, kteréž do ohně mecí, se opíjejí, jiní nápojem, jejž z daktylových jader a jiného ovoce dělají. U nás pak kdo může počet oznámiti těch lidí, ježto se rozličnými pivy ožírají? A to buď dosti povědíno o nápoji.

Nemocným víno zapovědíno.

Víno, stvoření boží dobré.

Není vinno, že se lidi opíjejí.

Již pak co se střídmosti v jídle dotýče, věděti máme, že se staří Římané velmi skrovně v to[m] chovali, takže za některé sto let žádného chleba neužívali, samu toliko kaši jídali. A ta kaše nebyla než z vody a ječné aneb bobové mouky vařena. Nachází se také, že do šesti set let žádné[h]o pekaře v Římě nebylo. Někteří národové, dokudž obilí nepoznali, v lesích se živili žaludy, ať mlčím o jiných, z nichžto mnozí na samém mléku, jiní na kobylkách přestávali. Toto pak se zajisto píše

Skrovnost starých v jídle.

[371] Timotheus, biskup, žák a spolupracovník Pavla.

[372] Pravděpodobně Gaius Plinius Caecilius (62 – před 114 n. l.), římský řečník.

[373] Skythové, kmeny sídlící při pobřeží Černého moře a v oblasti mezi Dunajem a Donem.

[374] Thrákové, indoevropský kmen sídlící východně od Makedonie proslulý výrobou zbraní.

o Epikurovi[375] (kteréhožto však mnozí učení i neučení za veliké[h]o žrouta mají a drží), že j[es]t netoliko dosti měl na skrovném pokrmu a nápoji jako na vodní kaši, ječném chlebě, vaření ovoci a co k tomu podobného, ale za to držel, a to říkával, že z jedné skývy aneb krajíce chleba více chuti nabývá, než kdyby pojednou množství lahodných a skvostných krmí předloženo bylo. Separatu[m] esse de foelicitate cum Iove, si aquam [et] offam haberet. A jest v pravdě tak, že když člověk lačný jest, lépe sobě chutná a více mu k duhu přichází kus chleba suché[h]o nežli ryby, kapouni a bažanti tomu, kdož není lačen a žádné chuti k jídlu nemá. Jako Ptolemaeus,[376] král egyptský, kterýž prvé nikdá nejídal, když některého času projížděje království své a dvořané je[h]o s kuchyní stačiti za ním nemohli, jedl v chatrné chaloupce chléb suchý, pověděl, že jest jak živ

Epicurus skrovně a střídmě živ byl.

Suchý chléb chutný hladovitému.

p. 590/

nic nad ten chléb chutnějšího a lepšího nejedl. Darius,[377] král perský, utíkaje z porážky před Alexandrem, z veliké žízně napil se kalné a od mrtvých těl pokažené a smrduté vody a pověděl, že jest nikdá nic chutnějšího a lahodnějšího nepil. Nebo předtím nikdá žíznivý nepil. Dionysius Tyrannus[378] rozkázal sobě večeři připraviti zpuosobem lakedemonským a když mu se přední krmě za tou večeří polévka černá nelíbila, řekl mu ten, kdož vařil: Není (prý) nic divného, neb nemáš koření náležitého k té večeři. Optal se Tyran, jaké by to koření bylo? Odpověděl kuchař, že práce a ustání na lovu, pot, běhání v závod, hlad a žížeň. Nebo těmi věcmi Lakedemonští své krmě oslazují a koření. Cicer[o] lib[er] 5. Thusculan[ae].

Dobrý truňk vody žíznivému.

Hlad krmě lahodné činí.

Aby se pak lidé v jídle a pití středmě chovati a na skrovném přestávati hleděli, mívali staří to za obyčej, že mládenci a děti jejich u přítomnosti svých učitelův a mistrův aneb kdež těch nebylo u přítomnosti nejbližších přátel, pokrmy bráti a ne v koutě soukromí vedlé

Mladí od starých střídmosti se učili.

[375] Epikuros (341 – 270 př. n. l.), řecký filozof.

[376] Ptolemaios, jméno řady egyptských králů.

[377] Dáreios III., perský král v letech 336 – 330 př. n. l.

[378] Dionýsios, syrakúský tyran.

líbosti své a jakž by mno[h]o chtěli, jídati musili. A to ještě vně pod nebem, zvláště v létě, v zimě, pak u ohně, tak aby starší viděti mohli, jak se mládež jejich střídmosti v jídle a pití učí a kterak tomu zvyká. Nebylo tu před rukama mno[h]o nádherných a lahodných krmí, ale kus masa uzeného aneb slaniny aneb tuná ryba nejlepší a nejvzáctnější krmě byla, na kteréž mladí jonáci dosti míti musili. Přitom učili se mladí pěkným a mistrovským písním a chválám zpívati o velikých a znamenitých páních a recích. Naposledy tu poctivost starším činili, že je u večer domův provodili.

I velicí páni střídmě živi byli.

Nad to pak i velicí a slavní páni a knížata předně jiným ku příkladu hleděli střídmě chovati. Jako purkmistr římský Curius Dentatus,[379] nejvyšší hejtman polní, když k němu samnitští legáti přišli, nalezen byl, an večeří a nic jiného nemá než suchou řípu. Tak Aelius Cattus[380] na p[ro]stých hliněných aneb dřevěných mísách jídal, a když mu Aetoli[381] darovati chtěli zlaté nádoby, kázal jim preč od sebe jíti a nechtěl darův jejich přijíti. Aniž se kdo za to styděl, poněvadž těch časův taková středmost a skrovnost za největší ctnost u nich držána byla. Protož Aelian[us] napsal: Magnificentior fuit is, qiu auru[m] non accepit, quam qui donare voluit. To jest: Slavnější byl ten, kdož zlata nepřijal, nežli kdož je drovati chtěl.

Cattus zlaté dary potupil.

Historia o Karovi c[ísaři].

Carus Narbonensis,[382] císař římský, táhl s vojskem p[ro]ti Arsacidovi,[383] králi perskému, a když k končinám jeho přijel, prvé než by do země nepřátelské vpád učinil, umínil poobědvati. I rozkázal vojákům, aby se jeden každý po vůli své najedl. Nebo (prý) poto[m] žádné[h]o nedostatku míti nebudete, když vám země nepřátel vaších (ukázav na ni prstem) vše[h]o dobrého dosti dá. Potom na trávě se

Císař jedl zelí s slaninami.

[379] Curius Manius Dentaus, římský konsul v r. 290 př. n. l., zvítezil nadSamnity a Sabiny.

[380] Aelius Catus (3. – 2. stol. př. n. l.), první římský spisovatel zabývající se právem, římský konzul a censor.

[381] Aitolové, kmen obývající západní část středního Řecka.

[382] Carus, římský císař v letech 282 – 283 n. l.

[383] Arsakés, parthský král (3. stol. př. n. l.), chyba – Carus válčil proti perskému králi Bahrámovi II.

posadiv, kázal sobě podati hrnce, v němž bylo zelí vařené s vepřovými slaninami.

p. 591/

Zatím legáti krále perského přišedše, nalezli císaře v červeném oděvu, nic se nedělícím od oděvu jiných vojákův, an pokrmu požívá prostého a obecného. Císař slyše o jejich příchodu, tak jakž na trávě seděl, nic nedav ani odložiti ani změniti, povolal jich před sebe a takto k nim p[ro] mluvil: Vím o tom, že jste přišli, abyste s císařem římským mluvili, já jsem ten a vám poroučím, abyste mladému králi svému tuto odpověď ode mne zase donesli. Nesrozumili sobě dnes a nenavrátí se ku poslušenství a poddanosti, aby činil to, což mu bude rozkázáno, že království a země jeho, pole, zahrady, lesové hladší budou, nežli j[es]t hlava Karova (a to pověděv, sňav klobouk s hlavy, ukázal jim na lisinu hlavy své), potom doložil, jsú-li lační a chtějí zavděk přijíti, což jest před rukama, že mohou s ním na trávním stole z jeho hrnce pojésti a hlad ukrotiti. Pakli se jim nelíbí, aby ihned z ležení římské[h]o zase vytáhli, poněvadž jsú vzali od něho odpověď, kterouž se a krále svého spraviti mohou. Legáti navrátivše se k králi svému, oznámili mu i jiným, což viděli. Všickni se divili středmosti a velikomyslnosti císařově a velikou bázní předěšeni jsouce, již ne o válku, ale o pokoj se starali. Až král Arsacedes pod korunou a v královské slavné ozdobě jel do ležení k císaři chatrně oděnému, pokořil se mu a poddal se vším královstvím svým, slíbiv učiniti, což mu rozkáže. Synesius.[384]

Kr[ál] perský poddal se císaři.

Tuž chvalitebnou středmost a mírnost zachovávali staří i v oděvu a šatstvu, čehož jedněž v příkladu císaře Kara dotknuto. Nebo o Epaminondovi[385] čteme, kterýž byl nejvyšším polním hejtmanem obce Thebánské a množství znamenitých bitev získal a slavných vítězství obdržel, že jest neměl více než jedny šaty a ty ještě prosté, chatrné a otřelé. A když ty někdy krejčímu opravovati dal, musil se zatím doma

O mírnosti v oděvu.

Epaminondes neměl než jednu sukni.

[384] Synesios z Kyrény (asi 370 – 415 n. l.), filozof, básník, r. 411 se stal biskupem.

[385] Epaminóndás, thébský vojeůdce a státník, padl r. 362 př. n. l. v bitvě proti Sparťanům.

zavříti, nemaje jiných šatův, v něž by se převlékl. Tak Agesilaus, král lakedemonský, již věkem sešlý, častokráte bosý bez střevíc a pláště vycházel z domu v strhané sukni, a to ráno času zimního. A když ho někdo trestal, že by sobě příliš dětinsky počínal a nechoval se, jakž by na jeho důstojenství a starý věk slušelo, odpověděl: Verum, inquit, iuniores, quasi muli, si vestem virilem induam, omnes oculos in me coniiciunt. Ale (prý) mladší měšťané jako mezkové, kdybych jiný oděv na sebe vzal, hleděti na mne budou. Smejšleli slavní lidé, kdež se stkví hrdinská mysl a ušlechtilá ctnost, že tu nemnoho potřebí bývá ze vnitřní ozdoby těla. Aniž sobě v to[m] chvály hledali, aby v drahém a rozkošném oděvu chodili, ale aby jiné vnitřními dary, rozu[m]u, moudrosti a udatnosti převyšovali. A taková sprostnost v oděvu za dosti dlúhý čas mezi Řeky trvala. Potom pak když Peršané poraženi a pomordováni byli v zemích řeckých a Athenienští i jiní mnoho zlata a velikých kořistí

Agesilaus neodíval se nádherně.

Ctnost nepotřebuje zevnitřní ozdoby.

p. 592/

po ních dostali, oddali se také na pýchu a začali sobě jak v jídle a pití, tak v oděvu a šatech skvostně a nádherně provozovati.

Týmž spůsobem i Římané nejprv se sprostně a poctivě odívali, nelibujíce sobě žádné zbytečné a nepotřebné pýchy. Jakož Sabellicus poznamenal o Katonovi, kterýž censorius sloul, protože censorem v Římě byl, že j[es]t nikdá dražšího oděvu desíti korun (centum drachmis) nenosil. Ale Cato Uticensis,[386] pravnuk jeho, přeštekoval v tom praděda svého, kterýžto bos bez střevíc, bez sukně, provázkem se opásav, s přáteli svými po ryňku se procházíval. Však i u Římanův ta mírnost netoliko v šatech (jakž se o císaři Neronovi[387] píše, že jest žádného šatu podvakrát neoblekl), ale i v jiných věcech, jako i v jídle a v pití, hrubě potom zlehčena a spolu s chudými lidmi v potupu vzata byla. Až i zbytečné a neužitečné pýchy tak mnoho bylo, že se dobrým

Cato římský prostně chodil.

[386] Marcus Porcius Cato Uticensis (95 – 46 př. n. l.), římský senátor a vojevůdce, pravnuk Marca Porcia Cata, usmrcen v Utice po bitvě u Thapsu.

[387] Nero Claudius Caesar (37 – 68 n. l.), římský císař, jeho vláda spojována s tyranií, pronásledoval křesťany.

správcuom příčina dala, všelijak to před sebe vzíti, kterak by ji skrze obzvláštní nařízení a práva v uzdu pojíti, zkrotiti a v nějakou mírnost uvésti mohli. Odkudž jsou pošli leges Farmia, Orthia, Cornelia, Oppia, Antia, Iulia, a jiná práva, jímiž takové zbytečnosti a nádhernosti zapovědíny byly. Však nicméně i tak, pracht ten a pýcha tak se rozmohla, že ji žádné právo staviti nemohlo. Pročež císař Tiberius, chtěje řád nějaké právo vydati, jímž by tak nemírné náklady a útraty přetrhl, a rozuměje, že nic nezpůsobí a nesvede, zanechal toho, uznávaje mnohém lépeji a užitečněji býti, aby žádného práva o tom nevydával, nežli aby nětco začal, čehož by k místu a konci svému přivésti nemohl. O čemž nahoře dotknuto.

Římané proti nemírnosti práva vydávali.

Jakož tedy v Římě, když ctnosti starých utuchly a na to místo pýcha mladých nastoupila, tak i těchto bídných časů u nás žádné téměř právo nic pomoci nemůže, aby středmost a řád v oděvu, v jídle, pití, hře, svatbách, křtinách, panketích a jiných hodech zachován byl. Nebo tak jsou nyní mnozí nevypitvaní, nevybití a nestydatí, že pozvání jsouce a sejdúce se na poctivé veselí, myslí, že by se z sklenic, koflíků, konvic dosti napíti nemohli, ale berou k to[m]u štandy, kotlíky, škopky, necky, pantofle, střevíce a jiné nádoby, kterýchž téměř poctivě jmenovati nesmím, a z těch sobě jeden druhému připíjejí. Viděl jsem také některé, že jsú sobě jistý počet chlebův, žemlí aneb plnou mísu ovoce [etc] přijídali a k tomu jistý počet sklenic aneb konviček připíjeli, kdežto jeden tak mnoho strávil, snědl a vypil, na čemž někdy o plný stůl počestných hostí poctivě a dobře dosti míti mohli. Kdož to váží, pozná, že což se o Epikurovi píše, j[es]t dětinská hříčka proti těmto žroutům a pitelům, proti kterýmž Epicurus mohl by za anjela projíti. Neb on toliko toho vyhledával, aby s chutí a rozkoší na mále přestával. Tito pak o to se snaží, jak by všecko

Nyní zbytečnost nejvýše zrostla.

Nynější žroutové nestydatí.

Horší jsou než Epicur[us].

p. 593/

s nechutí a ošklivostí stráviti a sežrati mohli. Pročež se nejednou tak náramně jídlem a pitím přemáhají a přežírají, že toho snésti a zachovati více nemohou, ale aneb to, což jsou do sebe vecpali, hanebně zase vyvrátí aneb z toho nemocní býti a té nerozkošné rozkoše odležeti musejí. Anobrž znal jsem některé, že se tak hrubě vínem přelili a

Mnozí duši propíjejí.

přeplnili, až z sebe i duši, co sysla z díry vytopili a žádný nevěděl, by mrtí byli, až jími postrčili a napomenuli, aby splnili. Což se za mé paměti v Halli[388] saské jednomu slovútnému doktoru a lékaři přihodilo, že jest také po štědrém truňku z tohoto světa bez pochyby za bohatcem do věčné žížně vandroval [etc].

Již pak pověz mi někdo, takoví žráči, svině li jsou či lidé. Druhé, pověz mi, když náše dítky a jiní mládenci na nás hledí, že takový svinský život vedeme v žrádle, v pití a což z toho jiného pochází, co myslí? A kterak mohou lepší býti, nežli jsme my? Nebo tak zní starodávní přísloví: Jak staří dělají, tak se od nich mladí učí. A ještě žalujeme a ptáme se, proč se mládež nedaří a proč se k dobrému vésti nedá? Vidí při nás skutky a celý život učení odporný, a protož následují toho, což u nás spatřují a jakož jsou od přirození schopnější a náklonnější ke zlému nežli k dobrému, hledí nás v tom převýšiti, totiž aby v těch tak ušlechtilých a spanilých ctnostech (naopak) na zad nezůstali, jakož ani my předkuom svým nic v tom napřed dáti nechceme. Potom ptáme se, proč na nás Pán Bůh náš tak mnohé a časté metly posílá a jednák válkou, jednák morem, jednák drahotou a hladem, jednák ustavičnými berněmi a daněmi navštěvuje a ztěžuje. Bojím se v pravdě, že nepřestaneme, až někdy jednou všecko všudy na hromadě lehne, takže nám ani chaloupky nezůstane, kdež bychom se s manželkami a dítkami svými shrnouti mohli. Tehdáž teprv rádi bychom tomu byli, aby nám se pýcha náše zapovídala a zbraňovala, anobrž prositi a žádati toho budeme, aby mezi námi dobrý řád ustanoven a nařízen byl. Jakož se za paměti lidské v Bavořích[389] stalo, kterážto země bohatá byla a hojná, ale před lety aspoň čtřicíti šesti aneb sedmi skrze válku tak byla pohubena a popleněna, že obyvatelé její velmi byli nuzní a bídní. Aniž jim mohlo jinou cestou spomoženo býti, vleč skrze dobrý řád a chvalitebné politiae nařízení, že se lidé mírně a střídmě chovati musili. Kteřížto byli z toho veselí, že jim nebylo potřebí

Mládež se nedaří, protože má zlé příklady.

Proč nás p[án] Bůh tak často trestce.

Lidé teprv sobě usrozumějí, když nic nemají.

[388] Halle, německé město ležící na řece Sále 40 km severozápadně od Lipska.

[389] Bavorsko, druhá největší spolková německá země sousedící na jihu s Rakouskem a na východě s Českem.

na jídlo, pití, šaty, na svatby, křtiny a jiné věci mnoho zbytečných nákladuov ani útrat činiti.

Již při konci této kapitoly položím orationem Catonis, kterouž měl v Římě proti pýše a nezbednosti ženské. Nebo vedlé mého sprostného zdání, velmi se čistě k těmto časům naším trefuje, a budou moci některé nynější paničky pěkně do ní nahlédnouti a spatřiti

p. 594/

se jako v jasném zrcadle, také li jsú jim ony římské paní, co těch nezpůsobův svých zanechaly a odkázaly. Příčina pak k takovému přísnému ačkoli neplatnému trestání Katonovu (neb dobrý muž nic nezpůsobil, poněvadž ženy majíce od většího počtu mužův posilu, přece tehdáž kralku svou provedli) dála se taková. Římané toho času když byli u velikém nebezpečenství, vedouce válku s Annibalem a Kartáginenskými, původem nějakého Oppia,[390] tribuna obce, vydali právo, aby žádná měštka nenosila na sobě od zlata přes půl lotu, aby v barevných šatech nechodila a na voze po městě nejezdila, leč v svátky vejroční a za příčinou obecných obětí. Po dvacíti letech, když měli Římané pokoj, M[arcus] Fundanius[391] a L[ucius] Valerius,[392] tribunové obce, usilovali to právo zase vyzdvihnouti a zrušiti, čehož i dovedli. Proti tomu byl Cato, purkmistr, a hájil práva, aby měněno nebylo a tuto řeč u veřejném shromáždění k lidu římskému učinil.

Římané ženám pejchy ujali.

Oratio M[arcus] Catonis pro lege Oppia. Livius lib[er] 4. decad[a] 4.

Páni Římané milí, kdyby jeden každý z nás hleděl zachovati své důstojenství a právo, kteréž má nad svou manželkou, méně bychom zaneprázdnění měli se všemi spolu ženami. Nyní že doma svobodu náši neskrocenou náruživostí svú ženy přemohly, chtěly by ji také i zde na rynku na obecném místě potlačiti a pošlapati a my že jsme se jedné opříti nemohli, musíme se jich všech strašiti a báti. Ovšem až posavád

Ženy nepoddané a nezbedné.

Ženy muže zmordovaly.

[390] Gaius Oppius (3. stol. př. n. l.), tribun lidu v Římě, bylo podle něj vydáno právo Lex Oppia, které limitovalo ženské ozdoby.

[391] Marcus Fundanius, římský tribun lidu.

[392] Lucius Valerius Flaccus, konzul v Římě r. 195 př. n. l.

nevěřil jsem tomu, aby to pravé bylo, což někteří napsali, že na nějakém ostrově ženy spikše se spolu, všecko mužské pohlaví zmordovaly a vyhladily. Od každého pohlaví a jakkoli chatrného řádu lidí veliké nebezpečenství městu nastati může, když se jim dopouští, aby své tejné schůzky, pokoutná shromáždění a potutedlné rady mívaly. Já pak nemohu to[m]u na mysli své rozhodnouti, tak li ten skutek sám v sobě zlý a škodný jest, čili se toliko zlým příkladem před se beře a děje. Z toho dvého jedno k nám purkmistrům a jiným ouřadům, druhé více k vám měšťané přináleží. Nebo s dobrým li jest obce, čili není, což se nyní na vás vznáší, vá[m] to sluší vážiti, kteříž do potazu půjdete a svodné přímluvy o tom činiti budete. Toto pozdvižení a zbouření ženské, buďto že se samo zběhlo aneb snad původem vaším M[arcusi] Fundavi a L[uciusi] Valeri na ublížení a újmu vrchností a ouřadův, nevím vám li j[es]t tribunům k větší potupě a lehkosti čili nám purkmistruom. Vám, že jste sem ženy svolali a přivedli, aby rocení a roztržku v obci učinily, nám pak, že jako někdy obecné[m]u lidu, když se od nás oddělil, tak nyní podobně ženám po vůli býti musíme. Já v pravdě málo předtím poněkud s hanbou, prostředkem houfu ženské[h]o sotva jsem se na ryňk protřel

Škodlivé rocení v obci.

Zbouření ženské k hanbě vrchnosti.

p. 595/

a kdybych sobě byl nevážil více jedné každé obzvláštně pro její důstojenství, poctivost a stud nežli všech spolu, aby snad těžce toho nenesly, že jim purkmistr na ulici domlouval, řekl bych jim: Jaký to nový způsob a nebývalý obyčej, že jste tak nevážně a nestoudně na ryňk vyběhly, ulice osadily, abyste s cizími mužmi mluvily a jich p[ro]sily? Zdali jedna každá z vás nemohla toho doma hledati při manželu svém a prositi muže svého? Čili vlídnější býti chcete na ulici než v domě a více lahoditi cizím mužům nežli svým? Ačkoliv ani doma, kdybyste do sebe měly ten stud, kterýž na poctivé a šlechetné paní náleží, neslušelo vám se na to ptáti ani se o to starati, co se zde řídí, ukládají-li se jaká práva aneb neukládají.

Cato ženám přísně domlouvá.

Předkové náši ani v těch domácích a zvláštních věcech ničehož nedopustili ženám říditi a konati bez původa a rádce mužského pohlaví, ale zanechali jich v moci a pod ochranou otcův, bratří a manželův. A

Ženy v moci mužův.

my povolíme jim, aby se v ouřady a správu města třely, aby se na ryňk houfně scházely, aby se na sněmu obecném mezi muže přiměšovaly a v jednání věcí obecních se pletly. Nebo co jiné[h]o nyní po ulicech a ryňcích dělají, než že některé radí, aby to, což jsou, tribunové začali, průchod svůj mělo, jiné chtějí, aby předešlé právo o mírnosti ozdoby jejich protrženo a do konce zkaženo bylo? Dejte jen vůli nezbedné[m]u a nezkrocenému pokolení ženskému a pusťte uzdu zvířeti bujnému a plachému a potom nadějte se, že prostředek a mírnost v svobodě a svévolnosti své zachovají, jestliže vy to[h]o neučiníte. Nejmenší a nejchatrnější toto jest z těch věcí, kteréž ženy náše starodávní zvyklostí a chvalitebným právem na sebe uvalené a vložené, velmi těžce nesou. Ve všem všudy svobody anobrž své volnosti, chceme-li právdu povědíti, žádají a hledají. Oč se potom nepokusí, když toto obdrží? Připomeňte sobě všecka práva ženská, jímiž předkové váši přílišnou svobodu jejich skrocovali a mužům je poddali. Avšak ještě sotva můžete je v mezech povinností jejich držeti a ku poslušenství přivésti. Co pak dopustíte-li jim všecky věci sobě vydříti a naposledy rovným býti mužům, domníváte se, že vám budou snesitedlné a poddané? Jakž se vám nejprv vrovnají, hned se nad vás vyvyšovati budou. Podáte-li jim prstu, ujmou vás netoliko za celou ruku, ale i za hlavu.

Žena nezkrocené a plaché zvíře.

Ženy své vuole užívati chtějí.

Rády by panovaly nad mužmi.

Ale dí někdo, však ženy ničemuž jinému neodporují, než aby se na ně nic nového neukládalo, neprotiví se právu, ale toliko žádají, aby se jim křivda nedála. Anobrž k tomu přivésti chtějí, abyste to právo zrušili a zbořili, kteréž jste byli prvé přijali, z jednostejné vuole a obecného snešení vydali a užíváním i zkušením toliko let schválili i stvrdili. To jest, abyste vymázáním jednoho práva jiná všecka zlehčili. Žádné právo není takové, aby se všem líbilo, to se nejvíce opatruje, aby většímu počtu a vůbec užitečné bylo.

Ženy právo zrušiti hledají.

Právo má býti vůbec užitečné.

p. 596/

Přijde-li k tomu, aby každý zrušiti a zkaziti mohl právo, kteréž by mu zvláštně na škodu bylo, co platno bude, že všecka obec vydává práva, kteréž by ihned zavrci mohli ti, proti nimž vydána jsú?

Avšak rád bych slyšel, jaká jest toho příčina, že manželky a hospodyně náše jako zděšené běhají po městě, až div j[es]t, že i

na rathauz a do shromáždění neše[h]o nevskočí? Zdali aby zajatí od Annibale vyplaceni byli, otcové, manželé, synové a bratří jejich? Nenít toho potřebí a dejž Bůh tomuto městu, aby na věky nikdá nebylo. Avšak i když potřeba toho byla, odepřeli jste jim a oslyšeli jste prosby jejich. Ale ne přirozená láska ani péče o krevní přáteli, než snad náboženství nějaké svolalo je? Bezpochyby bohyni novou z cizí země přivezenou do města přijíti a přivítati mají, jako před tím učinily, když idaea mater z Frygie[393] přinešena byla. Jaká jen medle poctivá příčina předložiti se může tohoto zrocení a pozdvížení ženského? I ta, (řeknou ženy) abychom se ve zlatě a stříbře stkvěly, šarlatem i jiným drahým a bohatým rauchem odívaly, abychom se ve dni všední na krytých vozích po městě sem i tam projížděly a tudy pochloubaly se tím, že jsme nad právem vaším i nad vámi slavné vítězství obdržely, aby žádné mírnosti, žádné[h]o konce, nákladům, outratám a nezřízené žádosti naší nebylo.

Římané nechtěli zajatých vyplatiti.

Příčina rocení ženské[h]o pýcha.

Častokráte jste mne slýchali, jak jsem naříkal na nemírné a zbytečné outraty žen i mužův a netoliko obecných měšťanův, ale také ouřadních osob. Oznamoval jsem, že město náše j[es]t nebezpečně nakaženo dvojím rozdílným hříchem, lakomstvím a neřádnými rozkošemi, kteréžto zhouby všecka i největší království a panství podvracely a k zkáze přivodily. Těch já, věřte mi, čím slavnější a šťastnější jest tato obec, čím se více dále a dále panování náše rozmáhá a roste (jakož pak protáhli jsme až do řeckých zemí i do Asie, krajiny plné v hodnosti všech vnad, rozmanitých rozkoší a již mocně sáháme i na bohaté královské poklady), tím řku, více se hrozím, aby ty věci spíše nejímaly a v své moci neměly nás, nežli my je. Věřte mi, že sme nepřátelské a škodné praporce od Syrakus[394] do města našeho vnesli. Již příliš mnohé slýchám, an s podivením vychvalují pyšné ozdoby koryntské a athenienské, prosté pak a hliněné obrazy bohův svých v potupě mají. Já pak raději mám tyto náše milostivé bohy a naději se,

Odkud zkáza království a obcí.

Rozkoše lidi jímají.

[393] Frýgie, krajina v Malé Asii známá kultem Velké matky bohů Kybeby.

[394] Syrakúsy, město na východním pobřeží Sicílie založené r. 734 př. n. l.

že nám vždycky přízniví budou, necháme-li jich na místech jejich seděti a státi.

Za paměti otcův a dědův naších král Pyrrhus vyslal sem legáta Cyneam, kterýž se pokoušel dary a halafanci, netoliko muže, ale i ženy, porušiti, ještě toho času lex Oppia, právo proti zbytečným šperkům a nezřízeným rozkošem ženským, vyneseno ani o něm slýcháno nebylo, avšak žádná z nich nic vzíti nechtěla. Jakou to[m]u

Paní římské darů bráti nechtěly.

p. 597/

příčinu býti soudíte? Tatáž byla pro kterúž předkové náši žádné[h]o práva o té věci neustanovili a nevydali. Nebylo těch neřádných a neskrocených žádostí, nebylo neřádné chlípnosti ani pýchy, kterouž by právem zkrotiti a v uzdu pojiti měli. Jako nejprvé poznali lidé nemoci a neduhy, potom proti nim lékařství nalezli, tak prvé zlé žádosti se zrodily nežli právo, kteréž jim meze vyměřilo. Co příčinu dalo právu, jež Licinius[395] vydal o jistém počtu lánův rolí, než nemírná a nestydatá žádost skupování statkův a dědin? Co právu, jenž Cincia[396] slove o dařích a halafancích, jediné že lid obecní ouřadním osobám téměř již poplatní a jorgeltní býti začal? A protož není se čemu diviti, že ani to[h]o práva (lex Oppia) ani jiného žádného tehdáž potřebí nebylo, kteréž by ukládalo ženám pokut a jak daleko na šperky a ozdobu utráceti mají, poněvadž ani zlata ani drahé[h]o roucha, když se jim darmo dávalo, přijímati nechtěly. Kdyby nyní s těmi dary Cyneas po městě se p[ro]cházel, nalezl by ženy náše na ulici před domem a snad některé i na rynku hotové státi, aby je s vdě[č]ností přijímaly. Já pak mnohých těch žádostí ani příčiny ani potřeby vymysliti nemohu. Nebo jako snad mohlo by z vás některé hněvno býti a nejedna by sobě to za hanbu pokládala, kdyby neměla užíti to[h]o, což se jiné svobodně p[ro]půjčuje, tak když všecky jednostejně srovnány ste v oděvu a okrase, zač se jedna každá bojí, aby na ní spatříno nebylo? Jest ovšem

Hříchové a žádosti jsú příčinou práva.

V rovnosti závist nemá místo.

[395] Valerius Licinianus Licinius, římský císař v letech 308 – 324 n. l.

[396] Lucius Cincius Alimentus (2. pol. 3. stol. př. n. l.), římský senátor a analista, autor zákona, podle nějž nesměl právní zástupce hájit klienta za mzdu.

největší hanba, když se jeden styděti musí, buďto za skúpost aneb chudobu, ale to obé vám odjímá právo, když to[h]o nemáte, což vám nesluší.

Ale dí některá bohatá paní: Toho srovnání já trpěti nemohu. Proč nemám ve zlatě a šarlatě choditi? Proč se jiných chudoba a nouze pod tou zástěrou práva krýti má, aby se zdály moci míti, kdyby směly to, čehož nikoli míti ani sto býti nemohou? Chceteliž milí Římané takový spor mezi manželky váše uvésti, aby bohaté žádaly, míti to, seč jiná žádná býti nemůže? Chudé nechtějíce pro tu samu příčinu v potupě zůstati, aby se nad možnost svou vynášely a vypínaly? V pravdě jaž se nejprvé začnou styděti za to, zač by se styděti neměly, hned se za to styděti nebudou, zač by se slušně hanbiti měly. Která bude míti zač, sama sobě zjedná, která míti nebude, na muži uprosí. Běda tomu muži, na němž žena buďto vyprosí, aneb nevyprosí, nebo nedá-li ženě své, což chtěla, brzo uzří, an jí to jiný dal. Nyní zjevně cizích mužův prosí a což více jest, právo ukládají a vám, jak byste se měli přimlouvati, vyměřují. A při některých to obdržují, samy jsúce ke všem p[ro]sbám nemilostivé tobě, statku tvé[m]u i dítkám tvým. Jakž právo ženě tvé mírnosti v útratách ukládati přestane, tak ty potom nic nezpůsobíš. Nedomnívejte se Římané, by ta věc v témž způsobu a míře ještě stála, v kterémž byla prvé, než se právo o ní vuobec vyneslo. Jako lépe jest neviniti

Žena jedna druhé závidí.

Zač se ženy styděti mají.

p. 598/

člověka nešlechetného, nežli obžalovaného bez trestání propustiti, tak žádost ženská, dokudž se ní nehnulo, byla snesitedlnější, nežli nyní bude, zdrážděna jsouci těmito pouty jako litá divoká zvěř a potom vypuštěná. Já nikoli k tomu raditi nemohu, abyste právo to zrušiti měli. Vy což učiníte, tomu prosím, aby šťastný prospěch bohové dali.

Žádost ženská litá zvěř.

O lichvě, a že ji správcové v svých obcech ani trpěti ani dopouštěti nemají.
Kapitola třináctá

O lichvě rozličně a nejednomyslně jak teologové aneb učitelé písem svatých, tak juristové a doktoří práv, kupci, rytíři, velicí páni a

jiné světské osoby, někteří praví, že lichva jest hřích a kdož by proti tomu smejšlel, že lichviti není hřešiti, takový že slušně za kacíře jmín a držán býti má. Druzí jako nadále Sasové[397] říkají: Kdož lichvu praví hříchem býti, nemusí žádných peněz míti. Třetí za to mají, že i křesťané také mohou lichvu bráti od svého bližního a jemu peněz na lichvu aneb pod ourok půjčovati, když on užitek sobě takovými je[h]o penězi přivésti a nětco z nich dáti může. Jiní praví, že lichva ve všech právích zapovědína jest. Jiní opět, že se toliko v písmích svatých a v právích duchovních zbraňuje, ale právy císařskými že jest dopuštěna a že císař i jiné světské vrchnosti mají moc nařízení učiniti a vyměřiti, aby lidé pět, šest, osm, deset, více aneb méně zlatých ze sta bráti mohli. Nacházejí se někteří, ježto se domnívají, že peníz proto se bije, a proto zpočátku jest vymyšlen, aby lichvil, jinák že by podobný byl krávě, kteráž žádného mléka nedojí, a to proti mínění a učení mudrce Aristostotelesa. O těch rozdílných domněních krátce tuto a pořádně psáti budu, aby každý věděl, co o lichvě smysliti a držeti má. Však žádného nedotýkaje ani jiného, kdož by o tom lépe smyslil nežli já, nestíhaje a neštrafuje.

O lichvě nejednomyslně učitelé smejšlejí.

Nejprvé, že lichva jest hřích a že jest od Boha v Starém i Novém zákoně zapovědína, máme o tom světlá a patrná písma. V III. Mojž[íšově] XXV. kap[itole] takto mluví Bůh: Jestliže by zchudl bratr tvůj a ustaly by ruce jeho, posilníš ho. Nevezmeš od ně[h]o lichvy

Lichva j[es]t hřích a Bůh ji zapovídá. Levit[icus] 25.

p. 599/

aneb ouroka, ale báti se budeš Boha svého, aby se mohl bratr tvůj živiti u tebe. Peněz svých nedáš jemu na lichvu, aniž pro zisk půjčovati budeš obilí svého. Nebo já jsem Hospodin, Buoh váš, kterýž jsem vyvedl vás z země egyptské, abych vám dal zemi Kananejskou[398] a byl vám za Boha. V II. Mojž[íšově] XXII. kap[itole] půjčíš-li peněz lidu mému chudému, kterýž jest s tebou, nebudeš jemu jako lichevník, aniž ho lichvou obtížíš. Pakli v základu vezmeš roucho bližního svého, do západu slunce jemu je navrátíš. V V. Moj[žíšově] XXIII., nedáš na lichvu bratru svému ani peněz ani pokrmu ani jakékoli věci, kteráž se

Exod[us] 22.

Deuter[onomium] 23.

[397] Sasové, germánský kmen, který dobyl Anglii.

[398] Země Kananejská, území dnešní Palestiny a Izraele.

dává na lichvu. Cizímu půjčíš na lichvu, ale bratru svému nedáš na lichvu, aby požehnal tobě Hospodin Bůh tvůj při všech věcech, k kterýmž by vztáhl ruku svou, v zemi do níž vejdeš, aby dědičně obdržel ji. Tak dí žalm XV.: Hospodine, kdo bude přebývati v stánku tvém? Kdo bydleti bude na hoře svaté tvé? Kdož peněz svých nedává na lichvu a daru proti nevinnému nebéře. A u proroka Ezechiele[399] v XVIII. kapit[ole] mezi jiným toto praví Buoh: Muž spravedlivý, kterýž základ dlužníků navracuje, žádnému z moci nic nebéře, láme chléb svuoj lačnému a peněz svých na lichvu nepůjčuje, ten životem živ bude, dí Hospodin. A v Novém zákoně sám Kristus Pán tato slova promluvil (Lukáš[400] VI. kapitole): Dobře čiňte a puojčujte, nic se odtud nenadějíce a budeť odplata váše mnohá a budete synové nejvyššího. Z těchto řečí dostatečně se prokazuje, že jsme pod nejtěžší pokutou a nemilostí velebnosti božské povinni a dlužni lichvy se vystříhati a varovati, jestli však praví křesťané a synové nejvyššího býti chceme a jsme. A že ten, kdož lichví, těžce a hrozně před Bohem hřešiti musí, z toho poznáváme, poněvadž nás Buoh tak věrně před tím vystříhá, a tak přísně nám lichvu zapovídá. Protož dobře a právě smejšlejí ti, kteříž praví, že ten kdož odpírá lichvu hříchem, býti za kacíře držeti se má. A ten smysl jejich zakládá se in Clement[o][401] 1. extra[ctum] de usuris.

Psalm 15.

Ezechiel[e] 18.

Lucae 6.

Křesťaům lichviti nenáleží.

Těmito písmy poráží a zdvíhá se omylný smysl i těch, kteříž učí, že křesťané lichviti a peníze na lichvu a pod ourok dávati mohou a tím nehřeší. Z těch jeden jest Bucerus, kterýž tomu chce, že lichva nevždycky hříchem bývá, ale když ji bližní náš beze škody své dáti muože, že jest nám dopuštěno, nětco u vejdělku a zisku od něho nad sumu vzíti za to, že jsme mu půjčili. Pakli není tak možný, aby lichvu dáti mohl, tedy že nemáme ho k tomu nutkati, aby co dával, buďto že by se na ouroce aneb hlavní sumě nedostávalo. Písmuom pak Starého zákona ten rozum dává, jako by se nám více zapovídalo,

Bucerus jak o lichvě smejšlí.

Jak písma vykládá.

[399] Ezechiel, kněz, jeden ze čtyř velkých proroků.

[400] Lukáš, apoštol, autor třetího evangelia.

[401] Titus Flavius Clemens Alexandrinus (asi 150 – před 215 n. l.), křesťanský učenec, je řazen mezi církevní otce.

bližního našeho přílišně obtěžovati a přejímati, nežli nětco v lichvě (pokudž by se to beze škody a ublížení

p. 600/

jeho státi mohlo) od něho vzíti, zvláště když by se k tomu žádné lsti ani podvodu nepřimísilo, ale že bychom s bližním naším tak upřímně mínili, jakož bychom chtěli, aby on s námi naložil. Smejšlí i to Bucerus, že právo císařské, kteréž o lichvách nařídil a ustanovil císař Iustinianus,[402] může mezi křesťany spravedlivě zachováno býti. Jako jmenovitě kteříž přes moře po kupectvích handlují, aby dávali centesimas usuras, to j[es]t ze sta zlatých jeden zlatý na každý měsíc a do roka dvanácte, tak aby ve stu měsících, to j[es]t v osmi letech a čtyřech měsících, ourok s hlavní sumou zároveň zrostl. Jiným lichevníkům, kteříž handle na zemi mají, uložil, aby osm ze sta brali, kteříž jsou urození a stavu vyššího, toliko čtyři ze sta. Všechněm pak jiným lidem kromě těchto z jedno[h]o sta šest, kterýžto ourok podnes obyčejný jest mezi stavy Království českého [etc]. A to nebylo zle od Justiniána nařízeno, kdyby při tom zůstávalo a již všecko hanebně v zlé užívání nepřišlo a na nejvyšší přemoženo nebylo. Jakož vidíme, že ti, jimž nejméně lichviti dovoleno a nejskrovnější ourok bráti dopuštěno, jako panuom a rytířuom nejvíce se s ní obírají a velmi daleko přes šňůru těší.

Císař lichvám míru uložil.

Aby se pak rozumělo, pokud a jak práva císařská s lichvou míní a jaký jim rozum dán býti má, považme toho, že stará práva nezbraňovala lichvy, ale dopuštěno bylo všechněm kupcům pak mimo jiné podlé líbosti a vůle lichviti. Potom císař Iustinianus uložil lichvě míru, jakž nahoře dotčeno, však nicméně tak tu věc opatřil a obmezil, aby žádný nebral ani nedával lichvy z lichvy, to jest, aby nešla lichva na lichvu, aneb jakž říkáme ourok na ourok. Verba legis Iustiniani haec sunt, tit[ulus] 32. lib[er] 4. cod[ex] super usurarum quantitate, etiam generalem sanctionem facere necessarium duximus. Veterum duram [et] gravissimam earum molem ad mediocritatem deducentes. Ideoq[ue] illustribus iubemus quidem personis, sive eas praecedentibus minime

[402] Justinián I., východořímský císař v letech 527 – 565 n. l.

licere ultra tertiam partem centesimae, usurarum nomine, in quocunq[ue] contractu vili vel maximo, stipulari. Illos vero, qui ergasteriis praesunt, vel aliquam licitam negociatione gerunt, usq[ue] ab bessem centesimae, usuraru[m] nomine, in quocunq[ue] contractu suam stipulationem moderari. In traiectitiis autem contractibus, vel specierum foenori dationibus, usq[ue] ad centesimam tantu[m]modo licere stipulari, nec ea[m] excedere, licet veteribus legibus fuerit concessum. Caeteros autem omnes homines, dimidiam tantu[m]modo centesimae usurarum nomine posse stipulari, [et]c. Z toho práva císařského každý rozuměti může, že jest Iustinianus neschválil ani nepřikázal lichvy, ale že jest ji v snesitedlnou mírnost uvésti a tudy nenasycené žádosti a proklatému lakomství nespravedlivých lichevníkův v cestu vjíti chtěl.

Jaká j[es]t ženy pravá ozdoba.

p. 601/

Jest tedy otázka: Může-li člověk křesťanský vedlé dovolení tohoto císařského práva s dobrým svědomím od bližního svého lichvu bráti, jakož smyslil Bucerus? Odpovídám, že nemuože, a to za těmito níže položenými příčinami. Nejprvé že císař takové své právo jiným ustanovením změnil a vyzdvihl, jakž se čte in authentica de ecclesiasticis titulis, kdežto císař poddává se čtyřem hlavním sněmům duchovním (quatuor oecumenicis conciliis) totiž Nicenské[m]u, Konstantinopolitánské[m]u, Efezskému a Chalcedonské[m]u a chce tomu i přikazuje, aby se vedle nich všickni chovali a jími se spravovali. Ale nicenské concilium mezi jinými hříchy světle a zjevně zapovídá lichvu, c[anon] quoniam 27. distinct[um] gloss[arium] in authent[ico] ad haec. C[apitulum] de usuris in verbo cadat. K tomu lichva i jinák zbraňuje se v právích duchovních, tak přísně že i ten, kdož by toliko jediný haléř nad sumu hlavní od dlužníka přijal, za lichevníka jmín a držán býti má. Druhé, není náležité ani slušné, aby nižší vyššího a poddaný páná své[h]o práva a nařízení měniti, zdvíhati a rušiti aneb nětco jemu odporného ustanoviti a za právo vydati měl, jako ani služebník nemůže změniti práva a rozkazu pána své[h]o. L[ucius] Sernus c[apitulum] de pact[o]. I poněvadž písma svatá v Starém zákoně patrně zapovídají lichvu a v Novém věčném zákoně pověděl Kristus, půjčujte, ničehož se odtud nenadějíce, nemohou jí slušně světská a

Křesťan nemůže s dobrým svědomím lichviti.

Čtyří sněmové církení.

Císař nemůže měniti božího práva.

císařská práva křesťanům osvobozovati ani dovolovati proti zřejmé a světlé zápovědi boží. Nemůže také žádné právo ani statutum, ani zvyklost uvedena býti a moci své míti, kteréž by někomu dopouštělo proti slovu božímu, třebas i tu nejmenší lichvu dávati aneb bráti.

Lichva j[es]t což se koli za půjčku béře.

Ale toto všecko má toliko rozumíno býti o penězích puojčených a ne o kterém jiném obchodu aneb handli. Nebo cožkoli kdo za půjčku peněz béře, to vše jest lichva, by pak toliko jeden zlámaný haléř byl aneb třebas truňk vody, když by ji smlúvou za půjčku přijal. V jiných pak půjčkách, beře-li kdo co aneb dává, to nemůže za lichvu položeno a počteno býti. Jako kdybych někomu koně zapůjčil, aneb dům svůj pronajal a nětco za to od něho jako v ciňží vzal, to neslove a není lichva. Avšak i ty takové půjčky aneb nájmové, pokudž by nejvýše možné, mají se díti vedlé pravidla zákona lásky křesťanské, aby nejináč handlovali a nakládali s bližním naším, než jakž bychom chtěli, aby nám samým od něho učiněno bylo.

Nájem není lichva.

Peníze nebijí se pro lichvu.

Že pak někteří to všecko za nic pokládají a potupují, pravíce, že lidé mají a mohou lichviti, poněvadž k tomu j[es]t peníz nalezen [etc], jakž výše dotknuto. Tomu se rozuměti má a může ne o penězích puojčených, ale o jiných náležitých a poctivých obchodích a handlech, bez kterýchž nelze lidem na světě býti. Ale že by peníz vymyšlen

p. 602/

aneb mince za tou příčinou bita býti měla, aby jí lidé mezi sebou lichvili, to jest křivé a nepravé a k tomu odporné smyslu Aristotelovu, kterýž napsal, že peníz proto nejprvé nalezen a vymyšlen byl, aby jeden od druhého tím snázeji a laciněji věci potřebné kupovati mohl. Nebo že prvé z počátku staří žádné mince neměli, ale toliko zboží jedno za druhé směňovali, a tak spolu handlovali a častokráte se trefovalo, že se zboží ne vždycky zároveň beze škody srovnati mohlo, časem také neměl jeden toho, čehož druhý potřeboval. Z takové nuzné potřeby přinuceni byli staří na cesty a prostředky mysliti, kterak by jeden od druhého věcí jeho dostávati a jak by lidé příležitě jedni s druhými handlovati mohli. A protož k tomu vymyslili a nalezli minci aneb peníz, ne aby jím lidé nenáležitě lichvili, čehož by vrchnost v pravdě nijakž dopouštěti ani trpěti neměla. Anobrž že lichva jest proti přirození, o tom svědčí

Staří směnou zboží handlovali.

Aristoteles lib[er] 1. Polit[iae] cap[itolum] 7. Usuraria (inquit) acquisitio est maxime contra naturam, ratio, est quod res per se sit sterilis pecunia, [et] minime ad pariendum idonea. To jest: Lichvou bohatnouti jest proti přirození, protože peníze samy v sobě jsou neplodné a nepříhodné k tomu, aby co uroditi měly. A Cicero in 3. Offic[iis] Detrahere alteri, [et] hominem hominis incommodo suu[m] augere commodum, magis est contra naturam, quam mors. To j[es]t: Ujímati druhému a se škodou jiného svuoj zisk vzdělávati jest více proti přirození nežli smrt.

Lichva j[es]t proti přirození.

Ačkoliv pak to vše, což až posavád oznámeno, věrná pravda jest, proti níž ani sám čert s branami pekelnými odolati nemůže, leč bychom zhola zjevnému slovu boží[m]u odepříti a je zapříti chtěli, však nicméně tak vysoko zrostla ta proklatá lichva, tak se ve všecky stavy i lidi vpeřila a je posedla, že to všecko za žert toliko a v posmíšku mají, což se koli z zákona božího proti lichvě mluví, káže, aneb píše. Kde jest ta knížka, kterúž někdy D[ominus] Luther k farářům o lichvě psal, přísně jich napomínaje, aby proti lakomství a lichvě tuze kázali, aby hříchuov jejich účastni nebyli, ale nechali jich mříti jako hovad, neposluhovali jim svátostmi ani do společnosti obce křesťanské jich nepřijímali? Zdaliž o tom všickni nemlčí? Kde uzříme jednoho v těchto všech zemích, kdežto evangelitští slouti a býti chceme, aby pro lichvu od užívání večeře Páně a s[vatéh]o křtu odloučen a odstrčen byl? Kde se jim zapovídá a zbraňuje, vedlé nařízení práv kšaftuov dělati? Kde uzříme kterého, že jest na drahách pohřben, by pak po všecken čas života svého největším lichevníkem byl a malé děti po ulicech o něm to věděly a vypravovaly? Nýbrž oni jsou k tomu ještě hrdí a pyšní a smějí mnohému faráři šňupky podati, hrozíce mu, aby je na

Lidé na to nedbají, co se proti lichvě mluví.

Luther psal p[ro]ti lichvě.

Lichevníci se netrescí.

p. 603/

kazatedlnici provolal a lichevníků jim nadal, že budou věděti, jak ho naučiti a nad ním se pomstíti [etc]. Tak nebohé kazatele a faráře odstrašují, že někteří mlčeti musejí. Jiní vidouce, že by málo způsobili, také toho nechají tak, poněvadž od vrchnosti světské ani pomoci ani ochrany žádné nemají. Anobrž nejednou nejvíce a nejvalněji lichví ti, kteříž vedlé povolání svého jiným lichvu zapovídati, zabraňovati a je trestati měli.

Kněží na ně kázati nesmějí.

Avšak proto mají věděti všickni takoví lichevníci, že jsou ještě nevyhráli a k tomu, k čemuž by rádi chtěli, nepřivedli. Nebo ačkoliv jim o to vrchnost světská nic neříká, mají však nicméně ještě jednoho pána a soudce nad sebou, kterýž je pro lakomství a lichvy jejich skutečně trestati muože a bude. Spatřujeme to na mnohých, kteříž tak mnoho vylichvili, že naposledy nevěděli, kde jim hlavní jejich sumy i s ouroky zuostaly a kam se půjčka i s lichvou poděla? A tak jest jejich spravedlivá mzda, poněvadž tak zhruba to dělají, že jednoho pána za druhým vylichviti usilují, kteříž potom ani ourokův zaplatiti ani hlavní sumy oplatiti nemohou a tudy i lichevník při nich o své přijíti musí. Pakli vždy chybí se jich taková škoda, však má Buoh jiných cest na tisíce, kterýmiž je najíti a dobře ztrestati umí, buďto skrze válku, buďto skrze nemoc, někdy přílišnými šacuňky a daněmi, potom také zoufalými a nepodařilými dětmi, pálením, ohněm, vodami a jinými mnohými a rozličnými pokutami. Časem muože přijíti zloděj, kterýž mu pojednou tak mnoho pobeře a odnese, jak mnoho on po ta všecka léta nespravedlivě a neprávě nashromáždil a nahonil. Pakli mu se vždy zdaří, že svých lichev v pokoji užívati bude až do smrti, však zajisto věděti má, že se na onom světě s mnohem těžší pokutou, to jest s pekelným ohněm, bezpochybně potkati musí. K tomu nechť na to nijakž nemyslí ani se tím netroštuje, že by dědicové jeho statku lichvami nabytého k svému dobrému a poctivému užití a v něm dlouho děditi měli. Nebo tak napsal svatý Jeroným:[403] De male quaesitis non gaudet tertius haeres. V zle dobytém zboží nikdá třetí dědic nedědí.

Lichevníky sám Bůh trestati bude.

Mzda lichevníků.

Peklo lichevníkuov nechybí.

Zle dobytý statek nedědí.

Ale kdež někteří tu věc tak vysoce natahují, učíce, že lidé netoliko lichviti, ale ani z toho, což jsou druhému puojčili, napomínati nemají, chtějíce domnění své hájiti a zastávati propověděním Krista Pána (Lukáš v VI.), kteréž nahoře přivedeno a v ten rozum je vykládají, že puojčovati máme, ale zase oplacení nežádati a neočekávati, tomu já místa nedávám. Nebo Kristus Pán o dobrodiní, kteréž se darmo dává, předtím pověděl, řka: Dobře čiňte. Ale potom když dí: Puojčujte, nic odtud neočekávajíce,

Pravý rozu[m] řeči Kristovy.

[403] Jeroným, teolog, jeden z církevních Otců, přeložil Bibli do latiny.

p. 604/

nevelí darmo dávati, než půjčovati, ne tak aby jeden časem svým neměl z svého upomínati, ale aby odtud, to jest z té půjčky své, mímo hlavní sumu ničehož, to jest žádného užitku, vejdělku, zisku aneb lichvy, neočekával a nežádal.

Netoliko pak písma svatá právo přirozené i císařské zbraňují lichev, ale i moudřejší pohané a místy celí národové, měli ji u velikém pohanění a ošklivosti. Cato římský všecky lichevníky vražedlníkuom připodobnil. Nebo otázán jsa, který by nejlepší a nejchvalitebnější způsob byl vyhledávání živnosti? Odpověděl, že agricultura, to jest ten, kterýž by z dělání a vorání země pocházel. A když druhý, co pak (prý) lichviti? Řekl Cato: Quid hominem occidere? A co člověka bez viny zamordovati? A také v pravdě bývá, kdož se jednou lichevníkuom v jejich ruce dostane, ten netoliko zkažen bývá na své živnosti, ale postaven jsa v náramných úzkostech, časem samého sebe do smrti užrati musí. A protož dobře učinili Římané, že jsou lichvě jisté meze uložili a vyměřili, aby ne každý směl v tak mnoho se na lichvu dlužiti, jak by chtěl a jak by snad mnoho utratiti a promrhati mohl. L. Genutius,[404] tribunus plebis, s volí vší obce vydal právo, aby žádný z Římanův nelichvil. Jiný tribunus, nějaký Sulpitius, takové právo nařídil, aby žádný senator aneb radní pán římský nesměl se více na ourok zdlužiti, nežli duo millia drachmarum, to jest okolo dvou set korun. Ale ten jistý Sulpitius sám to právo své přestoupil. Nebo po smrti jeho nalezlo se, že jest byl dlužen do třikráte sto tisíc zlatých, aneb jakž jiní počítají trecentas myriadas, to jest třicetikrát sto tisíc aneb tři miliony. Jakož potom i Iulius Caesar[405] jistou míru lichvám uložil a z města vypověděl netoliko lichevníky, ale i ty, ježto míry zmenšovali a falšovali, aneb jakýmkoliv jiným způsobem drahotu v městě dělali. Obzvláštně pak to u Římanův opatřeno bylo, že žádný dětem za živnosti rodičuov, pokudž

Pohané nenáviděli lichvy.

Lichevník jest vražedlník.

Římané nedali se senátoruom dlužiti.

C[ísař] Iulius lichevníky vyhnal.

[404] L. Genucius, tribun lidu v Římě v r. 342 př. n. l., předložil zákon o zrušení lichvy.

[405] Julius Caesar (100 – 44 př. n. l.), římský politik a vojevůdce, jeden z nejznámější mužů antické historie.

v moci jejich byly, žádných peněz na lichvu puojčiti nesměl, pakli puojčil, tedy upomínati z nich nemohl. To právo nejprvé Solon v Athénách ustanovil, proto aby snad synové, zadlužíce se a nemajíce odtud zaplatiti, neukládali o bezhrdlí svých otcuov a nežádali smrti jejich aneb nětco neslušného před sebe nebrali. Římané je vzali od Řekuov a jest i do císařských práv vloženo a slove senatus consultum macedonianum. Týž Solon, když v Athénách obec se zbouřila, pro mnohé křivdy své, aby jim syny a dcery své prodávali a v službu podrobovali, z obecného snešení a svolení vší obce volen byl, aby práva o tom vydal a lichev předešlých umenšil. Protož nejprvé to právo nařídil,

Synům za živnosti otce žádný půjčiti nesměl.

Solon práva o lichvách nařídil.

p. 605/

aby na potomní čas žádný člověka svobodného pro dluh ani pro lichvu sobě poddaného učiniti aneb v službu podrobiti nemohl. Druhé ustanovil, aby všickni své lichvy, kteréž až do toho času za týmžkoli měli, všecky dlužníkům prominuli a odpustili. A sám aby na sobě jiným příklad dal, první dobrovolně a ochotně odpustil quinq[ue] talenta, to j[es]t tři tisíce korun. Naposledy uložil, aby žádný větší lichvy bráti nesměl nežli centesimam, to j[es]t ze sta zlatých jeden za měsíc aneb dvanácte do roka. Philip[os] lib[er] 2. Chron[ic].

Lichvy v Athénách odpuštěny.

Staří Indové a Němci nic o lichvách nevěděli, a protož tak šťastní byli, že téměř sami římské moci a síle se opřeli. Nyní v rokošech a dluzích netoliko předešlú slávu, kteréž skrze mnohé války a boje po svých předcích nabyli, ale i starodávní upřímnost a sprostnost potratili. Někteří národové tak hrubě nenáviděli lichev, že kdež zjevného zloděje dvojnásobně, tu lichevníka čtvernásobně pokutou peněžitou trestali. A chceme-li pravdu povědíti, jistě tito polštářní a bohatí zloději sedíce doma na stolicích, mnohém více kradou chudým lidem než oni nebozí a nuzní zloději, kteříž na silnicech loupí a kteréž vrchnost na šibenici odsuzuje. Ó by to Bůh dáti ráčil, aby i nyní tohoto věku povstal onen Agis,[406] král lakedemonský, kterýž by v počty a v registra lichevníkův bedlivě nahlédl a zbránil jim, aby tak ukrutně krve bídných lidí nešali a

Němci o lichvách nevěděli.

Lichevník horší než zloděj.

Agis spálil registra lichevníků.

[406] Agis IV., spartský král v letech 245 – 241 př. n. l.

střev z nich netáhali. Nebo ten Agis shromáždiv v Athénách všecky listy, zápisy, cedule a registra lichevníkův, snesl je na ryňk a udělav veliký oheň, spálil všecky na prach, tím zpuosobem ztrestati jejich nemírné chudých lidí přetahování. Kdežto přítomen jsa Agesilaus, a maje obzvláštní líbost nad tím jeho skutkem, pověděl, že jest od dávního času jasnějšího a čistšího ohně neviděl a kterýž by tak velikou záři od sebe dáti měl. Chválí se také slušně slavní a velikomocní císařové římští M[arcus] Antonius Pius a Alexander Severus,[407] že jsou přílišnou svobodu lichevníkův zastavili a přetrhli a nic více jim nedopustili vzíti než toliko třetí díl aneb peníz z lichvy, kteráž se z součtu vyhledati mohla. A když jednoho času všecka Asia lichvami velice obtížena byla, Lucullus, správce římský, z té těžkosti a nouze ji vysvobodil. Totéž způsobil v Sicilii Cato a vytrhl tu krajinu z loupeže lichevníkuov, poznávaje, že by příčinou jejich na záhubu a zkázu přijíti musila. Touž měrou Lycurgus, chtěje své obci dobře posloužiti, všecky lichevníky z města vyhnal. Plato veliký mudřec v takové ošklivosti měl licheníky, že jim vždycky toho vinšoval, kdyby kolivěk peníze pro zisk na lichvu dávali, aby i hlavní sumu svou ztratili.

Císařové lichvu zmenšili.

Též učinil Lucullus a Cato.

Plato nenáviděl lichevníkův.

Tuto bylo by vysoce potřebí, v obzvláštní kapitole obšírnou zmínku učiniti a připomenouti o rukojemství a slibích za

p. 606/

jiné, jak mnohým veliké škody přinášejí. Ale poněvadž to vše před očima jest a ta škoda tak jest patrná a zřejmá, že ji každý viděti a téměř rukama makati muože a nicméně mnozí nic se na to neohlédají ani sobě usrozuměti nechtějí, protož toho na ten čas zanechám a mlčením té věci pominu. Však proto jest s nemalým podivením, že nejedni lidé jsou tak nesmyslní, tak hloupí a slepí, že velmi lehce za jiné slibují, nemajíce žádné o tom vědomosti, mohou-li také oplatiti čili nemohou. O lidech poctivých a víry hodných, kteříž své rukojmě v času určitém, jako dobří vyvazují, tím psaním svým nemíním, aniž jich v čem dotýkám. Ale znal sem jednoho, kterýž však nebyl Němec, že skrze své chytré a obmyslné

Mnozí rukojemstvím o všecko přicházejí.

Dlužník zavedl rukojmě.

[407] Alexander Severus, tj. Marcus Aurelius Severus, římský císař (222 – 235 př. n. l.).

praktiky a skrze rukojemství nadělal v těchto zemích dluhuov do osmdesáti tisíc zlatých a mno[h]o ctných a dobrých lidí tudy zavedl, že jsou o své všecky statky za jeho příčinou přijíti musiti. Nebo ve vší říši neměl ani jednoho kyje, kterýž by jeho vlastní byl. Tuť se v pravdě nejeden podiviti mohl, jak jsou vždy ti nebozí lidé tak dobrotiví a dobromyslní byli a tak snadně neuvážlivě pečeti své přitiskovali a na to ani jedni nepomyslili, kterak rukojemství svého prázdni budou a zniknou. Poněvadž to přísloví takměř vždycky pravé jest a zřídka zmejlí. Sponde, noxa praesto est. Buď rukojmím hned škodu máš, slíbíš-li za druhého, dej své. A písmo dí: Kdož za jiného slibuje, blázen jest. Toho pravdu mnozí s svým zlým a svou škodou poznávají a zkušují. Jakož jsem znal jednoho znamenitého muže před třicíti lety, kterýž v Čechách skrze rukojemství o všecko přišel, takže od jmění, statku a zboží svého, ačkoli bohatý pán byl, ujíti musil. A když umřel, paní jeho po něm pozůstalá vdova, vdala se v jednom městečku za purkmistra, dcera pak její řezníku se za manželku dostala. Kdož takové příklady slyší připomínati, měl by slušně bedlivě se rozmejšleti a ne tak snadný a volný býti, aby sebe samé[h]o svú milou manželku i dítky, skrze rukojemství a slibování za jiné v takové nebezpečenství vydávati měl, leč by tím prvé ubezpečen a ujištěn byl, že za rukojemství své žádné škody nésti nemá, a tak dostatečně opatřen bude, aby věděl, že ten, za kteréhož slibuje, rukojmě své věrně vyvazuje a žádného z nich nezavozuje.

Kdo slíbil, dej.

Sluší se cizím příkladem kárati.

O minci, jaký její původ a k čemu se užívati má.

p. 607/

Kapitola čtrnáctá

Nahoře v předešlé kapitole učinil sem zmínku o tom, že z počátku před dávními časy žádné mince mezi lidmi nebylo, ani zlaté, ani stříbrné, ani měděné, mosazné, železné, cínové, ani z kterého jiného kovu, ale že kupci a jiní lidé všecky obchody a handle své konali mezi sebou skrze směnu a odměnění jednoho zboží za druhé. Čehož dovodí i císař Iustinianus. A máme toho ještě i dnešního dne příklad na divokém

Ponejprv mince mezi lidmi nebylo.

půlnočním národu, kteříž Lappones[408] slovou. Neb se o nich píše, že žádného vína ani obilí v zemi své nemají, země také a dědin nevoří, ale toliko živí se myslivostí, lapáním ptákuov a ryb, kteréž vysušíce na zimě, potom jiným národům za obilí, suol a jiné potřeby prodávají. Kterýžto obyčej někdy také Arménové,[409] Skythové a Tataři zachovávali. Potom někteří začali kusy mědi slévati, ale bez rázu, jako Essenii[410] a Indi. Portugálští místo mince užívali velikých kusuov mědi aneb stříbra, jakož pak ještě se u nich nacházejí takové veliké štuky zlata, ale však s rázem, kteréž do patnácti tolaruov a nad to více platí. Lycurgus zapověděl Lakedemonských, aby mezi sebou žádné zlaté ani stříbrné mince nemívali, ale místo té, aby sobě železem a to neužitečným a v octě zmořeným platili. O Karmaních[411] a Bambicatiis čteme, že jsou všelijaké kovy s pilností shledávali a co nejhlouběji do země zakopávali, aby skrze ně a příčinou jejich od šlechetnosti a ctnosti k lakomství a jiným hříchuom odvedeni byli. U mouřenínuov před časy v takové potupě bývalo zlato, že z něho nic jiného nedělali než řetězy, jímiž nešlechetné lidi a zločince ukovávali, aby utéci nemohli. Crates, mudřec thébánský, zavrhv do moře nemalou tíž zlata, pověděl: Abite pessum malae cupiditates, ego vos mergam, ne ipse mergar a vobis. To jest: Jděte tam zlé žádosti, radějiť já vás utopím, než byste vy mne utopiti měly. Nyní mezi všemi kovy, kteréž lidé v bohatství pokládají, nejdražší a nejvzáctnější jest zlato, a tak jsou ho všickni žádostiví, že aby ho dosáhli, třebas do nejhlubšího pekla prokopati se nebojí. O čemž Ovidius 1. Metamor[phoses] tyto verše napsal:

Lappones národ divoký.

Kusy kovů místo mince.

Zlato vede k lakomství.

Crates zlato do moře uvrhl.

Nyní zlata s pilností dobýváme.

Sed itum est in viscera terrae,
quasq[ue] recondiderat, stygiisq[ue] admouerat umbris,
effodiuntur opes, irritamenta malorum.

[408] Laponci, obyvatelé střední a severní Skandinávie.

[409] Arménové, národ indoevropského původu obývající Arménskou vysočinu na jihozápadě Asie.

[410] Esejští, židovská sekta ze 2. stol. př. n. l.

[411] Karmani, obyvatelé východní části Persie, dnešního jižního Iránu.

Iamq[ue] nocens ferrum, ferroq[ue] nocentius aurum
prodierat. Pročež i o takových lidech s nejvyšší pilností
p. 608/
zlata v střevách zemských vyhledávajících pověděl Phaletius, jakž napsal Strab[on][412] lib[er] 3. Plutonem brevi ad superos adductum iri, že brzo čert z pekla na svět vyveden bude. A Diogenes otázán jsa, proč by zlato bledé bylo, velmi zdvořile a pěkně odpověděl: Quia multos, inquit, habet insidiatores. Proto prý, že mno[h]o má nepřátel, kteříž mu ouklady strojí.

Proč zlato bledé?

Sumou ať krátce povím, byl někdy po všem světě ten obyčej, že jsou lidé frejmarky a směny mezi sebou činili jedno[h]o zboží za druhé, jako železo aneb kůže hovězí za víno a jiné věci. Nebo tak znějí verše nejstaršího poety Homera, Iliad[a] 7. in sine, kteréž také Iustinianus Caesar připomíná in titulo De empt[ione] [et] venditio[ne] lib[er] 3. Instit[institutionum] [Iustiniani] jakž nahoře dotknuto:

Staří směňovali zboží jedno za druhé.

Unde reportabant Criniti vina Pelasgi,
aeris quidam, alii fulgentis munera ferri,
at scutis alii, pars bobus, mancipiisue
mutabant passim, [et] conuivia laeta parabant.
To jest: Kteří na trh dobré víno přinesli,
měd, železo zase domův odnesli.
Jiní zajaté vězně a pavézy
směňovali za dobytek hovězí,
i jinák mezi sebou handlovali
a vespolek vesele hodovali.

Co se bité mince dotýče, to nacházíme v historiích, že v krajině lidí nejprvé stříbrná a zlatá minci nalezena a dělána byla, avšak ještě ani ti obyvatelé, kteříž ji vymyslili, potřeby a užitku mince v známosti neměli. Jiní píší, že nějaký Phedon u Elienských, nejprvé závaží a minci z stříbra dělati dal. U Peršanuov první král Darius rozkázal bíti zlatú minci. V zemích vlaských nejprv Saturnus[413] měděnou minci zamyslil.

Kde se mince nejprv začala.

[412] Strabón (63/4 př. n. l. – po 21 n. l.), řecký historik a zeměpisec.

[413] Saturnus, římský vládce bohů, později symbol času.

Ale Římané za dosti dlúhý čas žádné mince v užívání neměli, než toliko dobytkem sobě platili a spolu handlovali, kdežto jeden vůl za sto a jedna ovce za deset grošův šacována byla. Potom Numa Pompilius,[414] druhý král, nařídil Římanům koženou minci. Po něm Dionysius kázal dělati minci cínovou. A to tak dlouho trvalo, až Římané začali s těžkou mincí vůkol jíti, kterážto tak způsobena byla, že jí jeden druhému neodčítal, ale odvažoval. Což se i u Židův zachovávalo. Nebo tak čteme v XXXII. kap[itole] Jeremiáše[415] proroka: I poznal jsem, že j[es]t slovo Hospodinovo a koupil jsem pole od syna strejce svého a odvážil jsem mu peníze, sedm syklův [etc]. Podlé toho nicméně měli Římané také i jinou minci, kterouž jeden druhému odčítal, na níž z jedné strany rázu vůl a z druhé svině vyražena byla. Ale stříbrná mince teprv se v Římě začala to[h]o času, když Ser. Scipio a [Gnaeus] Sempronius purkmistrové

Římané dlouho žádné mince neměli.

Peníze váženy, ne čteny.

p. 609/

byli po Atilovi Regulovi.[416] Na ně minci vyražen byl na jedné straně Ianus[417] bifrons s dvěma obličeji z předu i z zadu a na druhé straně přední kus aneb špic šífu mořského. Ačkoli jsem já minci stříbrnou viděl, na níž vybita byla válka mezi Sabiny[418] a Římany a zespod napsáno bylo Sabini. Však se mnohým zdálo, kteříž tu minci se mnou viděli, že by teprva potom někdy bita býti měla. Též ukázal mi farář v Heidenheimu[419] v knížetství Wirtenberském jeden groš nevelmi široký, ale tlustý, kterýž by král Šalomoun bíti dáti měl, jakož pak byl na něm vyražen jeho obraz s hebrejskými literami. Ačkoliv mně zdál se spíše odlívaný býti nežli bitý.

Stříbrná mince v Římě.

Mince Šalamúnova.

---

[414] Numa Pompilius, dle pověsti druhý římský král.

[415] Jeremiáš (*kolem 650 př. n. l.), prorok ve Starém zákoně.

[416] Marcus Atilius Regulus, římský vojevůdce v první punské válce, konsul v r. 256 př. n. l.

[417] Janus, starobylý římský bůh dveří, bran a všech začátků, zobrazován jako dvouhlavý, hledící do minulosti i budoucnosti, na východ i na západ.

[418] Sabinové, kmen pocházející z Itálie severozápadně od Říma.

[419] Heidenheim an der Brenz, německé město ležící ve spolkové republice Badensko-Württembersko.

Ale ač se zase k Římanům navrátím, ti jakž se mnohým učeným vidí, nejprvnější zlatou minci bíti dali dobře, po některém a šedesáti letech od první války, kterouž s Kartáginenskými vedli s rázem, o němž nahoře dotknuto. Potom pak káry, vozy a jiná znamení dávali na své minci vyrážeti. Když Livius Drusus[420] censorem v Římě byl, dal za ouřadu svého minci stříbrnou bíti, k níž třetí díl mědi přisadil a přimísil. Řekové za mnohé časy jednu minci měli, kterouž philippicos grossos jmenovali. Byl na ní vyražen vůl a nejprvé jí Theseus[421] zamyslil, aby je tím od bojův a válek k dělání a vorání země přivedl. Potom Athenienští začali na své minci bíti sovu, z čehož pošla ona historia, že služebník Gilipuov přišed k eforům oznámil jim, kterak pod krovem pána jeho leží skrytý veliký houf sov, míně tudy peníze, kteréž Gilippus Lysandrovi ukradl. Peršané měli na své minci střelce, staří Němci pilu, Lokrenští hvězdu. A kdo by mohl všecky rozdíly, jichž v minci jiní a jiní národové požívali vypraviti a vyčísti? Jakož pak vidíme, že nyní v říši každý kníže, každý hrabě i každé město, zvláště v Sasích, svú vlastní minci má a na ní obzvláštní svuoj ráz aneb obraz, po němž od jiných mincí rozeznána býti muože.

Zlatá mince u Římanů.

Zlaté filipské.

Mince athenienská.

Rozdílní rázové na minci.

Ten a takový jest začátek a puovod mince, aniž ji kdo z počátku k čemu jinému požíval, aneb obracel než ku prodaji a koupi. Že pak lichevníci, lakomci a dráči zamyslili sobě nyní jiný užitek a zisk z mince k zkáze, škodě a zhoubě krajin i jích obyvateluov a k zmenšení, zlehčení i vyhlazení všech poctivých živností, obchoduov a handlův, to jest nepravé, nespravedlivé a nenáležité a neměli by toho knížata, páni a správcové žádným způsobem přehlédati ani trpěti, jestliže o dobré a užitečné svých zemí i poddaných opravdově pečují a povinnostem svý[m] za dosti činiti chtějí. Kdož to[m]u věřiti nechce, ten nechť se maličko v říši (ba i zde v Čechách[)] okolo sebe ohlédne, vskutku to hledá a najde, že skrze lichvy

Zlé užívání peněz a mince.

p. 610/

[420] Livius Drusus, několik osob tohoto jména, blíže neurčen.

[421] Théseus, řecký hrdina, syn athénského krále Aigea.

praktiky, partýty a sedlání, netoliko lid obecný v městech a po všech, ale i některá knížata a velicí páni k záhubě a zkáze přicházejí. Aniž jest z jiných bláznovství to nejmenší, že se vrchnost časem k tomu namluviti a přivésti dá, aby se nad poddanými svými ovšem zapomenula a pro málo koliks těch lakomců netoliko své země a poddané, ale nadále i sami vyšati dopouštěla, jedné aby těch málo kolikas měšec naplněn býti mohl, ježto by slušněji a chvalitebněji i užitečněji bylo, aby takové ven z zemí a z lidí hnali a žádného místa ani sídla pod sebou nepropuojčovali a nedávali. Ale poněvadž ti, ježto knížatům a panuom radívají, bezpochyby také z té kůže nějaký řemen mívají a spolu s jinými v témž blátě vězí, protož se ty věci a nepravosti tak tutlají a přikrývají, že lichevníci a jiní zhoubcové netoliko pokojně v zemích zůstávají, ale ještě k tomu u veliké cti a vážnosti se drží. A protož já, mohu-li co o to[m] podlé sprostnosti své souditi, nepochybuji, že i ta jedna z největších příčina jest nynějších těžkostí, soužení, pokut, nedostatkův a chudoby mezi všemi lidmi vůbec, že se takovým lakomcuom všeliká vůle a svoboda propouští, aby nebohé lidi šacovali, loupili a drali, jakž by se jim nejlépeji dobře vidělo a zdálo. Pán Bůh rač k tomu trpělivosti popříti.

Lichvami hynou krajiny a země.

Kudy to jde, že se lichevníci netrescí.

Že vrchnosti a správcové spravedlivé míry, lokty a váhy naříditi mají a v žádné z těch tří věcí žádného podvodu ani falše netrpěti.

Kapitola patnáctá

Ačkoliv ve všech zemích, městech a obcech veliký neřád a obtížení j[es]t v tom, že se všelijaká kupectví a zboží falšují, takže téměř žádné zboží ani koupě tak chatrná není, aby na trh aneb na prodaj v své celosti a v upřímnosti přišla, ale musí vždy nějak smíchána a zfalšována býti. Však nejvíce a předně satan všecky kupce, kramáře, handléře, obchodníky, hokynáře, měšťany i sedláky v tom posedl, že na takovém zfalšování zboží dosti nemají, ale ještě k tomu užívají falešných loktuov měr a závaží, aby vždy nebozí chudí lidé dvojnásobně oklamáni a podvedeni byli. A k tomuť vrchnost zvláště v městech mlčí a přehlídá to aneb jistě tak

Zboží a měr falšování obyčejné.

p. 611/

přísně toho nezastavuje a nepřetrhuje, jakž by slušně a povinně činiti měla. Totiž aby takové falešníky dvojí pokutou trestala, aneb z země vypovídala a kdyby pak i peněžitou pokutou z milosti trestáni byli, aby nicméně infames, to jest zlopověstní a bezectní, zůstati musili. Ale pohříchu správcové, jak v jiných věcech tak i v této, obmejšlejí a vyhledávají toliko svého vlastního zisku a třebas jednou v roce nepomyslí na to, aby k jejich ouřadu a povolání přináleželo na ty věci pozor a péči míti a takové neřády stavovati. Kterak ti v onen poslední soudný den z toho odpovídati budou, že jsou chudé lidi tak oklamávati dopouštěli? Jak se z toho vymluví a co za příčinu předloží, že jsou to přehlídali a nic k tomu neříkali ani trestali, když všickni handlové a obchodové plní byli podvoduov a falše?

Pokuta na falešníky měr.

Nedbánlivost správcuov.

Slýchal jsem, že v městě Amburku[422] v Falcu[423] byl jeden popravní mistr, kterýžto nachovav sobě nětco peněz, vzal odpuštění od svých panuov a nechtěl více katem býti, ale chopil se kramářství. Potom když porozuměl, že by se z moci a jiným roven býti nemohl, leč by v obchodu svém falše požíval, jak v zboží a koupi, tak v závaží a lokti, a přitom zvěděl, jak jsou kramáři fortelní a zchytralí, pustil od krámu a šeď ku pánům, žádal aby mu zase předešlé služby dopřáli. A když páni radní příčinu toho věděti žádali, oznámil jim, že on s forteli a falši neumí vůkol jíti, avšak bez té že by nemohl jiným roven býti ani sobě pomoci.

Kat nechtěl býti kramářem pro svědomí.

Jest pak taková nepravost zřetedlně a přísně v písmích svatých zapovědína. Neb tak Bůh mluví v III. Mojží[šově] v kap[itole] XIX.: Nečiňte neprávě v soudu, v rozměřování (v lokti), v váze a v míře. Závaží spravedlivé, váhu spravedlivou, efi aneb korec spravedlivý, syn aneb žejdlík spravedlivý míti budete. Jáť jsem Hospodin Bůh váš, kterýž jsem vás vyvedl z země egyptské. A v V. knihách Mojžíš[ových] v XXV. kap[itole]: Nebudeš míti dvojího kamene aneb závaží menšího

Bůh takovou nepravost zapovídá Levi[ticus] 19.

Deuter[onomium] 25.

[422] Amberk, město v oblasti Horní Falce v dnešním Bavorsku.

[423] Horní Falc, část spolkové republiky Bavorsko sousedící s Českou republikou.

a většího v pytlíku svém, aniž budeš míti v domě svém dvojího korce (efi) většího a menšího. Váhu celou a spravedlivou míti budeš, též i míru celou a spravedlivou, aby se prodloužily dnové tvojí v zemi, kterouž Hospodin Buoh tvůj dá tobě. Nebo v ohavnosti jest Hospodinu Bohu tvé[m]u, kdožkoli činí ty věci, všeliký činící nepravost. Toť jsou v pravdě slova patrná a zřejmá, vedlé níchžto chce Buoh, abychom se chovali, a srovnávají se zároveň s psanými a císařskými právy. Toliko že Bůh přidal k nim časné zalíbení, totiž dlouhověký život, aby lidé tím pilnější byli a to přikázání jeho bedlivěji a opravdověji zachovávali, jakož i při čtvrtém přikázání svém učinil. Ale však nic to všecko nepomáhá. Nebo lidé tohoto času

p. 612/

Lidé lakomstvím slepí.

tak jsou lakomstvím zaslepeni, že sobě takových slavných a potěšitedlných zalíbení nic neváží ani jich k srdci nepřipouštějí. A jakžkoliv nejednou je kazatelé napomínají a k spravedlnosti vedou, však jim to vše mímo uši jde a nic se toho nechápají, poněvadž vrchnost neužívá v té věci ouřadu svého a takových falešníkův netresce. Čteme o tom, že císař Iulius, o čemž i nahoře nětco napovědíno, všecky takové falešníky z města vypověděl, kteříž buďto měrám ujímali a je zmenšovali aneb jakýmkoli zpuosobem drahotu v městě dělali. A Suidas[424] píše o císaři Valentiniánovi,[425] že jest v městě Konstantinopoli měděnný aneb mosazný korec postaviti dal, a přikázal, aby žádný menšího korce neužíval a nemíval a některým, ježto se tak nezachovali a míry zmenšovali, ruce zutínati a u toho korce pověsiti rozkázal. O co by nyní potřebí bylo takové přísné vrchnosti, kteráž by těm i jiným mnohým neřádům konec učinila aneb aspoň tak přílišně se jim rozmáhati nedopouštěla. Mnohé by věci v lepším řádu stály, jak po městech, tak po krajích. Ale když se žádnému nic neříká a jeden každý může živnost svou provoditi jak chce a obchod svůj sobě zlepšiti jak může. Protož nacházejí se lidé, kteříž ani na tom dosti nemají, že lidi zfalšováním a zlehčením zboží, měr a váhy oklamávají, ale také i

C[ísař] Iulius falešníky vyhnal.

C[ísař] Valentinián jim ruce utínati dal.

[424] Suidás, autor řeckého abecedně řazeného encyklopedického slovníku.

[425] Valentiniánus III., západořímský císař v letech 425 – 455 n. l.

na minci je ujímají a tudy sobě nový užitek aneb zisk přivozují. A takoví handléři, kupci a kramáři v mnohých městech obyčejně bývají ti, kteříž v obci nejpřednější jsou a nejvíce mohou. A protož bylo by velmi potřebné obnoviti v některých městech ono právo thébánské, o němž Aristoteles napsal, jímž vyměřeno a zapovědíno bylo, aby žádný kupec ani kramář do rady sazen ani k jiným poctivým ouřadům městským připuštěn nebyl, leč by předtím deset let od svého kupectví aneb handle přestal a do konce ho zanechal. Jaký pak a jak chvalitebný regiment aneb správa bývá na těch místech, kdež takoví lidé rafíku drží a na ouřadech sedí, nepotřebí toho mnohými slovy dovoditi a ukazovati, samo se na oko spatřuje. Aniž jest možné, aby ta obec dlouho v dobrém způsobu státi a setrvati mohla, ale naposledy když lidé do konce zkaženi budou a zchudnou a pozdě se pozná, že ta škoda na větším díle odtud pošla, teprva vrchnost z nuzné potřeby v to nahlédne a přetrhovati bude aneb z toho před Bohem spravedlivým soudcem perně a těžce odpovídati musí.

Právo thébánské o ouřadních osobách.

Zlý správce nedobře spravuje.

Ale jak se těm takovým nespravedlivým dráčům a s ublížením jiných chtějícím bohatnouti lidem, jejich obchodové daří, mnoho li na tom získají aneb jak toho dědicové jejich zažívají, o tom poněkud nahoře zmínka učiněna, a potvrzuje toho obecně přísloví české, že přijda čert po cizí, pobere jim i to, což jejich vlastního bylo. Příklad máme v jedné historii o hospodáři fortelném

Bůh nespravedlivým nežehná.

p. 613/

a nepravém, kterýž k výstraze tuto krátce položím. Byli dva bratří, jimž rodičové prostředně statku zanechali, jeden z nich dal se do kláštera, druhý pojav manželku, zarazil sobě hostinský dům, aby hosti choval. Ten žádaje rychle zbohatnouti, všelijakých fortelův požíval, menší měrou ubližoval netoliko lidem, ale i hovádkuom a časem ovsa koním ze žlabu tejně ujímal, avšak nic sobě tím pomoci nemohl, ale čím více honil, tím více chudl a větší nedostatek na svém statku poznával. Potom přišel k němu bratr, kterýž sobě mnišský život obliboval, aby se s ním o dědictví otcovské rozdělil. Ale on žádostivě prosil bratra, aby naň o podíl svuoj na ten čas nenastupoval, protože žádného štěstí nemá a jakžkoli chtěje sobě pomoci všemi forteli vůkol jde a jakž muože hosti

Historia o hospodáři nepravém.

dře a loupí, však protože čím dál u větší chudobu přichází. To slyše mnich, řekl k němu: Můj milý bratře, jestliže tak činíš, veta jest po tobě. Nebo chováš v svém domě takové[h]o hostě, kterýž všecko jmění tvé zžírá, kteréhožto chceš-li viděti, po[j]ď za mnou do nejhlubšího sklepu a ják ho tobě ukáži. Tam když oba sešli, mnich ten svým zaklínáním způsobil to, že se bratru jeho náramně veliký a hrozný drak ukázal, tak dobře vychovaný a tučný, že sebou téměř z místa hnouti nemohl. Kteréhožto uzřev mnich řekl: O co jsi, proklatá šelmo, dobrou a pohodlnú hospodu měla. A hned obrátiv se k bratru, hle (prý) bratře, tuto hanebnou šelmu tys svými forteli a nespravedlivými obchody tak tučně vychoval. Nebo cos ty koliv jiným lstivě a neprávě ujímal, to vše tato šelma sežrala. A protož uposlechni mne, buď věrný a upřímný k jednomu každému, užívej míry spravedlivé a rovné, žádnému křivdy nečiň ani žádného neoklamávej. Po čtyřech letech navrátím se k tobě a rozdělíš se se mnú o statek. Uposlechl ten hospodář bratra svého a jakž mu prvé ubývalo, tak mu potom zase přibývalo, takže v krátkém času poznal požehnání boží a velmi zbohatl. Když minuly čtyři léta, navrátil se k němu mnich, aby zvěděl, kterak se vede bratru jeho, kterýž ho vděčně a vesele přivítal, a oznámil mu, že jest rady jeho uposlechl a své dobré v tom poznal, žádal ho, aby mu tu šelmu, kterúž před čtyřmi lety viděl, opět ukázal. Mnich vděk učiniti chtěje bratru svému, sešel s ním do téhož sklepu a vyvolav toho draka, ukázal ho bratru, an byl velmi churavý a suchý, takže se sotně na něm kuože při kostech držela. I řekl mnich: Hle bratře milý, již tomuto hosti nelze tuto zůstati, musíť se jinam přestěhovati a jiného pána sobě pohledati. Ty budeš-li se v svém hospodářství a obchodu, tak jakž jsi začal, chovati a setrváš v tom každého času hojného a štědrého, požehnání božího pokusíš.

Čert zžírá neprávě dobytý statek.

Spravedlivým statku přibývá.

Čert u spravedlivých hladem mře.

p. 614/

Kteří lidé aneb osoby v obci a v městě potřebné jsou.

Kapitola šestnáctá

U starých Římanuov nic nebylo u větší poctivosti a vážnosti, jako když někdo měl to jméno, že j[es]t dobrý voráč aneb sedlák, jakož pak staří obzvláštně pilni byli sedlských věcí a vorání země a z toho se

Římané nejvíc sobě vážili sedláků.

živili. Tak čteme o Q[uinctiovi] Cincinatovi,[426] že jest od Římanuov z pole a od pluhu k nejvyšší diktatuře povolán byl, v kteréžto tak se zmužile a hrdinsky proti nepřáteluom choval, že je přemohl a porazil a tudy slavného vítězství a triumfu i veliké pochvaly došel, takže dobře mohl v Římě zůstati a mocným i předním měštěnínem býti, ale nechtěl toho učiniti, nýbrž nepodržev na sobě to[h]o ouřadu nežli XVI dní (ježto sic šest měsícův z práva diktátorem býti mohl), hned po triumfu z sebe jej složil a na své pole k pluhu se navrátil, jako by ta[m] začatou práci a dílo dokonati chtěl. Totéž učinil Fabricius,[427] když přemohl krále Pyrha a ze Vlach ho vyhnal. Item Curius Dentatus poraziv a podmaniv Sabinos, kteřížto oba s tak velikou bedlivostí rolí svou dělali, jak silně a udatně proti nepřátelům v poli bojovali. Pročež Cato napsal: Cum viru[m] bonu[m] colonumq[ue] dixissent, amplissime laudasse existimabantur. Že neměli žádného slavnějšího titule, než když toho dobrým mužem a pilným sedlákem jmenovali [etc].

Cincinnat[us] od pluhu povolán.

Dobrý muž a dobrý sedlák.

Ale ať krátkými slovy ukáží, které stavy Aristoteles in suis politicis vyčítá, z nichž by chtěl, aby město aneb celá obec nařízena a složena byla, věděti máme, že přední místo dává sedlákuom aneb voráčům, za tou příčinou, že oni nám chleba dobývají, bez něhož my živi býti nemůžeme. Ačkoliv nyní žádný není u větší potupě a menší vážnosti jako nebozí sedláci, poněvadž je mnozí ne za lidi, ale za služebníky a chlapy aneb raději hovada věčné práci podrobená mají a drží a nejedni více sobě váží chrta nežli sedláka. Druhé místo v obci dává Aristoteles řemeslníkům, bez nichž město býti nemůže, jako jsú pekaři, mlynáři, kováři, ševci, krejčí, tesaři, truhláři, kameníci, zedníci a jiní. O kartářích, kostkářích a jiných jak škodných tak daremních a více rozpustilosti lidské než obecnému dobrému sloužících řemeslích nic nevěděl Aristoteles. Třetí jsou kupci a kramáři, kteříž přespolní zboží a koupě do města přinášejí a do cizích dalekých krajin handlují.

Kteří lidé do obce potřební.

1. Sedláci.

2. Řemeslníci.

3. Kupci.

[426] Lucius Quinctius Cincinnatus, římský vojevůdce, diktátor, vzor starořímské rolnické prostoty.

[427] Fabricius Quintus, římský konzul v r. 282 př. n. l., vzor neúplatného a spravedlivého státníka.

p. 615/

Čtvrtí nádeníci, kteříž na den z peněz lidem posluhují a což potřebí dělají. Pátí služební aneb vojáci, ne ti kteříž by jednomu každému za peníze jeho sloužili, jako někdy bezbožní knechti říkávají, že by se třebas čertu proti Pánu Bohu najíti dali, kdyby jim dobře zaplatiti chtěl, ale kteříž by svou obec, své město a svou milou vlast, svobodu před nepřáteli, před škodou a křivdou obhajovali, pokoje chránili a jej vzdělávali. Naposledy pokládá Aristoteles ty lidi, kteříž obecné dobré i všecko město svou moudrostí, rozšafností a bedlivostí opatrují a řídí, jiné měšťany spravují a soudy vykonávají. A ten stav jest a má býti nejpřednější v každém městě, nebo bez něho žádná obec ostáti nemůže. Jakož jsou rychtáři, soudcové, purkmistrové a páni radní [etc].

4. Nádeníci.

5. Vojáci.

6. Správcové.

I ačkoliv tak jest, že bez takových lidí nemůže býti žádné město, jakž již dotčeno a samo zkušení pravdu toho ukazuje, však ještě nacházejí se někteří stavové, o nichž Aristoteles v jmenovaných knihách žádné zmínky neučinil, kteříž neméně a snad více než onino potřební jsou městu a obci, jako správcové církví a škol, farářové a kazatelé, kteříž lidí křesťanské víře a slovu božímu vyučují, svátostmi jim posluhují a v pobožné křesťanské kázni zdržují. Item doktoří a lékaří, ježto lidem raditi umějí, když jsou nemocmi obtíženi a k zdraví jim zase pomáhají. Mímo ty ještě potřební jsou městu lidé v právích umělí a zběhlí, kteréž iuristas jmenují, o nichž Cicero pověděl: Quod domus iurisconsulti sit oraculum civitatis. Že dům člověka v právích zběhlého jest jako nějaký slavný chrám v městě, z něhož lidé o pochybných a nejistých věcech odpovědi, rady a správy berou, aby se v spravedlnostech svých a soudech věděli jak chovati. Jsou také městu potřební dobří a rozumní poumistři a tesaři, kteříž stavení vyměřovati umějí. Na těch všech již pořád položených osobách, jak mnoho obci záleží, každý tomu rozuměti, anobrž i na oko spatřiti muože.

7. Kazatelé a mistři školní.

8. Lékaři.

9. Doktoři v právích.

10. Paumistři a tesaři.

Avšak vidíme každodenně, jak sobě takových lidí v městech velmi málo váží, jak se po nich nebedlivě ptají, leč jim těžká potřeba aneb nouze nastane. Nebo ačkoli v lidech právních, juristích a prokurátořích nerádi trpí nedostatku jako i v lékařích, však ti na větším díle pilnější jsou toho, aby své měšce naplnili, nežli aby chudým lidem

Nyní sobě nejplatnějších lidí nejméně váží.

pomáhali. Takť i služebníci církve a správcové škol nemnoho váženi bývají a vždycky se o to přemejšlí, kterak by ti co nejskrovněji vychováni býti mohli. A já viděl jsem v jednom městě, že více drželi o maléři a zrcadlníku a větší platy jim nařídili z obecných důchoduov nežli dobrému kazateli aneb

p. 616/

mistru školnímu, ježto na těch tisíckrát více všemu městu záleží. Ale z toho snadně se rozuměti může, že se více staráme a větší péči máme o tělo a časné zboží a rozkoš nežli o svou duši a dobré svědomí, nežli o své dítky a potomky, aby pobožně a křesťansky zvedeni a vyučeni byly, jinák bedlivěji bychom se o takové lidi starali a u větší vážnosti je měli.

Lidé více pečují o tělo než o duši.

Kdež tedy město má ty všecky stavy pěkně spořádané, takže každý na svém místě v řádu stojí, a což mu náleží, s pilností vykonává, tu obec muože v dobrém a chvalitebném zpuosobu ostáti. Ale však musí se i toho šetřiti, aby stav jeden jako druhý zároveň chráněn a opatrován byl. Kdež by pak správcové jeden stav zvelebiti a zvejšiti a druhý potlačiti a snížiti chtěli, tu ani správa ani obec dlouho trvati a státi nemůže. Nebo k nařízení obce a vystavení města potřebí jest těch všech stavův. Non enim ex medico [et] medico sit civitas, sed ex medico [et] agricola. To jest: Ne z samých toliko lékařův spraveno bývá město, ale musejí k tomu býti sedláci a jiní lidé, jakž Aristoteles napsal. Co pak tomu díme, že se často přihází, že ti stavové nejvíce se váží, kteříž obci nejméně užiteční a snad někdy nejvíce škodní jsou?

Rovnost v obci potřebná.

O svornosti a jak jest ta v každém městě aneb zemi velice a vysoce potřebná.
Kapitola sedmnáctá

Salustius[428] učený a výmluvný historikus napsal, že skrze svornost malé věci rostou, ale skrze nesvornost veliké věci rozptýleny bývají. Slova jeho tato jsú: Concordia parvae res crescunt, discordia

Svornost z mála činí mnoho.

[428] Gaius Sallustius Crispus (86 – 35 př. n. l.), římský historik.

maximae dilabuntur. Kterýmžto propovědením to ukázati a na rozum dáti chtěl, že na světě nic nemůže býti škodlivějšího a záhubnějšího jako nesvornost a zase nic lepšího ani užitečnějšího v městě aneb v zemi nad svornost. Potvrzuje toho věčná pravda, náš milý Pán a spasitel Jezus Kristus, kdež takto dí Luk[áš] XI.: Každé království samo v sobě rozdvojené a nesvorné pustne a dům na dům padá. I ačkoli nyní za mnohá léta ten způsob byl v říši a v zemích německých, že každý očitě spatřiti a poznati mohl, jaké škody nesvornost přináší a že nic jiné[h]o nezpůsobí než toliko záhubu a škodu. Však nicméně položím tuto jeden aneb dva příklady z starých historií, z nichž by se lidé naučiti mohli vystříhati se nesvornosti a následovati svornosti.

Nesvornost v zemích škodlivá.

p. 617/

Některého času přišel do Athén v poselství nějaký legát Leo Byzantius jménem, člověk nadmíru tlustý, tučný, neforemný a nezpůsobilý na těle. I trefilo se rovně tehdáž, když on do města přijel, že mezi měšťany zdvihla se veliká nevole, nesvornost a jedněch p[ro]ti druhým hrozné pozdvížení a zrocení, kteréhožto žádný spokojiti nemohl. Ačkoliv pak Leo Byzantius přespolní byl a cizí a slušně mu nenáleželo té věci se ujímati a mezi měšťany vkládati, aby snad sám v tom neutrpěl a v nebezpečenství nepřišel (jakož se to nejednou stává, že kdož vadící se a svárlivě mířiti chce, nejspíše sám v tom uvázne a čemuž by nerád, to sobě uhoní). Však proto se vší pilností usiloval je v mír uvésti a šel mezi ně, kdež jich nejvíce bylo, aby jich napomenul ku pokoji, lásce a svornosti. Ale Athenienští jakž ho nejprv uzřeli tak tlustého a neforemného, ihned začali mu se náramně smáti. K nimžto promluvil Leo řka: Co mi se posmíváte páni athenienští? Snad se tomu smějte, že jsem tak tlustý a tučný. Věztež, že mám doma ženu, kterážto daleko tlustší a neskrovnější jest nežli já, avšak když jsme svorní, můžeme se na jednom dosti malém lůžku slehnouti. Když se pak povadíme a jsme nesvorní, bývá nám všecken dům těsný. A pověděv to, šel odtud a navrátil se do své hospody. Tu řeč jako žertem pověděnou slyšíce Athenienští, opravdově ji přijali, k srdci připustili a přišedše sami k sobě, tak mnoho u sebe jakožto lidé rozumní a moudří uvážili, že jim nic prospěšnějšího býti nemůže, jako aby spolu jedni s druhými

Legát tlustý Athenienské spokojil.

Kdo jiné míří, sám v tom utrpí.

Nesvorný všecke[n] dům bývá těsný.

v pokoji, v lásce a v svornosti živi byli. Pročež také nemeškavše přátelsky se o všecko srovnali a snesli a hned dále se nesnaditi a jedni proti druhým čeliti a bouřiti přestali.

Týmž způsobem pozdvíhla se v Římě obec proti panuom radním, z toho že se obec domnívala, že je páni a bohatí příliš ztěžují a sužují. A protož nemohúc toho déle snášeti, vytáhli ven z města u velikém množství a položili se na jednom vrchu, kterýž Sacrum montem nazvali, vzali své zbroje s sebou i jiné potřeby, nejinák než jako by chtěli polem ležeti a s nepřáteli se potýkati. I byl k nim od panuom k jednání míru a pokoje vyslán nějaký Menenius Agrippa.[429] Ten zase obecný lid velmi krátkou, ale rozumnmou řečí spokojil a k tomu, že se k obydlím svým do města navrátili, přivedl. Některého času (prý) oudové těla lidského v nevoli byly a nesrovnávaly se za jedno, ale hněvajíce se na žaludek, že by on sám uprostřed těla nic nedělal než jejich prací, péčí a posluhováním živ jsa, rozkoše své plodil, spikly se a snesly na tom, a tak mezi sebou zavřely, aby mu potud dále ničehož k živnosti jeho nedodávaly a jemu ku pohodlí v ničemž nepracovaly. A protož poručily rukám, aby pokrmu k ústům nedonášely, ústům aby dodaného nepřijímaly, zubům aby přijatého

Obec proti panuom v Římě.

Agrippa obec římskou moudře spokojil.

p. 618/

nežvejkaly. Ale v to[m] hněvu chtěvše zkrotiti břicho, sami spolu jiní oudové a tak i všecko tělo churavěti a hubeněti počalo. I poznavše z toho, že by tou měrou všickni zhynouti musily a že i břicho velice posluhuje lidskému tělu a neméně krmí a živí jiné oudy než samo sebe, když na všecky strany dodává požitečného pokrmu a dobré krve, jíž se člověk sílí a živ jest, smíří-li se s ním a dodávali mu zase potřeb k živnosti a od té chvíle jsou zase v přátelství a v svornosti, takže otážeš-li se nyní ucha co dělá oko, odpoví, mě vidí a oko dí o uchu, mě slyší a ta obě o rukách odpovědí ná[m] pracují, jako i ruce o uších a očích, nám slyší a vidí a o nohách, ná[m] chodí, a všickni spolu oudové

Svornost ouduov v těle lidském.

[429] Menenius Agrippa, římský konsul v r. 503 př. n. l., vyprávěním bajky o žaludu a údech přiměl k návratu lid, který se z Říma odstěhoval na Svatou horu.

o žaludku, nám jí a pije, nám živ jest a nám pokrmu zažívá. Sumou všickni oudové v zdravém těle svorní jsou, radují se spolu a v neduhu trpí spolu. Z kteréhožto předloženého podobenství lid obecný porozuměv, že jest nedobře učinil, snesl se přátelsky se pány o všecko a domů se navrátil. Verba Agrippae haec sunt: Tempore, quo in homine no[n] ut nunc, omnia in unum consentiebant, sed singulis membris suum cuiq[ue] consiliu[m], suus sermo fuerit, indignatas reliquas partes, sua cura, suo labore ac ministerio ventri omnia quaeri, ventrem in medio quietu[m] nihil aliud quam datis voluptatibus frui, conspirasse inde, ne manus ad os cibu[m] ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem domare vellent, ipsa una membra, totumq[ue] corpus ad extremam tabem venisse. Inde apparvisse, ventris quoq[ue] haud segne ministerium esse, nec magis ali, quam alere eum, reddentem in omnes corporis partes, hunc, quo vivimus vigemusq[ue] divisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem. Componendo hinc, quam intestina corporis seditio similis esset irae in patres, flexisse mentes hominum. Velmi pěkně ukázal, kterak nesvornost měšťanův v městě a zrocení lidu obecného proti pánům velmi podobné jest nesrovnání za jedno oudův v těle člověka. Livius lib[er] 2. decad[a] 1.

Dobré aby jeden druhému ustoupil.

Když se tedy přitrefí, že takové nebezpečenství, nesnáze a nevole nastane, dobré jest na ten příklad pamatovati. Aniž jest co lepšího v takové případné potřebě, jako aby s obojí strany jedni druhým nětčeho ustoupili a od svého práva poněkud upustili. Pakli se toho nestane a jeden každý neústupně a nezbedně na svém předsevzetí stane, nebude moci býti žádného pokoje, aniž ta věc výjde bez znamenité škody obojí strany. Jakož to Plinius velmi pěkným podobenstvím a příkladem ukázal, kterýž také tuto přivedu. Jednoho času potkaly se dvě kozy na vysoké stezce, pod níž tekla prudká a hluboká řeka. Ta pak stezka tak ouzká byla, že žádným způsobem ty kozy sobě ani obrátíc se zpátkem ustoupiti ani vedlé sebe jdouce minouti se nemohly. I ačkoliv ta hovádka nerozumná byla a nemno[h]o

p. 619/

moudrosti a opatrnosti při sobě míti mohla, však proto ukázalo jim přirození cestu, kterouž by obé beze škody tou stezkou jíti mohlo. Totiž že se jedna z těch koz na té tezce položila, aby druhá přes ni přejíti mohla, kterážto práce dosti chatrná a lehká byla a činiti bylo o jeden aneb dva kročeje. Kdyby sobě byly neustoupily, ale na té stezce trkati se chtěly, musily by naposledy obě do té řeky upadnouti a tam se ztopiti. A poněvadž pak ta nerozumná hovádka z přirozeného světla tak mnoho rozumu měla, že když toho potřeba kázala, raději jedno druhému drobet ustoupiti a skloniti se chtělo, než by obě k škodě a zahynutí přišlo. Kam se dějí lidé, stvoření rozumem od Boha obdařené a zvláště křesťané, kteříž tak se časem zapomínají, že volí raději sami sebe, země i poddané své v nebezpečenství a k zkáze přivésti, nežli bližímu svému nětco málo svého práva ustoupiti? Ježto jim (jim řku) a ne jiným mluví Pán Kristus ta slova, kteráž svatý Matouš zapsal v kap[itole] XI.: Učte se ode mne, nebo já tichý jsem a pokorný srdcem. Ale tomu rozuměti máme o věcech světských a kdež se svědomí a duše nedotýče. Nebo v duchovních věcech a dotýkajících se slova božího, žádný nemá a nemuože pravdy ustupovati, byť pak platilo, co chtělo. Pročež i proroci, apoštolé a všickni mučedlníci musili trpěti, nasadivše pro vyznání pravdy těla i života svého. Čehož by bez pochyby nikoli neučinili, kdyby vedlé Boha a s dobrým svědomím ustoupiti svého mohli, jakž se někteří časem tam o tom domnívají.

Mnohý než by druhému ustoupil, raději škodu trpí.

V věcech duchovních nemáme ustoupati.

Ale ať se již zase ku příkladuom historickým navrátím. Píše Plutarchus o jednom Skythovi, kterýž Scilurus[430] sloul, že jest měl osmdesáte synuov a maje umříti, rozkázal sobě svazek šípův přinésti a podal jednomu každému z nich, aby je všecky pojednou přelomil. Ale když žádný tak silný nebyl, aby toho dovedl, on sám rozvázav ten svazek, po jednom ty všecky šípy velmi snadničce zpřelamoval a napomenul synuov svých těmito slovy: Si concordes eritis, validi invictiq[ue] manebitis, contra si dissidiis [et] seditionibus distrahemini, imbecilles eritis, [et] expugnatu faciles. To j[es]t: Budete-li svorní a

Scilirus syny své k svornosti napomínal.

Svornost bratří nepřemožená.

[430] Skilurus, skythský král v 2. stol. př. n. l.

jednomyslní, zůstanete všickni spolu silní a nepřemožení. Pakli v nesvornosti, různicech a nevolech mezi sebou roztržití budete, nestateční a mdlí budete a každý vás snadničce vybojuje. Nemohl jim pěkněji vymalovati, co by zlého z nesvornosti a co dobré[h]o z svornosti očekávati měli. Nebo v pravdě svornost bratří jest pevnější a bezpečnější ohrada nežli která jakkoli tlustá zeď. Tak Scipionovi[431] odpověděl Tyresius kníže hispánské, tážícímu se, čím by Numantia[432] prvé nepřemožené město k zahynutí a zkáze přišlo. Svornost (prý) přinášela jim vítezství, ale nesvornost na záhubu je přivedla. Concordia victoriam, discordia exitium illis praebuit.

Nesvornost snadná k přemožení.

p. 620/

Pamětihodná jsou slova, kterýmiž Micipsa[433] před smrtí svou Iugurtham,[434] syna svého, napomínal, aby v svornosti a v lásce živ byl s bratřími a krevními přáteli svými, řka: Nunc quoniam mihi natura finem vitae facit, per hanc dexteram, per regni fidem monco, obtestorq[ue] te, uti hos, qui tibi genere propinqui beneficio meo fratres sunt, charos habeas, neu malis alienos adiungere, quam sangvine co[n]iunctos retinere. Non exercitus, neq[ue] thesauri, praesidia regni sunt, verum amici, quos neq[ue] armis cogere, neq[ue] auro parere queas, officio [et] fide parantur. Quis autem amicior, quam frater fratri? Aut quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris? Equidem ego regnum vobis trado firmum, si boni eritis, sin mali, imbecillum. Nam concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur. To jest, jakž se nejkrátčeji vyložiti mohlo: Poněvadž mně jest již na to přišlo, že musím umříti skrze pravici tuto, skrze víru královskú tebe synu napomínám a prosím, aby bratry a přáteli své miloval a raději sobě krví

Miscipsa napomíná syna k svornosti.

[431] Publius Cornelius Scipio Aemilianus, vojevůdce, v r. 146 př. n. l. zbořil Karthágo, čímž skončila třetí punská válka a v r. 133 př. n. l. dobyl město Numantie.

[432] Numantia, město Iberů v Hispánii, r. 133 př. n. l. dobyto Římany.

[433] Micipsa, numidský král v letech 149 – 118 př. n. l., adoptivní otec Jugurthův.

[434] Jugurtha (po 160 – 104 př. n. l.), synovec a adoptivní syn Micipsa, dal zabít své bratrance, aby se mohl zmocnit celého numidského království.

spřízněné zachoval, nežli cizí k sobě připojoval. Obrana království nejsou mnohá vojska ani drazí pokladové, ale dobří a věrní přátelé, jichž ty ani mocí přinutiti ani zlatem vykoupiti nemůžeš. Přívětivostí, dobrodiním a věrností způsobeni bývají. Kdo pak muože lepší přítel býti jako bratr bratru? Aneb koho z cizích věrného najdeš, budeš-li svých vlastních nepřítelem? Já zajisté ovšem pozůstavuji vám království mocného a nepřemoženého, budete-li dobří a svorní, pakli budete zlí a nesvorní, nestatečného a mdlého. Nebo svorností malé věci u veliké rostou, ale nesvorností i což největšího jest rozptýleno bývá [etc]. Až potud o svornosti.

Obrana království věrní přátelé.

O pozdvížení a zbouření poddaných proti vrchnosti a správcům svým a jak to obcem škodlivé jest.
Kapitola osmnáctá

O válce a boji pověděl jsem v kníze třetí, jak jest škodlivá věc, strašlivá, hrozná, záhubná a zhola nelidská. Dokázal jsem také toho dostatečně mnohými příklady z historií a každodenní zkušení nám to představuje, že to pravda jest, lépe než by kdo vypsati uměl. Ale když někdo uzří buřiče, an v

p. 621/

zemi aneb v městě lid p[ro]ti vrchnosti pozdvihují a nasazují a považí to[h]o zdrávě, jak j[es]t ta věc neslušná, nenáležitá a hrozná, lekne se jí a předěsí tak velice, jako otevřené války. Co mluvím? Takové pozdvížení poddaných proti správcům a pánům proto bývá hroznější a nebezpečnější, že v boji jsú jistí nařízení hejtmané, kteříž vojsko své spravují a na uzdě drží, aby více před sebe nebrali ani dále nesáhali, nežli jim poručeno, pakli kteří neuposlechnú, ty pokutují a přísně trescí. Jakož pak obzvláštně staří nad takovú kázní řádem a práve[m] vojenský[m] ruku drželi a ještě za naších časův nacházejí se hejtmané, kteříž svým vojákům nic neslušného nepřehlédají a žádných vejstupků nepromíjejí. Ale když se přihodí, že na některém místě lid obecní proti vrchnosti povstane, tu žádné[h]o ani hejtmana ani řádu nebývá, a protož

Bouřka domácí horší než válka.

V bouřce správy ani řádu není.

všecky věci ukrutně a strašlivě se provodí. Jakož poëta Virgilius velmi pěkně takové zbouření vymaloval těmito slovy:

Ac veluti magno in populo, cum saepe coorta est
seditio, saevitq[ue] animis ignobile vulgus,
iamq[ue] faces, [et] saxa volant, furor arma ministrat.

Kterýchžto veršuov tento prostý rozum a smysl býti může:

Když se zbouří v městě ta nesmyslná zběř
tuť žádného řádu není, tomu věř.
Každý co zmámený běhá sem i tam,
snášíc pochodně, kamení, kdož ví kam.
A což jim braně vzteklost jích naskytne,
s touť každý na ctného muže vynikne.

Obecný lid vzteklý.

Jestliže tedy pozdvížení lidu obecného k to[m]u člověka přivozuje, že jako zmámený, ztřeštěný a zšálený nezná, co dělá, o žádném řádu neví, žádného sobě nic neváží, ale jako vzteklý ukrutně sobě počíná a nešanuje žádného ani sebe vyššího ani sobě rovného ani nižšího, zdaliž nemá slušně za věc hroznou a velmi nebezpečnou držáno býti. Anobrž kdyby lidé sami z sebe tak nesmyslní nebyli, ale rozumu zdravé[h]o užívali, nikdá by takové hrozné, hanebné a nebezpečné věci proti vrchnosti před sebe bráti nesměli, z kteréž netoliko na těle a statcích, ale i na duši škody očekávati musejí, poněvadž takové zprotivení a pozdvížení v písmích svatých přísně zapovědíno jest. Nebo tak dí Šalomún v Přísl[ových] XXIIII.: Boj se krále a k bouřlivým se nepřiměšuj. Pakli kdo přes to učiní a svou věc skrze nenáležité zbouření napraviti sobě chtíti bude, aneb sic na plac s tím výjde, aby tudy na slovo vzat byl, tomuť jistě daleko chybí jeho uložení a naposledy zlým toho zažive. Jakož toho důvodův jsou plné historie jak v písních svatých, tak v knihách pohanských, z níchžto některé já tuto položím a připomenu, aby se z nich každý naučil, že Bůh takových nepokojných a bouřlivých lidí velice nenáviděl a ještě nenávidí.

Písma svatá bouření zapovídají.

Bouřliví pokuty neujdou.

p. 622/

Předkem píše Mojžíš v IIII. Knihách v XVI. kap[itole] o Chore,[435] Dátan[436] a Abiron[437] takto: Chore pak, syn Izarů,[438] syna Kahat[439] z pokolení Léví,[440] tolikéž Dátan a Abiron, synové Eliabovi,[441] také Hon,[442] syn Feletů,[443] z synův Růbenových,[444] ti povstali proti Mojžíšovi s jinými mužmi z synův izraelských, dvě stě a padesáte knížat shromáždění, kteříž svoláváni byli do rady, muží slovutní. A sebravše se proti Mojžíšovi a proti Aronovi,[445] řekli jim: Příliš jest to již na vás, všecko zajisté množství toto, všickni tito svatí jsú a uprostřed nich Hospodin. Proč se tedy vyzdvihujete nad shromážděním hospodinovým? A což se tam dále vypisuje v té kapitole, dosti patrně ukazuje, jaký jsou bouřliví konec vzali, totiž že se někteří zaživa do pekla propadli i se vším což měli a země je hrozně pohltila, jiné jako těch dvě stě a padesát oheň spálil. Jsou pak ještě jiní příkladové, kterak těžce trestáni bývali ti, ježto se proti vrchnosti své pozdvihovali. Absolon[446] že lid proti otci zbouřil a z království ho vyhnati usiloval, mízerně zamordován víse za vlasy na stromě. Pokolení Efraimovo[447]

Příklad na Chore, Dátanovi [etc], kteréž země pozřela.

Item na Absolonovi a jiných.

[435] Chóre, vůdce spolčení proti Mojžíšově autoritě v poušti při putování do země zaslíbené.

[436] Dátan, jeden z vůdců vzpoury vedené v Sínajské poušti proti Mojžíšově autoritě.

[437] Abirom, další z povstalců proti Mojžíšovi v poušti, kterému se zdálo, že putování trvá příliš dlouho.

[438] Izarové, členové rodu pojmenovaní podle Izara, syna Kahatova z pokolení Léví.

[439] Kahat, praotec Mojžíše.

[440] Léví, třetí syn Jákoba a Leji.

[441] Elíáb, otec Dátana a Abirona z Rubenova pokolení.

[442] Hon, syn Feletův, kníže z pokolení Rubenova, zúčastnil se povstání proti Mojžíšovi.

[443] Felet, otec Honův z pokolení Rubenova.

[444] Ruben, nejstarší z 12 Jákobových synů.

[445] Áron, Mojžíšův starší nevlastní bratr, jeho nejbližší společník a pomocník.

[446] Absolón, syn izraelského krále Davida.

[447] Efraim, vnuk Jákobův.

téměř všecko zahlazeno, protože p[ro]ti Jephte[448] povstalo. Adonias[449] s pomocníky svými bídně zahynul, když sobě království proti Šalomúnovi osobiti chtěl. Těmi a jinými příklady ukázal Bůh, jak přísně pokutuje a tresce ty, kteříž bez slušné příčiny bouří pokoj obecný a proti vrchnosti své od něho vystavené se pozdvihují a postavují.

Catilina bouřil v Římě.

Druhé čteme in Salustio, Cicerone a jiných o Luciovi Katilinovi,[450] že jest v Římě veliké a nebezpečné pozdvížení ztropil, kteréžto však skrze bedlivost a opatrnost Ciceronovu spokojeno a udušeno bylo. Kterážto historia ačkoli čtúcím kratochvilná jest, však že jest široká a dlouhá, nemůže tuto krátce položena býti, kdož o tom čísti chce, najde ji in Salustio velmi pěkně a ozdobně vypsanou. Ale na tento čas toliko to připomenu bedlivému čtenáři, že toto zlé takové jest, kteréž netoliko obecné a chatrné lidi posedá a pokouší, ale také veliké pány a lidi vzáctné, slovútné, opatrné a moudré, což jsme spatřili v prvním příkladu, že jsou se proti Mojžíšovi a Aronovi knížata lidu, hejtmané a páni radní pozdvíhli. Tak se i v Římě stalo. Nebo ačkoli Salustius píše, že začátek tovaryšstva Katilinova nebyl nežli houf a spiknutí zlých, nešlechetných a zlopověstných lotrasuov, kteříž své statky utratili, propili a zmrhali a tudy sobě své škody skrze pozdvížení na jiných nahražovati chtěli, však proto byli mezi nimi někteří slavní a možní lidé, jak z rytířstva tak z pánův radních, jako Lentulus Cethegus, L[onginus] Cassius,[451] Antronius, Fulvius, Statilius, Capito a jiných nemálo. Což j[es]t v pravdě s nemalým podivením, že se takoví čistí a slavní lidé dopouštějí tak oslepiti a k tomu namluviti a přivésti, aby v takové hanebné

Časem i znamenití lidé bouří.

p. 623/

a škodlivé pozdvížení vydávali a mezi lehkomyslné a bouřlivé lotrasy přiměšovali.

---

[448] Jefte, soudce izraelský.

[449] Adoniáš, syn krále Davida, zabit svým bratrem Šalamounem.

[450] Lucius Sergius Catilina (108 – 62 př. n. l.), římský zchudlý aristokrat a politik.

[451] Gaius Cassius Longinus, republikán, zůčastnil se spiknutí proti Caesarovi.

Chceme-li pak opravdovou příčinu a první pramen takového ohavného předsevzetí vyhledávati a opatřiti, najdeme to, že obyčejně z toho pochází a odtud původ svůj béře, že ti buřičí nepřátelé jsou vrchnosti, nenávidí ji, nepřejí a o to stojí, aby na jejich místo k správě přijíti mohli. Nebo mysl jejich k tomu jest nakloněná a způsobená, aby svú vrchnost potupovali a jí natoliko neposlušní byli, ale také rádi na jejich místech seděli, a tak raději panovali a jiné spravovali, nežli jiným poddáni a od nich spravováni byli. A že pak to, což měli, hanebně utratili a promrhali, domnívaje se, že dosáhnouce v obci panování a správy, budou moci na bohaté měšťany vedlé své líbosti sáhnouti, statky jim násilně bráti a sobě přivlastňovati, což jest proti božímu i přirozenému zákonu. Nebo Bůh dí: Nepožádáš věci ani statku cizí[h]o. A zákon přirozený takto volá: Čemu sám nechceš, aby tobě jiní činili, toho ty také nečiň jinému. Zapovídají také i císařská práva, aby se žádný bouřlivě proti vrchnosti nepozdvihoval. C[apitulum] de seditiosis. Item in 1. Denunciamus. C[apitulum] de his, qui ad eccles[iam] confugerunt.

Buřičí nenávidí vrchnosti.

A sami panovati chtějí.

Zákon přirozený.

Ale aby lépe poznáno bylo, jak škodlivá věc bývá zvláště v městech, když se taková bouře pozdvíhne a že nezůstává na jednom místě, ale obyčejně daleko se roznáší, nakažuje a zžíraje i jiné okolo sebe, jako vlk aneb kat, tak řečená nemoc. Připomenu tuto krátce, co se přihodilo v městě Lubeku[452] léta MCCCXXCIIX. Totiž že se čtyři z tribunův obecných tejně spikli s některými služebníky a dvořany knížete z Holštejnu proti pánům radním města Lubeku na ten způsob, aby u večer na den s[vatéh]o Lamperta[453] ty pomocníky a puntovníky své tíše do města vpustili a s pomocí jejich radu města i přední měšťany pomordovali. Neměli pak ti tribunové aneb hejtmané čtvrtní žádné to[h]o jiné příčiny, než že se nadáli, že tou cestou k správě a ouřadům města přijíti moci budou, pročež také i jiných více z obecních tejně vedlé sebe potáhli. A byla ta věc tak nasnovaná, že kdyby sám Pán Bůh nebyl to[h]o uchoval a takových lstivých úkladů najevo nevynesl, měli ti páni radní a mnozí dobří lidé bídně a zrádně zmordováni býti. Nebo

Bouřka i jiné nakažuje.

Spiknutí starších obecných p[ro]ti pánům.

P[án] Bůh divně zradu zjevil.

[452] Lübeck, bývalé hanzovní severoněmecké město ležící u Baltského moře.

[453] Svátek svatého Lamberta se slaví 17. září.

toho dne když Holštejnové měli u večer aneb v noci do města puštěni býti, přijel nějaký rejtar, kterýž nětco o tom naslechl a zvěděl a oznámil to důvěrně aneb k víře purkmistrovu synu. A jakžkoli páni ulekli se toho nejprvé, však napomenuvše se vespolek osadili brány a ponocné nařídili vedlé potřeby, potom ty tribuny aneb hejtmany, ježto již takměř hotovi byli, zjímali přední puovody a rádce té zrady do kola vplésti, jiné mečem stínati dali. Z čehož se poznati může, jak Bůh nad vrchností ruku drží a takové buřiče trestce, že netoliko k zahanbení přicházejí

p. 624/

ale v těžkých pokutách zahynouti musejí. Nebo chtějíce vrchnost svou pomordovati a snížiti, sami zazamordováni jsou. Anobrž častokrát bývají do kola pleteni a někteří čtvrceni, kdež teprv opravdoví čtvrtní hejtmané učiněni bývají.

To přísné trestání buřičův mohlo slušně jiné měšťany přestrašiti, aby se potom k své vrchnosti poslušně jako dobří měšťané chovali. Ale jinák se stalo. Nebo jiné sobě vymyslili příčiny, pro něž by spravedlivě radu ssaditi a sami sebe v ouřady a správu vtisknouti mohli. Dávali pánům vinu, že by zle hospodařili a obecné dobré nepilně opatrovali, čemuž z toho rozuměti, že jsou se onde i onde mnoho zdlužili, kteréžto dluhy naposledy měšťané platiti a tudy šacuňky a berně na sebe ukládati musejí. A protož nemohouce toho déle snášeti, křičeli a žádali, aby ta rada ssazena a jiná na to místo volena byla. Takový tedy křik lidu, když se příliš rozmáhal, páni porozuměvše, že proti tomu pozdvížení neodolají, ustoupili těm buřičům z města a jeli do Hamburku, aby tam do času pobyli. Zatím tribunové užili své opatrnosti. Nebo žádali biskupa za radu, ptajíce se, co by on o tom jejich účinku držel a jak by mu se líbil. Což jsou v pravdě dříve učiniti měli, prvé nežli tu hru a šarvátku začali. Nebo ačkoli biskup zle spokojen byl nad jejich předsevzetím a tuze proti tomu radil, však nicméně oni, což jednou bouřlivě začali, na tom urputně stáli, totiž aby staří páni z rady svrženi a jiní na místo jích voleni byli, mezi nímiž přední z buřičuov purkmistrské ouřady obdrželi. A že pak my lidé od mladosti (jakž písma svědčí) nakloněni a náchylni jsme ke zlému a snadno příčinu sobě vezmeme k předsevzetím neslušným a v zlých věcech rádi příkladuov jiných lidí

Obec pány z ouřadu zsadila.

Páni z města ujeli.

Lidé z mladosti k zlému nakloní.

následujeme, protož jakž se ta pověst roznesla v Roztoku[454] a Wismaru,[455] že by obec a předně tribunové v městě Lubeku s pány svými tím zpuosobem naložili, změnili také ihned radu v svých městech a ssadili z ouřadu své purkmistry a pány a na místo jejich nařídivše z obce šedesáte osob, kteříž by lépe město spravovali. A naposledy k tomu přišlo, že i z těch některé zase snížili aneb ovšem sházeli a jiné proti tomu povýšili a na místa jejich vsázeli.

Jiné obce se bouřily.

Týmž spuosobem sběhlo se v Hamburce, ačkoli tam všecko strašlivěji a tvrději se dálo a k nemalému se nebezpečenství schylovalo. Však nicméně obdrželi vítězství a plac buřičové a páni radní musili k tomu povoliti, že jim přidáno šedesáte osob z obce, kteréž by vedlé pánův radních všecky věci řídili a spravovali, anobrž což většího jest i pánům v času potřeby domlouvali a rozkazovali. Ti hned jakž takové moci dosáhli, nechtěli trpěti u sebe pánův Lubečanův, kteříž se k nim utekli a u nich na své peníze trávili, ale vyhnali je z města. Nemohlo ani to předsevzetí

Zbouření obce v Hamburce.

p. 625/

v Hamburku dlouho trvati, takže i ta nová rada brzo obecný lid omrzela. Protož mímo těch šedesáte volili jiných dvanácte, kteréž plenepotentes, to jest plnomocné, aneb s plnou mocí nazvali, protože což oněch šedesáte pánův nařídilo, to vše tito zase zrušiti, p[ro]měniti aneb opraviti mohli. Jak jest pak věc škodlivá a k jaké byla pomluvě těm slavným, chvalitebným a vznešeným městům, tak potupně, nesmyslně a nevážně v správě obecné se měniti a s ní hráti proti slovu a přikázání božímu, to já jednomu každému k bedlivému a zdravému uvážení a rozsouzení poroučím.

A jakož v Lubeku nejprvé se to pozdvížení a z něho proměna správy začala, taktéž nejprvé v tom městě konec svůj vzala a k tomu přivedeno, že staří páni zase k svým ouřadům navráceni a na radu

Lubečané zase žádají starých panuov.

[454] Rostock, bývalé hanzovní severoněmecké město u Baltského moře.

[455] Wismar, bývalé hanzovní město na severu Německa ležící na pobřeží Baltského moře.

dosazeni jsou. To rovně tehdáž se trefilo, když v Konstanci[456] obecní duchovní sněm držán byl u učení a kázání M[istra] Jana z Husince,[457] věrného kazatele české[h]o a mučedlníka božího. Nebo porozuměvši tomu obec, že ti noví páni nepříliš dobře spravují, ale že pod jejich správou k nemalým škodám město přišlo, vyslali k císaři Zikmundovi,[458] žádajíce ho za pomoc a radu a obzvláštně za to, aby jim milostivě staré pány zase dáti a k ouřadům navrátiti ráčil. A tak se přihází, že mnozí z těch, jenž žádostivi byli ouřaduov a správy nad jinými, potom když ji dosáhnou a nevědí se do ní jak vpraviti, poznají také, že jsou k tomu mdlí a nedostateční a nemohou s tu práci býti, vinšují sobě potom, aby to[h]o břemena zase prázdní a zproštěni býti mohli. Jakož se i při těchto sběhlo. Potom císař Zikmund vypravil své legáty do Lubeku a poručil vyhnané purkmistry a osoby radní zase uvésti a na ouřady posaditi. K čemuž nemálo napomáhalo, že Erich,[459] denemarský král, veliké těžkosti činil Lubečanům, jemuž oni neuměli a nevěděli, jak odepříti. Takové pak posazení staré rady stalo se skrze legáty císařské v outerý po s[vaté] Trojici léta MCCCCXVI.[460] Nejprvé legáti císařští a s nimi stará i nová rada sešli se v kostele s[vatého] Jiří a odtud šli do jiného kostela matky Boží, kdežto služba aneb mše držána byla o s[vaté] Trojici.[461] Po dokonání mše staří páni radní i purkmistrové vedeni jsú na rathauz a na první svá místa posazeni a k předešlé[m]u důstojenství i poctivosti navráceni. Za nimi šli noví a domnělí páni a s odkrytou hlavou poníženě prosili za odpuštění viny a milost. Ač pak koli páni staré rady měli k to[m]u dosti příčiny, aby se nad těmi soky svými náležitě pomstili aneb aspoň tvrdě a přísně jim

Chtiví ouřadů potom sobě s nimi stejští.

C[ísař] Zikmund dosadil starou radu.

Mírnost starých pánův.

[456] Kostnice, město ležící na jihozápadě Německa u Bodamského jezera.

[457] Jan Hus (1369/70 – 6. 7. 1415), reformátor a kazatel, rektor pražské univerzity, upálen na Kostnickém koncilu jako kacíř.

[458] Zikmund Lucemburský (14. 2. 1368 – 9. 12. 1437), syn Karla IV., český a uherský král, římský císař.

[459] Erich VII., dánský král v letech 1412-1439, snažil se povznést dánský obchod na úkor německé Hanzy.

[460] Dne 16. června 1416.

[461] Svátek svaté Trojice se slaví 14. června.

domluvili a jejich neslušné předsevzetí ztížili, poněvadž jsou od nich z všetečnosti nespravedlivě netoliko z ouřadu a poctivosti své svrženi byli, ale také z města vyjíti, vzteklosti jejich ustoupiti a tudy nebezpečenství zdraví i hrdla podstoupiti musili, však jako lidé rozumní
p. 626/
a moudří všecko to mímo sebe pustili a zapomenuli křivdy sobě učiněné, aby snad z připomínání předešlých nezpůsobův větší nesvornost, nevole a ruoznice nepovstala, ale aby těm hadrům a nesnázím aspoň jednou konec učiněn byl. A protož nejpřednější purkmistr Jordan Bleskopf[462] velmi přívětivými a přátelskými slovy od sebe i od jiných dal jim tuto odpověď: Milí páni a přátelé, rovně jako sami za to Pána Boha svého prosíme, aby se nad námi smiloval a nám hříchy náše odpustil, tak i my vám z celého srdce všecko váše provinění, jehož jste se p[ro]ti nám kdy dopustili, rádi a ochotně promíjíme i odpouštíme. Aniž jsme té vuole, abychom vám měli váše přečinění a což se tu koli škodlivého a nenáležitého dálo, kdy zpomínati, ale máte nás na potom vždycky daleko přívětivější, milostivější, přátelštější, dobrotivější i věrnější shledati a najíti, nežli jsme kdy prvé byli. Kterážto purkmistrova řeč všemi okolo stojícími tak pohnula, že se sotva od slzí a pláče zdrželi. A v pravdě taková řeč byla jistým znamením, že ten purkmistr musil býti velmi moudrý, rozumný, rozšafný a dobrotivý člověk, kterýž mnohých věcí zkusil a z toho zkušení naučil se, kterak by odpornému štěstí ustoupiti a což přítomného jest, v to se vpraviti i k svému dobrému užívati měl. Pročež také nechtěl předešlých, nelibých, nevděčných a nehodných věcí připomínati. Za kteroužto opatrnost svou jest paměti i chvály hoden a mohou se o něm slušně povědíti veršové, kteréž Virgilius po oněchno nahoře připomenutých položil.

Křesťanské promluvení.

Nevděčných věcí nesluší připomínati.

Tunc pietate gravem, [et] meritis si forte virum quem
conspexere, silent, arrectisq[ue] auribus astant.
Ille regit dictis animos, [et] pectora mulcet.

[462] Jordan Bleskopf, lübecký purkmistr.

Že pak buřičí přísně trestáni bývají, to jsme před jedním a třicíti lety netoliko slyšeli, ale i očima viděli a na díle někteří s velikou hrůzou a škodou zakusili. Nebo když léta Páně MDXXV sedláci na mnohých místech v říši beze vší slušné a spravedlivé příčiny se pozdvíhli a zbouřili jako v Elsasu,[463] v Švábích,[464] v Franken,[465] okolo Rejnu a v Duryňku a mnoho znamenitých škod činili, zemanům, rytířům, pánům, mnichům i kněžím jejich statky násilně brali, kláštery a zámky dobývali, bořili, rozmetali a pálili, musili se proti nim někteří z knížat říšských a s nimi města švábská postaviti, jich valečnú mocí potrestati a v takovém neslušném předsevzetí překážku učiniti. Takže v tom pozdvížení a válce aspoň ve třech měsících zamordováno a zahynulo na rozdílných místech více nežli sto tisíc sedlákův a tím způsobem to hrozné pozdvížení spokojeno a buřičům slušně zaplaceno bylo, čehož se jeden každý uleknouti muože, aby se do smrti bouření proti vrchnosti vystříhal a k buřičuom se nepřiměšoval.

Strašlivě pozdvížení sedlákuov v Říši léta 1525.

Sto tisíc sedláků zmordováno.

p. 627/

Že lépe jest ty věci, kteréž by se k většímu pozdvížení a nesnázi schylovaly, zatajiti a ututlati, než najevo vynášeti. Kapitola devatenáctá

Toho času, když Agesilaus byl králem v Lakedemonu, pozdvíhl se proti němu jeden Lysander jménem a potáhv po sobě jiných, zůstal s nimi na to[m], když se Agesilaus zase domů z Egypta navrátí, aby proti němu společně povstali a křivě i neprávě ho obžalovali a sám sepsal sobě orationem aneb žalobu, kteréž se z paměti naučiti a potom ji proti Agesilaovi přede vší obcí říkati chtěl. Toho když se Agesilaus dověděl (však zatím v tom času Lysander umřel), shledával ty listy, dostal také i spisu té žaloby, chtěje ji dáti zjevně před shromážděním vší

Lysander bouřil v Lakedemonu.

[463] Alsasko, region na východě Francie.

[464] Švábsko, historický kraj v Německu zahrnující dnešní spolkové země Bádensko-Würtembersko a část Bavorska.

[465] Franky, historické území v Německu, dnes jsou součástí spolkové země Bavorsko.

obce čísti, aby každý poznal, jaký jest Lysander a jak bouřlivý nepokojný člověk byl. Protož radil se o to s Cratidem,[466] kterýž byl nejpřednější z eforův, co by s tou věcí činiti a jak se v tom zachovati měl. Cratides přečetv tu žalobu, radil mu, aby ji nižádným způsobem najevo nevynášel. Nejprvé protože jest zůřivě a popudlivě složená a sepsaná, z nichž by obecný lid mnohé příčiny sobě vzíti mohl k proměně a zjinačení správy obce a města. Jakož pak ta plachá a nezkrocená zběř vždycky jest k zlému schopnější nežli k dobrému. Druhé poněvadž Lysander již umřel, že není náležité ani poctivé, aby se již p[ro]ti němu zlobiti a nad mrtvým vymstívati měl. Agesilaus ačkoli byl přemocný král a zdál se k tomu, což umínil, míti hodné příčiny, však uposlechl v tom Cratidem, více prohlédaje k obecnému dobrému a užitečnému, aby svým předsevzetím města nezbouřil než na to ublížení a křivdu, kterouž mu Lysander učinil.

Moudrá rada vede k pokoji.

Nesluší se nad mrtvým mstíti.

K tomu podobní příkladové nacházejí se i o Římanech. Nebo Iulius Caesar poraziv Pompeia[467] a Scipiona a dostav plnou truhlici listů jejich, žádného z nich čísti nechtěl, ale všecky je dal spáliti. O tom jeho právě knížetcím a císařském skutku takto takto napsal Plinius: Illa fuit vera [et] incomparabilis invicti animi sublimitas, captis apud pharsaliam Pompeii Magni scriniis Epistolarum, iterumq[ue] apud capsum Scipionis, concremasse ea optima fide, [et] non legisse. To jest: Tak jest byla opravdová a k víře nepodobná vysokost nepřemožené mysli, že Iulius Caesar dostav krabic listův Pompeiových a Scipionových, všecky je pojednou spálil a žádného z nich nečetl.

C[ísař] Iulius dal listy Pompeiovy spáliti.

p. 628/

Tak učinil před ním Pompeius, že když přemohl Sertoria[468] a Perpennas[469] přinesl mu množství listův, kteréž Sertoriovi mnozí z pánův římských psali, nechtěl jich k sobě přijíti, ale rozkázav Perpennam stíti, poručil ty všecky listy spáliti, obávaje se, že by tudy

Též před ním učinil Pompeius.

[466] Kratidés (5. / 4. stol. př. n. l.), spartský úředník.

[467] Gnaeus Pompeius Magnus (106 – 48 př. n. l.), římský vojevůdce a státník.

[468] Sertorius Quintus (2. /1. stol. př. n. l.), římský vojevůdce a státník.

[469] Marcus Perperna (2. /1. stol. př. n. l.), římský státník a generál.

větší nevole a válka zrůsti mohla a žádného by konce různicím nebylo. Jakož pak nelze toho chybiti, když takoví listové, kteříž se času války a zvláště domácí a městské od jedněch k druhým duověrně píší a mnohé tejnosti v sobě mají, lidem do rukou dostanou, aby z nich nemělo povstati mezi stranama hořké rozkyselení a nepřátelství a vznikla z to[h]o mnohém ukrutnější válka nežli prvé. Nebo pozdvížení a bouře častokrát pochází a původ béře z lehkých příčin a chatrných začátkův. Jako oheň nevždycky z rathauzu, z kostelův aneb jiných obecných stavení a míst vychází, ale časem vyjda z chudé ničemné chaloupky a nepatrného místa, všecko město zapálí a k zkáze přivede. Tak i od nepatrných a chatrných osob nejednou ztropeny bývají bouřky, a tak se daleko rozmáhají a vznášejí, že nevejde-li se jim časně v cestu zdravou radou a mírnými prostředky, celé město v nebezpečenství upadá a k škodě přichází. Protož moudře a dobře pověděl Agesilaus: Ego vero illos potissimum laude dignos iudico, qui nascentibus malis semper occurrunt, [et] ea priusquam virium aliqua sit accessio facta, celant [et] extinguunt. To jest: Já pak ty lidi soudím největší chvályhodné býti, kteříž začatému zlému časně vždycky v cestu vcházejí a to prvé než by se daleko rozmohlo a posilu vzalo, raději udusiti a zatajiti, nežli najevo vynésti a mnohým v známost uvésti hledí. Sem přináleží, což napsal Pindarus[470] Pythiooru[m] hymno 4. Facile est urbem movere, etiam paucioribus. At pristino statui eam e vestigio restituere, hoc opus hic labor est, nisi ipse Deus etiam ductoribus gubernator factus fuerit. To jest: Snadno jest leckomus město zbouřiti a není k tomu mnohých potřebí. Ale zase je spokojiti a v první způsob přivésti nesnadno, leč sám Bůh, správcuom přítomen jsa, pomáhati bude.

Bouřky z lehkých příčin povstávají.

Proti bouřkám časně rady potřebí.

Snadno se město zbouří, nesnadno se spokojí.

Že každý měštěnin povinen jest vlasti své v nastávajícím nebezpečenství a potřebě brániti s ní dobré i zlé trpěti a jí neopouštěti.

Kapitola dvacátá

p. 629/

[470] Pindaros (518/520 – 431 př. n. l.), největší řecký lyrik.

Historici řečtí vypisují, že některého času Filip, král Makedonie, vedl válku s Athenienskými a porazil je u města Chaeronea.[471] Po kteréžto porážce a bitvě tak náramně byli přestrašeni Athenienští, že po bedlivém držání rady na tom se snesli, aby se na městě bránili a tu statečně nepříteli odpírali. Za tou příčinou páni radní dekrét učinili a ten vůbec provolati dali, aby žádný měštěnín z města neucházel, ale aby všickni doma zůstali a očekávali, co jim štěstí přinese a co se jim od vrchnosti poručí. I přihodilo se, že jeden měštěnín jménem Leocrates[472] potupiv ten rozkaz, vyjel z města a své zboží i jmění s sebou vyvezl a bydlel za některý čas v Rodyzu[473] a potom v Megaris. Po několika letech když pokoj byl v zemi řecké, navrátil se zase do Athén. Protož obžaloval ho Lycurgus, žalobou velmi těžkú, útrpnou a na hrdlo se vztahující, jako zrádce své vlasti, žádaje i napomínaje soudcův, aby ho, protože jest nad vlastí svou zradil a ji opustil, na hrdle trestati a zamordovati jiným ku příkladu dali.

Král Filip porazil Athenienské.

Leocrates vlast svou opustil.

A poněvadž pak mílo jest čísti, jak horlivou a těžkou žalobu Lycurgus na Leokratem učinil, jak to všecko, co se při tom sběhlo, pilně a věrně vypravuje, jak dostatečnými svědky nepravost jeho provozuje a jak soudcuov napomíná, aby takového nešlechetného skutku bez trestání nepromíjeli, že se čemu podiviti, vidělo mi se za užitečné a dobré, abych tu orationem jeho do českého jazyku přenesl a v této kapitole za příklad položil. Jakož v pravdě hodná toho jest, aby netoliko v této kníze místo měla, ale také obzvláštně českým jazykem vytištěna byla a ode všech věrných a vlast svou milujících Čechuov s pilností čtena býti mohla.

Oratio Lycurgi contra Leocratem.

Žaloba, kterouž Lykurgus učinil na Leokratem, že v času nebezpečném nad svou vlastí zradil.

[471] Chaironeia, město ve středním Řecku proslavené bitvou mezi Filipem II. Makedonským a spojenými řeckými státy.

[472] Leokratés, athénský měšťan, který opustil město ve chvíli, kdy čelilo útoku Filipa Makedonského a jež byl poté za tento čin žalován Lykurgem.

[473] Rhodos, řecký ostrov v Egejském moři.

Abych slušný a pobožný začátek žaloby své učinil, k dobrému a spasitedlnému obce této a náležité cti a chvále boží, nejprvé prosím všemohoucího Pána Boha, jestliže spravedlivě na Leocratem žalují, že jest nad chrámy, oltáři, náboženstvím, obětmi a což jsme jiného od předkův nařízeného přijali, zradil, a to všecko opustil, aby netoliko mně dnešního dne přítomen byl milostí svou a toto předsevzetí mé obrátil a řídil k obecnému dobrému a spasitedlnému, ale také aby mysli a srdce váše (soudcové) spravoval, ponoukal a posilňoval, abyste myslíce na obranu dítek, rodičuov, manželek, vlasti i náboženství vašeho a majíce v moci své zrádce tohoto ani nyní nešlechetností je[h]o ani potom jiným, pokudž by

Pobožný začátek žaloby.

p. 630/

se čeho tomu podobného dopustili, neodpouštěli a bez skutečného trestání nepromíjeli. Pakli naň jakožto na nevinného nespravedlivě žaluji a křivdu mu činím a že jest Leocrates ani nezradil nad vlastí svou ani města tohoto neopustil, žádám téhož Boha, aby ho od nebezpečenství soudu tohoto vysvobodil a vyprostil. Chtěl bych pak tomu, aby jakož potřební jsou v městě žalobníci škodlivých a nešlechetných měšťanů, tak i mnozí na tak ukrutně o ních soudili. Nyní vidím, že i žalobník sám a původ upadá v nebezpečenství a nenávist, když nejedni o něm smejšlejí a mluví, jako by ne proto žaloval, že by upřímně miloval spravedlnost, aneb dobrého přál vlasti, ale z přílišné zůřivosti a tejné nepřízně aneb závisti, že by jiným skrojil nebezpečenství a k hanbě i škodě přivésti je usiloval.

Žalobníkům nejedni utrhají.

Máte pak věděti, že k zachování a obraně města aneb obce tyto tři věci vysoce potřebné jsou. Totiž práva, výpovědi soudcuov a žaloby, kteréž zločince a škůdce před soudem stavějí a viní. Práva ukazují, co by měšťané činiti a čeho nechati měli. Žalobník oznamuje a donáší ty, ježto dopustivše se nětčeho proti právům, zasloužili trestání a pokuty. Ale soudce svým ortelem v trestání béře ty, kteréž i právo i žalobník hodné býti trestání ukázali. To poněvadž tak jest, musejí býti v městě žalobníci, nebo bez hlasu žalobníka i práva i soudové daremní a němí jsou. Což se tedy mé osoby dotýče, já maje o tom dobrou vědomost, že jest Leocrates vlast svou zrádně opustil a tudy největší pokuty zasloužil,

Tři věci potřebné k opatření města.

Zrádce hoden přísného trestání.

nemohl jsem toho pominouti, abych ho před vámi obžalovati neměl, ne že bych to činil z nenávisti a zlosti aneb že bych žádostiv byl různic a soudův, ale že nehodnou věc soudím, aby zločinec a nešlechetník tento měl trestání ujíti, na rynku s jinými poctivými měšťany se procházeti a s nimi oběti obecné činiti, k veliké hanbě a znamenitému posměchu vše[h]o města tohoto. Nebo spravedlivé[h]o měšťana ta povaha jest, ne aby z tejné a obzvláštní nenávisti nevinné před soud připravoval, ale aby nepřítelem byl těch, kteříž obci a vlasti škoditi a ublížiti hledí. Ačkoliv pak všecky obecné žaloby přináležejí k zachování a obhájení města, však nejvíce a předně slouží k tomu tato pře, kterouž dnes před vámi povedu. Nebo když se někdo obžaluje, že by vydal nové právo nesrovnávající se s jinými právy, nic jiného nebývá z toho, než toliko opravení téhož práva. Ale tato náše pře nedotýká se toliko jedné malé a chatrné částky města aniž malé nebezpečenství a lehkou škodu přináší, než vztahuje se na celou obec, na všecky měšťany, a předkládá se ku příkladu a výstraze všem našim potomkům. Nebo tak hanebný a nešlechetný jest skutek, jehož se Leocrates dopustil, že mu žádná ani žaloba ani pokuta rovná nalezena býti nemůže ani se také v právích nevysvětluje. Jakou (prosím) pokutou ztrestán býti má ten, kdož opustiv vlast, chrámy, oltáře, posvátné věci, hroby svých předkuov, všecko toto město nepřátelům zradil? Největší pokuta jest hrdlo ztratiti. Avšak i ta lehčejší jest, než kteréž Leocrates zasloužil. Mám pak za to, že v právích naších pro to žádná žaloba zejména a výslovně nařízena není proti té nešlechetnosti, že ani prvé nebylo slýcháno podobného příkladu ani naděje nebyla, aby kdo z potomkův co toho spáchati aneb přečiniti měl. Pročež také tomu účinku hodná ani žaloba ani pokuta nalezena býti nemůže. A tak vy v této při netoliko soudcové, ale jako nového práva naříditelé a ustanovitelé býti musíte. Nebo proti kterým výstupkům a hříchům pokuty v právích vejslovně položeny jsou, v těch soudce nepochybně pravidlo má, vedlé něhož by orteloval aniž potřebí mnoho se na to rozmejšleti. Co pak jiných hříchův a nepravostí jest, kteréž žádného jistého jména nemají a pokuta se proti nim nekřtí, avšak hroznější jsou a těžší nežli jiné, o těch vy

Povinnost dobrého měšťana.

Těžkost přítomné žaloby.

Největší pokuta hrdla ztracení.

Pravidlo soudcův jest právo.

p. 631/

sami když se vám přednášejí, tak ortelovati máte, aby se příkladem vaším potomkové spraviti mohli. A protož nyní když tohoto nešlechetníka odsoudíte, netoliko spravedlivou pokutou ho trestati dáte, ale také budúcí potomky a měšťany váše k spravedlnosti a k milování vlasti povinnému vzbudíte a ponuknete. Nebo i strach zkrocuje a zdržuje lidi, aby nepovolovali zlým žádostem a tudy nepřišli k zahynutí, i sláva a čest ponouká k spravedlnosti a dobrým skutkům. Já také upřímně a spravedlivě tuto při povedu, nic křivého a nepravého vymejšleti nebudu, aniž co mluviti chci ven ze pře, ježto by se sem netrefovalo. Mnozí zajisté žalobníci nenáležitě pře své vedou před soudem, když aneb dlouhá kázání dělají o spravování obce, což jim nenáleží, aneb proti obviněným nepravé a křivé věci vedou, aby je obtížili a ledacos ledakams tlampají a mluví, zanechajíce toho, o čemž vy souditi a ortelovati máte. Jest pak velmi snadno ven ze pře a což k soudu nenáleží mluviti, o čemž ani vy nevypovídáte ani odporná strana neodpovídá. Avšak není slušné žádati vás, abyste spravedlivou výpověď učinili, leč my také v své žalobě pravé věci mluviti budeme, a to což jest spravedlivé[h]o, dostatečně pokážeme. Tím pak zlým obyčejem, ať pravdu povím, nejvíce vinni jsou soudcové, kteřížto orátorům a řečníkuom přílišné svobody dopouštějí a nechají jich mluviti před soudem, což se jim líbí. Kterážto věc tím jest nehodnější a nenáležitější, že vy páni moji, nařízený máte soud v Areopagu[474] tak přísný, tak mocný a tak u lidí vážný, že i odsouzení v něm musejí vyznati, že jest se ortel spravedlivý proti nim stál. I poněvadž tak jest, nedopouštějtež řečníkům o cizích věcech ven ze pře mluviti a tak ani obviněný neprávě a křivě obtížen nebude ani žalobník a původ falešných a nepravých svědkův proti nevinnému nepovede. Nebo žádný soudce nemůže spravedlivého ortele a nálezu vynésti, leč by prvé od řečníka o přednesené věci a při dobře a gruntovně spraven a vyučen byl.

Pro strach pokuty mnozí nehřeší.

Řečníci ven ze pře mluví.

Soudcové folkují řečníkuom.

Podstata soudu v Aeropágu

[474] Areopág, název nejstaršího athénského soudu odvozený od názvu mohutného skalního bloku na athénské akropoli.

Toho také považiti máte, že soud tento o Leokratovi nebude tak tejný a jiným neznámý jako o jiném některém člověku z obce. Nebo kdybyste nález učiniti měli o někom, ježto by neznámý byl jiným Řekuom, nemnoho by na tom záleželo, aniž by se pověst o tom tak daleko roznesla, buďto že byste právě aneb neprávě soudili. Ale na tento soud váš všecky řecké země zření své mají a na to jak přísný ortel v takové veliké při vynesete, očekávají. Nebo Leocrates utíkaje odsud obyvatelům ostrova Rhodyzu i jiným kupcům, kteříž za příčinou svých handlův všecken svět projíždějí, za pravdu jistil a potvrzoval, že konečně město toto Athenae od nepřátel dobyto a vzato jest, a tak všudy na všecky strany známý jest. A poněvadž všickni vědí, že takový příklad nikdá z tohoto města nepošel a není paměti, by se kdo tomu podobné[h]o skutku z Athenienských dopustil, potřebí vám bude, abyste při tomto soudu tím větší přísnosti a vážnosti dokázali. Jako zajisté nad jiné národy tu pochvalu máte, že Boha i rodiče ctíte a žádostiví jste zachovati a ochrániti slávu vlasti své. Tak jestliže tohoto zrádce nebudete náležitě trestati, všecku tu čest a poctivost i dobré jméno a chvalitebnou pověst potratíte. A protož žádám vás, abyste dobrotivě a bedlivě vyslyšeli žalobu mou a nehoršili se na tom, že já obnovuji paměť těžkostí a velikých škod, kteréž tehdáž vlast náše i toto město s námi snášelo, ale mějte za zlé těm a hněvejte se na ty, kteříž k tomu příčinu dali, aby těch žalostivých a nevděčných věcí nevděčná paměť obnovena byla.

Všem známá nepravost má přísněji trestána býti.

Nevděčných příhod nevděčná paměť.

Když ta zlá novina přišla, že Athenienští u města Charonea nešťastně poraženi jsou, všecka obec sšedší se, původem pánuov radních dekrét učinila, aby měšťané své ženy a děti ze vsí a polí do města pobrali, správcové

Obecní dekrét o bránění města.

p. 632/

a hejtmané aby město osadili a opatřili, jiní pak měšťané aby hejtmanův poslouchali a jimi se spravovali. Toho obecného rozkazu a dekrétu Leocrates nic sobě neváže, rozkázal služebníkům všecky věci své na šíf snést, na němž se mínil v noci preč plaviti. Potom sám s souložnicí svou vyšed z města malou fortnou, šel k moři a vstoupiv na lodí, vlast svou hanebně opustil, neušanovav ani bran ani zdí městských, kterýchž což

Leocrates z Athén ujel.

na něm bylo bez stráže, bez varty a bez ochrany zanechal, nemaje zření ani na chrám Iovis a Palladis, kteréž nyní na pomoc sobě bráti a vzívati chtíti bude. Když pak odjel a přišel do Rhodyzu, hned tu pověst (jakož bývá v věcech, ježto se šťastně zvedou) s radostí rozhlásil, že jsou město Athenas nepřátelé mocí vzali a k Pireaeeum[475] že šturmují a on sám toliko že jest s těžkostí odtad utekl. Aniž sobě za hanbu soudil, chlubiti se tím, že jest sám jediný po veřejné záhubě a zkáze vlasti, pro kterúž povinen byl statku i hrdla svého nasaditi, živý zuostal a od ní utekl. Ačkoli pak to vše, což Leocrates oznamoval, lživé a nepravé bylo, však proto uvěřili mu Rhodyzští, takže i s šífy, kteréž již naložené a k plavení přihotovené měli, zase zpátkem do portu vtrhnouti rozkázali a kupci, kteříž šífy plné obilí měli a k Athénám se plaviti strojili, tu zůstali a zboží svá v Rhodýzu rozprodali a zpeněžili. A že to pravda jest, což oznamuji, z průvoduov a svědomí se pozná, kteráž pořádně povedeme. Nejprvé sousedův jeho, kteříž dobře o tom vědí, že jest v času války ušel, potom jiných, ježto s ním v Rhodýzu byli a jakou jest tam novinu přinesl o dobytí a vzetí města, slyšeli. Item svědomí Phircinovo,[476] jehož mnozí z počtu vašeho pamatují, že jest tohoto Leokratesa obžaloval jak z jiných těžkých věcí, tak obzvláštně z toho, že ho v tovaryšstvu cla k veliké škodě přivedl. Avšak prvé nežli svědomí čísti dám, musím sobě malou předmluvu udělati a vás o některých věcech spraviti.

V Rhodyzu o vzetí města novinu pověděl.

Průvodové žaloby.

Víte o tom, soudcové, že obvinění před soudem obyčej mají rozličných obran užívati a přímluv hledati, aby sobě z těžkosti a nebezpečenství pomohli. Ale vy vězte, že mnozí lidé, buďto penězi a dary, buďto přátelstvím a přízní, k tomu přivedeni bývají, aby aneb pravdu zamlčeli, když jsú k svědomí potaženi aneb zhola nepřišli aneb jiným způsobem soud a právo podvedli. Poručtež tedy, ať svědkové před vás osobně předstoupí a napomeňte jich, ať sobě více váží pravdy a celé vlasti než přízně aneb přátelství tohoto obžalovaného, a tak ať vlasti odplatí, čímž jí povinni jsou a jí neopouštějí, jakož učinil

Obžalovaní mnohých obran užívají.

Platné naučení o svědcích.

[475] Pireus, řecké přístavní město ležící jižně od Athén.

[476] Fircinus, athénský měšťan.

Leocrates. Aneb ať svátost držíce v rukou svých přísahají, že o jeho skutcích a nepravostech nevědí. Pakli ničehož toho učiniti nechtějí, budu museti je za tou příčinou před vás obeslati a na ně žalovati.

Tuto se čtli svědkové.

Po některém času, když se šifové navrátili z Athén do Rhodyzu a již všem známé bylo, že pověst o dobytí a vzetí města našeho křivá j[es]t a smyšlená, Leocrates boje se a nesměje déle v Rhodyzu zůstati, obrátil se do města Megaris a bydlel tam pět let, dostav patrona vedlé obyčeje toho města, aniž se styděl končin blízkých města athenienského, bydle pohostinu jako podruh téměř u samé vlasti, a tak samého sebe na věčnost vypověděl a vlasti se zhostil i zbavil. Nebo i Amyntam,[477] sestry své muže, a ještě jiného přítele dobrého k sobě povolal a švagra svého prosil, aby od něho koupil služebníky a dům, moh-li by kupce míti, aby prodal za osm set zlatých a z toho aby věřitelům dluhy zaplatil, ostatek pak jemu navrátil. To když Amyntas vykonal, opět Leocrates prodal jiné služebníky Tymocharovi,[478] manželu mladší sestry své (35. minis), za tři sta padesáte korun, a když on neměl tak mnoho peněz nahotově,

Leocrates do Megaris se přestěhoval.

Dům i jiný statek rozprodal.

p. 633/

vzal od jiného na dluh a dal z sebe lichvy deset korun, a tak Amyntovi zaplatil. Ale abyste poznali, že pravdu mluvím, nechť se čtou svědkové. Kdyby Amyntas ještě živ byl, přivedl bych ho, aby sám pravdu vysvědčil, však poněvadž jest umřel, slyšte ty, jenž toho povědomi jsou. Čti dále zápis trhu, zač jest dům prodán. Slyšíce v tomto zápisu mezi jiným, že jsou věřitelové lichvy vzali čtyři sta korun. Dále žádám, ať se přečte list prodaje služebníkův a smlouvy o lichvu. Jiné věci, kteréž naň žalovati budu, hroznější jsou a větší pokuty hodné. Nebo Leocrates netoliko samého sebe a své jmění jínam obrátil a přenesl, ale také otcovské domovní modly, kterýchž j[es]t vedlé vaší i obecné otcovské chvalitebné zvyklosti neměl a nemohl jinam přenášeti, preč s sebou vzal

Domácí bohy své z vlasti vynesl.

[477] Amyntas, Leokratův švagr.

[478] Tymochares, Leokratův švagr, athénský stratég.

a do města Megaris odvezl. Aniž se styděl příjmí otcovského, ale mocí vzav domovní bohy z jejich vlastní kapli do cizí země, jako vyhnané s sebou je zavezl a na cizím místě postavil, aby cizím způsobem a obyčejem ctěni byli. Ale předkové váši začavše stavěti toto město, od boha mu jméno dali, aby měšťané, když by koli boha vzívati chtěli, hned se napomenuli, že města tohoto jakožto sídla a stolice božské opouštěti nemají. Leocrates pak potupiv práva své vlasti, zapomenuv se nad otcovskou pobožností i domácími, bohu, pokudž na něm bylo, usiloval z tohoto města i božskou pomoc a retuňk odnésti.

Athene sídlo bohuov.

Ačkoliv tito hříchové jeho sami v sobě velicí a těžcí jsou, však Leocrates neměl na nich dosti, ale přidal k nim mnohém těžší. Nebo přebývaje v Megaris, kdežto zboží své od vás přestěhoval, uhlédav příležitost místa a vida, že může fortele k svému zisku požíti, pokoupil obilí z Epiru[479] od královny Kleopatry[480] a jiným Řekům k svému užitku a vejdělku je rozprodal. Zapovídá se pak právy našimi zjevně, aby žádný měštěnín athenienský jinam obilí nevozil a neprodával než do města Athén a na přestupníky to[h]o práva přísné a těžké pokuty uložené jsou. Toho tedy nevážného člověka, kterýž i nad vlastí svou zradil i obilí jinam, kdež mu se vidělo, prodával i domovní bohy předkův svých odtud preč zavezl (toho řku člověka), nezabijete, nezamordujete? V pravdě neučiníte-li toho, příliš milostiví, anobrž strašliví a leniví budete. A popatřte prosím, jak jsem k tomu hodnou a spravedlivou příčinu měl, abych se na něho pilně vyptal a toho dovedl, aby vám v tomto soudu nebylo potřebí hádati ani potahův nějakých naň shledávati, ale abyste vedlé pravdy patrné, zřejmé, prokázané a najevo vynešené souditi ho a ortelovati mohli. A protož i to jsem před časem způsobil, aby nebylo potřebí teprv nyní na svědcích se dotazovati, ale aby svědkové před tím zavedení vedlé zjevné pravdy před vámi čteni a publikováni byli. Nebo i dávno prvé dal jsem znáti Leokratovi, aby

Jinam krom vlasti obilí prodával.

Svědkové časně zavedeni.

Chlapi nemohli svědčiti, leč útrpným právem tázáni.

[479] Epirus, hornatá a zalesněná země u Jónského moře.

[480] Kleopatra VII. (69 – 30 př. n. l.), egyptská královna z dynastie Ptolemaiovců.

služebníky své k útrpnému kázání pro vyhledání a vyzvědění od nich pravdy postavil. Čti.

Tuto se to oznámení a na vědomí dání čtlo.

Ale toho mého oznámení on neuposlechl, z čehož sám sebe zrádcem vlasti býti pronesl a ukázal. Nebo kdož se takové inkvizicí a vyhledávání pravdy zbraňuje a k ní přivoliti nechce, ten se sám vinen dává tím hříchem, z kteréhož jest obviněn. Však o tom dobře víte, že spravedlivé jest, a to se vůbec drží za obyčej, když nětco jest v pochybnosti a nemuože se pravý grunt vyzvěděti, že útrpným právem tázáni bývají služebníci, o nichž j[es]t domnění, že by o tom věděti měli a takovému jejich na trápení seznání, více se při právě věří nežli řeči a žalobě původa, zvláště když jest věc veliká a na kteréž vší

p. 634/

obci nětco záleží. Tak spravedlivě a upřímně tu při vedu, že bych tomu chtěl, aby svědomím vlastní čeledi Leokratovy potvrzena a dolíčena byla. On pak nemaje dobrého svědomí, ale jsa sobě zle svědom, nechtěl služebníků svých k trápení vydati a postaviti. Avšak podobné jest, že by služebníci jeho spíše tomu všemu na trápení odepřeli, což se pánu jejich přičítalo, nežli by sobě nětco křivého a nepravého proti pánu svému smysliti měli.

Chlapi nerádi proti pánuom svědčí.

Ale tuto snad stěžovati sobě bude Leocrates a naříkati, že jest ku právu připraven a v nebezpečenství uveden od učeného a těch věcech zběhlého oratora a řečníka, od něhožto a jeho výmluvnosti jako nerozumný, neumělý a nevýmluvný laik snadně přemožen býti, a tak v té při padnouti může. Vy pak všickni o tom víte, že ti, jenž někoho křivě obžalovati a u soudcův neprávě osočiti chtějí, obyčejně takové materie a pře berou, kteréž jsou příjemné a křivým omlouváním snadno jiné k hněvu a nenávisti popuditi mohou. Proti tomu kteříž spravedlivé žaloby vedou a s pravdou se obírají, ti raději skutkem nežli holými slovy a nedůvodnou řečí obžalované přemáhati hledí. Považtež tedy toho zdrávě. Koho jest bylo nemožné slovy oklamati a podvésti? Zdali ne služebníky? Ti na trápení z přirození svého mohli upřímě pravdu oznámiti, avšak Leocrates, ačkoli jeho vlastní a dědiční byli, nechtěl

Rozdíl žalobníkuov.

jich vydati. Zase toho jest možné řečí a slzami přivésti k lítosti a milosrdenství? Zdali ne soudce? K tomu se nyní tento prazrádce utekl, obávaje se, aby z jednoho a téhož domu i obviněný i svědkové vedeni nebyli. Co může mu prospěti aneb spomoci výmluva? Právo jest patrné, prosté a zřejmé, vyhledání pravdy snadné, provedení a dokázání krátké. Jestliže vyznává žalobu býti pravou, spravedlivou a slušnou, nechť jest trestán vedlé práva? Pakli žalobě odpírá, proč nepostaví pacholkův a děvek svých, aby se na nich pravda vyzvěděla? Nebo poněvadž j[es]t v zradě podezřelý, nesluší mu vzdalovati se nejjistšího svědomí a dokázání své neviny. Nyní zbraňuje se toho a tím samým zbraňováním k tomu se přiznávaje, že j[es]t zrádce, prositi vás bude, abyste v tomto soudu ortel vyřkli odporný jeho vlastnímu přiznání. Ale vy nedopouštejte se toho, poněvadž jest sobě sám nejpodstatnější obranu své neviny odňal, tím že služebníků ku právu vydati nechtěl, aby vám chytře vyklouznouti měl z toho hříchu, k němuž se sám přiznal.

Leocrates nechtěl čeledi své dáti ku právu.

Vlastní přiznání vinného odsuzuje.

Mám za to, že jsem již dosti pověděl o svém jemu časném strany služebníkuov a čeládky oznámení i o nepravosti, k níž, jakž vidíte, sám se přiznává. Již dále připomeňte sobě, kdy, kterého času a v jakém nebezpečenství Leocrates vlast svou zrádně opustil.

Tuto čten byl dekrét rady, aby měšťané všickni doma zůstali.

Slyšeli jste dekrét, v němž se poroučí, aby senatores a páni radní, vezmouce svou zbroj na sebe, sešli dolův do Piraeeum a tam poručili, kterak by Piraeeum před nepřáteli bráněno a opatrováno býti mělo a jiné věci nařídili, což by se obci dobrého a užitečné[h]o vidělo. A poněvadž ten stav pánův radních, kterýžto sic do boje potažen nebývá, v té nuzné potřebě zbrojný se scházeti a o dobré obecné raditi musil, nedomnívejte se, by tehdáž město v malém nebezpečenství a strachu bylo. Toho času když všickni v městě jako zděšení byli, utekl Leocrates, zboží své s sebou odvezl, bohy domácí jinam přenesl a zradou svou, což na něm bylo, zdí městských bez varty a stráže i město samé a všecken kraj athenienský opustil. Ježto času toho netoliko jiní měšťané, ale také i přespolní hosté lítost měli nad tímto městem, takže žádný jména

Páni radní nepotahují se od boje.

athenienské[h]o nebyl nepřítelem, ježto by sem předtím přišel, aby se vždy

p. 635/

na některém místě k obraně města postaviti nedopustil a nedal, když o té porážce nešťastné smutná novina přinešena byla. Bylo pak i v těžkosti a v tom nebezpečenství město toto stálé a vyvejšené mysli a lid obecný naději měl v radě a starších. Spatříny byly na ulicech a ve dveřích poctivé ženy velmi smutné a zděšené, ptajíce se na své manžely, jiné na své otce, jiné na své bratří a s pláčem o ně pečujíce. Staří pak lidé, jimžto pro sešlost věku a nestatečnost jejich dopouští se doma zuostati, aby na vojnu nejezdili, chodili po všem městě ve zbroji. A jakžkoliv téměř každého dne mnoho strašlivého se přiházelo a město velikou škodu vzalo, a tak smutné bylo a žalostivé po všem městě divadlo, však viděli jsme lid ten, kterýž vždycky to slovo měl, že jest svobodný a svobody žádostivý, v takovém nebezpečenství chlapcuom svobodu přespolním městské právo dávati, zlopověstné k prvnější cti navraceti. Z čehož se taková proměna vrtkavého štěstí spatřiti mohla, že to město, kteréž prvé jiných národův a obcí svobody hájívalo, nyní k tomu přinuceno bylo, že samo o své zachování a obranu bojovati musilo. A jakož prvé mnohé z cizího ukrutného panování vysvobodilo, tak nyní samo za svou svobodu s Makedonskými potýkati se musilo. A lid ten, jenž před tím spomocníkem nazván byl, když Lakedemonským a jiným Řekuom spomáhal, nyní i chatrných městeček pomoci potřeboval. Když tedy někdo vlast svou v takovém strachu, v tak velikém nebezpečenství hanebně opustí, nechce za ni bojovati ani pro ochranu její zbroje na se vzíti ani hejtmanuom se připojiti, ale uteče od ní zradě nad obecným dobrým, který soudce, milovník vlasti, takového ospravedlní a bez trestání propustí? Aneb který orator brániti bude a od něho mluviti, aby mu pomohl? Leč by zastávati chtěl toho člověka, kterýž ani obecné škody vlasti své spolu s jinými neželel ani k obraně její a zachování v ničemž nenapomohl. Toho pak času netoliko všickni lidé pro mladost, pro starost běželi k obraně města a každý činil, což mohl, aby toho místo nepřáteluom v ruce nepřišlo, ale i země dávala k tomu své stromy, mrtví své hrobníky, chrámové své štíty. Jiní zdi opravovali, jiní příkopy

Athenienští v nebezpečenství srdnatí.

Strojili se svobody své hájiti.

Athenienští svobod jiných zastávali.

Měšťané mají města brániti.

vyvožovali, jiní valy a náspy dělali, aniž byl kdo v městě zahálčivý, aby vždy nětčeho na práci neměl. Sám toliko tento Leocrates ničehož se ani prstem nedotekl, k ničemuž se nepřičinil. A protož vy pamatujíce na to, učiňte mu vedlé práva, jakž jest zasloužil, a rozkažte ho zamordovati, zvláště poněvadž jest ani při tom nebyl, když mrtvá těla těch statečných a udatných bojovníkuov, kteříž potýkaje se s nepřáteli u města Chaeronea a bráníce svobody vlasti své nešťastně, ale chvalitebně padli, přivezena a ku pohřbu nešena byla, ale pokudž na něm bylo, nechal jich ležeti nepohřbených. Avšak nyní navrátiv se ani hrobuov jejich se neostejchal, přišed v osmi letech po té smutné porážce, aby vlast svou opatřil.

Pohřeb těch, jenž v boji padli.

A poněvadž jsem jednou začal ty věci připomínati, prosím vás, neobtěžujte sobě dále mne slyšeti, aniž za to mějte, že by toto vypravování daremné bylo. Nebo v chválení dobrých patrnější bývá hanění zrádcuov a zlých lidí. K tomu slušné a spravedlivé jest, aby dobří lidé chváleni byli, poněvadž ta jest záplata a mzda za veliké a počestné práce jejich, kteréž jsou pro obecní vlast vedli, opováživ se pro ni a vynasadivše i životuov svých vlastních. A my pak v pravdě tím jsme jim povinni a dlužni. Oni zajisté nejprvé vytáhli proti nepřáteluom na hranice boetské, aby se s nimi pro obhájení obecné svobody všech Řekuov potýkali a bili. Nečekali na to, aby se za zdmi brániti měli, aniž dopustili krajinu tuto plundrovati a hubiti, ale soudíce statečnost a zmužilost svou pevnější a mocnější

Dobré sluší chváliti, zlé haniti.

p. 636/

býti nad zdi městské z kamení vystavené, pokusili se a směli země v kteréž se zrodili a zachovali, jakž na ně slušelo, hrdinsky až do oupadu brániti a hájiti. Nebo jako větší lásku máme k pravým rodičům, kteříž nás zplodili nežli k jiným, kteříž nás sobě za syny zvolili a vzali, tak i ta země, v níž jsme zrozeni a zachováni, milejší jest nám od přirození nežli jiná, do níž nás potom štěstí obrátilo. Tak smejšleli měšťané náši, kteřížto ačkoli tovaryší byli v bitvě jiných poctivých a dobrých lidí a stáli s nimi v témž nebezpečenství, však neužili téhož s jinými štěstí. Nebo mají chválu své udatnosti, již neživí, ale mrtví, nepřemožení, ale poražení v bitvě na tom místě, na němž pro obranu

Každému milá vlast jeho.

vlasti své jednou postaveni byli. A jestliže mi dovolíte, což divnějšího avšak pravdivého jest, doložiti, tak jsou poraženi a zemřeli, že nicméně vítězové zůstali. Nebo svoboda a chvála ctnosti j[es]t nejlepší a nejdůstojnější mzda, kteréž kdo v bitvě zasloužiti a sobě dobýti může. Té mzdy a pochvaly oni dosáhli a ji zachovali, aniž sami sobě příčinou byli smrti, poněvadž ne strachem a bázlivostí, ale protivným štěstím přemoženi jsouce na placu zuostali. Těch pak lidí, ježto zmužile boujíce poctivě umírají, žádný nemá za přemožené, protože slavnou smrtí [?]šli hanebné a nehodné služebnosti. A toť těchto mužův ctnost a šlechetnost ukazuje. Nebo oni sami tehdáž svobodu všech zemí řeckých na sobě a na svých tělích nesli, takže po smrti jejich hned země řecké v služebnost přišly, jako by spolu s nimi i svoboda vlasti pohřbena byla. Z čehož patrné jest, že jsou ne pro své vlastní nebezpečenství, ale pro obhájení všech obecné svobody bojovali. Protož nebojím se o nich toho vysvědčiti, že duše těch statečných mužuov byly slavné koruny vlasti a všech zemí řeckých.

Svoboda nejlepší mzda vítězství.

Kdož zmužile v boji padli, nejsou přemoženi.

Vy pak páni athenienští sami nejlépe umíte spravedlivě poctíti dobré muže a slušnou chválou ozdobiti ty, ježto se pro obranu vlasti v nebezpečenství vydali. Nebo kdež v jiných městech řeckých spatřují se obrazy a sochy dobrých šermířův a silných zápasníkův, u nás a v městě našem místo těch jsou obrazové slavných hejtmanův a knížat a těch, jenž tyrany zmordovali. Ale takových mužuov málo se nachází po vší řecké zemi, ježto šermířův a jiných, jenž na obecných hrách a dívadlech vítězí, všudy dosti jest a vždycky bylo. Jakož tedy hejtmany, kteříž vlasti této dobrým posloužili, chválíte a náležitou jim poctivost rádi činíte, tak slušné jest, abyste zrádce vlasti na hrdle jiným ku příkladu trestali. Aniž ovšem propustiti můžete Leocratem, pokudž spravedlivě souditi a ortelovati chcete, protože o podobném skutku prvé se již nález stal. Pánův soudů v Areopágu (jejichž to přísnost toho času mnoho dobrého a spasitedlného způsobila) příkladu žádný zavrci nebude moci, kteřížto všecky ty, jenž utíkali, aneb vlast opouštěli, honiti a jako zjevné nepřáteli mordovati rozkázali. A poněvadž tu páni jiné soudy o mordích spravedlivě vykonávají, nedomnívejme se, že by tehdáž nětco ukrutného aneb neslušného proti měšťanuom uložiti měli.

Athenienští ctili muže udatné.

Zrádce hoden na hrdle trestání.

Spravedlnost soudu v Areopágu.

Nad to vy sami odsoudili jste Autolycum,[481] kterýžto neušel sám, než toliko manželku a malé dítky jinam odeslal. Jestliže jste tedy pokutovali toho, ježto čeládku v boji více obtížnou než užitečnou od sebe preč dal, co učiníte tomu muži, kterýž vlasti své, v níž byl schován, v času potřebném žádné náležité vděčnosti neprokázal? Potom i obec dekrét učinila, aby ucházející z města a utíkající obecného nebezpečenstí vinni byli zradou a na hrdle pokutu nesli. Když se tedy srovnávají nálezové pánův v Areopágu a soudcuov, kteříž toho času Autolycum odsoudili a dekrét vší obce k nim přistupuje, nikoli není spravedlivé, abyste vy těm příkladům a dekrétům odporný ortel vynésti měli. Nebo tím způsobem byli byste nad jiné všecky nevděční a málo byste

Dekrét o utíkajících.

p. 637/

mívali obráncuov vlasti. Z toho což jsem až posavad mluvil zřejmě poznati se muože, že Leocrates, zradiv nad vlastí, vinen jest crimine laesae maiestatis, a proto na hrdle trestán býti má.

Ale porozumívám tomu, že té výmluvy užívati bude, aby vás podvedl a oklamal, že jest neutekl, než toliko po svém odchodu jakožto kupec plavil se od města a přijev do Rhodyzu, tam jako host a přespolní za některý čas zůstati musil. Ta lež jeho nejprvé tímto důvodem se poráží, že kupci nemají toho obyčeje, aby chtějíce k svým šífuom jíti, vykradli se tejně z města malou fortnou, ale činí to zjevně a na oko všem lidem, majíce průvod od svých dobrých přátel, kteříž se s nimi u portu nad mořem žehnají, šťastného plavení i ve zdraví zase navrácení jim vinšujíce. Druhé, kupci neberou s sebou žen, souložnic aneb ruběn ani děvek, ale sami toliko jedou s služebníkem. Třetí, kterak se muože trefiti, aby měštěnín athenienský celých pět let bydlel v Megaris, přenesl tam své bohy a modly a dům, kterýž zde měl, prodal, kdybyste vy ho za zrádce vlasti a mnohými nepravostmi vinného neodsoudili. Nebo jistě velmi neslušné by vám bylo jiné z takové nešlechetnosti propustiti, pro kterouž byste sami sebe hodné býti soudili pokuty a trestání. Ale ještě jiné příčiny jsou, proč ta výmluva jeho místa míti nemůže.

Leokrates neodjel po svém obchodu.

Kupci svobodně handlují.

Ku pomoci vlasti všickni běžeti mají.

[481] Autolycus (4. stol. př. n. l.), člen athénského Areopágu, obviněný za odeslání své ženy a dětí z Athén po válce s Chaironeiou.

V nebezpečenství vlasti také i ti všickni, kteříž před tím ujeli, přiběhnouti a přispěti mají, aby jí pomáhali. Pročež nemohlo tomuto dovoleno býti, aby jsa přítomen pro svůj zisk odjeti měl toho času, když náleželo ne budoucího zisku vyhledávati, ale přítomných věcí hájiti a brániti. Poto[m] ptám se ho, jakým kupectvím aneb zbožím mohl vlasti své více a platněji prospěti, než kdyby vedlé jiných spoluměšťanův vlasti své bránil a za ni proti nepříteli bojoval? Tehdáž v pravdě žádný měštěnín nad to větší[h]o dobrodiní vlasti prokázati nemohl. Aniž toliko sluší se naň hněvati pro častokrát dotčené utíkání, ale mnohem více pro zoumyslnou lež. Neb jest prvé nikdá kupectví neprovozoval, než krám toliko měl, v němž měděnné nádoby prodával. A potom jsa v Megaris za celých šest let nic do tohoto města nepřivezl. Naposledy maje zde důchod poctivý ze cla, nikoli by toho užitku jistého pro nejisté kupectví neupustil. A protož nejsem té do vás naděje, abyste takové výmluvě jeho místo u sebe dáti měli.

Kdož vlast opouští, za zrádce držán býti má.

Ale snad touto chytrostí vynikati bude, právě že žádný nepřítomný za zrádce držán a jmín býti nemá, zvláště kterémuž žádný ouřad v obci poručen nebyl, ani opatrování cejkhausu, kdež se zbroj obecní chová, ani stráž brány ani varta na zdech aneb cokoli jiného v městě. Já pak proti tomu tak soudím, že ti, jimž místa jistá k opatrování poručena jsou a oni je opouštějí, toliko částku a díl nějaký obce zrazují, ale tento zradil nepřátelům celé město a což na něm bylo, vydal jim je za loupež. Onino proti živým toliko nespravedlivě činí, ale tento nepravost spáchal i proti mrtvým a chrámuom božským, kteřížto od lidí opuštěni přicházejí o svou čest a náležitou poctu. Aby pak někdy i zrazeno bylo město a v službu podrobeno, však vždy ti přítomní bydlejí v něm. Ale když bývá opuštěno, jako je Leocrates opustil, co jest jiného nežli poušť? Když také někdy smutný a žalostivý pád na město příjde, však nicméně může zase povstati a v lepší způsob uvedeno býti. Ale bude-li do konce a z kořen vyhlazeno aneb zbořeno, žádné naděje nepozůstává, aby zase vystaveno a k první slávě navráceno bylo. Rovně jako člověk živý může sobě z těžkostí pomoci a z neštěstí vyniknouti, ale jakž jednou umře, již více nemá žádné naděje.

Opuštění města jest jeho smrt.

Totéž přichází se městuom, jejichžto smrt a zahynutí jest spuštění a obyvateluov zbavení. Příklad toho vzíti muožeme na

p. 638/

městě našem, kteréžto před časy tyranové opanovali a měšťany sužovali, potom se ho zmocnili Lakedemonští a ti i zdi okolo něho položili a zbořili a třiceti panuov nad námi ustanovili. Však z té obojí těžkosti jsme vytrhli, dosáhvše zase i svobody své, panování a správy. Města pak dokonce zkažená a zpuštěná, nikdá se zase vystavěti a zmocniti nemohla, jako Troja (nebo líbí mi se přivésti vám příklad starožitný a dávní, poněvadž to město za svého věku mezi všemi největší a nejslavnějjší bylo a nadevší Asií panovalo). Tu když jednou Řekové z gruntu vyvrátili a vyhladili, nikdá potom k vystavení a obnovení nepřišla. Proti tomu Messena[482] město, ačkoli všecko zbořeno bylo, však v pěti stěch letech po své zkáze zase původem Epaminondae vystaveno jest, když se měšťané z té lásky, kterouž k vlasti nesli, zase ze všech stran najíti dali a zběhli.

Tyranové v Athénách.

Troja jednou zkažena nikdá se nevystavěla.

Tuto dí někdo: Ne tak mnoho na jednom člověku záleží, aby utečení jeho tak škodné bylo, že by proto vlast zahynouti musila. K tomu odpovídám, že i ta výmluva, kterážto sama v sobě nestydatá jest, měla by na hrdle trestána býti. Nebo jestliže se k tomu zná, jakož odepříti nemuože, že jest vlast svou opustil, již dále má to vám poručiti, abyste vy soudili, jak těžké, nešlechetné a veliké jest jeho provinění. Pakli se k tomu nezná, veliké bláznovství jest říci, že na jednom člověku nemnoho záleží. Já pak proti tomu smejšlím, že na jednom každém měšťanu mnoho záleží. Nebo tahdáž v městě dobře se děje a nesnadno se mu uškoditi může, když každý měštěnín své místo zastává. A když jednoho vinou nětco se přehlédne a neopatří, tehdy všecko město přichází v nebezpečenství. Vizme opravdovou přísnost předků naších, kteřížto na hrdle trestali zloděje a svatokrádce, buďto že málo aneb mnoho ukradli, též i vražedlníky, buďto že jsou služebníka, aneb svobodného člověka zabili. Nepatřili zajisté na škodu toliko, kteráž se stala, ale šetřili toho, aby se ty nešlechetnosti nerozmáhaly a mnozí se

Na každém měšťanu mnoho vlasti záleží.

Staří i malé hříchy trestali.

[482] Messana, přístavní město na severním pobřeží Sicílie.

jich nedopouštěli, což kdyby se stalo, nemohlo by nic dobrého městu přinésti než záhubu a škodu. Při kterémž výkladu my zůstaňme a nařízení předkuov svých jiného rozumu nedávejme. Kdyby někdo, příjda k kníhám práv městských, vymazal z nich jedno právo a potom se vymlouval, že na jednom právu nemnoho záleží, zdaliž byste mu to prominuli a ne hned byste ho zamordovati rozkázali? Já v pravdě od své osoby to pravím, že jest slušné, aby takový zabit byl, pokudž chceme jiná práva v celosti zachovati. Tak i tento Leocrates má býti trestán od vás, jestliže chcete k tomu přivésti, aby se měšťané váši polepšovali. Aniž se tím dejte pohnouti, že toliko jeden jest, ale važte té věci velikost a těžkost. Nebo že sám jedinký opustiv své všecky spoluměšťany obzvláštního sobě útočiště hledal.

Kdož jedno právo zlehčí trestán bývá.

I jedno[h]o, když zhřeší, tresti sluší.

Nejvíce pak horším se na ty, kteříž ho tak vymlouvají, že odjití není zrada, poněvadž někdy i předkové náši opustivše město přestěhovali se do Salaminy,[483] aby se s armádou krále Xerxa[484] na moři potkali. Jaké nesmýslné bláznovství jest nejpoctivější a nejslavnější skutek města našeho přirovnati k hanebnému a potupnému utíkání tohoto člověka? Nebo ctnost a udatnost oněch předkuov naších, mužův statečných a hrdinských po všem světě věčné chvály zasloužila, aniž kdo tak zlobivý jest aneb tak ničemný a lenivý, ježto by sobě nevinšoval, tovaryšem jejich býti v tom veřejném nebezpečenství. Neopustiliť jsou jistě vlasti své, ale místo příhodné k bránění a bitvě zdravou a moudrou radou sobě vyvolili a obrali. Anobrž když Eteonicus Lacedaemonius,[485] Adimantus Corinthius[486] a šífové eginetští[487]

Athenienští vytáhše z města na moři se bránili.

p. 639/

před nepřáteli utéci chtěli, opuštěni jsouce od jiných Řekův, předkové náši bezděky a proti vůli jejich je zdrželi, přinutivše je potýkati se

A přemohli i přáteli i nepřáteli.

[483] Salamína, ostrov naproti Athénám známý vítěznou bitvou Řeků proti Peršanům v r. 480 př. n. l.

[484] Xerxes, perský král v letech 486 – 465 př. n. l.

[485] Eteonicus (5. stol. př. n. l.), spartský vojevůdce v peloponeské válce.

[486] Adimantus Corinthius, jeden z nejvyšších athénských úředníků za peloponéské války.

[487] Egejské loďstvo.

s Peršany na úzkém moři u Salaminy. A tak sami přemohli oboje i přáteli i nepřáteli, jedny dobrodiním, druhé bitvou. Tomu slavnému skutku muože-li se v čem připodobniti jízda čtyř dní od Athén k Rodyzu? Anobrž také li předkové náši trpěli takové lidi a neraději ukamenovali by je, kteříž by slávě těch statečných mužův utrhali? Neb těch časův tak všickni milovali vlast svou, že Alexandra, krále makedonského, ačkoliv přítelem naším byl, když jménem a slovem krále Xerxa žádal, aby se mu se vším poddali, kamením do smrti uházeti chtěli. A poněvadž pak oni velikého krále pro jedno nehodné slovo soudili hodného býti smrti, čím více neodpustili by tomu, kterýž město sám skutečně zradil? Že pak taková hrdinská a rytířská byla jejich zmužilost, protož sedmdesáte let přednost a panství v řeckých zemích drželi, Phoeniciam[488] a Ciliciam[489] pohubili, jednoho dne i armádu perskou na moři u Eurymedonta[490] i jiné vojsko na zemi šťastně a zmužile porazili, sto šífuov nepřátelských zajali, ze všeho břehu Asie velikých kořistí nabrali a konec vítězství svého pokládali ne trophaeum aneb vítězné znamení v Salaminy, ale svobodu všech řeckých zemí v smlouvě pokoje s králem perským vyměřivše a uloživše, aby se Peršané s velikou lodí za skálý, kteréž Cyanei scopuli slouli, dále plaviti nesměli. Item aby všickni Řekové jak v Europě, tak v Asii svých práv svobodně a volně užívati a vedlé nich živi býti mohli. Kdyby těhdáž měšťané opustili vlast, jakož učinil Leocrates, ani tyto slavné a chvályhodné věci by se nestaly ani vy neseděli byste v tomto městě. Jakož tedy chválíte muže dobré a udatné a náležitou jim čest činíte, tak povinni jste nešlechetníky nenáviděti a trestati. A zvláště tohoto Leocratem, kterýž vás ani se nebál ani neušanoval. Z čehož snadně porozumíváte, jaká jest v tom vuole všeho města a obce.

Milovali svú vlast a její svobody.

Panství v zemi řecké drželi.

A svobudu všem Řeků[m] způsobili.

Dobré chváliti, zlé trestati náleží.

Hlas města jsou práva a nařízení těch, ježto obec tuto založili. Těch když vy uposlechnete, spravedlivě učiníte a budete za ty držány,

Právo jest hlas města.

[488] Féničané, semitský kmen sídlící na pobřeží dnešního Libanonu.

[489] Kilikiané, obyvatelé pobřežní krajiny na jihu Malé Asie.

[490] Eurymedon, řeka v Turecku, v jejímž ústí porazil r. 468 př. n. l. Kimon perské loďstvo i pěchotu na břehu.

že jste hodni, abyste toto město spravovali. Všickni měšťané příjdouce k věku dospělému a mužskému, přísahu činí těmito slovy: Přísahám, že posvátné zbroji k hanbě nebudu, z orduňku svého v šiku nevystoupím, vlasti brániti a k tomu, aby zlepšena byla, což na mně jest, napomáhati budu. Tím zpuosobem přísahal-li jest Leocrates, zjevný jest křivopřísežník a netoliko proti vám nespravedlnosti, ale i proti Bohu bezbožnosti se dopustil. Pakliť jest nepřísahal, podvedl město a již dávno to obmejšlel a k tomu se strojil, aby vlasti své škodil. A protož netoliko spravedlivého jest, ale i ke cti boží se vztahuje, aby ztrestán byl. Čti přísahu.

Přísaha athenienských měšťanuov.

Tuto se čtla přísaha měšťanův athenienských.

Poněvadž tato přísaha jest poctivá, slušná i pobožná a Leocrates ve všech artikulích a puňktích ji zrušil, tedyť jest bezbožný, nevěrný a křivopřísežný. Nebo kterak někdo může posvátnou zbroj více zohaviti a zhanobiti, jako když se jí zbraňuje a vzdaluje proti nepřátelům vlasti užívati? Kterak nemá slouti zrádce svého fenricha aneb tovaryše v bitvě, kterýž proto utíká, aby s jinými v šiku postaven nebyl? Kde p[ro] náboženství a posvátné věci bojovati bude ten, kdož žádné[h]o nebezpečenství s obcí účasten býti nechce? Kterak j[es]t mohl hanebněji a víceji vlast svou zraditi, než že ji opustil, kterážto což na něm bylo, v ruce nepřátel přijíti měla? Zdali tedy tolik hanebných nešlechetností se dočiniv a spáchav, nebude zamordován? Či toliko ti na hrdle trestáni býti mají, kteříž částku nějakú přísahy přestoupili a zrušili?

Křivopřísežníci trestání hodni.

p. 640/

Jestli to tak v menším nebezpečenství u vás budou, kteříž se mnohých a hrozných hříchův dopustili nežli ti, ježto nětco málo a lehce provinili. Ale vy na to mysliti máte, že všecka podstata města jako na nějakém pevném svazku na přísaze založena jest. Nebo že trojí oudové jsou města, páni radní, soudcové a obecní měšťané, ti všichni tří spolu spojeni a jako svázáni jsou přísahou, a to za touto příčinou, že mnozí mohou ujíti pokut, jímiž lidé nešlechetníky trescí, ale soudu božího a božských pokut žádný ujíti nemůže, abyť pak on trestán nebyl, však potom příjdou ty pokuty na potomky všecken rod jeho. A protož i před

Přísaha svazek měšťanů.

Soudu božího žádný neujde, by lidi zklamal.

tou bitvou, kteráž svedena ad plateas, Řekové takovouž přísahou vespolek sobě se zavázali, ne že by ji tehdáž teprva vymyslili, ale příklad vzali z našeho města, kterouž vy uvažujíce, poněvadž ještě před rukama jest drobnými literami poznamenaná, divíte se i podnes šlechetnosti a ctnosti měšťanův a předkův vaších.

Čti druhou přísahu.

Druhá přísaha Athenienských.

Nebudu sobě více a vejše vážiti života svého než svobody, neopustím hejtmanův svých ani živých ani mrtvých, a spolutovaryše své, kteříž by zhynuli v bitvě, pohřbím a pochovám. Když zvítězím, žádného řecké[h]o města, kteréž bylo v té bitvě, nevyhlásím. Ale proti tomu vyhladím ta města, kteráž s Peršany držela a jim napomáhala. Nevystavím zase chrámův zhořených aneb vypálených od Peršanů, ale zanechám těch zřícenin a zdí, aby byly na znamení a věčnou památku perské bezbožnosti a ukrutnosti, kterouž jsou v zemi naší provozovali. Tu přísahu pokudž všickni Řekové upřímně, věrně a svatě zachovávali, mívali od Boha pomoc proti nepřátelům a šťastně se jim vedlo. A jakžkoli znamenitá zmužilost a šlechetnost byla všech Řekův, však měšťané váši vždycky v tom jiné předčili a předek drželi. I poněvadž oni směli životy své složiti, hájíce své vlasti, neslušné by a nenáležité bylo, kdybyste vy nesměli trestati těch, kteříž svými ohavnými skutky tomuto slavnému a chvalitebnému městu hanbu činí a jsou mu k nepoctivosti, a neusilovali hájiti a zachovati velikou prací dobyté slávy předkuov vaších, kteráž se takovými hanebnostmi zatemňuje a zastírá. A vám pak zvláště mímo jiné Řeky sluší nezanedbávati toho, což se k slávě a pochvale města vašeho vztahuje.

Athenienští nad jiné Řeky předčili.

Pročež chci vám tuto některé příklady přivésti, jímiž napomenutí jsouce, snázeji i o tomto obžalovaném i o jiných mnohých věcech souditi moci budete. Nebo město náše v tom se vychvaluje nad jiné, že poctivé příklady na sobě jiným Řekům ukazuje a jakož starožitnější j[es]t než jiná města tak i v ctnosti a šlechetnosti všecky přemáhá. Za kralování Kodra[491] zde v tomto městě národové, kteříž v Peloponesu

Kodrus, král athenienský dobrovolně dallse zamordovati.

[491] Kodros, poslední athénský král, který se obětoval podle věštby pro město.

bydlejí, pro neúrodnost a drahotu vytáhvše z své vlasti, válku proti tomuto městu zdvíhli a na tom se ustanovili, aby vyženouce předky náše, zemi a krajinu jejich mezi sebe rozdělili. Když se pak s Apollinem v Delphis[492] o to radili, budou-li moci města Athén dobýti, dána jim odpověď, že se konečně zmocní města našeho, však jestliže krále Kodra nezamordují. Oni pak ponuknuti jsouce tou odpovědí, vojensky táhli proti Athénám a pilně poručili v svém vojsku, aby králi žádný neubližoval. Tu odpověď Apollinovu nějaký Cleomantes Delphicus tejně Athenienským v známost uvedl. Takovou přízeň i u jiných lidí měli předkové náši, že o ně i cizí pečovali a nic zlého jim nepřáli. Co pak učinili předkové náši, jsouce od nepřátel obleženi? Neutekli a neopustili vlasti, jakož učinil Leocrates, ani nedali města s věcmi posvátnými nepřáteluom, ale jakžkoli v počtu a množství nemohli se nepřáteluom vrovnati, však nicméně

Ctnost i od cizích přízeň mívá.

p. 641/

zavřevše město obležení snášeli a k bránění se strojili. Tak veliká pak byla toho času ctnost při králích, že raději umříti sobě volili pro zachování města, než by živí z místa svého se odstěhovati a nepřáteluom ho postoupiti měli. Protož píší, že Codrus poručiv měšťanům svým, aby smrti jeho pilně šetřili a vzav na se žebrácký oděv, aby ho nepřátelé nepoznali, tejně vyšel branou ven z města, jako by dříví sbírati chtěl. V tom když ho někteří z ležení nepřátelského polapili, chtíce na něm vyzvěděti, co by obležení myslili a k čemu by se měli, on naschvále jednoho z nich srpem zabil. Pročež druhý rozhněvav se a nemaje za jiné, než že jest chodec a žebrák, vytáhl meč z pošvy a zamordoval Kodra. To uzřevše Athenienští ze zdí, rychle herolta svého k nepřátelům do ležení vypravili, žádajíce aby jim mrtvého krále jejich ku pohřbu vydali a všecko jak se sběhlo jim oznámili. Nepřátelé navrátivše mrtvé tělo a vidouce, že není v tom vůle boží, aby města dobyli, odtrhli odtud a navrátili se domův. Kleomantovi pak, kterýž jim Apollinovu odpověď pronesl, a jeho potomkům město náše

Vděčnost Athenienských.

[492] Delfy, město ve středním Řecku známe Apollonovým chrámem a jeho věštírnou.

pro dokázání vděčnosti nařídilo z obecného měšce provision, z něhož by se živiti mohli.

Již vizte, jak se tito příkladové trefují s Leokratem. Toho času králové dobrovolně a vědomě dali se nepřátelům zamordovati, aby svým životem a hrdlem zachovali všecku obec, a to aby se státi mohlo, musili chytře nepřáteli oklamati a podvésti. A protož i jména rodův některých od nich pošla a čest se jim činí jako nesmrtedlným. A slušně zajisté ctí se mrtví v té zemi, pro niž taková nebezpečenství podstoupili. Leocrates pak není hoden, aby mrtvý v zemi vlasti své pochován byl, ale poněvadž jest ji nepřátelům zanechal, spravedlivé bude, aby z ní také vyhnán byl. Nebo nemůže ona jednostejně jak ctné a šlechetné reky, tak hanebné nešlechetníky a lotry zároveň fedrovati a chovati.

Hoden jest cti, kdož pro vlast svou nebezpečenství podstoupil.

Ale snad odpoví dále a dí, že by nikoli k soudu tomuto nestál, kdyby sobě tak hanebné nešlechetnosti svědom byl. Jako by takovou výmluvou nehájili se zlodějové a svatokrádcové, kterážto ne tak dovozuje neviny, jako více důvod jest nestydatosti. Nepostačí mu ta odpověď, raději to ukázati má, že jest neodšel, že města neopustil, že v Megaris nebydlel. Ta by hodná byla a místná odpověď. Nebo že se navrátil, nemám za jiné, než že se to obzvláštním řízením božím stalo, aby ohavnou a potupnou smrt trpěl, poněvadž jest slavného nebezpečenství s poctivostí podniknúti nechtěl a aby vězněm byl těch, kteréž zradil. Nebo kdyby jinde v nějakou těžkost upadl, nezdál by se pokuty nésti za tu nešlechetnost. Bůh zajisté netrestce prvé takových zločincův, až na svědomí jejich strach a bázeň dopustí, aby nevěděli kde stanoviště míti. A protož vedlé mého zdání staří poetové zanechali potomkům těchto veršuov jako nějakého proroctví:

Nešlechetní lidé nestydatí.

Bůh nešlechetníkům rozum odjímá, aby v pokuty uběhali.

Když Pán Buoh umínil trestati koho,
protože páchal nepravostí mnoho.
Nejprvé mu zdravý rozum odjímá
a zrak očí jeho slepotou jímá.
By šel úprkem k svému zahynutí,
k němuž ho hříchové vedou a nutí.
Až vždy dojde pokuty a trestání,
jehož zasloužil v zlém hříchův páchání.

Kdo z starších nepamatuje? Kdo z mladších neslyšel? Že Kallistratus[493] odsouzen byl hrdla a potom utekl odsud, tázal se oraculum, jak se s ním povede. A když mu odpověď dána byla, navrátí-li se do Athén, že toho, což zasloužil, užive. Nedlouho poto[m] navrátil se a jakžkoli utekl k oltáři dvanácti bohům,

Kallistratus ku potupě domů se navrátí.

p. 642/

však nicméně vzat jest odtud a zamordován. A spravedlivě. Nebo dojíti toho, cožs zasloužil, j[es]t hodně ztrestánu býti pro nešlechetnost. Hlas boží poslal ho sem k nám, abychom my ho vedlé zasloužení je[h]o trestali. Nebo nemáme tak smysliti, že by Pán Bůh jednostejná znamení dával, jak spravedlivým a dobrým lidem, tak nešlechetným zlostníkům. Věří se tomu, že Buoh patří na všecky skutky všech lidí a pečuje o ně a nejvíce libuje sobě pobožnost k rodičům a k sobě. A slušně zajisté žádá od nás pobožnosti. Nebo od kohož jsme začátek života svého vzali a kdož nám veliká dobrodiní činili, ty netoliko opustiti, ale také vzdalovati se pro ně nebezpečenství, života podstoupiti jistě veliká bezbožnost jest. Toho příklad tento vám oznámím (ačkoliv taková historia jest, jíž ne každý uvěří, však proto dobré jest, aby ji mladší slyšeli a věděli). Rozprávějí lidé, že v Sicilii na jednom místě jest vysoký vrch, kterýž časem za několik mílí okolo sebe ohnivé hlavně, popel, kamení i jiné věci vymítá a hází. Kteréžto jednou mezi jinými vůkol ležícími městečky a vesnicemi, také i do města Catana[494] donešeny byly. Tu když jiní z města utíkali a jeden každý samého sebe hleděl, aby hrdlo zachoval, praví, že nějaký mládenec maje otce starého a pro mdlobu ani choditi, nad to pak z toho nebezpečenství utéci nemohoucího a jsa již ze všech stran tím vichrem ohnivým obklíčen, vzal toho otce svého na ramena, aby ho z ohně vynesl. Ale když dále pro těžkost břemena jíti nemohl a již uprostřed největší[h]o ohně byl tu Bůh patrně ukázal, že pobožné lidi miluje a o ně péči má. Nebo plamen spáliv množství těch, kteříž napřed utíkali a rodičův svých za sebou zanechali, těmto dvěma se rozstoupil a cestu jim učinil, aby sami dva

Bůh patří na všecky skutky lidské a libuje pobožnost.

Příklad pobožnosti synovké k otci.

Plamen se pobožnému rozstoupil.

[493] Kallistratos, athénský řečník a politik z 1. pol. 4. stol. př. n. l.

[494] Catania, sicilské město ležící na východním pobřeží na úpatí sopky Etny.

beze škody a ublížení projíti mohli. Za kteroužto příčinou to místo i podnes Campus pioru[m], pole pobožných slove. Takovým důvodem vůle božské vy napomenutí jsouce bezbožného tohoto a mnohými nešlechetnostmi zmazaného přísně trescete. Nebo svým utečením a opuštěním města dopustil, co na něm bylo, vyhladiti náboženství a službu boží. Rodiče pak své vydal nepřáteluom a nedbal na to, aby čest mrtvých hájena byla.

Ale ještě nepřestanu starých příkladů přivozovati. Nebo což jsou předkové váši slavného a chvalitebného činili, to vy rádi s milostí slyšeti máte a je pro šlechetnou jejich ctnost milovati. Když Eumolpus[495] s velikým vojskem z Thrácie táhl, aby krajinu athenienskou hubil a opanoval, v níž toho času kraloval Erechteus[496] (jehož manželka byla Praxithea,[497] dcera Cephisova[498]) a veliké množství ukrutných cizích národův již vpadnouti mělo do země naší, král Erechteus radil se s Apollinem, co by učiniti měl, aby vítězství obdržel? Dána mu odpověď, že nepřáteli své přemůže, když dceru svú přede vším vojskem obětovati bude. To když učinil, porazil nepřáteli své a ven z země je vyhnal. A chvály hoden jest poëta Euripides,[499] že tu věc jako dobrý bedlivě vypsal, maje za to, že měšťané více se ponoukají k ctnosti příklady domácími předkův svých a v nich je jako v zrcadle spatřujíce, učí se zvykati tomu, aby jich v tom následovali a vlast svou milovali. Jest pak užitečné a dobré, abyste slyšeli ty verše poetovy, kteréž matka Praxithea mluví, připovídajíc, že chce dáti dceru svou městu za oběť. Nebo spatříte a poznáte v ní urozenost, počestnost, velikost a stálost mysli ženské, kteráž v pravdě hodná byla i města tohoto i rodu otcovského, z něhož pošla. Jest pak veršuov Euripides tento rozum:

Erechteus svou vlastní dceru obětoval.

Příklad domácí více ponouká k ctnosti nežli cizí.

Stálost a ctnost mysli ženské.

[495] Eumolpos, thrácký král, syn boha Poseidona.

[496] Erechtheus, athénský král.

[497] Praxithea, dcera Erechtheova, obětovala se, aby její otec zvítězil ve válce s Eumolpovými potomky.

[498] Kefisodótos starší (4. stol. př. n. l.), sochař, otec řeckého sochaře Praxitela. Zřejmě chyba autora, patrně si spletl Praxitela s Praxitheou.

[499] Euripides (485/4 – 407/6 př. n. l.), významný řecký autor tragédií.

Kdožkoli co dobrého vlasti a měšťanům svým učiniti chce, má to činiti myslí ochotnou a štědrou. Nebo dobrodiní prokázané ochotně, dobrovolně a štědře, dvojnásobně vděčné bývá, ale

Dobrodiní má býti ochotné a ne nešvarrné.

p. 643/

dané neochotně, nešvárně, prodleně a bezděčně, nebývá vzáctné a potracuje všecku milost i vděčnost. A protož já s milostí ráda vydám dcerku svou, aby obětována byla bohuom pro zachování obecné vlasti. Mám pak toho důležitou a hodnou příčinu tuto, že město náše (Athenae) vznešenější a slavnější jest nad jiná města a obyvatelé jeho nejsou směsice a zběr, kteráž by se sem z rozličných národů sběhla a shlukla, nesrovnávající se v jazyku přirození, povahách, obyčejích a mravích. Ale pošli jsou všickni z jediné matky známé všemu světu a z kmene starožitného prvních měšťanuov athenienských, kteréž sám Buoh hned při počátku v zemi a z země této stvořiti ráčil. Jiní obyvatelé rozptýlivše se onde i onde po rozličných krajinách, vystavěli sobě jiná města, v níchžto měšťané nejsú jednomyslní a svorní, ale jeden tomuto chce, druhý jinému a každý má své zvláštní rozumy, rovně jako hráči v šachách aneb vrhcábích rozdílné barvy kanemí mívají. Kdož pak v cizím městě přebývá, ten jménem a slovem toliko jest měštěnín ne srdcem a skutkem. Za náši tedy milou vlast a p[ro] chvalitebně její řády a práva, sluší všelijaké nebezpečenství podstoupiti a snášeti těžká protivenství a bídy. Tak zajisté smysliti máme, že nejvíce pro tu příčinu dítky na svět plodíme a rodíme, aby se pravá známost Pána Boha ohlašovala a stkvěla i po nás v budoucím věku a na světě ustavičně aby pozuostávali lidé, kteříž by pobožně ostříhali nebeského zákona a chrámuov božských, obhajovali vlast svou a nedopouštěli vypleniti počestné kázně a dobrých mravuov měšťanských. Protož neustraší srdce mé[h]o žádná protivná věc a nepřemůže žádný strach, abych protrhnouti a přestoupiti měla to nejsvětější právo, jímž se všeckněm měšťanů[m] přikazuje a poroučí, aby jeden každý podlé možnosti hleděl prospěti své vlasti, zvláště když srozumívám, an smrtí a zahynutím jedinké dcery mé všemu městu i měšťanům jeho z nebezpečenství spomoženo býti může. Počet mne tomu učí, abych raději to hleděla zachovati, což více jest, nežli což jest méně? Menší zlé jest zbořiti jeden dům, nežli všecko

Měšťané athenienští nebyli odjinad příchozí.

Cizozemec není pravý měštěnín.

Proč rodičové dítky plodí.

Měšťanů[m] náleží obmejšleti dobré vlasti své.

město z kořen vyvrátiti. Kdyby mi byl Pán Buoh místo dcery této syna dal a taková potřeba nastala, že by měšťané musili proti nepříteli vytáhnouti a z země ho vyhnati, zdali bych obávajíc se, aby snad v bitvě zabit nebyl, nedala mu s jinými do boje jíti? Anobrž já takové syny sobě vinšuji, kteříž by netoliko udatně a hrdinsky bojovali, ale také v nešlechetnosti a ctnosti jiné lidi všelijak převyšovali a nebyli v městě jako neužiteční sloupové aneb malovaní obrazové na stěnách. Častokrát slzy matek odjímají srdce synuom a zženilé je činí pláčem svým, když do boje jíti mají. Jejich naříkání a kvílení já chváliti

Slušné jest málo p[ro] mnoho opikati.

Matky obyčejně kazí své syny.

p. 644/

nemohu, nebo více miluji život synův nežli ušlechtilou pochvalu a čest. Kteréž pak matky nestydí se raditi synuom svým k nešlechetnostem a hříchům, ty ani poctivosti pohřbu nic sobě neváží ani pochvaly budoucího věku, v kterémžto potomkové opravdově a slušně velebiti a vypravovati budou zmužilost a ctnost těch rekův, kteříž vlast svou i chrámy její s nábožnenstvím obhajovali, aniž pro strach smrti ustoupili nepřáteluom, ale pro obhájení obce, opováží-li se krve i hrdla svého. Tak i tato dcera má věčnou pochvalu z toho míti bude, když pro svou vlast dobrovolně umře a sama jediná smrtí svou dvě sestry při životu zachová. Dopustím tedy zamordovati dceru svou, aby obětí byla za všecky měšťany. Nebo nesmejšlím, aby toliko má dcera byla, leč pokudž se z života mého jako mladý kmen z země vyprejštila a narodila. Ale kdyby město zkaženo bylo, zahynuly by před očima mýma všecky věci i my také a dítky náše. A snad dí někdo, dopustíš-li zahynouti dceři své, ztratíš spolu s ní královské duostojenství v tomto městě? Staň se vuole boží, nechť potom jiný rod v městě našem kraluje. Větší jest poctivost zachovati vlast a zemi od zahynutí, nežli království obdržeti. Naposledy vuole má jest učiniti, což mohu uposlechnouti největšího práva a vědomě ho nepřestupovati. Zatím užívati budu s jinými dobrých věcí obecných, práva, řádu a kázně městské, kterýchžto zde žádný s mou volí nevyplení a nezkazí, aniž nepřítel nad námi zvítězí ani slavného praporce na znamení vítězství svého v zemi této nepostaví. A protož vy moji měšťané vězmětež dceru mou a obětujte ji bohuom, ať jest zachována a vítězství obdrží vlast náše. Nebo

Děti nejsou samých rodičův, ale také vlasti.

Největší čest prospěti vlasti.

já na tom jsem se konečně ustanovila, abych sobě více vážila zachování vší obce nežli života své vlastní dcery. Ó má milá vlasti, dejž Buoh, aby tě všickni tvoji měšťané tak horlivě milovali, jako srdce mé hoří k tobě upřímou a neošemetnou láskou. Nebo kdyby vůle a mysl všech knížat tvých taková byla, v lepším by ty zpuosobu a pokoji stála, takže by ani nezbední doma bouřiti tebe nemohli, a cizí nepřáteli zaháněla a přemáhala by všechněch měšťanův tvých jednomyslná svornost a láska [etc].

Svornost měšťanův zachovává město.

Tak poeta vyučoval otce náše. Nebo ačkoli ženy od přirození náramně milují děti své, však tato milovala více vlast svou než vlastní dceru. Chtěl jich napomenouti, poněvadž tak veliká ctnost a milost k vlasti byla při ženě, že ta mnohém větší, mocnější a zhola nepřemožená býti má při mužích, aby vlasti své ani neopouštěli ani nepohanili, jako tento Leocrates učinil.

Ženy od přirození milují děti své.

Přivedu sem i to, což Homerus napsal, kteréhožto poety tak mnoho soho sobě vážili předkové náši pro jeho veliké umění a ctnost, že za právo vydali, aby verše jeho na každém pětiletém sněmu athenienském sami toliko mímo jiné spisy čteni bývali. Tím příkladem ukazujíce, že učení o

Homerus mnoho vážen od starých.

p. 645/

ctnosti nejvíce milují a ctí. Nebo práva pro krátkost nemnoho měšťany naučiti mohou, než sprosta přikazují, co kdo činiti a čeho zanechati má. Ale poetae, chtějíce vymalovati obraz lidského života, užívají k tomu výborných příkladův a přiměšují k tomu pěkné řeči jako nějaká kázání, v nichž ukazují příčiny, proč by co činěno býti mělo, aby skrze považování těch příčin mysli lidské k milování ctnosti a šlechetnosti ponuknuty a přivábeny byly. Jakož i Hector[500] učinil, napomínaje Trojanských, aby se za svou vlast udatně a statečně s nepřáteli potýkali, takto k nim mluvě:

Rozdíl mezi právy a poetskými spisy.

Srazíce se v hromadu mezi šífy udatně a statečně bojujte jeden každý na svém místě, aniž kdo z vás utíkej, buďto že by raněn byl, aneb smrti se strachoval, ale stůjte všickni do oupadu proti svým nepřátelům.

Hektor napomíná svých tovaryšuov k zmužilosti.

[500] Hektor, syn trójského krále Priama, trójský hrdina, podlehl Achillovi.

Nebť jest veliká pochvala a čest vylíti krev svú pro vlast a opovážiti se vlastního života. Náše zajisté zmužilost a ctnost chrání jiné měšťany a pod naší obranou zůstávají náše manželky a dítky, kteréž jsou budoucího věku a města, stojí v celosti své chrámové božští, chvalitební řádové a práva, pobožnost, čest a stud. A tehdáž jeden každý z nás vládnouti bude svými věcmi a užívati svého statečku, když nepřátelé náši přemoženi jsouce od nás, do svých zemí s hanbou se navrátí a utekou [etc].

Děti símě města.

Tato napomenutí z veršuov poetských slýchajíce předkové váši a takových hrdinských skutkuov následovati usilujíce, tak ponuknutí bývali k zmužilosti a ctnosti, že netoliko pro své město, ale i pro všecky země řecké jako nějakou všem obecní vlast životuov a hrdel svých se opovážiti neostejchali a nestrachovali. Nebo když u Marathonu[501] potkali se bojem s cizími ukrutnými národy, všecku armádu jejich, kteráž z Asie do Europy připloula, zahladili a tím vítězstvím ne bez velikého svého nebezpečenství všecky země řecké vysvobodili. A poněvadž předkové náši ne z chvály se radovali, ale z toho, že chvályhodných skutkuov udatně dovozovali, učiněni jsou přední vůdcové jiných Řekuov a páni cizích národuov. Aniž se mnoho ctností slovy chlubili, ale skutkem ji dokazovati hleděli. Naposledy taková byla ctnost a zmužilost předkův naších, jak vně tak doma, že nejbojovnějšímu městu spartánskému v boji Messeniorum[502] Apollo odpověděl, že jinák Lakedemonští zvítěziti moci nebudou, leč sobě od Athenienských hejtmana a vuodce vojska vyžádají. Poněvadž tedy spartánští králové, kteříž se tím honosí, že jsou od Herkulesa pošli, od vás sobě hejtmana k boji vyžádati musili, z toho se poznati může, jak jest vyvýšena byla ctnost a udatnost předkův vaších. Kdo z Řekuov neví

Athenienští Peršany přemohli.

Spartánští hejtmana od nich vzali.

[501] Marathón, osada na východním pobřeží Attiky, kde r. 490 př. n. l. zvítězili Athéňané nad Peršany.

[502] Messéňané, obyvatelé města Messana na severním pobřeží Sicílie, kteří válčili se Sparťany.

o tom, že jsou od nás Tyrtaeum[503] hejtmana vzali, kterýžto netoliko napomenutím svým tak jich potvrdil a posilnil, že zvítězili, ale také poradil jim, aby mládež svou u věcech válečných s pilností cvičili, což netoliko tehdáž, ale i na potomní časy vlasti jejich prospívalo. Nebo zanechal po sobě veršuov, jimiž mladé lidi vyučuje síle a udatnosti. A protož ačkoli nečtou jiných poetuov, však tohoto Tyrtaea tak vysoce sobě váží, že právo vydali, aby zbrojní měšťané v ležení scházeli se k stanu královskému a tu veršuov Tyrteových poslouchali. Majíce za to, že zbuzeni jsouce tím napomenutím, ochotněji a srdnatěji všeliká nebezpečenství a práce pro milou vlast a obranu její podniknou. Protož za dobré uznávám, abyste i těch veršuov jejich poslechli a znali, kteří skutkové u nich chvályhodni jsou.

Lakedemonští samého Tyrtea čítali.

p. 646/

Poctivé a chvalitebné jest bojujícím pro zachování vlasti své na předním špicu v boji padnouti. Bídná jest a žalostivá věc, ztratiti vlast svou a sem i tam se bez jistého obydlí toulaje žebrati chleba sobě, manželce, dítkám a sešlým rodičům svým. Vyhnaný jest všeckněm lidem v nenávisti, ustavičně trpí nouzi a bídu. V žádné vážnosti není ani urozenost ani krása jeho, ale všecky oudy jeho vadnou a churavějí tesknostı́ a žalostı́. Žádný o vyhnaného nepečuje, žádný se nestydí ublížiti mu, anobrž tak se všickni domnívají, že ho konečně Bůh opustil a zavrhl. Protož milí bratří bojůjte bez strachu a nasaďte životův svých, kteréž jste všickni dlužni navrátiti vlasti své. Žádný z vás obávaje se smrti z bitvy neutíkej, ale připoj se s braní svou k tovaryši svému. Příjměte srdce smělé a udatné aniž přílišně milůjte životy své. Mladí neucházejte od starších a těch, jenž pro sešlost věku mdlejší jsou, neopouštějte. Nesluší mladým utíkati, když staří v bitvě padají. Nebo vám mladým náleží v předním šiku bojovati a váše čest bude, padnete-li před svým praporcem. Každý tedy stiskna zuby a pysky stůj pevně na svém místě a čiň sobě zmužile a statečně [etc].

Nuzná věc ztratit vlast svou a žebrati.

Vyhnaní mají velikou bídu.

Mladým nesluší z boje utíkati.

[503] Tyrtaios, řecký básník, působil v 7. stol. př. n. l. ve Spartě, v messénské válce vyzýval spartskou mládež ke statečnosti v boji.

Taková slavná napomenutí užitečná jsou těm, ježto jich bedlivě pozorují a považují. Nebo tím způsobem ponukli se a vzbudili Lakedemonští k zmužilosti a síle, že potom i o přednost a panování s městem naším války vedli. Ne bez příčiny a nadarmo. Nebo obojí znamenité, hrdinské skutky provedli. Athenienští vojsko medské, kteréž nejprvé do zemí řeckých přitáhlo, porazili a vyhnali, ukázavše tím, že více může zmužilost a ctnost nežli bohatství a veliké mnmožství lidu. Lakedemonští pak u Thermopilis[504] se položivše, ačkoliv počtem a množstvím lidu od nepřátel přemoženi jsouce, až do posledního muže se bránili a všickni tu na místě zůstali, však v zmužilosti a síle všecky jiné daleko převýšili a z toho největší chvály hodni jsou. Jakož jim pak na tomto místě hrobové vyzdvíženi jsou a nápis učiněn, aby svědkem byl jejich udatnosti a ctnosti:

Dvě přední města o panství se táhali.

Lakedemonští až do jednoho zbiti.

Dic hospes Spartae nos te hic vidisse iacentes,
dum sanctis patriae legibus obsequimur.

O naších pak takový nápis ještě podnes se spatřuje.

Attica delevit Medos Marathonis in agris,
pubes pro Graecis dum pia bella gerit.

Těch věcí připomenutí poctivé jest, nebo tudy netoliko čest se činí těm hrdinským a vlasti užitečným skutkuom, ale také všemu městu jest ku pochvale. Proti tomu Leocrates svým utečením všecku tu čest a slávu, jíž jsme od mnoha věkův dostali a měli, znamenitě zastínil a zohavil. Jestliže tedy zamordujete ho, dokážete jiným Řekům, že nad takovými nešlechetnostmi žádného zalíbení nemáte. Pakli ho propustíte svobodného, zasloníte a zastřete slávu a čest předkův vaších, ať nedím, že jiným měšťanům tím příkladem velmi uškodíte a veliké pohoršení učiníte. Nebo kdož sobě nemnoho váží a nevšímají vaších předkův, ti následovati budou tohoto nešlechetníka, domnívající se, že jiným příjemná jest a milá zmužilost, počestnost a ctnost, vám pak že se líbí nestydatost a zrada. Pakli ani já nejsem tak

Připomenutí slavných skutkův užitečné.

[504] Thermopyly, průsmyk ve středním Řecku, kde se v r. 480 př. n. l. odehrála bitva mezi Sparťany a Peršany.

p. 647/

způsobný a výmluvný, abych vám dostatečně ukázati mohl, kterak se k zrádcům vlasti zachovati máte, aspoň prosím toho šetřte, jak jsou je předkové váši přísně trestali. Nebo jistě i dobrých skutcích neleniví a netesklivi byli i v trestání hanebných nešlechetností přísně a zůřivě se ukazovali. Když Phrynichus[505] v moci mezi vrbím od Apollodora a Thrasybula[506] zamordován byl, a tyto dva zabitého přátelé popadli a do vězení dali, lid obecný srozuměv tomu, vysvobodil je z vězení a vyptavše se na to bedlivě, nalezli, že jest Phrynichus byl zrádce města a ti, ježto jej zamordovali, že nespravedlivě a nenáležitě do vězení byli dáni. Aniž na tom přestáno, ale dekrét učiněn původem Critiae, aby Phrynichus po smrti obžalován byl crimine laesae maiestatis a jestliže by se prokázalo, že zradu o vlasti obmejšlel, aby z hrobu zase vykopán byl a kosti jeho ven z země athenienské vyvrženy, proto aby ani pohřbu v té zemi a v tom městě neměl, kteréž jest zraditi usiloval. Vedlé toho jiný dekrét učiněn, aby po odsouzení Phrynicha i ti touž pokutou trestáni byli, kdož by ho brániti aneb zastávati směli. Taková byla přísnost jejich, že netoliko za neslušné měli pomáhati zrádcům a zastávati je, ale za zrádce města soudili ty všecky, kteříž by zrádce vymlouvali a chránili. A protož majíce v nenávisti nešlechetníky a trescíce je přísnými pokutami v nebezpečenstvích a velikých válkách, když se od měšťanuov svých ničehož zlého neobávali, zachovali vlasti své svobodu a nepřáteli své udatně přemáhali.

Athenienští zrádce i po smrti trestali a soudili.

Zástupce zrádcův jako zrádci trestáni.

Tuto čten byl dekrét pánův radních.

Tento dekrét slyševše, považte, co vám učiniti náleží. Onino kosti zrádce z hrobu vykopati a ven z země athenienské vyvrci dali, poto[m] zástupce jeho Aristarcha a Alexikle zamordovali a jim ani pohřbu v zemi své nedopustili. A vy majíce před svým soudem tělo

[505] Frýnikus, athénský generál během peloponéské války, byl zavražděn v r. 411 př. n. l.

[506] Thrasybúlos, athénský demokratický politik a vojevůdce působící přibližně v letech 413 – 387 př. n. l.

živého zrádce, nebudete ho trestati, ale propustíte ho? Takliž nepodobní budete předkuom svým? A kdež oni na hrdle trestali ty, jenž zrádce slovy hájiti a zastávati směli, vy člověka nevěrného a zrádného, kterýž skutečně a zrádně vlast svou opustil, jako nevinného osvobodíte? Nikoli soudcové nečiňte ničehož samých sebe nehodného ani dávejte příčinu, aby vás jiní pomlouvali, že jste se od příkladův a ctností otcův vaších daleko odchejlili. Nebo kdyby toliko jediný takový dekrét se nacházel, mohl by někdo říci, že v jedné při nětco toho státi se mohlo více z hněvu aneb závisti nežli z zdravého uvážení a rady. Nyní poněvadž na všecky takové jednostejná pokuta uložena jest, patrně se sezdává, že jsou se předkové z veliké spravedlivé horlivosti proti tomu hříchu rozlítili, a to aby na ten způsob trestán byl, nařídili. Tak když Hipparchum[507] na smrt odsoudili a on nedočkav dne uloženého sobě k odpovídání z města ušel, ačkoliv neměli těla, kteréž by ztrestali, však nicméně obraz jeho z zámku vyvlékše spustili a z té mědi sloup udělali, rozkázavše na něm poznamenati všech odsouzených a zrádcův jména. Jest pak nejprvé napsáno jméno Hipparchovo a pod ním jiných zrádcův. Čtiž tedy nejprvé první dekrét, v němž se poroučí, aby obraz Hipparchuov z zámku vyvlečen byl, potom přečti nápisy toho sloupu.

Nesluší se od ctnosti starších uchylovati.

Jiný příklad z trestání zrádce nepřítomného.

Dekrét.

Zdali nevidíte, že podobných hříchuov a nešlechetností jsou podobné pokuty? Když osoby zrádce dostati nemohli, znamení památky je[h]o s potupou zahladili, ne že by se na obraz jeho hněvali, ale aby potomkům příkladu pozůstavili, jak jsou zrádcův nemilovali. Nechť se čte i druhý dekrét o měšťanech, kteříž in Decelaeam utekli, když město náše od Lakedemonských obleženo bylo, aby poznali soudcové, že jsou jednostejní rozsudkové bývali vždycky v takových příčinách.

Jednostejných hříchův rovná pokuta.

p. 648/

Slyšte v tomto dekrétu, že i ti, kteříž město toto opustili a k nepřátelům in Decelaeam utekli, tak odsouzeni a ortelováni byli, když

Zrádce a poběhlce vlasti každý zajímati mohl.

[507] Hipparchos, syn samovládce Peisistrata, zavražděn athénskými předáky r. 14 př. n. l.

by se domuov navrátili, aby na ně každý z měšťanův sáhnúti a před censory přivésti mohl, kteříž by je potom popravcům vydali a vedlé zasloužení na hrdle trestati rozkázali. Oni tedy poběhlce, kteřížto však z vlasti neušli, přísně na hrdle trestali. Vy zrádci, kterýž daleko od Rhodu utekl, odpustíte? Kterak se to srovná s příklady předkuov vaších? Slyšte pro Boha dekrét o Lycidovi, kterýž v Salamině zamordován, jehož páni radní svýma rukama zabili toliko pro holá slova, jímiž k věci neslušné a nepoctivé radil. Takový dekrét náležel na velikost a vyvýšenost mysli předkův vaších, jímž ukázali, že i v ních zůstává statečnost a udatnost otcovská při bránění a chránění vlasti i spravedlnost při trestání nešlechetných a zpronevěřilých. Poněvadž tedy otcové váši v městě tomto zplundrovaném a téměř zkaženém zamordovali toho, ježto se k neslušné a nenáležité věci přimlouval, budeteliž vy jich následovati, když zrádce bez trestání propustíte? Kterak pokutovati budete to[h]o, kterýž vlast svou ještě v celosti a dobrém způsobu opustil? Zdali byste neměli větší přísnosti prokázati nežli předkové váši? A když jsou oni pokutovali ty lidi, kteříž nětco nemnoho proti dobrému všeho města provinili, čím více vy nenáviděti máte těch, kteříž nad celou obcí a všemi měšťany zradili? A když oni opravdově trestali ty, ježto proti slávě města toho nětco neslušného raditi směli, čím více vy pečovati máte o zachování vlasti své? Ačkoli pak tito příkladové dostatečně ukazují přísnost předkův vaších, však ještě dám čísti i jiné dekréty na sloupě poznamenané o zrádcích a těch, kteříž způsob správy obecné měniti chtěli. Nebo čím více příkladův se přivede, tím snáze vám příjde v této při rozsudek učiniti. Po zmordování třicíti tyranů, když otcové váši horší věci trpěti a snášeti musili od svých měšťanův nežli od žádných nepřátel a jednák sotva správy a jurisdikcí města dosáhli, snažili se o to, aby všecky cesty k nešlechetnostem zastavili a začátkův zlých rad překážku učinili. Protož vespolek zavázali se sobě přísahou na takový dekrét. Kdož by se koli tyranství ujímati aneb město zraditi aneb způsob správy obecné změniti chtěl, toho aby každý svobodně a bezpečně zamordovati mohl, kdož by tomu koli nejprv srozuměl. Nebo za lepší se jim věc zdálo, zamordovati toho, kterýž k zlému podezření o sobě příčinu dal, nežli očekávati tak dlouho,

Statečnost předků při obhájení vlasti.

Příkladové mnoho mohou.

Tyrana a zrádce každý o své ujmě zabíti mohl.

až by město v hanebnou služebnost a poddanost podrobeno bylo. Chtěli nejprvé trestati své měšťany, aby žádný ani k zlému domnění o sobě příčiny nedával.

Čti ten dekrét.

To na sloupě napsáno jest, kterýž stojí na rathauze, aby soudce a pány scházející se tam ustavičně napomínal. Proto pak v přísaze nařízeno jest, aby obecný člověk mohl zabíti toho, kdož by o město zradu ukládal, že v trestání jiných hříchův pokuty mají následovati, ale v zradě a usilování o tyranství musejí předcházeti prvé, než by se zrada skutkem vykonala. Nebo kdyby se mělo čekati, až by zrada vykonána byla, město jsoucí již potlačené a podrobené, nemohlo by více odehnati od sebe nebezpečenství ani koho trestati. Takové moudrosti předkuov svých a těchto příkladů následujte v tomto soudu a když přímluvy pořád činiti budete, nezapomínejte na to, z jakých jste rodičův pošli, ale sami sebe vespolek napomeňte, abyste vejpověď a ortel vynesli, kterýž by se srovnal s těmito příklady a dekréty před vámi přečtenými. Nebo i vy sami přísahali jste na dekrét Demophantův,[508] že na hrdle

Proč zradu sluší předjíti, aby k vykonání nepřišla.

p. 649/

trestati chcete každého, kdož by koli buďto slovy aneb skutkem zraditi vlast usiloval. Aniž se domnívejte, že jste toliko dědicové statkův otcovských a ne spolu i přísahy, kterouž předkové váši Pánu Bohu za sebe i za vás učinili, nemajíce za jiné, než že na ní všecko dobré tohoto města záleží.

Synové dědicové přísahy otcův svých.

Netoliko pak v městě našem otcové tím způsobem zrádce ortelovali a odsuzovali, ale také Lakedemonští. Prosím nebuď vám za stížné, že tak častou zmínku o Lakedemonských činím. Nebo slušné jest příklady bráti z toho města, v kterémž se měšťané dobrými právy řídí a jsou jim poddáni i poslušní, též každý z vás méně pochybovati bude, k čemu by se přimluviti měl podlé přísahy své. Jest pak tento příklad. Když Pausanias, kterýž vojsko Mardonyovo[509] porazil a zahnal,

Příkladové mají bráni býti z dobrých.

[508] Démofón, athénský král, syn hrdiny Thésea.

[509] Mardonios, perský vojevůdce a teť perského krále Dareia I.

brzo potom osoboval sobě království a myslil o to zrádně, aby řecké národy králi perskému poddané a poplatné učinil, Ephori lakedemonští majíce o tom správu, umínili ho jíti. Ale nemohouce ho dosáhnouti, protože do chrámu Palladis utekl, rozkázali dvéře toho chrámu zazdíti, krov z něho dolů sníti a osadivše tu strážné, zavřeli ho tam, aby hladem zcepeněl. Aniž prvé odešli strážní od chrámu, až Pausinias umřel, aby sobě z něho jiní příklad vzali a o takové věci se nepokoušeli. Ani chrámové božští nenapomáhají a neosvobozují zrádcův. Nebo poněvadž takoví předkem hřeší proti náboženství vlasti své, bohové vlasti chrániti a zastávati jich nemají. Přiložím k tomu i jiný znamenitý důvod. Právo vynesli Spartánští, v němž se zjevně poroučí, aby zamordováni byli všickni, kteříž by p[ro] vlast svou bojovati nechtěli. Kterýmžto právem ukazuje se těm, ježto nejvíce před smrtí utíkají, že opuštěním vlasti své smrti neujdou a utečením života své[h]o nazachovají, ale by pak utekli, že v též nebezpečenství upadnou a hrdlo ztratí. A abyste věděli, že pravdu mluvím, přečti to právo.

Pausanias pro zradu hladem umořen.

Ani místa posvátná neosvobozuji zrádců.

Právo o těch, ješto bojovati nechtěli.

Právo

Již pomyslte milí páni, jak počestné a spasitedlné bylo toto právo netoliko jim, ale i jiným lidem. Nebo ostrach práva přinucuje lidi, aby v bitvě každé nebezpečenství ochotně podstoupili. Kdo zajisté opustí vlast, věda o tom, že se takoví poběhlci na hrdle trescí? Kdo pro zachování života uteče z bitvy, věda, že utíkajícího nejiná lehčejší pokuta očekává nežli sama smrt? A poněvadž jednostejné nebezpečenství z obojí strany nastává, volí sobě měšťané raději proti nepříteli bojovati, nežli hrozné[h]o ortele spravedlivého soudu na sebe čekati a jej podniknouti. Jest pak slušněji zabíti toho, kterýž město opustil, nežli kterýž z ležení utekl. Nebo vojáci v ležení bojují za město, aby se měli kde bezpečně shrnouti, tento pak utíkaje z města a hledě samého sebe zachovati ani pro obhájení domu svého, oltářův a náboženství nesmí bojovati, ale zamítá od sebe přirozená a potřebná všechněm lidem práva, kterýchžto i jiná nerozumná hovada patrnou čitedlnost mají a spatřuje se při nich znamenitá a zjevná k nim náchylnost a naklonění. Nebo ačkoli ptáci pro rychlost a bystrost letu

Ostrach práva drží lidi na uzdě.

Větší pokuty hoden, kdož z města, než kdo z ležení utekl.

Pták nerád opustí hnízda svého.

svého, velmi způsobní jsou k utečení, však raději se zabití dopustí, nežli hnízda svá opustí, jakož jeden poeta napsal:

Non quem sibi nidum volucris struxerat
relinquit, atq[ue] cedit alteri sugax,

ovis ut alia ibi incubet recentibus. To jest: Kdež sobě pták jednou hnízdo ustaví, toho jinému nikoli neustoupí, aniž dopustí, aby se v něm jiní ptáci hnízditi měli. A poněvadž pak Leocrates vlast svou strachem opustil, z té příčiny žádné město mu bytu nedopřálo, ale kamžkoli přišel, vyhnán byl hůře než vražedlník. Nebo i ti kteříž vyhnáni jsou pro vraždu,

Zrádce žádné město nepřijímá.

p. 650/

nacházejí obydlí a hospody aspoň v těch městech, kdež není žádných příbuzných ani přátel zabitého. Ale toho, kdož vlast svou zrádně opustil, které město přijíti může? Kdo své vlasti nechtěl retovati, kterak pro cizí nebezpečenství podstoupí? Nebo že v své vlasti každý má měšťany, sousedy, hostě, obzvláštní přáteli, oučastné dobrého obecného, mají se ti také v nebezpečenství k obecné všech obraně dáti najíti a zběhnouti. Poněvadž tedy z jiných měst ho vyhnali, kterýmž on v ničemž neublížil, vy (proti vám zajisté velmi provinil) rozkažte ho na popravu vyvésti a zabíti. A jestli která jiná pokuta hroznější a ukrutnější na zrádce nežli smrt, tou vy spravedlivě Leocratem trestati máte. Jiní polapeni jsouce, prvé než zradu dokonali, poslední konce brali. Tento pak v několika letech po vykonané zradě ku právu připraven jest.

Měšťané povinni jsou sobě pomáhati.

Ale divím se přáteluom a řečníkuom Leokratovým, jakou výmluvou ujíti moci budou spravedlivého trestání? Zdali jim to postačí, že což činí, z přátelství činí? Já pak ne prominutí, ale na hrdle trestání soudím je hodné býti, protože se k tomuto zrádci zjevně přiznávají a připojují. Nebo předtím nevěděli jste, jací jsou, nyní poznati je můžete, když v přátelství člověka nešlechetného, jsouce mu v mravích podobní, zůstávají a setrvají. Potřebí jest jim tedy, aby prvé sami za sebe odpovídali, nežli tomuto z nebezpečenství pomohou. Mám pak za to, že i otec jeho náramně jest mu odporen, jestli však mrtví jakou vědomost a čitedlnost mají naších věcí, protože jest opustil obraz jeho v chrámě Iovis Servatoris nechav ho tu, aby jej nepřátelé loupežně vyvrátili a

Kdož se přítelem zrádce činí, hoden trestání.

Leocrates i proti otci mrtvému provinil.

důvod aneb znamení hrdinské zmužilosti a ctnosti otce jeho potupně vymazali a vyhladili. A jistě líto mu toho bude, že otcem syna poběhlého a zrádného slouti má. A protož mnozí dobří lidé přišli ke mně, ptajíce se, proč jsem v žalobě nedoložil, že jest obraz a památku otce svého v chrámě Iovis opustil a zradil? Odpověděl jsem jim, že o tom výborně vím, jak ta nešlechetnost těžké pokuty hodna jest, ale nechtěl jsem v žalobě proti zrádci zmínky činiti Iovis Servatoris. Těm pak více se divím, kteříž ne pro příbuzenství aneb přátelství, ale z ouplatku a mzdy zastávají všecky obžalované. Takoví v pravdě hodni jsou potupné a ohavné smrti. Nebo zastávaní takových nešlechetností jest znamení toho, že by se podobných věcí před se bráti nestyděli. Nemají pak měšťané posazováni býti proti vám, ale raději v tom utvrzováni, což by k zachování bylo vás práva, svobody a vlasti. Jiní nesmějíce se v to dáti, aby mi řečí svou odporovali a vinného hájili, prositi vás budou, abyste mu na jejich přímluvu a žádost odpustili a jim ho jako darovali, protože jsou obci této platně sloužili a mnoho dobrého učinili. Ale těm já nejvíce za zlé mám. Nebo jestliže jsou pro poctivost a pochvalu rodu svého jaké náklady činili, nechť na té cti dosti mají a dále toho nežádají, aby obec tato škodu aneb újmu nésti měla. Darování bývají korunou, kdož jsou pro obecné dobré aneb koní jistý počet na svuoj groš chovali, aneb slavné hry strojiti dali, aneb šífy vystavěli a zdi městské opravili aneb jiným zpuosobem štědře se k vlasti své ukázali. A jakžkoli chvályhodná jest štědrost jejich, však žádné dobrodiní není tak veliké, aby mu za to zrádci darováni býti měli. Aniž kdo j[es]t tak nesmyslný, ježto by chtěje nad jiné slavným býti v vlasti své a mezi měšťany přítelem byl těch, kteříž místo a stolici slávy je[h]o vyhladiti chtějí, leč komu nětco jiného jest ku prospěchu než vlasti jeho. Ačkoli pak není toho obyčeje, aby před soudce přivedeny byly manželky a dítky, však když se drží soud o zradě, bylo by slušné, aby přitom seděly, tak aby přítomnost manželek a dítek, jichž mmělo býti největší nebezpečenství pohnula srdcí soudcův

Proti těm, kteříž vinné zastávají a za ně se přimlouvají.

O těch, kteříž vinné zastávají a za ně se přimouvají.

Největší nebezpečenství žen a dětí.

p. 651/

k lítosti a přísnosti v učinění spravedlivého ortele. Ale poněvadž není ta zvyklost, aby takoví lidé před vás se postavovali a vy sami od sebe

povinni jste je chrániti a zastávati, tak se přimlouvejte a takový ortel vyřkněte, ať j[es]t zrádce tento zamordován, a navrátíce se domův, příklad ten oznamte manželkám a dítkám vaším. Proti spravedlnosti jest, aby ten, jenž první opustil vlast svou, užívati měl rovné[h]o práva a svobody s jinými, kteříž jí věrně hájili. Potom zrádce tento ani v bitvě proti nepříteli nebojoval ani zdí městských nebránil. Nyní pak navrátil se, aby účasten byl náboženství, statku svého, soudcův, práva, správy obce, kterézto věci aby nebyly vyhlazeny, jiných měšťanů tisíc ad Charoneam zamordováno, jež obec tato poctivě pohřbíti dala a jichžto hrobuov tento nemilostivý nestyděl se, téměř před očima je maje, když do města vcházel. A nyní žádá živ býti na oku těm, kteříž po svých synech, manželích, bratřích, otcích a jiných přátelích zá[r]mutek nesou a jejich zahynutí ještě podnes želejí.

Kdo vlasti nebrání, není jí hoden.

Když tedy prositi bude, abyste ho slyšeli vedlé práva, kteréž dopouští obojí straně od sebe mluviti a se hájiti, vy zase otažte se ho, kterých práv ku pomoci své užíti žádá? Zdali těch kteréž sám prvé zradil? Aniž mu dopustíte bydleti mezi těmito zdmi a užívati dobrodiní práva i jiných svobod měšťanských, poněvadž jich s jinými měšťany nebránil. Pakli k bohům volati bude, optejte se, k kterým bohům se utíká? Zdali k těm, jichžto chrámy, modly, oltáře a háje zradil? Pokoří se měšťanům a poníženě se uteče k vaší milostivosti a lítosti? Ale však ani lítost povinná městu a obci doma zdržeti ho nemohla. Nechť se koří Rodyzkým a uteče se k nim, poněvadž sobě v nich větší obranu založil nežli v své vlasti. Který prosím věk litovati ho muože? Zdali staří lidé? Však jest pokudž na něm bylo, odjal starcům všecko potěšení starosti jejich, kteřížto ani chováni býti nemohli od mladších ani v svobodné zemi pohřbeni, kdyby město obráněno nebylo. Zdali mladí? Nýbrž ti připomenouce sobě tovaryše své, kteříž v bitvě zahynuli, kdyby tomuto pomoci chtěli, onyno mrtvé by odsouditi a potupiti musili. A tak ani staří ani mladí tomuto zrádci jako nevinné[m]u na ruku nebudou. Zdali příkladem tímto chcete nešlechetníků posilniti, aby, když by se jim líbilo, slovy i skutkem obecní správu v městě tomto lehčili? Nebo poněvadž se zde v městě spatřuje Leocrates, kterýž prvé v Megaris jako podruh u hospodáře své[h]o celých pět aneb šest let bydlel, jeho

Právo dopouští obojí straně mluviti.

Zrádce není lítosti hoden.

Potěšení starých lidí.

Zlí škodí příkladem, když se netrescí.

příkladem navrátí se zase netoliko vypovědíní měšťané, ale i nepřátelé, kteříž se k tomu přimlouvali, aby z města tohoto učiněno bylo pastviště. Nebudu vás dlouho zdržovati, ale hned z této stolice sejdu, toliko dám vám přečísti dekrét o povinnosti a přísaze soudcův, kterýž dobré jest abyste sobě připomenuli, prvé než v potaz půjdete.

Čti dekrét.

A protož já, jakožto žalobník a původ, přivedl jsem před vás tohoto nešlechetníka a žádám, abyste ho trestali. Nebo máte tu moc od práva sobě propůjčenou a danou. Jest pak ovšem spravedlivé a slušné, abyste mu i pro Boha i pro váše dobré hrdlo odjíti dali. Nebo před soudem ten bývá hříche[m] vinen, kdož se ho dopustil a po soudu hřích ten, nebude-li přísně ztrestán, zůstává na soudcích. Přitom věděti máte, že ačkoli vy kamínek přímluvy své tejně do nádoby uvržete, však nicméně Bůh patří na ortel váš a souditi jej bude. Také soud tento jest takový, že vy jedním ortelem svým pronesete vůli a spravedlnost svou proti mnohým nešlechetnostem. Nejprvé proti zradě, protože Leocrates opustiv vlast, zradil ji nepřátelům. Druhé contra crimen laesae maiestatis, že jest proti vrchnosti své přečinil, když nechtěl podniknouti

Soudcové netrescí-li hříchu, na sebe jej vztahují.

Nešlechetnosti, jichž se Leokrates dopustil.

p. 652/

nebezpečenství pro ochranu panství tohoto města. Třetí proti bezbožnosti, nebo což na něm bylo, dal příčinu k vyvrácení chrámů a vyhlazení všeliké[h]o náboženství. Čtvrté proti potupě a zahanbení rodičův, nebo zkaziti chtěl hroby a poctivé pohřby otcuov svých. Naposledy proti utíkání z bitvy a opuštění polního ležení, neb jest ušel, aby ho hejtmané na jistém místě postaviti nemohli.

(Za starodávna, když kdo před soudem aneb právem obžalován byl a soudcové měli ortel vyřknouti, nevyvozovalo se to v spis ani oustně nevypovídalo. Ale měli kbelík aneb nádobu přikrytou, do kteréžto soudcové kamení bílé a černé metali. Nalezlo-li se v nádobě více bílých kamenův nežli černých, tedy obžalovaný byl osvobozen a čist žaloby. Pakli více bylo černých kamenův nežli bílých, tedy byl odsouzen a trestán vedlé zasloužení.)

Kterak za starodávna soudívali.

Kdo by tedy chtěl propustiti tohoto obžalovaného? Kdo by chtěl prominouti tolik nešlechetností, kterýchž se on vědomě lstivě a podvodně dopustil? Kdo jest tak nesmyslný, ježto by pro zachování tohoto zrádce chtěl život svůj v nebezpečenství a šanc vsaditi a jiným zrádcuom trošt dáti, že ujdou trestání? Kdo se nad ním smiluje, když pomyslí, že nepřátelé beze všeho milosrdenství v jakém a dobytém městě mordují napořád děti, ženy, mládence, panny i staré lidi? Kdo by chtěl zrádci učiniti jaké dobrodiní, pro něž by na sebe Boha rozhněval a hrozných pokut očekávati musil?

Těžce dotírá na obžalovaného.

A protož já chtěje pomoci právům vlasti své i náboženství jejímu, dobře a spravedlivě jsem tuto žalobu předsevzal i provedl, aniž jsem co mluvil o jiném životě a obcování Leocratis ani jsem se ven ze pře nevydával. Již pak vy myslte na to, osvoboditeli této žaloby Leocratem, že tím skutkem sami vlast svou, spoluměšťany a dítky své potupíte a odsoudíte. A poněvadž dvě jsou nádoby, do kterýchž kaménky metati máte, z nichžto jedna zachovati má toto město a vlast váši, druhá zahubiti a zkaziti, jestliže očistíte a pokuty zprostíte tohoto Leocratem, naučíte i jiné měšťany, aby vlast, chrámy i armádu zrazovali. Pakli ho vedlé zasloužení na hrdle trestati dáte, ponuknete jiných, aby vlasti zastávali a panství toto zachovati hleděli i obhajovali. Patřte, kterak poníženě od vás toho žádají země tato, stromové, portové, zdi městské, chrámové i všecky posvátné věci. Tyto všecky věci prosí vás, abyste jich výpovědí a ortelem svým bránili. Ukažtež tedy na sobě příklad, aby všickni rozuměli, že při vás nemají větší platnosti lítost a slzy nežli ochránění práva a vší obce. DIXI.[510]

Zavírá svou žalobu.

Přísaha městská, kterouž někdy měšťané athenienští přísahati musili.

Přísahám, že se v boji nic neslušného a nenáležitého nedopustím, praporce svého, pod kterýmž postaven budu, neopustím aniž uteku od tovaryše svého, kterýž vedlé mne v šiku bojovati bude. Věrně a statečně bojovati budu pro chrámy, pro náboženství a jiné řády posvátné, buďto sám jediný aneb s jiným vojskem. Vlasti své neuškodím a nenechám jí

Přísaha mladých měšťanuov athenienských.

[510] Latinsky: Řekl jsem.

v horším způsobu, ale v lepším, než jsem ji sám zastal. Což na mne slušného a náležitého vzloženo bude, míle to ponesu a právům svoleným a nařízeným poslušen budu i to zachovám, oč by se koli potom obec snesla a svolila. A bude-li se kdo pokoušeti měniti práva aneb jim se protiviti to[m]u nikoli nedovolím, ale budu jich hájiti i sám i s jinými měšťany a náboženství otcovské uctivě zachovám. Toho mi bohové buďte svědkové.

p. 653/

Thimagoras pro dary odsouzen.

Sem také přináleží příklad o Thimagorovi, kterýž v Athénách obžalován byl, že jsa vyslán v legácí k králi perskému s Pelopidou,[511] dary a halafance od něho vzal a s spolutovaryšem svým v jedné hospodě neležel. Za kterúžto příčinou navrátiv se domův, když naň to ukázáno bylo, hrdla odsouzen. Jakož o tom píše Xenophon a Plutarchus in vita Pelopidae.

Měštěnín pro ujití z vlasti trestán.

Čteme také i toto, že některého času v Benátkách jeden možný a bohatý měštěnín tejně z města ujel a vlast svou opustil. Pročež páni Benátčané rozkázali dům jeho z gruntu zbořiti a obraz měděný k věčné památce na tom místě postaviti.

Leocrates vlasti nezradil.

Ale ať se zase k Leokratovi navrátím, kdož tu věc bedlivě vážiti bude, pozná ovšem, že jest tím svým z města proti zápovědi pánův radních ujetím, proti závazku a přísaze své učinil. Ale však ne tak zhruba proti vlasti své provinil, že by ji nepřátelům zradil, vydal, aneb proti ní s nepřáteli bojoval, ale toliko bez odpovědí a mlče odtud odjel, s tím což tak napospěch tehdáž s sebou odnésti mohl. A přijev do Rhodyzu, pokřik učinil, že by město athenienské od nepřátel vzato bylo, což jest od jiných na cestě slyšel. Neměl také v Athénách žádného obecného ouřadu na sobě, nebyl osoba radní ani v jakou povinnost aneb povolání potažen, než toliko svuoj obchod a handl vedl, na kterémž tak velikému a mocnému městu jako na osobě chatrné a člověku obecním nevelmi mnoho záležeti mohlo. Však nicméně Athenienští velmi těžce to vážili a Lycurgus tak ho tuze a horlivě obžaloval, že i to povědíti směl, že v žádných právích nikdež nemůže najíti hodné žaloby,

[511] Pelopidás, thébský vojevůdce a politik ve 4. stol. př. n. l.

kteroužby ho dostatečně obviniti mohl, ani pokuty vymysliti, kterouž by náležitě a spravedlivě za svou nešlechetnost trestán býti měl. To vše každý měštěnín měl by dobře k srdci svému připustiti a o to snažně pečovati, aby, což jest na něm vlasti své věrné a stále, zastávati a hájiti pomáhal a na to hrdlo i statek vynakládal, ne aby proti ní bojoval aneb ji zrazoval. Nebo poněvadž Lycurgus toho muže tak těžce p[ro] samo toliko ujití vinil a obžaloval, co by mu učinil, kdyby bojoval proti vlasti své, kteréž zastávati povinen byl? Jakož pak za naších časův mnoho jsme toho spatřili i zkusili, o čemž by dlouhé bylo na tomto místě připomínati a psáti. Toliko toho krátce dotknu, že ti, jenž jsou z německého národu, proti své vlasti napřátelsky bojovali a cizím se najímati dali, malou z toho pochvalu a čest mají. Avšak jeden každý z nich sám za sebe odpovídati bude.

Povinnost každého měšťana k své vlasti.

Jakož pak tento Leocrates a jiní mnozí (jichž já tuto jmén i příkladuov pro krátkost mlčením pominu) nezachovali víry své vlasti, ale zrádně se k ní chovali a tudy v spravedlivé a hrozné pokuty upadali, tak proti tomu nacházeli se jiní, kteříž všecku povinnou

Věrní obhájcové vlasti.

p. 654/

věrnost k vlasti své zachovávali, ji neopouštěli, ale pro její zachování a dobré svých životův dobrovolně a ochotně se opovažovali. Když na ryňku v Římě buďto zemětřesením aneb jinou příčinou udělala se veliká a hluboká propast, kterážto ničímž zavezena a naplněna býti nemohla, jeden udatný rytíř římský jménem M[arcus] Curtius,[512] aby vlasti své pomohl z té starosti a péče, přistrojiv se do zbroje a vsedv na kůň, dobrovolně do té propasti skočil, kteráž se po něm ihned zavřela. Livius lib[er] 7. Tak C. Mutius[513] opovážil se svého života a jako v šanc jej sadil, když směle a zmužile do ležení nepřátelského všel, aby krále Porsennu, kterýž město Řím těžce oblehl, sám svou rukou zamordoval a tudy vlasti své z obležení a nebezpečenství pomohl. A

M[arcus] Curtius.

C. Mutius

[512] Marcus Curtius, římský bojovník, který se zasvětil bohům, r. 362 př. n. l. skočil do trhliny na římském foru.

[513] Mucius Scaevola, prokázal statečnost, když chtěl zabít krále Porsennu, který obléhal Řím.

jakžkoli se na osobě zmejlil, zabiv místo krále písaře jeho, kterýž ve všem podobně králi odín byl, však proto tak mnoho způsobil, že Porsenna, ulekv se jeho smělosti a opovážlivosti a maje za to, že takových mužuov v Římě větší počet jest, kteříž o bezhrdlí jeho ukládají, pokoj a smlouvu s Římany učinil a od města odtrhl. O tom Livius píše lib[er] 2. decad[a] 1. Co Agesilaus, lakedemonský král? Zdali j[es]t ten vší své cti a chvály, kteréž v bojích dosáhl samé toliko vlasti své k dobrému a užitečnému neobracel? Mlčením pomíjím příkladů slavných a vznešených Římanů jako Ciceronis, Catonis, Sertorii, Pompeii a jiných. Nebo kdo by je hodně a jejich hrdinské skutky v krátkosti připomenouti a vypraviti mohl, poněvadž by k tomu obzvláštní knihy potřebí bylo?

Agesilaus a jiní mnozí.

Že poddaní povinni jsou vrchnosti své náležité poslušenství zachovati a jak se to daleko vztahuje.
Kapitola jedenmecítmá

Až posavád v této celé knize učil sem a ukazoval, kterak a na jaký způsob vrchnosti, správcové a páni chovati se mají k poddaným a čím jsou jim povinni. Ale poněvadž na tom dosti není, aby knížata a správcové pilni byli svého povolání, dobré řády a chvalitebná práva vydávali, leč také poddaní táž práva věrně zachovávati a vrchností svých poslouchati budou, protož za velmi potřebné uznávám, aby se také poddaný[m] ukázalo a předložilo, kterak se oni k vrchnosti

Jak vrchnosti tak poddaní mají své povinnosti.

p. 655/

a pánům svým chovati mají, čím jsú jim zase povinni a pokud jejich nařízení, práv, rozkazů a zápovědí poslouchati a zachovávati mohou. Což i Cambyses,[514] král perský, uvažoval a viděl, jakž se o něm píše, že městům a zemím svým dvě regule aneb pravidla vydal. Jedno, aby správcové lid obecný dobře řídili a jim spravedlivá práva ustanovovali. Druhé, aby poddaní rozkazům pánův svých se neprotivili, ale jich

Dvě regule zemím a obcím užitečné.

[514] Kambýsés, perský král (529 – 522 př. n. l.), r. 525 př. n. l. se zmocnil Egypta.

s pilností a bedlivě poslouchali. Ty dvě regule vzali svůj začátek a původ z práva XII. tabulí, kteréž takto zní: Iusta imperia sunto, iisq[ue] ut modeste, ac sine recusatione parento. To j[es]t: Správcové a vrchnosti spravedlivé a slušné věci rozkazujte, měšťané jim poddáni buďte a bez odporu poslouchejte. Nebo jako na tom není dosti, aby školní mistr pilen byl svých učedlníkův, dobrý řád jim vypsal a snažně i bedlivě je dobré[m]u jejich vyučoval, kdyby ho také žáci neposlouchali a vlastní pilnosti k učení nepřikládali. Tak j[es]t i mezi vrchností a poddanými. A jako dobrý a upřímný správce j[es]t velmi řídký a nevídaný ptáček. Tak mnohém nečastěji nachází se dobrý, věrný a poslušný poddaný. Kdyby měli pány vrchnosti své mustrovati, souditi, ortelovati a žádné[m]u nic nedávati, k to[m]u jsou náramně způsobní a schopní. Ale když mají činiti, což jim z povinnosti náleží a což od nich vrchnost jejich míti chce, k to[m]u jsou velmi zpozdilí a třebas žádné[h]o doma nenajdeš. Jinák mistrování, souzení a valchování vrchností žádné[h]o konce není, jednák jsou jim páni příliš dobří, jednák příliš kvapní a prchlí, takže jim nikdá žádný v notu trefiti ani vhod učiniti nemuože, by pak spravoval, jak by nejlépe mohl a chtěl. Avšak nevědí a neznají toho nebozí lidé, jak těžké jest a nesnesitedlné břemeno správy obecné, čehož potom někteří výborně zakušují, když se toho skutečně dotýkati a v nějakou ouřadní práci pokaženi býti mají, že není tak lehká a snadná věc správcím a regentem býti, jakož se jim snad zdá, když o tom buďto při korbelích v krčmě aneb při žejdlících na dobrém víně rozprávějí.

Dobrý správce i poddaný řídko se nachází.

Správa těžké břemeno.

Což tedy má se to poddaným přehlédati a trpěti, když jsou tak nepoddaní a neposlušní a když se trnože na lavice stavěti chtějí, jak můj milostivý pan hrabě Albrecht z Mansfeldu[515] říkává? Odpovídám, že nikoli. Nebo jako dobrý otec netrpí toho svým dětem, aby vedlé vuole své živi byly, neposlušně se chovaly, aneb pokoušely se jemu v jeho správu sáhati, ale tresce je podlé zaslouženi jejich, tak i vrchnost aneb pán má tu moc, aby z ouřadu svého trestal a pokutoval takové své nezbedné, neposlušné a nepoddané poddané. Ale však vídáme na rozumných rodičích, kterak dobrotivě a laskavě napomínají svých

Vrchnost má moc trestati nepoddané.

Ale milostivě jako otec děti své.

[515] Albrecht z Mansfeldu (1480 – 1560), německý protestanský šlechtic.

dítek, aby dobří a poslušní byly, aniž prvé k metle sáhnou, aby je mrskali, leč když pěkná slova a dobrotivá jich

p. 656/

napomenutí žádné platnosti při nich nenesou. Příkladu toho následovati mají také vrchnosti, aby nejprvé přátelsky a milostivě poddané své napomenuly a povinnost jejich jim předložily. Nemá-li to při nich místa a nechtějí-li po pěkné řeči napraviti, teprv k trestání přikročiti mohou, aby neposlušní věděli, že pána nad sebou mají, však to vše činiti budou mírně a nepříliš prchle a ukrutně. Jakož pak dobří křesťanští a rozumní správcové vědí se v tom ve všem jak zachovati [etc].

Jako při člověku rozdílné jsou práce oudů.

Protož aby poddaní znali, že povinni jsou vrchnosti své poslouchati, věděti mají, že v městě rovně týž zpuosob a řád zachován býti má, jako v těle lidském, kdežto jeden každý oud dle přirození svého ouřad a povinnost svou vykonává, totiž že očí hledí, uši slyší, ústa mluví, ruce pracují a nohy chodí. A žádný oud nevkládá se druhému v jeho povinnost a práci, jakož jim pak to nemožné jest učiniti, ale všickni se hlavou říditi a spravovati musejí. Byla by pak velmi neobyčejná a divná věc, kdyby ruce a nohy předchvátiti chtěly a uši v jejich ouřad se vetříti, to jest slyšeti a viděti. Což nejednou spatřujeme na poddaných, že vždycky moudřejší býti a ostřeji viděti i slyšeti chtějí, nežli sami správcové, kterýmž j[es]t poručeno, aby na jiné hleděli a pozor měli. Ačkoliv ti nebozí lidé domnívají se míti tak dobré oči a tak ostrý zrak, že by skrze tlusté dubové prkno prohlédnúti a spatřiti mohli, na čem jest v správě jaký nedostatek a na čem obecnému dobrému schází a že se jim ničehož jiného nedostává, vedlé zdání jejich, než aby se jim ty věci k řízení a spravování poručily, zvláště tehdáž, když se na rynku procházejí, aneb na víně sedí a tam při truňcích království, zemí a měst potřeby přetřásají a spravují. Tuť jeden uslyší divné, vysoké, široké i hluboké jejich moudrosti a kterak jednomu každému správci nějakou vadu najíti umějí. Takoví oudové zhola na to zapomněli, že jsou ruce a nohy a ne oči a ne jinák se domnívají, než že jsou pravé oči a že stojí nahoře uprostřed hlavy a sedí na svém ouřadě jako v majestátu.

Tak v obci jiné náleží vrchnosti, jiné poddaným.

Avšak přitom nebylo by zle, nýbrž mohli bychom sobě toho vinšovati a žádati, aby se všecky věci v správě tím způsobem řídily a dály, aby ruce a nohy neměly žádné slušné příčiny očím domlouvati a k nim příhlídati. Item aby oči nemnoho spaly, aneb na jiné věci patřily, ale aby vedlé vlastnosti a přirození svého ustavičně bděly a toho s pilností hleděly, aby obec jim svěřená k žádné škodě nepřišla ani újmy netrpěla. Nebo kdež k tomu přichází, že nohy a ruce musejí hlavě oči otevříti a jim ukázati, čeho se nedostává a tak oči nechtějí prvé těch věcí viděti a znáti, leč je jiní oudové o povinnosti jejich napomenou, nebývá v té obci žádného řádu aniž

Nepilné vrchnosti napomenuty bývají od poddaných.

p. 657/

se tu obecné dobré vzdělává. Ale poněvadž již o tom dosti povědíno a k tomu příkladem dotvrzeno, neuznávám potřeby více o tom psaním a řečí rozšiřovati.

Netoliko pak z tohoto podobenství, ale i z svatých božských písem učíme se tomu, že poddaní poslušní býti mají svých vrchností. Nebo tak napsal apoštol s[vatý] Pavel k Říman[ům] XIII. Každá duše vrchnostem poddána buď. Neboť není moci jediné od Boha, a kteréž moci zřízené jsou, ty od Boha zřízené jsou. A protož kdož se vrchnosti protiví, božímu zřízení se protiví, kteříž se pak protiví, ti sami sobě odsouzení dobudou [etc]. Toto učení s[vatého] Pavla k tomu nám slouží, abychom bludně nemyslili, že by nám žádné vrchnosti potřebí nebylo, jakož smyslili a učili novokřtěnci. Jest ovšem tak, kdybychom všickni vedlé evangelium živi býti mohli a všickni dobří praví křesťané byli, takže by jeden každý sám od sebe dobrovolně druhému činil, což by od něho míti chtěl, že bychom žádné vrchnosti nepotřebovali. Nebo vrchnosti nejsou nařízeny pro dobré lidi (jakož pak praví křesťané, mají býti dobří), aby je trestali, ale pro zlé lidi, o čemž dále s[vatý] Pavel dí: Vrchnosti nejsou k strachu dobře činícím, ale zle činícím. Že pak málo jest těch, což na oko vidíme, ježto by s[vatého] evangelium poslouchali a svuoj život vedlé jeho učinění řídili, ale téměř větší díl jest zlých a evangelitského učení nejednou hanebně a zle užívajících a dobrým lidem ubližujících. Protož z té potřeby a za tou příčinou musímeť míti vrchnost, kteráž by takovou svévolnost a nešlechetnost zlých lidí

Poddaní posluše[n]stvím vrchnosti povinni.

Vrchnosti v světě potřebí a proč.

Málo pravých křesťanův.

stavovala a trestala, dobré ochraňovala a nad poslušnými a obecným pokojem opravdově ruku držela. Pročež dále dokládá s[vatý] Pavel: Chceš-li se nedáti vrchnosti, čiň dobře a budeš míti chválu od ní, boží zajisté služebník jest tobě k dobrému. Pakli by zle činil, boj se, neboť ne nadarmo nese meč. Boží zajisté služebník jest mstitel zůřivý nad tím, kdož zle činí [etc].

Poslušnost vztahuje se k věcem zevnitřním a poctivým.

Tuto by se mohl někdo otázati, co pak pokud a jak daleko máme vrchnosti poslouchati? Také li povinni jsou poddaní všecky věci beze vší výminky vykonávati a činiti, kteréž jim vrchnost rozkazuje a poroučí? Na to odpovídám, že poddaní povinni a dlužni jsou vrchnosti své poslouchati ve všech zevnitřních poctivých a chvalitebných věcech, a to až do vynasazení vlastních statkův i hrdel svých. Pakli by se přitrefilo, že by vrchnost poddané své k tomu nutila, aby poznalou pravdu zapřeli a jiné učení nepravé, falešné a modlářské přijali, aneb že by jim velela krásti, loupiti, mordovati, cizoložiti a jiné nešlechetnosti proti Bohu a právu páchati. Tu pravím, že zevnitřní poslušenství poddaných povinné vrchnosti přestává a na místo její vstupuje to, což s[vatý] Petr[516] v

A ne k svědomí a rozkazuom neslušným.

p. 658/

skutcích apoštolských v V. kap[itole] propověděl: Více sluší poslouchati Boha než lidí. Toho také zřejmě a patrně dokazuje vysoce učený muž Iacobus Omphalius[517] v knize své de officio [et] protestate principis. Nebo v takové příčině ani služebník není zavázán pánu své[m]u poslušenstvím a to podlé nařízení psaných práv císařských in l[iber] servus f[oliis] de actionibus [et] obligationibus. Při kterémžto právě takto dí Zasius:[518] Quia Dominus debet honesta iubere. To j[est]: Pán má to rozkazovati, což jest poctivého a slušného. Jestliže tedy nejsú tím vlastní koupení a dědiční chla[?] [?]nům svým povinni, čím méně tím zavázáni jsou poddaní vrchnostem svým?

[516] Petr, apoštol, považován za prvního papeže (30 – 64/65 n. l.).

[517] Jakob Omphale (1500 – 1567), německý právník.

[518] Ulrich Zasius (1461 – 1535), německý humanista a právník.

Křesťané nechtěli proti křesťanů[m] bojovati.

Ale abych vedlé předsevzetí svého historii nepominul, s[vatý] Ambrož poznamenal velmi pěknou historii o císaři Juliánovi[519] takto: Ačkoli Iulianus odstoupil a poběhl od víry křesťanské, však p[ro]to užíval vojákův křesťanských, kteřížto pod panováním jeho tak se chovali, že když jim rozkázal vytáhnouti proti nepřátelům pro obranu zemí k císařství náležejících, rádi ho uposlechli a táhli. Pakli jim poručil, aby táhli proti křesťanům, nikoli toho učiniti nechtěli, ale zření měli k nejvyššímu císaři nebeskému a toho poslouchati chtěli. O čemž psáno stojí in c[odex] Iulianus 11. quaest[ione] 3. Iulianus imperator quamuis esset apostara, tamen habuit sub se christianos milites, quibus cum dicebat, producite aciem pro defensione Reipub[licae] obediebant ei. Cum autem dicebat, producite arma in christianos, tum agnoscebant imperatorem coeli. S těmi slovy srovnává se s[vatý] Augustýn u výkladu na žalm CXXIIII., kdež takto napsal: Iulianus extitit infidelis imperator, nonne extitit apostata, iniquus, idolatra? Milites christiani serviunt imperatori infideli. Ubi veniebatur ad causam christi, non agnoscebant nisi illum, qui in caelo erat. Quando volebat, ut idola colerent, ut thurificarent, proponebaant illi Deum. Quando autem dicebat, producite aciem, ite contra illa[m] gentem, statim obtemperabant. Distinguebant dominu[m] aeternum a domino temporali, [et] tamen subditi erant propter dominum aeternum domino temporali. To jest: Iulianus, nevěrný císař, zdali nebyl poběhlec od víry nespravedlivý modloslužebník? Vojáci křesťanští sloužili nevěrném[u] císaři. Když se dotýkati chtělo pře Kristovi, neznali nežli toho, kterýž byl na nebi. Chtěl-li j[es]t, aby modlám sloužili, aby obětovali, představovali mu Boha. Pakli jim řekl: Vytáhněte ven a bojujte s tímto aneb s oním národem, hnedky uposlechli. Měli rozdíl mezi pánem věčným a pánem časným, avšak pro pána věčného poddáni byli pánu časnému.

Pán věčný větší než pán časný.

[519] Julián Apostata neboli Flavius Claudius Iulianus, římský císař v letech 361 – 363 n. l.

Kdyby také lidé maličko drobet chtěli oči své otevříti a sami na sebe popatřiti a sebe poznati, velmi snadně by to u sebe nalezli, že ještě daleko nejsou Bohu rovní a že veliký rozdíl jest mezi stvořením
p. 659/
a stvořitelem. Item že i sami nemohli by toho trpěti, aby od nich nařízeni a ustanoveni rychtáři, ouředníci a správcové měli nětco takového rozkazovati a ukládati, což by vůli a přikázání jejich, jakožto vyšších a větší moc majících, na odpor bylo. Protož i oni nemají toho ničehož veleti ani od poddaných žádati, což by protivné[h]o bylo nejvyšší božské velebnosti na nebi i na zemi aneb rozkaz a vůli boží měnilo a rušilo. Nebo nechť j[es]t vrchnost světská jakkoli vysoká a důstojná, však vždy toliko při druhé tabuli zákona boží[h]o zůstati musí a nemůže ani nemá do první tabule sahati. O čemž s[vatý] Augustýn velmi pěkně napsal: Jest ovšem pravda, že kdož se moci aneb vrchnosti p[ro]tiví, boží[m]u zřízení se protiví. Co pak kdyby vrchnost chtěla na tebe vložiti, což by učiniti nenáleželo a ty toho s dobrým svědomím učiniti nemohl? Tu a v takové příčině (dí s[vatý] muž) nech státi vrchnosti světské a šetř řádu správy a regimentu to[h]o světa, kterak se v něm děje. Totižto, když nižší hejtman nětco přikazuje, mají a musejí to poddaní učiniti. Ale když proti tomu purkmistr nětco jiné[h]o velí, tedy necháš hejtmanova poručení na straně státi a spravuješ se purkmistrem jakožto vyšším. Aniž se p[ro]to nižší hněvá a zlobí, že sobě více vážíš rozkazu vyššího. Ite[m] když opět purkmistr nětco míti chce a císař jináče velí, bez pochyby že nechaje purkmistra, držíš se rozkazu císařova, jakožto vrchnosti v světě nejvyšší. Tak nápodobně přikazuje-li co císař a Bůh jináče míti chce, musíš to vážiti, že Bůh jest nejvyšší moc, kteréžto více sluší poslouchati nežli jakkoli v tomto světě vyvýšených lidí. A protož, ó císaři, prodlej málo a neměj nám za zlé, že tvého rozkazu naplniti nemůžeme. Nebo ačkoliv ty hrozíš žalářem a smrtí, však Buoh hrozí mnohém těžší pokutou, totižto peklem a věčným zatracením. Haec Augustinus 11. q[uestio] 3. c[anon]. Qui resistit.

Menší vrchnost ustupuje větší.

Více sluší císaře poslouchati než purkmistra.

Tak více Boha nežli císaře.

Avšak ne tak se tomu rozuměti má, jako bychom my sami v takové příčině p[ro]ti vrchnosti se pozdvihovati a jim k meči a v moc jejich sahati měli, jakož před lety bouřliví sedláci v říši učinili. Ale

Nesluší se vrchnosti mocí protiviti.

máme v tom ustoupiti a vyhnouti tyranům, vedlé učení Kristova, kdež dí: Budou-li se vám protiviti na jednom místě aneb v jednom místě, utečte do jiného. Pakli kdo nemůže utéci, tedy má raději všecko pro pravdu míle trpěti, což by ho koli nelibého a odporného potkalo, nežli čeho se dopustiti, což by proti slovu a přikázání božímu bylo. Což i apoštolé svatí učinili, o nichž v Skut[cích] kapit[ola] V., že šli radujíce se z toho, že jsou hodni učiněni trpěti protivenství pro jméno Pána Ježíše. Tak se zachoval i onen s[vatý] Mouric[520] s tovaryši svými, kteréž jako hejtman pod sebou měl, že jsa pokřtěn ve jméno Pána Krista od biskupa jeruzalémského a slouže císaři Maximiliánovi,[521] nechtěl z rozkazu jeho bojovati proti křesťanuom,

Ale raději ustoupiti aneb trpěti.

6663 mučedlníkův.

p. 660/

ale odvrhv od sebe i s jinými braň svou pověděl: Chce-li císař p[ro]ti křesťanům bojovati, není mu třeba jiných daleko hledati. Nebo my jsme křesťané, nechť s námi učiní, což mu se líbí. Protož císař rozhněvav se rozkázal je všecky, an se žádnému nebránili, ačkoli byl jich veliký počet, totiž šest tisíc šest set šedesáte a tři pomordovati.

Z toho tedy všeho co za naučení mítí můžeme? Že poddaní nejsou povinni žádným způsobem poslouchati jakékoli vrchnosti své v tom, což by jim proti Bohu a svatému slovu jeho činiti poroučela, ale mohou a mají slovo boží zjevně a svobodně vyznávati, svátostí vedlé nařízení Krista Pána požívati a v to[m] sobě žádné moci ani tyranství překaziti nedati, říkajíce s apoštoly páně: Musíme Boha více poslouchati než lidí, však nesluší se jim to[h]o brannou rukou ujímati ani mečem víry své hájiti, nýbrž příkladu svatých apoštolův a mučedlníkův následovati a v čemž vuole boží jest, to míle a trpělivě snášeti. Nebo nechť jsou bezbožní tyranové, jak chtějí zlí a ukrutní, však proto nikoli k tomu nepřivedou, čemuž by rádi, ale naposledy zahynouti musejí. Bůh pak s slovem svý[m] na věky zůstane. Jakož toho nesčíslné důvody máme ve všech historiích.

Křesťanů povaha j[es]t trpěti, netrápiti.

[520] Svatý Mořic (3. stol. n. l.), starověký světec a mučedlník.

[521] Maxmilián II. Habsburský (31. 7. 1527 – 12. 10. 1576), římský císař, český a uherský král, arcivévoda rakouský.

Hieronym[us] super epist[olam] ad Ephesios.

Item 2. quaest[io] 3. canon. Si dominus.

Si dominus iubet ea, quae non sunt contraria vel adversa scripturis, subiiciatur domino suo servus. Si vero contraria praeceperit, magis obediat spiritus, quam corporis domino. Et infra, si bonum est, quod praecipit imperator, corporis dominus, iubentis exequere voluntatem. Sin malum respode, oportet magis obedire Deo, quam hominibus. To jest:

Pán těla císař, pán ducha Bůh.

Jestliže pán velí učiniti to, což není odporného písmům svatým, povinen jest služebník uposlechnouti pána svého. Pakli velí a přikazuje věci odporné slovu božímu, povinen jest více poslouchati pána nad duchem nežli pána nad tělem. A doleji, jestli to dobré, což přikazuje císař, pán těla tvého, naplň vůli a rozkaz jeho. Pakli jest zlé, odpověz: Sluší více poslouchati Boha než lidí.

Konec čtvrté knihy o správcích a vrchnostech světských.

Příloha 4

Jmenný rejstřík

Jmenný rejstřík uvádí jména osob a obyvatelská jména příslušníků měst a národů objevujících se v editovaném textu.

Hesla jsou uvedena v abecedním pořadí podle současného tvaru v českém jazyce. V kulatých závorkách jsou uvedeny další varianty jména vyskytující se v textu. Následuje stručná charakteristika osoby a čísla jednotlivých stran, na kterých je dané heslo možno hledat. Odkazová hesla uvádějí pouze hlavní hesla, pod kterými je možno hledaný tvar najít.

A

Abirom (Abiron), biblická postava – *622*

Abrahám, biblická postava – *568, 583*

Absolón, biblická postava – *622*

Adimantus Corinthius, athénský úředník – *638*

Adoniáš (Adonias), biblická postava – *622*

Adrian von Barlandt (Adrianus Barlandus), nizozemský humanista – *588*

Aelianus Tacticus, řecký spisovatel – *531, 540, 556*

Aemilianus Publius Cornelius Scipio, římský vojevůdce – *619, 627*

Agésiláos (Agesilaus), spartský král – *581, 591, 605, 627, 628, 654*

Agis IV., spartský král – *605*

Agrippa Menenius, římský konzul – *617*

Achajští, kmen ze severu Peloponésu – *555*

Aischinés (Eschinos), athénský řečník – *520*

Aitolové (Aetoli), kmen na západě Řecka – *590*

Albrecht VII. z Mansfeldu, německý hrabě – *655*

Alexandr III. Veliký, makedonský král – *549, 584, 590, 639*

Alexandrinus Titus Flavius Clemens (Clementus), křesťanský učenec – *599*

Alexiklos, blíže neurčená osoba – *647*

Alimentus Lucius Cincius, římský senátor – *597*

Amásis, egyptský král – *530, 534*

Ambrož, milánský biskup – *543, 544, 546, 658*

Amfitenští (Amphitenses), blíže neurčený národ – *580*
Amyntas, švagr Leokratův, blíže neurčen – *632, 633*
Anacharsis (Anacharsis Scytha), mudrc – *524*
Androdus, blíže neurčená osoba – *574*
Annibal – viz Hannibal
Antronius, blíže neurčená osoba – *622*
Apollodóros Kyzický (Apollodorus Cizycenus), athénský vojevůdce – *540, 647*
Apollón, řecký bůh světla – *575, 640, 641, 642, 645*
Apollónios (Apollonius), několik historických postav – *547*
Appiános (Appion), řecký dějepisec – *574*
Appius Claudius Caecus, římský politik – *533*
Argeiové (Argivi, Argivos), obyvatelé řeckého města Argu – *533*
Archidámos (Archidamus), spartský král – *563*
Aricinští, obyvatelé města Aricia ve střední Itálii – *575*
Aristarchos, blíže neurčená osoba – *647*
Aristotelés, řecký filozof – *546, 549, 564, 598, 602, 612, 614, 615, 616*
Arménové, indoevropský národ na jihozápadě Asie – *607*
Áron (Aron), biblická postava – *622*
Arsakés (Arsacidus), parthský král – *590, 591*
Arsenius, římský mnich – *548*
Athénští (Athenienští), obyvatelé města Athény – *523, 524, 525, 530, 534, 539, 540, 551, 552, 573, 591, 609, 617, 631, 635, 640, 641, 643, 645-647, 652, 653*
Atilius – viz Regulus Marcus Atilius
Augustus, římský císař – *520, 561, 563*
Augustýn, křesťanský filozof a biskup – *564, 583, 584, 658, 659*
Autolycus, athénský soudce – *636*

B

Babilas, antiochejský biskup – *546*
Babylónští obyvatelé města Babylón v dnešním Iráku – *589*
Badius, blíže neurčená osoba – *575, 576*
Bambicatiis, blíže neurčený kmen – *607*
Bleskopf Jordan, lübecký purkmistr – *626*
Bucerus, blíže neurčená osoba – *599-601*

Búsíris (Busiridis), egyptský král – *580*
Byzantius Leo, blíže neurčený legát – *617*

C

Caecilius Gaius Plinius, římský řečník – *589, 618, 627*
Caesar Gaius Julius – *604, 627*
Calabri – viz Kalábrové
Cambyses – viz Kambyses
Capito, blíže neurčená osoba – *622*
Cassius Longinus (Gaius), římský politik – *622*
Catilina Lucius Sergius (Katilina), římský aristokrat a politik – *622*
Cato Marcus Porcius (Katon), římský politik a řečník – *533, 550, 561, 592-594, 604, 605, 614, 654*
Cato Marcus Portius Uticensis, římský senátor a vojevůdce – *592*
Catullus Gaius Valerius, římský básník – *533*
Catus Aelius (Cattus), římský spisovatel – *590*
Cephis – viz Kefisodotos
Cerbonius, italský biskup – *579*
Cethegus Lentulus, blíže neurčená osoba – *622*
Cicero Marcus Tullius, římský řečník – *522, 526, 533, 562, 569, 579, 583, 590, 602, 615, 622, 654*
Ciliciam – viz Kilikiané
Cimon – viz Kimon
Cincinatus Lucius Quinctius, římský vojevůdce – *614*
Cincius – viz Alimentus Lucius Cincius
Clemens – viz Alexandrinus Titus Flavius Clemens
Cleomantes Delphicus, blíže neurčená osoba – *640, 641*
Codrus – viz Kodros
Crassus Marcus Licinius, římský politik a vojevůdce – *577*
Crates – viz Kratés
Cratides – viz Kratidés
Cratinus – viz Kratínos
Crispinus T. Quintius (Krispín), římský rytíř – *575, 576*
Crispus Gaius Sallustius (Salustius), římský historik – *616, 622*

Critias – viz Kritiás
Cumanos – viz Kýménové
Curius Manius Dentatus, římský konzul – *590, 614*
Curtius Marcus, římský bojovník – *654*
Cyneus, blíže neurčený legát – *596, 597*

D

Dáreios III. (Darius), perský král – *590, 608*
Dátan, biblická postava – *622*
Démofón (Demophantes), athénský král – *649*
Démonax, řecký filozof – *563*
Démosthenés, antický řečník – *518, 520, 525*
Diana, římská bohyně světla – *575*
Diogenés, zřejmě řecký filozof – *562, 608*
Dionýsios (Dionysius Tyranus), syrakúský tyran – *590*
Dionýsios Areopagita (Dionysius), athénský biskup – *532, 563, 608*
Drakón (Draco), athénský zákonodárce – *530*
Drusus Livius, římský censor – *609*
Durynkové (Duryňkové), germánský kmen – *581*

E

Efraim, biblická postava – *622*
Egnatius, latinský básník – *585*
Egyptští, obyvatelé Egypta – *530*
Elíáb, biblická postava – *622*
Elienští, blíže neurčený národ – *608*
Empedoklés z Akragantu (Empedocles Agrigentinus), řecký filozof – *523*
Epaminóndás (Epaminondos), thébský vojevůdce – *591, 639*
Epikúros (Epicurus), řecký filozof – *589, 592*
Erasmus Rotterdamský, nizozemský humanista – *523, 532, 533*
Erechtheus (Erechteus), athénský král – *642*
Erich VII., dánský král – *625*
Esejští (Essenii), židovská sekta – *607*
Eschinus – viz Aischines

Eteonicus, spartský vojevůdce – *638*
Etruskové (Hetruskové), předindoevropský národ – *575*
Eumolpos (Eumolpus), thrácký král – *642*
Euripides, řecký autor tragédií – *642*
Ezachiel (Ezechyele), křesťanský prorok – *599*

F

Fabián, římský biskup – *546*
Fabius Rusticus, římský historik – *564*
Fabricius Quintus, římský konzul – *614*
Favorinus z Aurelaty (Phauorinus), řečník – *528*
Feletové, biblický kmen – *622*
Féničané, semitský kmen – *639*
Ficinus Marcilius (Ficinus Marsilius), italský lékař a filozof – *555*
Filip Arabs (Filip), římský císař – *546, 612*
Filip Makedonský, makedonský král – *549, 577, 578, 629*
Filippo Maria Visconti (Philippus Maria), milánský vévoda – *580*
Filodémos z Gadar (Filodom), římský filozof a básník – *579*
Fircinus, (Phircinus), athénský měšťan – *632*
Flaccus Quintius Horatius, římský básník – *517*
Flaminius Titus Quinctius, římský vojevůdce – *577*
Florentští, obyvatelé Florencie – *530*
Frýnichus (Phrynichus), athénský generál – *647*
Fulvius, blíže neurčená osoba – *622*
Fundanius Marcus, římský tribun lidu – *594*

G

Gastius, blíže neurčená osoba – *570*
Gellius Aulus (Gellius), římský spisovatel – *527, 575*
Genutius L., římský tribun lidu – *604*
Gilipus, blíže neurčená osoba – *609*

H

Hannibal (Annibal), kartháginský vojevůdce – *573, 576, 577, 594, 596*

Hasištejnský z Lobkovic Bohuslav, český humanista – *585*
Hektór (Hector), trójský hrdina – *645*
Hérakleides (Heraclides Clazomenius), athénský vojevůdce – *540, 580*
Herkules, řecký hrdina – *575, 580, 645*
Hérodotos (Herodotus), řecký historik – *518, 530, 572*
Hésiodos, řecký básník – *532*
Hetruskové – viz Etruskové
Hiob – viz Job
Homér (Homerus), řecký básník – *568, 608, 644*
Hon, biblická postava – *622*
Horatius – viz Flaccus Quintius Horatius
Hus Jan, reformátor a kazatel – *625*
Hipparchos, syn athénského samovládce Peisistrata – *647*

CH

Charondas (Charondas Tyrius), řecký zákonodárce – *521*
Chore, biblická postava – *622*
Chrisostomos – viz Jan Zlatoústý

I

Indiáni, původní obyvatelé amerického kontinentu – *579*
Indové (Indi), obyvatelé Indie – *579, 605, 607*
Izarové, biblický kmen – *622*

J

Jakub, apoštol – *583*
Janus (Ianus bifrons), římský bůh dveří a bran – *609*
Jefte (Jephte), biblická postava – *622*
Jeremiáš, prorok – *608*
Jeroným, křesťanský učenec – *603*
Jetro, midjánský kněz – *537*
Job (Hiob), biblická postava – *568*
Jugurtha, numidský král – *620*
Julia (Iulia), dcera císaře Augusta – *563*

Julián Apostata (Iulianus), římský císař – *658*
Juno (Iuno), řísmká královna bohů – *564, 575*
Jupiter (Iupiter), římský bůh nebe a vesmíru – *568, 580, 582*
Justinián I. (Iustinianus), východořímský císař – *600, 607, 608*
Justinos (Iustinus), řecký obhájce – *562*

K

Kahat, biblická postava – *622*
Kalábrové (Calabri), obyvatelé jihu Itálie – *580*
Kallistratos (Kallistratus), athénský řečník a politik – *641*
Kambýsés (Cambyses), perský král – *655*
Kampánští (Campani), obyvatelé části Apeninského poloostrova – *575, 576*
Kár (Carus Narbonensis), římský císař – *590, 591*
Karel Veliký, císař – *547, 549*
Karmani, kmen obývající území dnešního Iráku – *607*
Kartáginští, obyvatelé města Kartágo v dnešník Tunisku – *594, 609*
Katon – viz Cato Marcus Porcius
Kefisodótos (Cephis), řecký sochař – *642*
Kerberos, bájný pes – *572*
Kilikiané – obyvatelé Malé Asie – *639*
Kimon (Cimon), athénský vojevůdce – *573, 580, 581*
Klement Irský (Kliment), učitel mládeže – *549*
Kleomenes III., spartský král – *533*
Kleón (Cleon), řecký vojevůdce a politik – *527*
Kleopatra, egyptská královna – *633*
Kodros (Kodrus, Codrus), athénský král – *640, 641*
Korintští, obyvatelé řeckého města Korint – *542, 543, 555, 580*
Kratés (Crates), řecký filozof – *564, 607*
Kratidés (Cratides), spartský úředník – *627*
Kratinos (Cratinus), řecký básník – *581*
Kresilas (Kres), řecký sochař – *584*
Kréťané (Kreténští), obyvatelé řeckého ostrova Kréta – *588*
Kritias (Critias), athénský aristokrat – *581, 647*
Kymenové (Cumanos), obyvatelé italského města Kyme – *575*

L

Laban, biblická postava – *568*

Labeo Marcus Antistius (Labeo), římský právník – *528*

Lakedemonští, obyvatelé Sparty – *519, 523, 524, 526, 531, 537, 562, 590, 607, 635, 638, 645–647, 649*

Laponci (Lappones), obyvatelé střední a severní Skandinávie – *607*

Leokratés (Leocrates), athénský měšťan – *629–641, 644, 646, 649–652*

Lévi, biblická postava – *622*

Licinius Valerius Licinianus, římský císař – *597*

Livius Titus, římský dějepisec – *561, 575, 577, 594, 617, 654*

Lokrenští, obyvatelé kraje Lokris – *524, 525, 589, 609*

Lot, biblická postava – *568, 583*

Lucanus Marcus Annaeus (Lucanus), římský básník – *529*

Lucullus, římský konzul – *580, 605*

Lukánové (Lucani), kmen na jihu Itálie – *579*

Lukáš, apoštol – *599, 603*

Lukianos (Lucianus), řecký rétor – *562*

Luther Martin, německý reformátor – *602*

Lycidus, blíže neurčená osoba – *648*

Lychas, spartský měšťan – *581*

Lykaon (Lycaon), arkadský král – *582*

Lykurgos (Lycurgus), athénský řečník – *519, 562, 589, 605, 607, 629, 653*

Lysandros (Lysander), vojevůdce ve Spartě – *563, 609, 627*

M

Magnus Gnaeus Pompeius, římský vojevůdce a politik – *627, 628, 654*

Makedonští, kmen žijící na severu Řecka – *555, 635*

Marcus Antonius (Antonius), římský státník a vojevůdce – *520, 553, 605*

Mardonios (Mardonius), perský vojevůdce – *649*

Marie (Maria), biblická postava – *568*

Marius Gaius, římský politik a vojevůdce – *577*

Maro Publius Vergilius (Virgilio, Virgilius), římský básník – *552, 558, 561, 568, 621, 626*

Marta, biblická postava – *568*

Massilianští (Massilienští, Massilienses), obyvatelé francouzského města Marseille – *534, 585*
Matouš, apoštol – *543, 555, 619*
Maxmilián II. Habsburský, římský císař, český a uherský král – *659*
Megarentští (Magarentští), obyvatelé řecké Megary – *580*
Melanchthon Filip (Melanhton Philippus) – *544, 545*
Merkur (Mercurius), římský bůh obchodu – *575*
Messéňané (Messeniorum), obyvatelé sicilského města Messena – *645*
Micipsa, numidský král – *620*
Miléťané (Milesii), obyvatelé Milétu v Malé Asii – *585*
Mirandola Giovanni Pico (Picus Mirandula), italský učenec – *531*
Mojžíš, biblická postava – *537, 538, 551, 552, 622*
Mořic (svatý Mouric), starověký mučedlník – *659*
Mucius Scaevola (Mutius C.), statečný Říman – *654*
Mumius Lucius (L. Mummius), římský konzul – *541*
Musculus Wolfgang, německý reformátor – *567*

N

Nabateové (Nabatští), pastevecký národ na území Jordánska – *534*
Naso Publius Ovidius, římský básník – *529, 607*
Němci, národ osidlující území Německa – *580, 605, 609*
Neptun, římský bůh moře – *575*
Neratius Lucius, římský měšťan – *528*
Nero Claudius Caesar, římský císař – *592*
Niderlantové, obyvatelé Nizozemska – *568*
Nikeforos (Nicephorus), byzantský patriarcha – *549*
Numa Pompilius, římský král – *608*
Numerianus (Numerian), římský císař – *546*

O

Oldřich, gorický hrabě – *585*
Omphale Jakob (Omphalius Jacobus), německý právník – *658*
Oppius Gaius, římský tribun lidu – *593*
Ovidius – viz Naso Publius Ovidius

P

Paciacus Vibius, blíže neurčená osoba – *577*

Pacuvius Marcus, římský autor tragédií – *573*

Pausanias (Pausaniae), spartský král – *578, 582, 649*

Pavel, mučedník – *532, 534, 542, 543, 546, 555, 584, 589, 657*

Pelopidás, thébský vojevůdce – *653*

Perpena Marcus (Pepennas), římský státník a generál – *628*

Peršané, starověké západoíránské obyvatelstvo – *591, 608, 609, 639, 640, 645*

Petr, apoštol, první papež – *657*

Phaletius, blíže neurčená osoba – *608*

Phedon, blíže neurčená osoba – *608*

Phrynichus – viz Frýnichus

Piccolomini Eneas Silvius (Silvius), italský humanista – *585*

Pindaros (Pindarus), řecký lyrik – *628*

Pinicianus Johann (Pinitianus), německý spisovatel – *558*

Pittakos (Pittacus Mitylenaeus), řecký mudrc – *588*

Platón (Plato), řecký filozof – *521, 524, 527, 532, 540, 547, 569, 588, 605*

Plinius – viz Caecilius Gaius Plinius

Plutarchos (Plutarchus), řecký dějepisec – *547, 619, 653*

Pollux z Naukratidy, učitel řečníků – *565*

Polydóros (Polydor), syn trojského krále Priama – *552*

Polyméstor (Polymnestor), thrácký král – *552*

Pompeius – viz Magnus Gnaeus Pompeius

Pomponius, římský právník – *520*

Pontano Giovanni (Pontanus), italský básník a historik – *579, 580*

Porsenna, etruský král – *575, 654*

Portugalští (Portugálští), obyvatelé Portugalska – *607*

Praxithea, dcera athénského krále Erechtea – *642*

Priamos (Priamus), trojský král – *552*

Proteus, starověký věštec – *558*

Prusias (Prusiae), král Bithýnii – *577*

Ptolemaios (Ptolemaeus), egyptský král – *589*

Pyrrhos (Pyrrhus), molosský král – *577, 596, 614*

Pýthagorás (Pythagoras), řecký filozof – *536, 556, 564*

R

Ráchel (Raguel), biblická postava – *568*

Regulus Marcus Atilius, římský vojevůdce – *609*

Rhodyzští (Rodyzští), obyvatelé řeckého ostrova Rhodos – *632, 651*

Romulus, bájný zakladatel Říma – *585, 587, 588*

Ruben, biblická postava – *622*

Ř

Řekové, obyvatelé Řecka – *538, 552, 568, 580, 591, 604, 609, 631, 633, 635, 638, 639, 640, 645, 646*

Římané, obyvatelé Římské říše – *524, 533, 538, 541, 555, 559, 561, 566, 568, 573, 574, 575, 576, 577, 579, 585, 587, 589, 592, 594, 597, 604, 608, 609, 614, 627, 654, 657*

S

Sabelicus Marcus Antonius (Sabellicus), italský humanista – *530, 579, 592*

Sabinové, kmen sídlící v oblasti dnešního Říma – *609, 614*

Sallustius – viz Crispus Gaius Sallustius

Sardanapallos (Sardanapálos), assyrský král – *584*

Sasové, germánský kmen – *598*

Saturnus, římský vládce bohů – *608*

Scipio Ser., blíže neurčená osoba – *608*

Scipio – viz Aemilianus Publius Cornelius Scipio

Sempronius Gnaeus, blíže neurčená osoba – *608*

Seneca Lucius Annaeus, římský filozof, politik a básník – *565*

Sertorius Quintus, římský vojevůdce a politik – *628, 654*

Sesellius Claudius, francouzský humanista – *541*

Severus Alexander – viz Severus Marcus Aurelius

Severus Marcus Aurelius (Alexander Severus), římský císař – *605*

Silvius – viz Piccolomini Eneas Silvius

Skilurus (Scilurus), skythský král – *619*

Skopás (Skopader), řecký sochař – *581*

Skythové, kmeny obývající pobřeží Černého moře – *589, 607*

Sofoklés, řecký autor tragédií – *564*

Sókratés (Socrates), řecký filozof – *532, 547*

Solón, řecký politik a básník – *530, 531, 537, 551, 588, 604*
Sózomenos (Sozomenus), byzantský právník – *544*
Sparťánští (Lakedemonští), obyvatelé města Sparta – *519, 524, 533*
Statilius, blíže neurčená osoba – *622*
Stobaios Ioannes (Stobaeus), řecký spisovatel – *524*
Strabón (Strabon), řecký dějepisec – *608*
Suidás (Suidas), řecký lexikograf – *612*
Sulpitius, římský tribun lidu – *604*
Synesios z Kyrény (Synesius), řecký filozof – *591*

Š

Šalamoun, izraelský král – *587, 609, 621, 622*
Štrasburčané (Štrospurčané), obyvatelé francouzského města Štrasburk – *541*

T

Tarquinius Superbus, římský král – *575*
Tataři, turkický národ – *589, 607*
Teofrastos z Lesbu, řecký filozof – *579*
Thébánští, obyvatelé města Théby – *519*
Theodórétos (Theodoretus), řecký spisovatel – *544*
Theodosius Flavius, římský císař – *543–545, 548*
Théseus, řecký hrdina – *609*
Thimagoras, blíže neurčená osoba – *653*
Thrákové (Thrácové), indoevropský kmen sídlící východně od Makedonie – *589*
Thrasibúlos, athénský politik a vojevůdce – *647*
Thrasius, blíže neurčená osoba – *580*
Thúkýdidés (Thucidydes), řecký dějepisec – *527*
Thúriové (Thurii), obyvatelé řeckého města Thúrie – *552*
Tiberius Claudius Nero (Tyberius) – *559, 560, 592*
Tímokreón (Timokrat), řecký lyrik – *525*
Timotheus, římský biskup – *589*
Totila, ostrogótský král – *579*
Traianus Marcus Ulpius, římský císař – *547*
Troezenští, obyvatelé krajiny v Malé Asii – *573*

Trójánští (Trojanští), obyvatelé města Trója – *552, 645*
Tymocharos, athénský stratég – *632*
Tyresius, blíže neurčený španělský kníže – *619*
Tyrtaios (Tyrtaeum, Tyrteas), řecký básník – *645*

U

Udericus, řecký hejtman – *544*

V

Valentiniánus III., západořímský císař – *612*
Valerius Lucius, římský tribun lidu – *594*
Valerius Maximus, římský rétor a spisovatel – *585*
Varro Marcus Terentius, římský spisovatel a vědec – *587*
Vergilius – viz Maro Publius Vergilius

X

Xenofón (Xenophon), řecký historik – *524, 532, 562, 653*
Xerxes (Xerx), perský král – *638, 639*

Z

z Holštejna, blíže neurčený kníže – *623*
Zaleukos (Zaleukus), řecký zákonodárce – *524, 589*
Zasius Ulrich, německý humanista a právník – *658*
Zikmund Lucemburský, český král, římský císař – *625*
Zlatoustý Jan (Chrisostomus), východořímský biskup – *533, 546*

Příloha 5

Místní rejstřík

Místní rejstřík uvádí zeměpisné názvy, které se objevují v jak v úvodní studii, tak v editovaném textu. Pro odlišení užití názvů v úvodní studii a editovaném textu jsou čísla stránek u jmen objevujících se v edici označena kurzívou.

Hlavní hesla řazená abecedně tvoří současný název místa v českém jazyce, v kulatých závorkách jsou uvedeny další varianty názvu vyskytující se v textu. Následuje stručná charakteristika místa a čísla stran, na kterých je heslo možné dohledat. Odkazová hesla uvádějí pouze hlavní hesla, pod kterými je možno hledaný tvar najít.

A

Afrika, světový kontinent – *574*

Alsasko (Elsas), region ve Francii – *626*

Amberk, německé město, spolková republika Bavorsko – *611*

Aricia, italské město – *575*

Arkádie, krajina v Řecku – *569, 582*

Arnstadt (Arnstat), německé město, spolková republika Durynsko – *581*

Asie, světový kontinent – *596, 605, 638, 639, 645*

Athény (Athenae, Athenas), řecké město – *524, 552, 565, 604, 605, 617, 629, 631, 632, 633, 639, 640, 641, 643, 653*

Augšpurk, německé město, spolková republika Bavorsko – *524*

B

Basilej (Basilea), švýcarské město – *524*

Bavorsko (Bavory), spolkový stát v Německu – *593*

Benátky, italské město – *541, 565, 653*

Bithýnie, starověká země v Malé Asii – *577*

Bologna (Bononie), italské město – *547*

Brémy, německé město, spolková země Brémy – *524*

Brunšvik, německé město, spolková země Dolní Sasko – *524*

C

Capua, italské město – *576*
Catania (Catana), sicilské město – *642*
Crotone (Croton), italské město – *564*

D

Dekeleia (Deceleam), řecká vesnice – *531, 647*
Delfy, řecké město – *640*
Durynsko (Duryňsko), historická část Německa, německá spolková země – *581, 626*

E

Egypt, stát v severní Africe – *530, 534, 580, 599, 611, 627*
Elsas – viz Alsasko
Epirus, krajina u Jónského moře – *633*
Etrurie (Hetrurie), Toskánsko, oblast ve střední Itálii – *530, 575*
Eurymedon, řeka v Malé Asii – *639*
Evropa (Europa), světový kontinent – *645*

F

Falc Horní, část německého spolkového státu Bavorsko – *611*
Francie (Frankrajch), stát ve střední Evropě – *547, 549*
Franky (Franken), historické území v Německu, spolková republika Bavorsko – *626*
Frýgie (Frygie), oblast v Malé Asii – *596*

G

Galie, část Římské říše ve střední Evropě – *541*

H

Halle, německé město, spolková země Sasko-Anhaltsko – *593*
Hamburk, německé město, spolková země Hamburk – *624, 625*
Hetrurie – viz Etrurie
Heidenheim an der Brenz (Heidenheim), německé město – *609*
Hispánie, oblast Pyrenejského poloostrova – *577*

CH

Chaironeia (Chaeronea), řecké město – *629, 631, 635, 650, 651*

I

Indie, stát v jižní Asii – *552*

Izrael, židovský stát na Blízkém východě – *538*

J

Jeruzalém, izraelské město – *555*

K

Kampánie (Campanie), oblast na Apeninském poloostrově – *573, 575, 576*

Kananejská země, oblast dnešní Palestiny a Izraele – *599*

Kostnice (Konstans), německé město, spolková země Bádensko-Württembersko – *625*

Konstantinopol, hlavní město východořímské říše, dnes Istambul – *578, 612*

L

Lakedaimón (Lakedemon) – viz Sparta

Lipsko (Lipště), německé město, spolková země Sasko – *524, 539, 567*

Lokris (Locris), krajina v Řecku – *525*

Lübeck (Lubek), německé město, spolková země Šlesvicko-Holštýnsko – *623, 624, 625*

Lüneburk (Luneburk), německé město, spolková země Dolní Sasko – *524*

M

Magdeburk, německé město, spolková země Sasko-Anhaltsko – *524*

Makedonie, starověké království na území severního Řecka – *629*

Marathón (Marathon), řecké město – *645*

Milán (Mediolán), italské město – *544*

Megara (Megaris), řecké město – *569, 629, 632, 633, 637, 641, 651*

Messana (Messena), město na Sicílii – *638*

N

Norimberk, německé město, spolková země Bavorsko – *524*

Numantia, španělské město – *619*

O

Olympie, dějiště olympijských her v Řecku – *562*

P

Padova (Padui), italské město – *547*

Paříž, hlavní město Francie – *547, 549*

Peloponés (Pelopones), řecký poloostrov – *640*

Pireus (Piraeeus), řecké město – *632, 634*

Populonie (Populoniae), italská provincie – *579*

R

Rhodos (Rhodyz), řecký ostrov – *629, 631, 632, 637, 639, 648, 653*

Rostock (Roztok), německé město, spolková země Meklenbursko-Přední Pomořasnko – *624*

Rýn (Rejn), evropská řeka pramenící ve Švýcarsku – *573, 626*

Ř

Řím, hlavní město Itálie, starověké centrum Římské říše – *528, 559, 574, 575, 577, 588, 589, 592, 608, 609, 614, 617, 622, 654*

Římská říše, starověký státní útvar s centrem v Římě – *547*

S

Salamína (Salamina), řecký ostrov – *638, 639, 648*

Sasko, německá spolková republika – *609*

Sicílie, italský ostrov ve Středozemním moři – *563, 605, 642*

Soluň (Theasalonica), řecké město – *543, 544*

Sparta (Lakadeimon, Lakedemon), řecké město na jihu Peloponéského poloostrova – *518, 627*

Svatá říše římská národa německého, středověký státní útvar ve střední Evropě – *524, 557*

Syrakúsy (Syrakusy), město na Sicílii – *596*

Š

Štrasburk, francouzské město – *524*

Švábsko (Švábi), historický kraj na jihozápadě Německa – *626*

T

Tarent, italské město – *573*

Thermopily, řecký průsmyk – *646*

Thesalonica – viz Soluň

Thrákie (Trácie), oblast na Balkánském poloostrově – *552, 642*

Trója, starověké město v dnešním Turecku – *552, 638*

V

Vlachy, severní Itálie – *523, 547, 560, 577, 614*

Vratislav, polské město – *524*

W

Württemberské knížetství (Wirtenberské), historická část německé spolkové země Bádensko-Württembersko – *609*

Wismar, německé město, spolková země Meklenbursko-Přední Pomořansko – *624*

Wittenberk, německé město, spolková země Sasko-Anhaltsko – *524*

Worms, německé město, spolková země Porýní-Falc – *524*

Příloha 6

Slovníček archaismů a latinismů

Slovníček archaismů a latinismů obsahuje dnes již nepoužívaná slova staré češtiny a latinská slovíčka a spojení, která se objevují v editovaném textu.

Hesla jsou řazena abecedně. Latinské výrazy přeložené přímo v textu zde nejsou obsaženy.

A

alembík – křivule
ammistr – pravděpodobně úředník městské správy
areopagág – nejvyšší soudní rada v Athénách
armpant – náramek

C

campus piorum – pole pobožných
cejkhaus – sklad zbraní
censor – římský úředník konající odhad majetku
ciňž – poplatek
contractus – smlouva
crimine laesae maiestatis – zločin velezrady
cyanei scopuli – azurové skály

D

daktylová jádra – datle
disputovat – učeně rozmlouvat
drabant – pěší voják
drahně – velmi
drahný – značný

E

efi – korec, dutá míra
eforové – spartští úředníci

F

fedrovati – podporovat

fenrych – praporčík

filec – měšec, váček

forman – kočí

fortna – brána, dveře

frejovati – dvořit se, namlouvat si

frejíř – milenec, záletník

frejmark – směna zboží

G

gynaeconomon – ženské komnaty

H

haklík – háček

halafanc – úplatek

halspant – náhrdelník

hánce – hanitel, hanobitel

handl – obchod

heble – vrtochy

herolt – hlasatel

I

inspector (inspectores) – úřední dozorce

J

jedenmecítmá – dvacátá první

ježto – že, protože, ač.

jonák – mladík

jorgeltní – stálý (stálý roční plat)

jurista – právník

K

kapoun – mladý kohout chovaný na výkrm

knap – řemeslnický dělník

komonstvo – jízdní družina

králka – úmysl, vůle

kratochvíle – zábava

kvas – hodování, zábava

L

lancknecht – pěší voják

librář – knihovna

lindyš (lindiš) – drahé sukno

lotras – lotr

ludorum circensium – hry v cirku

M

magistratus tutelares – ochranní úředníci, poručníci

maní – mimochodem, bezděky

metati (mecí) – házet

medle – mdle

měštěnin – měšťan

měštka – měšťanka

mustrovati – poroučet, shromažďovat, prohlížet

N

nahotově- připravený, nachystaný

neřád – zmatek, nepořádek

netroštovat – netěšit,

nevořit – neorat

nezpuosob – neurovnanost, neschopnost

O

oběrovat – obětovat

onono – to, ono

oraculum – věštírna

orator – řečník, mluvčí

orduňk – řada, řád, pořádek
ostříhati – hlídat, chránit
ouhon – kořist, strouha na odvod vody
oulehlí – pole ležící dlouho ladem

P

panket – hostina
partýty – kusy, díly
pavéza – velký štít
pitel – pijan
pludrhozny – pánské široké pytlovité kalhoty ke kolenům
politie – občanský řád
pošva – pouzdro na ochranu čepele zbraní
potomní – pozdější, budoucí, následující
poumistr – stavitel
povlovně – vlídně, laskavě
praeceptor – učitel, vychovatel
praetor (praetores) – vrchní soudní úředník, vojevůdce
pracht – nádhernost, skvostnost
prebenda – důchod, hmotná výhoda
premovati – lemovat, přikrášlovat
procedovat – vystupovat
prodaj – směna zboží za peníze
protimyslnosti – naschvály
psalm – žalm
puňkt – tečka
půtka – příhoda

R

rafika – skleněná trubička na sekání korálků
rathauz – radnice
regiment – panování, zpráva
retovati – zachraňovat, pomáhat, chránit
role – orné pole

rozvrci – rozhodit, roztáhnout

ruběna – lehká žena

rukojemství – záruka

rumrajška – shon, povyk

rybald – darebák

rynk – náměstí

rystuňk – vojenská výzbroj

S

senatores – členové římského senátu

slouti (slove) – nazývat se

sotně – sotva, stěží

statek – majetek

superintendent – hodnost vyššího duchovního

sykl – starověká jednotka hmotnosti

Š

šacovati – odhadovat, oceňovat

šacuňk – vydírání, obírání, výkupné.

šanovati – šetřit

šíf – loď

šlachtatě - jatečně

šňupka – úder do nosu

šraňk – závora, mříž

štanda – větší nádoba

štěpnice – ovocný sad

T

test - tchán

tresce (treskcí) – trestat

trophaeum – trofej

trošt – naděje, útěcha

truňk – pití, nápoj

tykéta – hedvábná látka

U

ujec – strýc z matčiny strany

ušanovati – ušetřit

utrhač – pomlouvač, křivý žalobník

užiti (užive) – zakusit, užít

V

vaditi se – hádat se

varta – hlídka, stráž

vedlé – podél, vedle, blízko

veský rychtář – podrychtář

vížiti – vázat

vozataj – kdo řídí povoz

vystříhati – varovat, ochraňovat

vyšatiti – pěkně obléci

vyvlačování – podkládání látky jinou bohatší tkaninou

vyvrci – vyvrhnout, vyhodit, vyloučit

Z

zahálka – lenost

zápona – spona, ozdoba

zběř – družina, sbor, dav

zlatohlav – sukno protkané zlatem na způsob brokátu

zlolejce – kdo hrubě nadává

Ž

žehřiti – hněvat se, kárat, žárlit, domlouvat